This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google books

https://books.google.com

Sa. iy. C. 85.

KAIS. KÖN. HOF- BIBLIOTHEK

15.056-B

ALT-

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

15056-B.

Digitized by Google

Digitized by Google

OBUKA MALENIH

ILI

KATECHETIKA

KOJU ZA PORABU

SVETJENIKAH UČITELJAH RODITELJAH I SVIH PRIATELJAH MLADOGA NARAŠTAJA

SASTAVI

Dr. **STĚPAN ILIAŠEVIĆ**
PROFESSOR BOGOSLOVJA U ZAGREBU.

„Dajte malenim da k meni dodju.“
Isukèrst Mark. 10, 14.

U ZAGREBU.
TISKOM NARODNE TISKARNICE Dra. LJUDEVITA GAJA.
1850.

Digitized by Google

Čedu kad světlo s nebesah sine,
Razsvětli um i sèrce ugrije,
Puče već zora — s Bogom sve kine,
Dan se zaběli — noći već nije!

Spisatelj.

Digitized by Google

PREUZVIŠENOMU

PRESVĚTLOMU I PREČASTNOMU

GOSPODINU

JURJU HAULIKU

VARALLYSKOMU

BOŽANSKOM PROMIŠLJU ZAGREBSKOMU BISKUPU, OPATU TOPUSKE B.D.MARIE, VĚKOVITOMU I VÈRHOVNOMU ŽUPANU SL. BREZNIČKE ŽUPANIE, DÈRŽAVNOMU TAJNOMU SAVĚTNIKU NJ. C. K. APOST. VELIČANSTVA, COMMANDEURU REDA SV. STĚPANA UGARSKOGA KRALJA, KRALJ. NAMĚSTNIKU UZVIŠENE BANSKE ČASTI U KRALJEVINAH DALMACIE, HÈRVATSKE I SLAVONIE, DOCTORU BOGOSLOVJA, I SUČLANU BOGOSLOVNOGA SBORA NA KR. PEŠTANSKOM SVEUČILIŠTU,

NAJMILOSTIVNIEMU GOSPODINU

U ZNAK

SINOVSKE LJUBAVI I PREDUBOKOGA STRAHOPOČITANJA

OVE PÈRVENCE

SVOJIH TRUDOVAH

SNIŽENO POSVETJUJE

SPISATEL J.

Digitized by Google

Digitized by Google

PREDGOVOR.

Široko je polje nebeske istine, i tri su ponajlěpša cvětna struka, koja na tom polju rastu, po imenu: živa věra, sladka nada, i blaga ljubav, plodna majka svake dobrote.

Ovo rajsko cvětje ponajbolje naprěduje u svojem pravom zemljištu — u dětinskom sèrcu nepokvarenom, ako čim pukne zora uma i razuma u mladjanoj duši, vèrh nje sine blago sunašce nebeske istine.

Al ko što spasonosno tako je i težko uněti ovo svètlo u mladjahnu dušu; i zato jedva da igdě svaka budi kako mala pomoć dobro dodje, ko što ovdě.

Želilo je sèrce moje, vukli su me priatelji moji, pa eto i ja s perom dodjoh u to kolo, da pokažem i razvijem načela i pravila, po kojih nebeskimi istinami dětinski um razsvětljivati, sèrce ugrijati, i volju izobražavati valja.

Nisam priatelj pustih theoriah, već pravog praktičkog života; jer malo vrědi glava bez očiuh; i zato pèrvo i drugo stopio sam ujedno.

Uvěren sam, da je ljubav ona plemenita kèrv, koja se razlěva po svih žilah čistoga kèrštjanstva, i da je ljubav onaj pravi živalj, u kojem se najradie kretje svaka — osobito mladja duša; zato sam većinom obzir imao na ognjište ljubavi — na sèrce, i na njegova nježna

Digitized by Google

pojavljenja; zajedno sam se i postarao za pravu okrĕpu probudjenih čuvstvah; ništa bo nebasni plamen ako čim bukne, odmah se i ugasi.

Koliko mi dopusti prostor, svèrnuo sam okom na odhranjivanje mladoga naraštaja, i na isti pravac duha našega vrĕmena, gdĕ nepriazno zaseča u kèrštjanski život; da time poněšto barem odgovorim silnomu zahtĕvanju.

Scĕnih, da se i rajska prostota kiti svojim cvĕtjem, zato na priprostih odorah ovoga moga pèrvenca, možda i mali kakovi cvĕtak ugledati, bit će milo svačiemu i oku i sèrcu.

Treptile su mi pred očima predhodnice zvĕzdė izvèrstna dĕla slavnih muževah: Leonharda, Müllera, Müncha, Ostravskoga, Schmidta, Stapfa, Weinkopfa, i drugih na svojem městu napomenutih; da se i inim najplemenitiim biljem upoznamo u bašćici ovoj, koju sam radostno otvorio, svakomu znancu i priatelju našeg roda i plemena.

Oprostit će mi blagonaklonost mojih priateljah, ako njihovomu očekivanju zadovoljio nisam; jer u doba uzkolebano, kada je naime ogromna buktinja silovitog bratinskog rata žestoko plamtila okó našeg milog zavičaja, kad sam pisao ovu knjigu, ni moja duša nije mogla živit u pokoju; — neću ovdĕ ni napominjati, s kolikimi težkoćami borit sam se morao, kad sam probijao led, i kroz njega pravio stazu, kod kuće naše do sad neprotèrvenu.

Na ovoj stazi, da Bog dà se u mnogoj mladjanoj duši poljubila istina s mirom, u znak iskrenog i postojanog priateljstva; — i to će mi bit najmilia nagrada, i najsladja utĕha moga golemoga truda, koju ću sa sobom radostno poněti u grob.

Spisatelj.

Digitized by Google

U V O D.

§. 1.

Naša zadaća.

U lomnoj posudi, u našem tělu něki gost prebiva. Dragocěni njegovi uresi, krasne su sposobnosti, naime: *um*, da istinu nadje; *sèrce*, da nadjenu ljubi; i *volja*, da obljubljenu zagèrli. — Prava mu domovina nije svět ovi, već onaj prěko groba; a jedini put, kojim tamo doći može, jest krěpost věrom nadahnuta, nadom okrěpljena, i ljubavju uzgojena. Uzvišeni ovi gost jest duh čověčanski — duh neumèrli. — I dětešce, koje istom izadje izpod sèrca majke svoje, i ugleda světlo bělog dana, ovoga gosta premda nezna i nepozna, u sebi imade.

Ko što miomirisni cvětak ruže, u svom nježnom gondžetu, ko što šareni lepir u maloj svojoj kućici savijen, samo toplinu čeka, da se razvije, i na světlo izadje: tako i drěmajuća duša u slabačkom dětećem tělu, ožudjeni čas samo čeka, da se probudi, i razvije lěpotu svoju; pa ako joj u pomoć još priskoči dosětljiva ljubav onih, koji okružavaju děte, kako će se ona dosta rano na uranku svome bujno razviti, i udariti pravcem, koi joj se naznači i dade. — Razne su staze, kojimi udariti može; al nije sve jedno, kako kocka pade da pade. — S desna srěća, a s lěva nesrěća, tamo život, ovdě smèrt. — A to je sve u ruci našoj, sve zavisi od nas.

Pošto smo pako uvěreni, da smo samo nadošlice, i da postojanog obstanka neimamo na ovom světu; jer išćemo drugu mnogo plemenitiu domovinu, što nam priče može da bude, neg da našim okom svèrnemo tamo, i da oku čeda pověrenog našima rukama već zarana damo pravac put nebesah?

Digitized by Google

I jerbo smo svi porodica jedna, koje obći je otac Bog, valja da i svi budemo članovi jednoga těla, kojega je glava Isukèrst; trěba da jedan drugomu pružimo pomoćnicu ruku, dok nas nenadahne jedan duh, duh svete ljubavi; ili bolje da reknemo, ljubav duha svetoga. — Zato nek nam je pèrva lozinka naša: Bog; a druga: ljubav i bratinstvo.

Nečasimo časa. Već rukom u ruku ajdemo u kolo bratinstva. — Ta namiguje na nas miline puno dětinsko oko, i nježni posměh žareći se po rumenih ustnah, krasni onaj na licu lebdeći potez nevinosti, kako nas ljubezno u njeg poziva! I dětinska nemoć, i prostodušno pověrenje, taj iskreni izraz sèrca čistoga, koga neće u krug děce dovabit, kad joj ista nebeska krěpost s veseljem otvara naručaj svoj, da je kao buduće svoje ljubimce zagèrli. —

Samo neoklevajmo. Neg u otvoreni taj blagi naručaj nosimo blago nam pověreno, da prie reda nepotamni, i hèrdjom nezahèrdja. — Nevine mladeži otvorena leži nam pred očima knjiga, u kojoj na svakom listu čitati možemo, što najlěpšeg ima čověčanstvo, izim jedine krěposti, koju věra rodi, nada odgoji, a ljubav podiže na stepen savèršenstva. — Doista děca su najdragocěnie rastje, zemaljskog i nebeskog raja.

Dakle svi na noge, i u kolo ovo! — Věra budi nam predhodnica zvězda, koju slědimo, — nada pružit će nam okrěpu, — a sveta nježne ljubavi sveza sjedinit će nebo sa zemljom — čověka sa sobom — i s pokolěnjem svojim.

§. 2.

Děcu u kèrštjanskom věrozakonu obučati, ne samo moguće,

Děcu obučati u kèrštjanskom věrozakonu reći će: istinami věre i ćudorednosti Isukèrsta dětinski um razsvětljivati, sèrce grijati, i volju sklanjati na dobro; da děca věruju, što je Bogom očitovano, da se u věri nadaju, a u nadi da ljube.

Ovo obučanje dosta zarana, naime: okó šeste, sedme, il osme godine početi se može; jer već u ovo doba kod děce razvijaju se i rade duševne plemenite sile; po imenu *a) um*, děca bo ne samo što udara u ćutila, neg što i unutra biva u njihovoj duši osětjaju, poznaju, od drugih srodnih stvarih

Digitized by Google

razabiru i shvatjaju; *b) sèrce*, jer se u njem pojavljuju blagorodna čuvstva, nade, pověrenja, zahvalnosti, ljubavi itd.; *c)* ista *volja* dětinska u ovo doba sklonia je na dobro, nego na zlo. Zašto dakle mladjana duša na slabačkih krilih uma i razuma svoga nebi poletiti mogla i gorě k nebesim — k svojemu tvorcu? Kako još nevino sèrce naliko na mekani vosak nebi u se lasno primilo slike svetosti, sebi naměnjene? I zar istoj volji, dok je mlada, na priměr židka pruta, koi se kako hoćeš previja, nemože se dati valjani pravac put nebesah? — Pitajmo samo bogoljubne roditelje, učitelje, i sve prave priatelje mladoga naraštaja, i povoljni dobit ćemo odgovor.

Ima doduše nebeskih istinah, koje budi kako oštri čověčanski um nikad proniknuti nemože, ko što su n. p. otajstva; al nisu sve takove istine našeg očitovanog věrozakona; dapače njegove početne i temeljne istine, osnovane su na pověstnici; n. p. da je Bog stvorio i nadario čověka svojim neumèrlim duhom, da se Isus za nas rodio, ustanovio cèrkvu itd.; i za ove valjano shvatiti dosta je samo něšto razvijena uma, mašte i pameti; a mladjano sèrce čisto je prikladno, da se tako rekuć samo od sebe raztopi u čuvstva, kojano su priměrna ovim istinam; napokon ista volja tako sama po sebi najradie se kretje u svom pravom življu — u ljubavi*).

---

*) Čujmo i malko razaberimo, što nam prigovaraju někoji učeni ljudi:

a) Děca nemogu si predstaviti Boga onako, ko što bi valjalo; a bolje je, da ona nikakove, neg samo krive predstave o njem imadu. Dopustjamo, da je bolje nikakove, neg samo krive pojme imati o Bogu; al da si děca Boga valjano predstaviti nemogu, pod nipošto dopustiti nemožemo; jer tko nezna, da su ona te kako kadra valjano zaključiti iz uspěhah na uzroke, iz tvorovah na tvorca itd.

b) Al ovo dětinsko poznanje Boga samo je povèršno; i povèršno ostaje po cělom životu. Je l' sbilja? pa ako je, zar tečajem vrěmena neće biti savèršenie?

c) Rousseau veli u knj. 4. Emila svoga, da věrozakonsko obučavanje, jedva osamnaeste godine s dobrim uspěhom početi se može. Zar nereče ovaj isti mudrac u knj. 5. svojeg Emila, „da děvojke već zarana trěba obučati u věrozakonu, jer ako bi se čekalo; dok bi mogle same iztraživati božanstvene stvari, onda se o ovih s njimi nikada divaniti nebi moglo.“ Čudna protuslovja! A izkustvo, što svědoči?

Digitized by Google

§. 3.

Već potrěbno i koristno,

Da děcu u věrozakonu zarana poučavati trěba:

1. Zahtěva *um;* jer kako će se plemenita ova duševna sila u njih probuditi, i pravom svojom stazom udariti, ako već na obzorju mladjane dobe negrane sunašce nebeske istine; — usuprot pako, ako predsude, dvojbe, zločesti priměri, i kojekakva putena pojavljenja već potamne světlo uma, što će opasne ove magluštine tako lasno razpèršiti moći?

2. Zahtěva *sèrce*, jerbo u mladjanom sèrcu u ovom raju dětinske nevinosti, u kojega nikakova lukava guja još doplazila, otrovni svoj čemer izrigala, i time děte, kao iz neba nježnoga dětinstva iztěrala nije, žar plemenitih ćutjenjah bogumilim plamenom najlašnie buknuti može; inače ako ledeni mraz već prie pade, i grudi zamèrznu, težko će bit u njih onu božansku iskru uzkrisiti.

3. Zahtěva *volja,* nju bo već zarana na dobro svratjati, a oda zla odvratjati trěba; čemu opet boljega srědstva neima od zaranoga predavanja nebeskih istinah; tà one, dočim bistre

---

d) Ako se već zarana u nabožnosti děca poučavaju, onda zbog njenih slabih duševnih silah cěli ovaj nauk morao bi se nasloniti na goli ugled, što berme nebi probitačno bilo. — Pa baš ako i je uvěrenje dětinsko samo na golom ugledu roditeljah, naučitelja, ili katechisma osnovano, zar je uvěrenje takovo bez svakoga temelja? zar nečini ugled bitno ono vrělo, iz kojega cèrpimo naše osvědočenje? i zar veća strana kèrštjanskoga puka neoslanja věru i ćudoredje svoje većinom na ugled neprevarive cèrkve božje? pa zar nije istina, ako se podkopa podpora ova, da će onda osobito u krugu prostiega puka i děce nestati věre i ćudorednosti?

e) Iz ovoga svega ipak ništa se drugo poroditi nemože, neg samo něki mèrtvi mechanizam; jer kako se tko u mladosti čemu priuči, onako će radit i kad ostari. — Da se věrozakonski mechanizam neizleže, valja već izprva nastojati, i ako se već gdě i pojavi, valja ga nadahnuti pravim dahom; što baš tako težko neće biti. Al postavimo, da je mechanizam već i mah svoj preoteo, smělo pitamo: da li je on tako opasan za věru i ćudorednost, ko što bi pogibelno bilo nabožno poučavanje na zrelie doba odgoditi, kad već zavlada putenost, i preotme mah?

Digitized by Google

pamet, i věrom krote um, ne samo u sèrcu bude nebeska ćutjenja, već ujedno i volji pravac naznačuju put nebesah. — Na suprot pako, odkuda će doći ono spasenja srědstvo, koje ko ozebo sunca toli željno izgledamo, ako basajuća mladež po kojekakovih stranputicah, čas na dobro naměri se, a čas na zlo nagazi, i zapane u njem. — Pa šta će bit iz siromaškoga stvora, koi se zarana odvrati od Boga, od spasitelja svojega? i zapleten u stostruke mrěže kojekakvih gnjusnih požudah, spusti se uz uzpěnjene talase burna svog života, neznajući za sidro spasa, kojega se dèržati ima, neznajući ni za istu luku, u koju mu doplivati tréba? — Doista ako se već mladi naraštaj u nabožnosti zarana nepoučava, onda neima ni temeljna znanja, neima ni dobra vladanja, a ni uzoritih značajah krasne krěposti neima *).

---

*) Ljuto se vara Rousseau mnijuć s privèrženici svojimi; *da děčakom i děvojčicam dok nestupe u zrelie doba, ništa netréba ni o Bogu kazivati, ni u njihovom sèrcu bogoljubna čuvstva probudjivati.* — Tà šta drugo znači ovo, neg čuvati, ko što reče Sailer, „da šikarje živinskih požudah neprepréči se pogledom Onoga, koi na nebu caruje.“ — Pa zar nije baš dětinsko doba najsposobnie, da se u njem probudi iskra bogoljubnosti? — Ko što ružica svoj nježni pupoljak, prie neg sunce grane, jutarnjoj rosi otvara, da se je napije: tako se i nježno čuvstvo, koje divja požuda još oskvèrnula nije, radostno otvara světlosti neba, čim čuje glas — Bog — ili nebeski otac — već sèrce na laganih krilih veselo k njemu leti, i utaplja se u svetih čuvstvih dětinskoga pouzdanja, ljubavi i zahvalnosti. — Ovakovo děte věrom svojom vèrh zemaljskoga kruga uznešeno, u radosti boravi dneve svoje tamo gorě na visinah, dočim sve, kudgod okom svèrne, od sjajnih zvězdah na nebu, do malašnoga cèrvića u prahu, smatra za čudo rukuh věčnog otca. — Pa šta je takovoj věri nemoguće? Ko što nebeski otac tutnji, sěva, bliska, ko što cvětom kiti dèrvje: tako isto može i polja, i livade, i bašće stvoriti, po kojih se igraju angjeli, a zlatne jabuke rastu na dèrvetju. — Věri ovoj ništa nije nemoguće, ona je tako rekuć temelj svakoga bogoštovja, i ona prie, il poslě kod kèrštjanskoga děteta preobrazi se u poznanje Boga. — Čisto pako mladjano sèrce, od vidionog svojeg otca, k nebeskomu nevidivomu otcu podiže se gorě, gdě u svih stvorenih stvarih vidi same dokaze njegove svemogućnosti i ljubavi, gdě mu se čini svako od roditeljah svojih sebi izkazano dobročinstvo, kao božji dar; gdě mu težko nije nevidivog otca svagdě pritomna si misliti, kod svakog dobrog čina veselit se nad

Digitized by Google

4. Zahtěva *javno pastirsko obučavanje.* Kako će sgrada stajati, bez čvèrsta temelja? niti će děca duhovne razgovore, niti javna bogoštovna věžbanja i propovědi razuměti, niti će u njih pastirske nauke svojim plodom uroditi moći; jerbo će se kod njih krivi pojmi o bogoštovju i něki mèrtvi mechanizam nastaniti, i sěme božanske rěči padše na okoreła sèrca odrastlih ni niknuti neće, i ako nikne, odmah će uvehnuti, bačeno bo biaše na pećinu. Napokon zarano u nebeskih istinah obučavanje

5. Zahtěva *ćudorednost obćine, blagostanje dèržave, i spas cèrkve;* sèrca bo malenih prosta od nasilja putenosti, nepokvarenu jezgru nevinosti u sebi imadu, koja pristojno njegovana, od sebe daje najugodnii miris nebeskih krěpostih. — Doista, gdě se ovo rajsko bilje za vrěmena uvrěžilo, i grančice svoje širom široko razširilo, svakog i svih blagostanje lěpo cvate, mlado i staro, jako i nejako, mužko i žensko, rěčju: svi, dužnosti svoje znadu i poznadu, i s veseljem nose brěme svoje. — U protivnom pako slučaju, poruga krěposti, nehajstvo nadležećih dužnostih, načela puna opasnosti, svakojake predsude, praznověrstvo, nezadovoljstvo s obćim poredkom, preziranje poglavarstva, bogoštovja; i u kratko mnogo da reknemo: svega, što je dobro, sveto i pošteno — ovi očevidni rodovi čijemu sèrcu ljute nezadaju rane? — Odkuda slědi: da duhovna i světovna oblast osobito u bogoštovnom odgojenju mladeži, najjačju podporu ćudorednosti, i obćega blagostanja pravo vrělo, rěčju: svoje spasenje tražiti — i najti može *).

---

dopadnostju njegovom, svaki grěh za uvrědu Boga, i sramotnu nezahvalnost smatrati, i u svih svojih potrěbah s dětinskim pouzdanjem čiste svoje ručice podignuti gorě k njemu. — Nebesko bogoštovje, kako lěpo primaš još malašno děte u otčinski sveti naručaj!

*) Neima dèržave, dapače neima pametna čověka, koi za blagim mirom, i obćim poredkom če znuo nebi. Poradi čega i učeni ljud svoje glave razbijaju kojekakvimi mudroliami, na blago i usrěćenje čověčanstva težećimi. Al žalibože svega golemoga truda, ako okom pameti svoje nesvèrnu na Sion, iz kojega pèrvi traci světla proiztekoše, i pojaviše se na obzorju dèržavah. — Tà sveta pověstnica zar nam nepruža očevidni dokaz, da je srěća cvatom cvala u Israelu, dok vèran biaše Bogu svomu; usuprot pako ošinu ga težka nevolja, kad zaboraviv na Boga svoga, poče se klanjati zlatnomu teletu, i popusti uzde svojim požudam. — Valja li da tako budu i kèrštjanske

Digitized by Google

Što se pako tiče *koristi* ovog zaranog obučavanja, o njoj samo onaj dvojiti može, koi nezna, koliko se širi u sladkom moru radosti plivajuća duša naučitelja, kad vidi svojima očima, kako pod njegovim okriljem slabaćko stablo posta jakim dèrvetom, i urodi lěpim rodom, rodom nebeskih krěpostih; kako odgoji nebeskoj domovini vrědne sinove, a zemaljskoj věrne dèržavljane. — Doista to je ona velika dika njegova, i ponos njegov, to mu je utěha ona, od koje neima sladje, neima plemenitie!

A šta od ovog obučavanja koristnie može da bude onim, koji u tanano doba svoje, il volje, il prilike, il vrěmena neimadoše za ubavěstiti se o temeljnih nebeskih istinah? i šta je bolje dobrodošlo takovim, koji ove istine već jedan put znaše, a poslě zaboraviše, neg kad im se opet donesu pred oči pameti njihove? Tà obučavanje takovo razgovetnostju, kratkoćom, lakoćom i raznovèrstnim uplitanjem pitanjah i odgovorah, kako im se dopasti neće? kako ih neće dirnut u sèrce, kad istom sada spaze i uvide, kako nebeske istine u razne okolnosti života, toli smožno zasěcaju, i uspěšno utiču?

---

dèržave? — Doista bez višjeg božanskog poznanja, čověk tumara amo tamo po tminah, bez snage i světla — i najposlě ko poljska životinja izgubije se u prahu zemaljskom. — Nije čudo, da u slučaju takovom, surovost i razuzdanost preotima mah, i poplavljiva svusionu dèržavu; i da sama samcata krěpost hoda od nemila do nedraga, od sela do sela, od varoša do varoša neznajući gdě bi naslonila glavu svoju. — Nenadajmo se, da će nam razveselit oko ona zelena, toli ožudjena maslina věčitoga mira, dok neoplane silna poplavica strastih naših, dok nesine žarko sunce nebeske istine na obzorju našem, i nestopi razdružena naša sèrca u bratinski savez. Doista je věrozakon jedina prava i nerazdruživa sveza, koja sjedinjuje nebo sa zemljom, čověka sa samim sobom i s pokolěnjem svojim. §. 1. Ko što iz brašna nebude kruha, ako u njega metnuta gruda kvasa, neuzavrije, i nerazidje se po cělom brašnu, odozdol gorě, i odozgor dolě; tako ni dèržavi neima spasa, ako po njoj kvas nebeske istine neuzavrije i nerazidje se, ne samo odozdol gorě, već i odozgor dolě. Nebere se sa tèrnja groždje, ni smokve sa češljugah. Zlo dèrvo nemože dobrim uroditi rodom; po rodovih njihovih poznat ćete ih. (Mat. 7. 16. 17.)

Digitized by Google

§. 4.

Al težko,

Kako potrěbno i koristno, tako je premrěženo raznimi težkoćami ovo obučavanje:

a) Glede svoga predmeta; ima bo nebeskih istinah veoma zakučastih, koje ipak već u tanano doba predavati trěba.

b) Glede učenikah, kojih duševne sile još dovoljno razvijene nisu; da niti nenapominjamo, da su děca raztrešena, nepozorna i nemirna, da joj kojekakove igre, šale i lakèrdie po glavi neprestano vèrte se.

c) Glede naučitelja, koi predavanja svoja na predtečnom znanju svojih učenikah osnovati, i tako rekuć onako, ko što i oni, misliti mora. Da li nije pomučno izobraženomu čověku duh svoj u tako uzke spone sapeti? kakvog preobladanja samoga sebe, kolike tomu tèrpljivosti, i ljubavi netrěba?

d) Glede istoga načina obučanja; stavljati shodna pitanja, iz odgovorah dosta putah směšnih, budalastih, itd. svèrsi shodna pitanja s obzirom na predstojeći predmet izvadjati, neprevidjena izjasnjenja davati, na nenadna pitanja uzastopce dobro odgovarati, i svèrsi neprestano primicati se itd. doista je pomučno, i istoj věštioj glavi potežko *).

§. 5.

Zato ipak počastno je;

Ako svake časti cěna zavisi od njene važnosti, potrěbe i težkoće, onda se od obučavanja malenih ništa počastnieg ni pomisliti nemože. — Tà isti Isukèrst ovu čast podiže svojim licem na najveći stepen dostojanstva. (Mark. 10, 14, 16.)

---

*) Krivo dakle imadu, koji scěne, da ništa nije lašnie biti neg naučitelj děce: „hic labor hoc opus est.“ A ni oni pred Bogom i ljudmi zadosta odgovarati nemogu, koji se posvetjuju ovomu zvanju bez dovoljne priprave, koji bacaju pred děcu mèrvoljice božanske rěči, kao okorěle i suhoparne ogrizke, baš nimalo nehajeći zato, da li će joj se duša njimi nahraniti? Tà za Boga, ako nije zemlja dobro obradjena, i ako se zdravo i dobro priredjeno sěme prie u nju nebaci, pametan čověk kako se odatle nadati može plemenitomu rodu?

Digitized by Google

Znademo, da i cèrkveni otci Ćirillo, Gèrgur, Augustin i Jerolim krasnim věncem ove časti ověnčaše glave svoje; i docnie najučenii ljudi, dika i uzor božje cèrkve na zemlji, stupiše u stope ovih božanskih naučiteljah, živahno ocutiv u svojem sèrcu: da se ništa veličanstvenieg ni pomisliti, kamo li učiniti nemože, neg duše malenih, onaj najlěpši dio gospodnje bašće, u svetinji života njegovati i gojiti *).

§. 6.

Trěba pako tomu svèrsi shodna načina.

Ko što u svakom, tako i u poslu obučavanja děce, i to osobito, trěba dobra načina; ovi bo ne samo što posao za čudo olakšava, već i k svèrsi prěkim putem udara; dočim bez dobra načina baš slabo il ništa nehasni glavu si razbijati, po kojekakvih stranputicah teturati, i neprestano vèrtiti se okó cilja svojega.

Razne načine obučavanja pokazat, i o njih potanje prosborit ćemo na svojem městu. Ovdě pako samo mimogred napominjemo, da je onaj način najbolji, koi je priměran naravi duha čověčjeg u obće, i učeničkim posebnostim na pose, i koi s neprestanim obzirom na izkustvo, k svèrsi obučavanja, najbèrže, najlašnje i najsigurnie vodi tako: da se nebeskimi istinami dětinski um prosvětli, sèrce oplemeni, i volja izobrazi.

§. 7.

Kratak opis obučavanja malenih.

Gospodin i naučitelj naš Isus Isukèrst, da blagim světlom nebeske istine razpèrši tmine čověčjeg uma, a u sèrcu, da

*) Koi si se težkomu ovomu zvanju žèrtvovao, baš ako te i prěko ramenicah gleda tašta světska oholost, nekloni duhom, netroni sèrcem, velika je plaća tvoja u nebu; veli bo neprevariva istina, „koji naučavaju mnoge u pravičnosti i svetosti, sjati će kao zvězde věkoma.“ (Daniel 12, 3.) Tà istog Isukèrsta neprestani trudovi za blago, i usrěćenje bědnoga čověčanstva, porugom, preziranjem, pače kaležom žuhke smèrti nagradjeni biahu; — al gledaj ga, on sědi na desnici slave otca svoga na nebesih, poslě kako nam ostavi priměr, da stupimo u stope njegove.

Digitized by Google

uzpiri iskru božanske ljubavi, dodje čas u kolo sakupljenoga puka, čas u krug obiteljih, čas pako s pojedinimi, neukimi i učenimi ljudmi upusti se u spasonosne razgovore o najvažniih predmetih tičućih se Boga, duše i života věčitoga; uvažavši svagdě posebne potrěbe i dobit svojih slušaocah. On biaše osobiti priatelj děce, on se radovaše nad njenom nevinostju i sèrdačnim prostodušjem; on prodje kroz gradove i sela, da potraži i spasi, što je izgubljeno bilo (Mat. 18, 11). On reče o sebi: ja sam dobri pastir — světlo i život. — On reče o Bogu i o nas: Bog je otac naš, mi smo svi njegova děca; — on ustanovi vèrhovno načelo: ljubi Boga i bližnjega; on što reče to i potvèrdi sjajnim svojim priměrom. — On sve svim postavši svih predobi sèrca. Nježna prostota, ugodna živahnost i zanimive priče, prispodobe itd. bile su krasni ures njegovoga načina, kojim je tako věšto obučavao, da slušaoci najvišje i najvažnie istine umom svojim shvatiše, i ujedno ih, kao najdragocěnie blago sahraniše u sèrca svoja.

Ovaj sjajni priměr božanskoga naučitelja, biaše pravo ogledalo apostolom njegovim. I oni imajući pred očima potrěbe i duševnu snagu svojih, mlěko davahu onim, koji nebiahu kadri čvèrstje prekuhati jestvine (I. Kor. 3, 1. 2.) boraveći u krugu žudah na starom savezu podigoše gradju svoju, (Čin. ap. 2, 14; 13, 14—41.) uputjivajući pako poganine, osnovaše svoju nauku na naravnom bogoštovju (Čin. ap. 14, i 17. 26. Rim. 1. i I. Kor. 9. 19—23.) tako svim sve postavši, da sve predobiju Isukèrstu.

Cèrkveni otci pèrvih dviuh stolětjah neposrědni naslědnici apostolah, idjoše pravcem sebi po svojih predšastnicih naznačenim. — Al već u tretjem stolětju, ohladi ona gorljiva revnost, i obučavanje mnogo izgubi, od krasne prostote sebi toli prirodjene, osobito kad mudraci stupivši u krilo cèrkve, sa sobom i mudrolie svoje u nju unesoše, nastojeći im priljubiti isto bogoslovje. Misticizam onih vrěmenah, kojim se najglasovitii učitelji Panthaenes, Clemens Aleksandrinski, Athenagoras i osobito Origen toli nasladjivahu, kao i stolětja četvèrtoga i petoga način obučavanja sebi prirodjene one urese, naime prostotu i razboritost satèr i utamani; ko što se viditi može iz knjigah: sv. Augustina de catechisandis rudibus, iz

Digitized by Google

katechetičkoga govora sv. Gèrgura Nissenskoga, iz katechetičkih homiliah sv. Ivana Zlatoustnoga, i iz někih pisamah Tèrtuliana, sv. Cypriana itd.

U srědnjem pako věku, ko što u obće potamniše jasno lice naukah, tako i obučavanje malenih žalobnom koprenom zastèrše nesmiljeni udesi. Divji narodi gvozdenom rukom uzdèrmaše, srušiše i poděliše medju se rimsko carstvo, umětnosti pako i znanosti pogaziše nogama svojima. Usléd čega s drugimi i svetjenstvo upade u tamni grob neznanstva neizkazanog. Ljute ove rane uzastopce ponajbolje osěti cèrkva, i š njom někoji sjajni vladari puka kèrštjanskoga. Spasonosne naredbe Karla Velikoga i mogutinskoga sbora g. 813. nemogahu ožudjenim rodom uroditi, jer zarana smèrt prenese cara na bolji svět, a veća čest biskupah i svetjenikah, stranom iz lěnosti, stranom pako iz nespretnosti svoje, neosvětlà lice kukavnog obučavanja. Odluka arelatskoga sabora god. 1059. takodjer većinom bez uspěha ostade, pošto bo ni svetjenstvo, ni roditelji, ni kumovi nebiahu kadri mladjano čedo obučavati. — U dvanaestom i trinaestom stolětju ljubav prama mudroznanstvu i bogoslovju něšto se pojavi; al i ova ohladi u izpraznih malenkostih, u povèršnom oštroumju, u razprah i prepirkah punih mèržnje; pored čega i polje věrozakonskog obučanja opet pusto ostà. — Badava u petnaestom stolětju Gerzon prava dika stolětja svoga, badava učeni Tarterio ovoj oskudici doskočiti nastojahu, progonstvo i spèrdnja obodvojice biaše plaća plemenitih trudovah; dočim skoro obćenito zavladà mněnje: da učitelju bogoslovja nedolikuje u dětinskom krugu desiti se, i da je i onako ovo novotarenje puno pogibeli. I tako eto opet poučavanje mladeži podnipošto kadro nebiaše izkopat se iz bědnoga svoga položaja.

U vrěme reformacie žalostne poslědice zanemarenog obučavanja, najviše osěti cèrkva i dèržava. Puk u tvèrdih tminah neznanstva jadno čameći, začaran i zaslěpljen pučkimi pismi Luthera i Melanchtona osobitom slastju čitanimi, oprosti se sa svojom svetom věrom, odkuda se izlegoše kèrvavi bojevi, iz kojih podiže glavu veliko ono razkolničtvo. — Duhovna i světovna oblast rukom u ruku podiže se, da donese léka ovoj silno naprědujućoj opasnosti. — Tako tridentinski sbor (Sěd. 24. pog. 4. o ref.) zapovědi: „da i biskupi barem po neděljah

Digitized by Google

i drugih svetkovinah, děcu u svih župah, početne istine věre, i pokornost prama Bogu i roditeljem, marljivo po onih, kojih se tiče, naučati dadu, i tomu, na koliko bi od potrěbe bilo cèrkvenimi kaštigami pritěravaju.“ I car Ferdinand I. spasonosnimi svojimi zapovědmi sudělovaše k svèrsi ovoj. Učeni takodjer ljudi svojim perom pohitiše i dojdoše u to kolo. Roteradamski Erasmo 1533 napisà dělo „Dilucida et pia explanatio Symboli, quod Apostolorum dicitur, decalogi praeceptorum, et dominicae precationis,“ u pitanjih i odgovorih. Al dělo ovo ostà bez povećega uvaženja, stranom zato: što u njem nebiahu dovoljno raztumačene istine, kojeno je Luther napadao; stranom pako radi toga, što mnogi spisatelja kao priatelja umětnostih i znanostih tèrpiti nemogahu, il barem sumnjahu o njegovoj věri. Zatim jedan katechisam napisà Vicelio 1535; drugi Mihoilo Helding 1549; a tretji Petar Sota 1553; i napokon uslěd zapovědi cara Ferdinanda I. učeni jezuita Petar Kanizia sastavi 1554 veliki i mali katechisam. Obadva ova katechisma, i to naročito mali iz latinskoga u razne maternje jezike prevedeni, unidoše, i razširiše se skoro po cěloj katholičkoj cèrkvi. U ovo isto doba ugledà světlost „Catechismus romanus, ex decreto concilii tridentini, ad parochos, Pii V. P. M. jussu editus.“ Al poleg množine ovih knjigah, premda poučavanja plodovi slabo u oči udariše, jer niti je izbor, niti poredak predmetah, niti isti način predavanja, duševnoj snagi mladeži priměran bio, ipak obučavanje dalje i dalje grane svoje razširavati poče, dočim ista učena družtva sklopiše se, i ovom poslu posvetiše sile svoje. Da niti nenapominjamo blagotvorne naredbe Dragutina Boromea, Franje Salesia, Pia V., Clemensa XI. i Benedicta XIV. družtva jezuitah i piaristah ponajbolje su se odlikovala u ovoj struci; ujedno više školskih knjigah potrěbam i duševnoj dětinskoj snazi priměrenih izadje na světlo.

Srětnie doba svèrsi shodniega obučavanja istom svanù u minulom osamnaestom stolětju. Slava Ivanu Bernardu Basedovu, i opatu Felbigeru, koji u ovom poslu udarivši boljom stazom, onaj toli obljubljeni, i svim ponajbolje poznani Kaniziev katechisam svèrsi shodno prikrojiše, i obradiše! Ovih katechismi sastoje iz trih stranah, od kojih je naměnjena, pèrva pameti, druga umu, a tretja volji; al dà kako i ovi katechismi pečat Kanisiev nose

Digitized by Google

na svojem čelu, i oni u svojoj slici nèšto preinačeni, danas hode od ruke do ruke, u cèrkvi i učioni.

U austrijskoj carevini za jednakost obučavanja do godine 1777. baš mnogo se marilo nije, dok ovo nehajstvo povod nedade neumèrle uspomene carici i kraljici Marii Teresii pobrinit se za uvedenje jednoga samo katechisma u dèržave svoje. Iste godine po bečkom za onda nadbiskupu kardinalu Migazziu u porazumljenju drugih biskupah, sadašnji obće poznani u pitanjih i odgovorih sastavljeni katechisam svim carskim pokrajinam propisan biaše. Učitelji bogoslovja iz početka strogo dèržeći se ovoga katechisma, svom pomnjom nastojahu, da ga děca na pamet dobro nauče i znadu. Za polakšicu ovoga učenja, někoji priatelji děce razlaganja katechisma u razgovornom načinu sastaviše, a ista vlada podiže vlastite učione, u kojih se predavanja o načinu obučavanja u ovoj struci dèržati imadu. Razgovorni poučavanja način, mnogim bèrzo dopadè se tako: da se njim samo služiti počeše; ali kad začeše někoji pisci rečenomu katechismu svašta prigovarati, i predbacivati kojekakve pogrěške, on tako izgubi svoju cěnu, da ga mnogi sa svim zabaciše, il baš slabo uvažavahu; dapače posve iz učionah izčeznuše stope njegove, kad veća strana učiteljah počè sve istine izvijati iz dětinske duše. Al poslědice i ovoga čina rano udariše u oči; jer premda někoja děca s dobrim uspěhom podnesoše izpite svoje, ipak njena veća strana ostà u tminah dojakošnjega svoga neznanstva, u koje i ona upadè, koja je prie sa sjajnim uspěhom položila svoje izpite; jer što je malo prie znala, to je bèrzo ili zaboravila, il se je tečajem vrěmena žalibože dosta zarana, u njenom sèrcu izleglo jato svakojakih nepriaznih dvojbah; uslěd kojih zavladà nevěrstvo na propast svete věre i ćudorednosti. Za ovu dan na dan rastuću pogibelj prepréčit i odvèrnut od kuće božje, biskupi učiteljem zapovědiše: da se dèrže propisanoga katechisma; i ujedno pobriniše se, da se učiteljem dadu u ruke tako zvane katechetičke knjige, koje bi im u predavanjih katechisma služile za uzor i polakšicu.

U Ugarskoj na zapověd primasa i ostrogonskoga nadbiskupa Josipa kneza Battyáni-a u porazumljenju drugih biskupah, godišta 1779. uvedeni su u javne učione katechismi pod

Digitized by Google

naslovih, mali, srědnji i veliki katechisam, obučavanju dan danas za pravac služeći.

U našoj pako domovini, od ono doba do danas, malo prie rečeni katechismi u učionah upotrěbljavaju se; za obučavanje pako puka služi katechisam po zapovědi Maksimiliana Vèrhovca, něgdašnjega zagrebskoga biskupa na světlo izdan. Pošto pako svi ovi katechismi nisu ino, neg gola okostnica, koju mesom zaoděti i duhom nadahnuti trěba, i kod nas revni učitelji uvažavaju ne samo tudje u struci ovoj sebi poznane sastavke, već služe se i vlastitimi svojimi proizvodi. Ufamo se u Boga, od kojega sve dolazi dobro, da ćemo ugledati još obilnii rod ovih plemenitih trudovah, dok se još bolje razgrane po miloj našoj otačbini svèrsi shodne pučke učione, i dok iz novo ustrojenoga zavoda učiteljstva izadju věšti seoski učitelji, koji će pružiti pomoćnicu ruku duhovnim pastirom u težkom poslu obučavanja malenih. Da Bog dá, mladice cèrkve i dèržave pravom věrom nadahnute, nadom okrěpljene, i ljubavju uzgojene zelenim prolistale listjem, cvatom procvale, i urodile rodom nebeskih krěpostih!

§. 8.

Velevažne opazke glede ovog opisa.

Pověstnica je učiteljica života, i mora da bude. Srětan kojega tudja pogibel nauči pameti. — Da dakle upoznamo se sa koristju iz kratkoga našega opisa proiztičućom, pa da ju i sami, ko što zaslužuje, dostojno znamo uvažavati, nemožemo da već učinjenim opazkam, još někoje ovdě nepridademo.

Ako povirimo u knjige u našoj struci izdane na světlo, odmah nam udara u oči, da su učitelji osobito iz početka istu děcu obučavali u slici propovědih; pa što se je odtuda sbilo? takovu ubavěst niti su děca slabimi svoje duše silami shvatila, niti su u njoj naći mogla potrěbnu hranu uma i sèrca. Ista šiba dosta putah upotrěbljena, premda utěra strah u kosti, nebiaše kadra uliti blago světlo u um i sèrce.

Docnie mnogi učitelji uvidivši nespretnost ovoga načina, upadoše u drugo skrajnje, dočim iz petnih žilah nastojahu, sve svojimi neprestanimi pitanji, iz dětinske duše izklepati i

Digitized by Google

izvesti. Al ni ovi način neodgovori svojoj svèrsi; pošto bo otvori vrata dosadnoj obširnosti, i utamani věru postavnu.

Za odvèrnuti propast ovu, někoji dadoše katechisam děci u ruke, da ga od rěči do rěči na pamet nauče. Pa što se odtuda izleže? porodi se něki mèrtvi mechanizam, pored kojega, um bez světla, a sèrce bez hrane ostade; i uvuče se mèržnja katechisma, učitelja, i s ovimi istoga bogoštovja; odkud opet podiže glavu nestalnost u věri i neznanstvo.

Někoji spoznavši ovu nespretnost i nesrěću, sve sile tamo napeše, da děca nabožne istine dobro razumiju, i svimi mogućimi dokazi o njih dovoljno uvěre se. Naravno i ovi način nije dolikovao děci poradi svoje suhoparnosti; pošto bo mnogu izmed nje pretvori u nezasitne rovare, gizdave novotare, i sulaženja vrědne nevěre, ili licuměrce.

Drugi opazivši ove žalostne poslědice, počeše graditi svoje obučanje na čuvstvih u sèrcu probudjenih. Al pošto čuvstva ili se neporodiše, il jedva rodjena bèrzo izčeznuše, nestà i věrozakonskoga stana na njih sagradjenoga.

I tako poslě dugoga tumaranja po putu izkustva, učeni ljudi tražiti počeše, drugih stalniih i postojaniih temeljah, na kojih bi se obćenita i nepomična pravila velevažnog obučavanja malenih, sigurnom rukom osnovati i izvesti mogla. I sbilja dugo iztraživanu nadjoše žilicu, u prirodi duše čověčanske, u zakonih njenoga razvitka, i njene radnje; jer samo ovi zakoni pečat obćenitosti i sigurnosti nose na svojem čelu, i samo neprestanim obzirom na nje, kao takodjer na posebnosti učenikah i na izkustvo, i na isti cilj obučavanja sa sjajnim uspěhom dade se nebeskimi istinami um prosvětiti, sèrce oplemeniti i volja izobraziti. I na ovih temeljih osnovana i sagradjena je velevažna naša znanost, koju imenom „Obuka malenih“ pokèrstismo.

Digitized by Google

Digitized by Google

OBUKA MALENIH.

§. 9.

Pojam obuke malenih.

Po obuci malenih u predmetnom smislu, razumijemo sadèržaj načelah i pravilah, iz naravi čovèčjega duha u obće, i učeničke posebnosti na pose, s obzirom na izkustvo cèrpljenih, po kojih se osobito děca svèrsi shodno ubavèštjuju o poglavitih vèrozakonskih istinah. Znanje pako ovih načelah i pravilah čini obuku malenih u osobnom smislu *).

§. 10.

Njena zadaća.

Ova nemože biti ino, nego rečena načela i pravila navadjati, i ujedno u primèrih pokazivati, na koi način početnike u nebeskih istinah izobražavati valja, da oni svoje vèrhovno odredjenje — naime osnovanu na temeljih kèrštjanske vère ćudorednost, lasno, bèrzo, i sigurno postignu.

§. 11.

Potrěba i korist.

Znanje obuke malenih, osobito novaku učitelju veoma je nuždno: *a)* da zna gradivo svojega nauka, svèrsi shodno odabrati, i valjano poredati, *b)* da ima dobru sliku pred očima,

---

*) Dakle katechetiki per eminentiam ime nadismo „obuka malenih,“ jer se s vèrozakonskim obučavanjem děce i neumětnih odrastlih, děci glede svojega izobraženja spodobnih zanima.

Digitized by Google

polag koje isto gradivo dobro obraditi, *c)* i pred lice svojih učenikah doněti može*).

Ova znanost učitelju zajedno i korist pruža: *a)* da polag njenih načelah i pravilah sam svoje sastavke prosuditi, pretresti, i ako bi od potrěbe bilo izpraviti; pače *b)* da i drugih proizvode cěniti može; *c)* da ga u protivnom slučaju ova znanost potakne na bolje i shodnije obučavanje.

§. 12.

Vèrhovno načelo.

Da obuku malenih uzvisimo na dostojanstvo znanosti, trěba nam se postarati za njeno vèrhovno načelo; po ovom pako razumije se istina, iz koje se izvode, pa opet natrag dovode sva načela i pravila ove znanosti.

Svatko će lasno uviděti potrěbu takova načela, ako malko promisli, da bez njega nije moguće, ni toli ožudjenu jedinost i jednakost, ni svèrhu obučavanja, sigurno, lako i bèrzo postignuti, ni cělo polje ove znanosti, od jednoga kraja do drugoga, jednim hipom oka pregledati, ko što zaslužuje, dostojno ga cěniti, i valjano kretati se po njem.

---

*) Mnogi proti potrěbi ove znanosti slědeća medju ostalimi navode:

1. Bilo je katechetah, kojim ova znanost biaše neposnana. — Istina, bilo je, a i sad ima bez ove znanosti katechetah, al kakovih? da li i ovim kakvo takvo pravilo za pravac nesluži? a je li može svatko, kojimgod putem udari, lasno se i dokopati svojega cilja? Pa baš ako bi i bilo takovih mudrih glavah, kojim pravilah netrěba, što će druge raditi, kojih ima mnogo više, ako se jedino slěpom slučaju bace u naručaj? Doista nije pametno, bez světla tumarati po mraku, kad svěću imamo; a i onako praksa bez theorie, jest živo tělo, ali — bez očiuh.

2. Eh sada dà uče se kojekakva pravila po školah, pa ipak izlazeći iz školah kukavno katechisiraju. — Da onaj, koi pravila znade, umije ih svèrsi shodno i upotrěbiti, jok, toga mi netvèrdimo. Ako pako tko nezna svoje znanje uporaviti, to se njemu, i dosta putah nespretnosti njegovih učiteljah, a ne istoj znanosti pripisati mora; reći pako, da svi iz školah izlazeći neumiju obučavati, znači šta takova tvèrditi, čemu protuslovi izkustvo.

3. Samo věžbanjem dade se popeti na stepen savèršenstva. — To je istina, jer věžbanje čini majstora; jedno raditi trěba, al ni drugo zanemariti nevalja.

Digitized by Google

Što se tiče istoga načela, někoji mniju: da je najshodnie obučavati poleg pravilah, za kojih valjanost jamči izkustvo; i ovi vèrhovno svoje načelo izražuju ovako: „početnike o nebeskih istinah ubavěštjuj onako: ko što si osvědočen iz izkustva, da je najbolje.“

Doduše ovo načelo u sebi sadèržaje dosta dobra, mi ga ipak samoga nemožemo podići na čast vèrhovna načela, jer ono niti je pèrvo, niti obćenito, niti stalno, niti sigurno.

Drugi pako uzamši na um, da sile čověčjega duha imadu stanovita svoja pravila, po kojih se razvijaju, scène: da se kod svakoga obučavanja, osobito paziti mora na red ovoga razvitka; i ovih je vèrhovno načelo: „početnike u nabožnosti obučavaj poleg pravilah razvitka čověčje duše.“

Premda ima puno istine u ovom načelu, mi ipak njega samoga nemožemo da priznamo našim vèrhovnim načelom; jer pravila, koja se iz njeg izvadjaju odviše su neopredělјena, i zato baš niti su dosta razgovetna, niti se u pojedinih slučajih točno upotrěbiti nedadu.

Odkud ćemo indi izvesti vèrhovno naše načelo?

Stara je istina, kojoj prigovora neima, da nijedno obučavanje nemože uroditi rodom, ako se neuzme obzir *a)* na snagu čověčjega duha u obće, i na posebnosti učenikah na pose*);

*) O silah čověčjega duha trěba znati, da se one redom po redu, sve bolje i bolje razvijaju. Děte najprie shvatja ono, što udara u spoljašna ćutila; i to najpèrvo, što u njega dira, zatim što vidi, pa onda što čuje, okuša, i pomiriši; malo kasnie istom poznaje već vidjene stvari, i pomoćju svoje mašte sětja se o njih najprie nehotice, pa onda i hotomce; zatim pojavlja se u njem nutarnja ćut s umom, i ono njim poznaje duševno svoje stanje, kao takodjer razabire sliku i razliku medju raznimi predmeti, i zajedno srodne biljege na ovih opažene ujedno staplja, nesrodne pako luči, i na ovi način počima suditi, i to ponajprie o predmetih izkustva svoga, pa onda i o takovih, koji stoje u medjusobnom savezu kao uzrok i uspěh. O ovih pako izpèrva koješta pogovara bez da znade razlog dati svoga pogovora, docnie istom navadja i razloge. Najposlě u njem razum razvija plemenitu svoju snagu. — Da pako učitelj saznati može razvitak duševnih silah svoje děce, trěba da mu nepresťano lebdi pred očima napomenuti red duševnoga razvitka, da pozorno motri i promatra svoju děcu, i da ju česťje izpitava osobito o predmetih zasěćajućih u područje svoje.

Digitized by Google

zatim *b)* na izkustvo, koje razprostire světlost vèrh duševne snage i njenog razvitka; i napokon *c)* na isti cilj, kojega želimo dostignuti našim obučavanjem; bez dvojbe vèrhovno načelo obuke malenih ponajbolje izražuje ova izreka: *Poleg naravi čověčjega duha u obće, i učeničkih posebnostih na pose, s obzirom na izkustvo, obučavaj o věrozakonskih istinah tako: da cilj svoj najbèrže, najlašnie i najsigurnie postigneš.*

I zbilja iz ovoga načela mogu se ponajbolje izvesti, i opet natrag dovesti sva načela i pravila služeća za obučanje u nebeskih istinah. Tako može se u obće pokazati: koje věrozakonske istine, kojim redom, i kako učenikom predavati tréba. Isto tako može se na pose odovud pokazati: kako nebeskimi istinami dětinski um razsvětljivati, sèrce oplemenjivati, i volju izobražavati valja; ko što ćemo viditi na svojih městih.

§. 13.

Vrěla.

Iz malo prie navedenih lasno se razabrati može, da med vrěla ove znanosti spada:

1. Dušo- i umoslovje, na koliko se iz njih poznaje sposobnost i snaga čověčanskoga duha, koju dà kako u obuci malenih osobito uvažavati tréba.

2. Izkustvo, iz njega bo se cèrpe mnoga posebna pravila za uzdèržanje pozornosti, za polakšicu na pamet učenja itd. potrébna, zatim dokazi za valjanost ovih pravilah vojujući, kao i proměna predmetah glede razlike osobah i okolnostih, i napokon najshodnia srédstva razjasnjenja.

3. Božansko očitovanje, jer nas ono uči: što, kojim redom, i kako da predajemo; n. p. da malenim dajemo mléka.

4. Pisma cèrkvenih otacah i zaključci cèrkvenih sborovah, směrajući na dětinsko i pučko obučavanje.

§. 14.

Pregled.

Našu obuku malenih razděljujemo na dvě strane; naime: *obću* i *posebnu*. Pèrva strana u sebi sadèržaje potrébna znanja

Digitized by Google

u obće, *a)* o naučitelju malenih; *b)* o gradivu iliti predmetu; *c)* i o načinu obučavanja. — Druga pako strana pokazuje potrěbna znanja na pose, glede *a)* prosvětjivanja uma, *b)* oplemenjivanja sèrca, *c)* i izobražavanja volje dětinske.

§. 15.

Književnstvo.

Da nenapominjamo množinu dělah, koja u ovoj struci světlost ugledaše, samo někoja, i to najizvèrstnia ovdě navodimo:

Schmidii methodus tradendi elementa prima religionis. Bambergæ 1769.

Gräffe's vollständiges Lehrbuch der allgemeinen Katechetik. 3 Th. Göttingen 1797,

Steiner's allgemeine Katechetik. Breslau 1802.

Mücke's Versuch eines Lehrbuches der Katechetik. Breslau 1802.

Müller's Lehrbuch der Katechetik mit besonderer Hinsicht auf den Religions-Unterricht. Altona 1816.

Winter's religiös-sittliche Katechetik. Landshut 1816.

Thierbach's Handbuch zur Katechetik. 2 Bd. Erfurt 1822.

Weinkopf's wissenschaftliche Katechetik. Wien 1824. Isto dělo pod naslovom „Catechetica scientifica" in latinum idioma translata per Theorum Oleartsik. Viennae 1827.

J. M. Leonhard's Anleitung zum Katechisiren. Wien 1826.

Sengler's Plan zu einem Katechismus für katholische Schulen und Gymnasien. Frankfurt 1829.

Hirscher's Katechetik. Tübingen 1832.

Fr. Schmid's wissenschaftliche Katechetik. Wien 1840.

And. Müller's Lesebuch der Katechetik. Würzburg 1840.

Aug. Gruber's Theorie der Katechetik. 3 Th. Salzburg 1844.

And. Ostravsky's Anleitung zur Katechisirkunst. Lemberg 1845.

Skoro je u svakoj knjizi pastirskoga bogoslovja obuka malenih, kratje il obširnie izvedena; zatim po knjigah o odhranjivanju na světlo izdanih, kao takodjer po cèrkvenih časopisih dosta se nalazi, što zaseča u njeno područje.

Digitized by Google

OBĆA STRANA.

Pèrvo poglavje.

O naučitelju malenih.

§. 16.

Sadèržaj ovoga poglavja.

Ovo poglavje u kratko, kao u někoj jezgri predstavlja ona, koja se zahtěvaju od naučitelja malenih, da uzvišenu svoju zadaću srětno rěšiti može.

Članak I.

O naučitelju malenih u obće.

§. 17.

Tko ima da obučava děcu u nebeskih istinah?

Bez dvojbe svi u obće, kojim Bog, domovina i kèrštjanstvo pověri čedo svoje, dužni su ga izobražavati u nebeskih istinah; na pose pako duhovnim pastirom osobito prednaleži ova dužnost, koju da točno i savěstno izpune *a)* zahtěva utemeljenje i svèrha njihove časti (Ef. 4, 11—16. I. Kor. 12, 28.) *b)* nalaže im naročita zapověd Isusova (Mat. 28, 19. 20. Mark. 16, 15.) *c)* iziskuje primèr Isukèrsta i njegovih apostolah; *d)* potrěbuju naredbe cèrkvene osobito Trid. Sěd. 24. p. 4. i nebrojene zapověsti duhovnih i světovnih poglavarah; *e)* išće svakdanje izkustvo, *f)* i očekivaju blage poslědice za lašnju ovèršbu službe pastirske, i razvitak božjega kraljestva po ovom světu.

Někoji scěne, da brěme ove dužnosti na duhovne pastire, koji mnogo važniega posla imadu, neg što je obučavanje

Digitized by Google

mladeži, baš toliko nespada, koliko spada na roditelje děce, naročito na majku, i školske učitelje. Premda i mi rado priznajemo, razne i važne poslove duhovnih pastirah, ipak važniega posla od obučavanja mladoga naraštaja nepoznajemo; jer kako će oni čvèrstu i postojanu sgradu na temeljih věre podignuti, ako prie isti temelj nepolože i neučvèrste? — Vèrtlar želeći svoj voćnjak napuniti plodonosnim dèrvjem, dà kako već tanano stablo svom pomnju gojiti mora. I u sv. pismu čitamo (Mar. 10, 14.) da Isukèrst ukori one, koji uzkratiše malenim, da k njemu dodju. Takodjer najglasovitii cèrkveni otci posvetiše sve sile svoje ovoj dužnosti. Dapače isti Cicero (lib. I. div.) nepoznade veće usluge za domovinu, od obučavanja mladeži. — Napokon što se tiče roditeljah i školskih učiteljah, i oni trèba da ovu dužnost smatraju za najplemenitiu svoju zadaću; al smělo pitamo: da li oni uvěk imadu tome dosta vrěmena, sbiljne volje, potrěbne znanosti i dovoljna ugleda?

§. 18.

Slika učitelja malenih.

Bogoštovni naučitelj malenih, posve na Isukèrsta, na meštra svoga spodoban, toplije želje negoji u sèrcu svojem, neg da rěčju i činom biti može ono, što od njega zahtěva slavno ime, koje nosi. On štuje Boga, jer na malenih štuje sliku i priliku božju; on visoko ceni malahne, jerbo im pokazuje jedini pravac, koi k otcu vodi, put nebesah. — A kako mu nebi grudi pune bile štovanja ovoga, kad je uvěren u sèrcu svome, da nije drugo ime dano ljudem, u kojem bi se spasiti mogli, osim jedinog imena Isukèrsta; kad znade, da su oni pod okriljem svoje ljubavi, koje mu pověri isti Isukèrst kao mladice svoje, kao cěnu svoje za njih prolivene kèrvi, kao hram svojeg svetog duha, kao bratju i subaštinike svoje, koji jednom kao kralji i svetjenici, s njim, i po njem imadu da kraljuju, i uzveličaju Boga, svojeg otca. On zato ni veće, ni svetie nepoznaje dužnosti, neg da mladi naraštaj okrěpi svetinjom života, i dovede u naručaj krěposti, u hram slave, i věčite srěće. — Uslěd čega dobri naučitelj smatra za zadaću života svoga:

Digitized by Google

1. Da lučju božanske istine razsvětli um dětinski, a u sèrcu da uzkrisi iskru nebeske ljubavi. Zato u pamet svojih cèpi nebeske kalame, spasonosne istine; i smiriti se nemože, dok se oni neprime, i dok neprolistaju zelenim listjem; da pako prie reda nepovehnu, ne samo za světlost, već i za toplinu brini se revni vèrtlar ovi, dočim svom pomnjom nastoji, da sèrce svojih nadahne toplinom, koja se po svih grančicah ugodno razlivati mora, dok se nepokaže krasni cvět. Al još njegova duša mira i pokoja uživati nemože, jer vidi samo cvět, a nevidi nikakova roda. Zašto ćudoredni zakon, kojeg isti Bog vatrenimi pismeni napisà u grudi naše, ne samo pred oči svojim donaša, već i istu cènu toli krèposti, koli mèrzinu opačine, kao takodjer i poslědice dobrih i zločestih činah, živahnimi bojami izražene u svoje vrème, kadgod se sgodna ponudi prilika, napominje i predstavlja. Da pako čim bolji utisak u sèrce učini, ćudoredni onaj zakon, kao svetu volju božju svojim navěštjuje, i iz vrěla neizcèrpiva, iz sv. pisma — iz knjige božje dokazuje; i ujedno nagradu s dobrimi, kao takodjer i kaznu sa zločestimi čini skopčanu, pred oči stavlja; da time što je pospano probudi, što probudjeno uspava, što opěšalo pokrèpi, što zabasalo dovede na pravi put, a što po njem hodi, još bolje ohrabri, i nadahne pravom utěhom. On znade, da od dětinske dobe neima bolje, u kojoj bi se posijati moglo toliko dobra za krèpost — za nebo; jer blažena ova doba sěme svetosti u se najradie i najlašnie prima. — On znade, da ovo plemenito sěme pod okriljem neutrudiva napora i neizcèrpive svoje ljubavi, lasno postati može dèrvetom bogumili sad nosećim za ovaj i věčiti život. — On znade, da blaženo ovo dèrvo nigdě plemenitie neraste, ko u plodonosnoj bašći — u raju dětinske nevinosti, gdě na vratih stoji, gdě vrata čuva angjeo, da ledeni mraz cvětak ovaj prie reda nepopari, i njegov bogumili rod neokuži čemernim dahom svojim.

2. I zato dobri naučitelj sèrcu svojemu miliega časa u životu nepoznaje, neg kada stupiti može u kolo onih, o kojih reče Isukèrst, „dajte da k meni dodju;“ i kako mu se neće raztopiti sèrce od miline, kad opazi kako im se u očima krisi nebeska iskra nježne ljubavi, kako im po ustnah, po licu žari se krasno rumenilo zorice, koja se je na mladjanom obzorju

Digitized by Google

života toli divno istom pojavila. — On znade, da bukteći ovaj ljubavi plamen pram osobi svojoj, čisto lasno preobražuje se u ljubav istoga Boga i njegovih svetih stvarih.

3. Dobri naučitelj živahno ćuti, da je tèrpljivost pèrva i najvěrnia drúga ljubavi; jer težka je i tèrnjem posuta staza ljubavi, kojom udariti mora, dalek je put, kojega prebaciti valja, a malena je, slaba i větrenjasta družba, s kojom rukom u ruku uzvišenomu cilju približavati se ima. — On znade, da ko što vihar s olujom běsneći u ništo zbija bogate i obilne uséve: tako da i netèrpljivost svoja utamaniva najkrasnie blagodati narave. — On znade, da vèrtlar nije kriv tomu, što sumbul, bezmirisno cvětje, u miomirisne ruže pretvoriti nemože; a ni ruže kadar nije uzgojiti do visine jele, koja se propinje u oblake. — On znade, da je stèrpljen spašen, da je on samo onaj, koi sije i zaliva, a da isti Bog daje naraštaj. — On znade, da njegov nauk spodoban na zèrno gorušice, koje premda se izpèrva čini malušno i neznatno, ipak u svoje vrěme postaje lěpim i velikim stablom, nosećim plemeniti rod. — On baš, ako ga i tašta oholost prěko ramenicah gleda, i tura na stražnja města u druževnom životu, u savěsti točno izpunjene svoje dužnosti, traži i nalazi najsladju svoje duše utěhu; veli bo neprevariva istina, „i biti će pèrvi poslědnji, a poslědnji pèrvi.“ On neželja ni za zlatom, ni za srebrom, ni za taštom častju, već za nevinimi dušami, kojih angjeli neprestano glede otca u nebeskoj světlosti. — On kad još i pod večer svojeg trudna života, okom svèrne po širokom, svojima rukama obradjenom i svojim znojem natopljenom polju, i ugleda ne samo cvětje, već i plod, plod najplemenitie vèrsti, plod u svakom izobilju, plod koi ne samo sada živuće, neg i pozno potomstvo veseli i okrěpljuje, plod koi nikad neprestaje, koi je još i prěko groba pravo duše razkostje, punim pravom zavapiti može: „Sad odpustjaš gospodine slugu tvoga u miru, jerbo su vidile oči moje spasonos tvoju.“

4. Dobri naučitelj nemanje osětja, da je življenje naučitelja zakonik učenikah; da trěba najprie sebe, pa onda druge posvetiti, i da dětinske prem nejake dobe oštro oko, proniče tja do dna duše svoje, i vidi, što se u njoj, i na polju radi; uslěd čega dočim prenavljanja i licuměrstvo — varave krinke ove — muževno prezire, i města im nedaje u sèrcu svojem, cělim vladanjem svojim izražuje ono, što valja — što mora da bude.

Digitized by Google

5. Dobri naučitelj znade, da milozvučna rěč, da smiljeno oko, i da lice puno blage dobrote, najlašnje kèrči put, koi k sèrcu vodi. Zato ne samo rěč, već i oko, i lice, i čelo je pravo ogledalo duše njegove.

6. Da pako dobri naučitelj tim lašnie stupiti može u stope Onoga priateija velikoga, „koi uze děcu u naručaj svoj, i blagoslovi,“ tople molitve šalje put nebesah k Onomu, „od kojega sve dolazi dobro.“ — I da dělo ljubavi svoje ožudjenim čim prie ověnča uspěhom,

7. Dobri naučitelj ogleda se i na srědstva, kojimi lasno postići može cilj svoj. On iz svojih rukuh nikada nepuštja knjigu božju, u kojoj se napisana čati mudrost nebeska; ujedno razvitak i radnju čověčjih duševnih silah u obće, i svoje mladeži sposobnosti, nagnutja i navade na pose, kao drugu svoju knjigu, dokle dovoljno neprouči, umirit i spokojit se nemože. — On prevratja i tudje vèrstne knjige spadajuće u područje svoje, on ne samo tudjim, što slučajno nadje, kiti se perjem, niti ga samo amo tamo premitje, već napinja i duševne sile svoje, da čim bolje obavi posao, plemeniti posao ljubavi, kojeg njegovima rukama, kao najdragocěnie blago prave srěće i blage budućnosti izruči Bog — domovina — kèrštjanstvo.

8. Dobri naučitelj prie neg što se s uzgojenimi pod okriljem svojim mladicami razstane, i odpusti je na široko more burna života, u ruke im daje luč věre, a u sèrce uliva oganj božje i bratinske ljubavi. I da im se světlo ovo, oganj ovi neugasi, ako bi gdě posèrnuli, za čuvara daje im strah božji, a za okrěpu pruža im nadu věčite slave, koja nam je pripravljena; dapače obećava im istoga Boga, „koi se i sám za platju, za veoma veliku platju daje onim, koji ga ljube.“

9. I još se dalje proteže briga dobroga naučitelja, neima trenutka, neima položaja, neima srěće, ni nesrěće neima, gdě puno ljubavi sèrce njegovo, iskreno učestje imalo nebi. Tako dobri naučitelj na priměr velikog apostola narodah „sve postaje svim, da sve predobije Isukèrstu.“

10. I kad dobri naučitelj, na veliku brigu i žalost mladjane u Isusu porodice svoje, zatvori oči da odpočine od svojega velikoga truda, pasti će mu na grob mnoga suza, iz koje će

Digitized by Google

proniknuti krasni cvět zahvalnosti, kojega nježni stručak ukrasit će njegov — nepovehli věnac neumèrlosti.

Slika dobroga naučitelja bolje je uzvišena, neg da bi ju slabim perom našim, pravo i dobro pogoditi mogli. — Mi ju izrisati samo pokušasmo. — A šta će nam slika nesavèršena, kad imamo drugu uzoritu, veličanstvenu u Onom, koi reče: „dajte, da maleni k meni dodju, ja sam istina, put i život.“

§. 19.

Njegov pravac i okrěpa.

Iz malo prie navedenih slědi, da naučitelju malenih mora neprestano lebditi pred očima: *a)* visoko dostojanstvo i odredjenje čověka, i naročito děteta, kojega čistu na sv. kèrštjenju zadobljenu košuljicu, još nikakva ljaga oskvèrnula nije; *b)* uzoriti primèr Onoga, koi je najradie okó sebe vidjavao sakupljenu děcu; *c)* trěba da naučitelj u živoj uspomeni u sèrcu svojem věrno čuva rěči Isukèrsta, da „koi jedno izmed njih prima, istoga njega prima“ (Mat. 18, 5.); *d)* i da okom svèrne na blažene rodove, koji odtud proizlaze, i na bogatu žetvu, koja neumornoga poslenika, baš ako mu se trud njegov ovdě i neizplatja, tamo čeka u věčitosti, jer děca su budući svět, i sěme rěči božanske bačeno u njihova sèrca nositi će plemeniti rod od pokolènja do pokolènja; i otac, koi vidi sakrivena, božanski će nadariti iskrenoga sijača, kad dodje dan žetve, onaj veliki dan.

Dobra dušo naučitelju malenih, ako Bog da? ideš put nebesah, i sa sobom kao brižljivi otac svojega jedinca vodiš za ruku mlado svoje čedo. Gdě su tvoji běli dvori? nizka kućica čedni je stanak tvoj. — A gdě ti je zlato, gdě je srebro voje? dětinsko nepokvareno sèrce, najveće je blago i bogatstvo tvoje. — A gdě ti je nagrada za plemenite tvoje trudove? tko te hvali? tko slavi? tko li těši? Još ima pogděkoje sèrce, koje i za te bije u poštenih grudih! — al većinom jedina je tvoja savěst, koja ti pruža punu čašu najsladje utěhe. — U razkoši ovoga mira i pokoja, kad za te zadje, kada ti više neće světliti sunce na obzorju života tvoga, mirno možeš stisnut oči, oprostit se sa zemljom, i poći u pravu domovinu,

Digitized by Google

put nebesah. — Nek nestane za te veselja, nek povehne sve cvětje na stazi tvojoj, za te je tamo gorě něšta drugog, něšta boljeg pripravljeno, tamo gorě je tvoja biserkruna. — Što si mogao radio si, da razširiš kraljestvo božje na ovome světu, posijao si sěme istine, krěposti i čověčjeg blagostanja. — Baš ako ti se i prikazuje, da bačeno sěme neima nikakova klasa, i zato da ga ni žeti nemožeš, ti ćeš ipak ono, što si u blagoslovu posijao prěko groba žeti, žeti u veselju neizrečenom. — Kraljestvo božje, istina, krěpost i pravednost, bile su one divne osovine, okó kojih se je vèrtilo plemenito tvoje nastojanje; i baš ako poradi ovih dosta putah i na mejdan izaći si morao, i ogledat se sa silnim nepriateljem, nije ti loša srěća bila, bio si junak od mejdana; i zato gle eno na pragu blage věčnosti stoji angjeo dèržeći u ruci biserkrunu, da te njom pozdravi — i okruni! — Sada što može biti milie duši tvojoj, neg čuti rěči božanstvene: „hodi blaženi otca moga, i poseduj kraljestvo, koje ti je pripravljeno iz počela světa.“ — Eto naučitelju tvojega pravca i tvoje okrěpe! Proslavi otca s krěpostnim odgojenjem mladoga naraštaja, i on će te proslaviti slavom, koja ti u dio pala nije, i ti ćeš iz jednog stepena slave na drugi sve višje, te višje penjati se gorě. Dapače, kad te više nebude na ovome světu, u miloj i dragoj uspomeni kod poznog potomstva živit će tvoje slavno ime, i tvoji plemeniti čini; jer si u sèrcih svoje děce, svojimi děli sagradio si spomenik, kojega ni hèrdja poharati, ni molji izjěsti, ni tati ukrasti, ni vihar strovaliti, ni ikakvo vrěme sa lica zemlje izbrisati neće moći.

Članak II.

O sposobnostih naučitelja malenih na pose.

§. 20.

Potrěba raznih sposobnostih naučitelja malenih.

Uzvišen je cilj, komu se ovaj naučitelj približavati mora; razni su putevi, koji k njemu vode; staze su posute tèrnjem i kamenjem; a putnici, koje po njih voditi valja, děca su

Digitized by Google

nejaka, neumětna, větrenjasta. — Kako će naučitelj tomu svemu zadovoljiti, ako nebude imao raznih sposobnostih? — Ove sposobnosti tiču se *a)* duha, *b)* sèrca, *c)* i těla.

§. 21.

Sposobnosti duha.

Ove sposobnosti duha imati mora naučitelj malenih:

1. *Bistar um*, da božanske istine, koje predaje, dovoljno shvati; ništa bo drugomu pravo priobćiti nemožemo, što sami dobro nerazumijemo; ako slěpac slěpca vodi, je li se oba u jamu nesruše?

2. *Zdrav sud*, da iz prostrane věrouke, i obširnoga ćudoredja razabere, što i kako učenikom svojim s najboljim uspěhom predavati može.

3. *Věrnu pamet*, da iz nje gradivo za obučavanje potrěbno, kao takodjer dokaze, i razjasnjenja, pripovědke, prispodobe itd. cèrpi, i svojim ko što trěba, prilagodi, da se u tečaju mislih svojih neizgubi, ili nepomete, baš ako i nespretni odgovori, il pitanja dětinska, nit obučavanja zamèrse, il prekinu.

4. *Živahnu maštu*, da nebeske istine, koje il poněšto samo u duši dětinskoj tinjaju, ili su joj bilje sa svim nepoznano, u pripovědkah, pričicah, slikah i prispodobah kao vidionih odorah donese pred oko dětinske dobe; i tako da predavanja svoja nadahne životom, zasladi proměnom, i priljubi raznim okolnostim života; i ujedno, da potakne novim žarom opomene svoje, da proniknu do sèrca, i omile mu.

5. *Neuzkolebiv duh*, da ga nezanese na stranputice ni tupoglavost, maznost il surovost, ni dosta putah směšni, nepodpuni il budalasti odgovori učenikah njegovih, već da svoju nježnost i blagu prijaznost s potrěbnom svojom sbiljnostju nepokretno uzdèržati, i u istom pojavljenju budi kakve samovolje, il očite zloće, ublažiti i utaložiti može sèrca svoga razjareni gnjěv.

Digitized by Google

§. 22.

Vlastitosti sèrca.

Vlastitosti sèrca, kojimi se naučitelj malenih odlikovati mora, slědeće su:

1. *Bogoštovno-ćudoredno izobraženje sèrca*, da iz njega pretočiti može plemenita ćutjenja u sèrca svojih. Tà stara je istina: što iz sèrca neizlazi, to do sèrca nedolazi. — Na suprot pako, čega je puno sèrce i usta su puna.

2. *Ljubav prama učenikom,* da one raznovèrstne i velike težkoće, kojimi je premrěžena njegova zadaća, dragovoljno podnašati, i k svojemu cilju lašnie približavati se može. — A tko nebi ljubio mladi nebeski naraštaj*)? Tà otac je malašnih na nebu Onaj, kojeg i mi sladkim imenom „oče naš“ nazivamo; i malahni su bratja naša i sestrice naše, oni su najlěpši cvět obćine kèrštjanske, koi obećaje rod najplemenitiih krěpostih, ako ga samo brižljivo uzgojimo, i dobro sačuvamo od ledenoga mraza — od škodljivih nepogodah; znak nevinosti, koi se zèrčali na njihovom čelu, priazno poziva nas, da ga u ljubavi izobražavamo i odhranjujemo svetosti — nebu. I kako nebi ljubili one, koje isti Isukèrst uze u naramak, pritisnu k sèrcu i blagoslovi. Doista ljubavju oduševljen naučitelj, kadar je počiniti čudesa u krugu dětinskom; nuz njega bo stoji njegov jaki pomoćnik angjeo ljubavi, koi ga potiče na radinost, koi mu nositi pomaže brěme težkoćah, koi mu i osladjuje čemerne časove. — Pa što više? děca umah opažuju ljubav naučitelja svoga, i bèrže bolje vraćaju mu ljubav za ljubav; dapače s osobom naučitelja svoga obljube věru — i istoga Boga.

3. *Tèrpljivost*, jer prostrano je polje, koje prevaliti, neobradjena je zemlja, koju preorati, razno je sěme, koje posijati mora; a nedotupava, nesmotrena i větrenjasta mladež, kakove mu zapréke i nehotice na put nestavlja? — Doista

---

*) „Tko neljubi děčicu, i njeno dětinstvo, u njegovom sèrcu neprebiva nježnost, on neima radosti, i njemu je zahman umuknuo života najmilii zvuk. Mèrzlo mu je sèrce, izumèrlo je u njem — što je božanstveno.“ *Krummacher's christliche Volksschule.*

Digitized by Google

naučitelj, ako željeznom tèrpljivostju neojači grudi svoje, baš ni s města maknuti se neće.

4. *Živahna ćut zvanja svojega*, da njome oduševljen sve sile pameti, sèrca i těla svojega posveti težkomu poslu, i baš ako nagazi na bèrdine od zaprěkah, da na stazi kojom udari, čvèrsto i postojano, veselim sèrcem napréd stupa, dok neugleda i nepostigne ožudjenu svèrhu svojega truda. Doista ovo je ono blago čuvstvo, koje mu pruža sladku utěhu, da će sunce doći i pred njegova vrata, baš ako mu i cèrne oblačine obasteru svesioni krug njegovoga nastojanja; jer polag svega toga uvěren je u duši svojoj: da će svako dělo jednom doći na vidělo; — jer ko što u zimno doba, kad zapane debeli sněg prikazuje se cěla narav kano izumèrla, kano da više neće biti zeleni ni života na zemlji, ali ko što onaj isti sněg samo čuva blago naše, koje pod bělim pokrovom spava kao čedo mlado u zibki svojoj: tako i naučiteljeve plemenite težnje, premda debela koprena zastire, sada samo spavaju, da tim jasnie pokažu lice svoje. Naučitelj pako tim živahnie osětit će ovo čuvstvo u svojem sèrcu, čim bolje uzeo bude na um, da je, premda u očima světa i vilajeta i malo vrědan, zato ipak onaj čověk, komu je cèrkva i dèržava pověrila čedo svoje — srěću i budućnost svoju.

§. 23.

Svojstva těla.

Ima učiteljah, koji premda su nakitjeni krasnimi uma i sèrca sposobnostmi, ipak plemenitu svoju zadaću srětno rěšiti nemogu; zašto? jerbo im potrěbna svojstva těla oskudjěvaju. Med ova svojstva spada:

1. *Čvèrsto tělo*, i osobito *jaka pèrsa*, da u težkom svojem poslu prie reda neopeša i neskapa. Da pako svaka budi najmanja tělesna nakaza u děcu neugodno dira, za spèrdnju joj služi, i u isto obučavanje čini ubitačni utisak, tajiti se neda.

2. *Čisti, tanki, milozvučni glas* bolje godi dětinskomu uhu i lašnje dopire do sèrca, neg hrabavi, piskutajući il duboki glas; samo ako oni glas nebude jednozvučan, već ko što zahtěva predmet, ako bude, čas viši, a čas niži; inače bo děci

Digitized by Google

niti će se dopasti, niti će potrěbnu pozornost probuditi niti uzdèržati.

3. *Čelo vedro, lice pristojno veselo, i otvoreno oko*, jer ne samo iz rěčih, već naročito iz ovih děca običaju čitati, da je ono, što se predaje važno i dobro, da proizliče iz sèrca, i pozornost zaslužuje; kad se pako govori o gèrdobi zloće i opačine, mila ona priaznost, u tamnu sbiljnost preobraziti se mora; rěčju: oko, lice i čelo valja da bude ogledalo nauka.

4. *Čedno kretanje těla, glave i rukuh*, jer i ova su pravo ogledalo nutarnjega čověka, i něka velevažna knjiga, u kojoj i neuko oko čita misli i ćutjenja naša. Samo se pako po sebi razumije, da granice pristojnosti osobito ovdě prekoračiti nevalja.

Članak III.

O poglavitih srědstvih, kojimi se pribavljaju sposobnosti naučitelja malenih.

§. 24.

Znanost věrozakona.

Ova je znanost pravi živalj, u kom se kretati, jest pravo světlo, kojim dětinski um razsvětliti i sèrdce ugrijati mora naučitelj malenih. Al kako će mu to za rukom poći, ako se pobolje neopriatelji sa znanostju ovom? Tà ovo je znanje uzko spojeno s častju, s ugledom, i s istim njegovim slavnim imenom, koje nosi. U krug pako ove znanosti osobito spada *věrouka*, koja nam pokazuje: što věrovati; i *ćudoredje*, koje nam propisuje: što činiti moramo; kao takodjer i *sv. pismo*, iz kojega sv. volju božju poznati, potrěbne dokaze navadjati, pričice, prispodobe itd. poradi razjasnjenja cèrpiti valja. I pojedine *cèrtice iz cèrkvenog sgodopisa i iz cèrkvenog pravα*, da naučitelju nesmiju biti nepoznane, samo se po sebi razumije. Da pako povèršno znanje ovih cilju neodgovara, suvišno bi bilo dokazivati.

Digitized by Google

§. 25.

Znanje dušoslovja u obće.

Nedvojbeno je načelo obučavanja, da se svako predavanje duševnim silam priljubiti mora; al kako će naučitelj u ovom poslu uspěvati, ako znao nebude, koje su te sile čověčjega duha, kako se razvijaju, kako utiče jedna u drugu, i kako se one objačuju ili lěče, ako poněšto iznemognu i obole. Pošto pako s ovim znanjem upoznaje dušoslovje izumno i izkustno, slědi, da si ga naučitelj malenih pribaviti mora*).

§. 26.

Poznanje mladeži na pose.

Premda ima svaka dětinska duša jedne iste sebi prirodjene sile, al ipak ove, niti su u svakoj duši jednako razvijene, niti jednako rade; i mnoga su, koja u nje smožno utiču, n. p. ještvine, pitje, odhranjenje, druževni položaj i podnebje; dapače někoja se prikazuju, kao da su prirodjena mladeži, tako n. p. mladež dotičnu stvar niti pravo neshvatja, kamo li zdravo promatra i razabire, dugo se s jednim istim predmetom rado nebavi i nezanima, uvěk hoće šta novoga čuti, istu stvar rado sluša, ako joj se u novoj odori pred lice donese, baš slabo se šta s njom odviše velikom strogostju il prijaznostju opraviti dade, za nju nije uvěk ono, što je za odrastle ljude itd. Od kuda slědi, da naučitelj malenih mladež dobro poznati mora; znanje pako ovo može si pribaviti čitanjem knjigah i pisamah o odhranjivanju na světlo izdanih, i obćenjem s mladežom**).

---

*) U struci ovoj odlikuje se: Schubert's Lehrbuch der Menschen- und Seelenkunde. Erlangen 1838. Jacobi's Psychologie. Kieseweter's Erfahrungs-Seelenlehre.

**) Weiller's Versuch einer Jugendkunde. München 1800.
Hergenröther's Erziehungs-Lehre im Geiste des Christenthums. Sulzbach 1830.
Niemayer's Grundsätze der Erziehung und des Unterrichts für Eltern, Hauslehrer und Schulmänner. 3. Th. Halle 1835.
Schwarz's Erziehungslehre. 3. Bd. Leipzig 1829.
Milde's Lehrbuch der allgemeinen Erziehungslehre. 2 Th. Wien 1811.

Digitized by Google

§. 27.

Čitanje vèrstnih knjigah katechetičkih.

Ovakove knjige k izobraženju naučitelja mnogo doprinašaju; jer světlost razprostiru, vèrh njegove zakučašte zadaće, i ujedno put mu naznačuju, kojim trěba da udari.

Ovih knjigah više vèrstah ima, tako su: *a)* methodičke knjige, iliti naputci za obučavanje malenih*), *b)* izradjene katechese o svih člancih věre i ćudorednosti**), *c)* katechese o pojedinih naucih n. p. svetotajstvih, zapovědih božjih itd. *d)* katechismi iliti knjige věru i ćudoredje ukratko saděržavajuće***),

---

Stapf's Erziehungslehre. Innsbruck 1836.

Aurbacher's pädagogische Phantasien. Blätter zur Erziehung und zum Unterricht zunächst in Volksschulen. München 1838.

Zeheter's Erziehungs- und Unterrichslehre. 2. Auf. Eichstädt 1849.

*) Ovamo spadaju knjige, koje napomenusmo u §. 15.

**) Religion in Erklärungen und Gesprächen, na hèrvatski od Fr° Schloissnigga u Zagrebu. 4 knj. 1840.

Leonhard's Katechesen zur Erklärung des kleinen Katechismus. Wien 1841.

Istoga Katechesen zur Erklärung des grossen Katechismus. 2 Bd. Wien 1840.

Löffler's Schulkatechesen. 3 Bd. Wien 1845.

Lang's Erklärungen über den grossen Catechismus. Cilli 1794.

Gruber's Handbuch der Katechetik pèrvi i tretji dio. Salzburg 1844.

Fischer's kirchliche Katechisationen über die Sonntags- und Festtags-Evangelien. 4 Bdchn. Neustadt 1831.

J. Gaume's die katholische Religions-Lehre nach ihrem ganzen Umfange. 8 Bd. Regensburg 1843.

Franje Alexandra Rokosa: *Pastwa duhownj* obsahugjcj w sobè: *Katechetičke řeči* k uzděláwánj wšech katoljků. U Pragu 1843, drugo izdanje, 4 svezka.

Herenäus Haid's die gesammte katholische Lehre in ihrem Zusammenhange vorgetragen in Catechesen. 7 Bd. 2. Auf. München 1848.

***) Anegarn's Katechismus für Elementar-Schulen. Münster 1842.

Canisius herausgegeben von Kolmar. Mainz.

Hirscher's Catechismus der christkatholischen Religion. 1842.

Mathias Catechismus der christkatholischen Lehre. 1841.

Oetrup's Katechismus der christkatholischen Glaubens- und Sittenlehre. 10. Auf. Hanover 1841.

Schmitz's katholischer Katechismus. Köln und Neuss 1849.

Digitized by Google

napokon *e)* pomoćne knjige, u kojih se nebeske istine obširnie tumače, razjasnjuju i dokazuju *).

§. 28.

Razlaganje tudjih dobro sastavljenih katechesah.

Svèrsi shodna srědstva dokopat će se naučitelj, ako tudje dobro sastavljene katechese u sačineće česti raztoči, i tečaj mislih spisatelja dobro shvati i opazi, kako naime on redom po redu odozdol počemši popè se gorě, kako pojme razvi i razjasni, koje dokaze i razloge poradi uvěrenja upotrěbi, koja i kako probudi il ukrěpi čuvstva u sèrcu, koje ponuke navedè, da volju svojih sklone na dobro, ili odvrati oda zla, i kako napokon isti nauk priljubi okolnostim života.

§. 29.

Vlastiti sastavci.

Suvišno bi bilo dokazivati, da će se naučitelj malenih baš slabo kada il nikada na višji stepen savèršenstva popeti moći, ako i sam nepokuša sastavljati katechese, i ako se u ovom poslu neuvěžba; znamo bo, da věžbanje čini majstora. — Al kako se posla ovoga prihvatiti valja? trěba razne pojme u svoje predstave razložiti, odlučene izreke slučeno izraziti, nerazborite nauke prispodobami razjasniti, i někoje povišje istine u priměrih, pripovědkah itd. predočiti. Trěba najprie pojedine istine iz katechisma uzeti, i pokušat ih raztočiti; zatim trěba potražit i naći za nje najrazgovetnie dokaze; pa onda nastojati najkrěpčie razloge dužnosti i ponuke naći i navesti; napokon trěba pokazati upliv nauka u život. — Ili trěba svoje o kakvom predmetu nepretèrgnjeno predavanje u dětinski jezik prevesti, i zatim ga na pitanja tako raztočiti: da ga děca mogu umom shvatiti, i u sèrcu ćutiti. O svem ovom obširnii naputak sadèržaje ova knjiga.

---

*) Tomek's Handbuch zu dem grossen Katechismus aus den besten Religionsbüchern zusammengetragen. 4. Auf. Prag 1837.

Leonhard's praktisches Handbuch zur Erklärung der Katechismen. 5 Auf. Wien 1845.

Schuster's katechetisches Handbuch. Freiburg im Breisgau 1848.

Overberg's katechetische Unterredungen über den Catechismus. 3 Bd. Münster 1848.

Digitized by Google

Drugo poglavje.

O gradivu obučavanja malenih.

§. 30.

Sadèržaj ovoga poglavja.

Ovo u sebi sadèržaje gradivo iliti materiu obučavanja malenih. Jer pako gradivo prie neg što se obradjivati počme, trěba *a)* poznati, *b)* izabrati, *c)* i poredati; zato isto u ovom poglavju mora se obširnii nauk o svem ovom izvesti u posebnih odsěcih.

Odsěk I.

Gradivo i njegova vrěla.

Članak I.

O gradivu u obće.

§. 31.

Gradivo obučavanja malenih.

Ovo gradivo najbolje se saznati može, iz svèrhe věrozakonskog obučavanja malenih; koja nije ino, neg děcu upeljati u carstvo tajnah nebeskih, da čvèrsto věruju, što je Bog očitovao, da se u věri nadaju, i da u nadi ljube; jer pako iz ovih sastoji cěli věrozakon; bez dvojbe on cěli sačinja gradivo obučavanja malenih. Dakle ovamo spada:

Digitized by Google

§. 32.

V ě r a.

a) Jer bez věre nije moguće dopasti se Bogu, i stupiti u krug njegovih sinovah, *b)* jer ona je koren pravednosti, i temelj krěposti; kao takodjer *c)* i najsladja utěha u okolnostih života; *d)* bez nje dětinsko ćudoredje niti bi razgovetno bilo, niti uspěšno, *e)* niti bi děca kadra bila postići svoj cilj onako, ko što zahtěva cèrkva, *f)* niti bi isti naučitelj kao glasonoša nebeski mogao valjano rěšiti zadaću svoju.

§. 33.

O t a j s t v a.

Dà kako i otajstva věre spadaju na predmet obučavanja malenih, *a)* jer su sačineća strana nabožnosti u sebi sadèržajuća tajne nebeske, na ugledu božjem osnovane; *b)* jer u nje věrujući izpovědamo vlastitosti božje, *c)* i zajedno uvěžbavamo se u poznanju naše zavisnosti, ograničenja, poniznosti, zahvalnosti, ljubavi itd. *d)* i jerbo su ona pravo vrělo sladke utěhe sèrca čověčanskoga*).

§. 34.

Ćudorednost.

Nije dosta u obučavanju malenih baviti se samo s ucěpljenjem věre, i njenih otajstvah, veli bo apostol: „šta će hasniti

---

*) Tko se dakle diči imenom kèrštjenika, i čija je duša okusila mir i pokoj, koi se nalazi u krilu věre Isusa Kèrsta, onaj baš nimalo neće oklevati, da ovom nebeskom hranom neokrěpi onih dušu, kojih angjeli gledaju otca nebeskoga licem u lice. — Doduše vèrh istinah ovih nemože shvatiti ni najvišji um najizobraženiega čověka, kamo li kratki onaj slabačkoga děteta; al ništa zato; jer děca prostodušno i rado priznaju, da i ona, koja su čisto razgovetna i lasno dokučna, razuměti i shvatiti nemogu. — Pa zar ona i sama neizpovědaju najveće otajstvo, kad prave otajstveno znamenje križa, u ime otca, i sina, i duha svetoga? — i zar nam time nepružaju najobilnii predmet obučavanja?

Digitized by Google

ako tko rekne, da věre ima, a činah neima, zar će ga věra spasiti moći? Věra bez činah mèrtva je.“ (Jab. 2. 14, 17.) „Niti će doći u kraljestvo nebesko onaj, koi kaže: gospodine, gospodine! već koi čini volju otca nebeskoga, doći će u kraljestvo nebesko.“ (Mat. 7. 21.)

Dakle u područje obučavanja osim věre spada ćudorednost, *a)* jer ona je praktična strana věrozakona, *b)* jer po božanskom zakonu, po svetoj volji božjoj uredjuje našu ćud, našu naravu, i svekolike čine naše, *c)* i ujedno stavlja nam pred oči, ne samo svèrhu našu, *d)* već i put nam pokazuje, kojim udariti moramo, kao takodjer *e)* i srědstva nam pruža, kojih se imamo poprimiti, da doplivamo u luku prave srěće, i sveti hram blage věčitosti*).

Članak II.

O poglavitih vrělih gradiva.

§. 35.

Poglavita vrěla gradiva.

Predmet nebeskih istinah i svèrha obučavanja o njih zahtěvaju, da cèrpimo gradivo našega nauka iz pravih njegovih izvorah naime *a)* iz svetoga pisma, *b)* iz božanskoga predanja, *c)* i iz razuma.

---

*) Indi pred děcom nezatvorajmo vrata svetosti; jer i ona imadu razne svoje dužnosti, i za nju je napisana ona gromovita zapověd: „budite izvèrstni ko što je izvèrstan i vaš nebeski otac.“ (Mat. 5. 48.) Inače bo zavladat će već zarana neznanstvo, glupost i surovost, umnožati će se one gole kěrštjanske lutke ono kukavno jato, koje samo nosi pusto ime kèrštjanstva. Doista u svoje vrěme zanemareno zemljište kukoljem plaća — a u sèrcu čověčanskom za mlada zapuštjenom opačina ima prosto polje. Samo se pako po sebi razumije: da dětinsko ćudoredje nesmije postati suhoparnom sbirkom zakonah i dužnostih; jer kraljestvo nebesko nadahnuto božjim dahom i okrěpljeno božjom milostju, mora postati čvèrstim tělom, ne samo imajućim kostih, već i kèrvi i mesa, da mladjahni čověk uzhitjen slastju neuzkolebive nade, koju mu pruža sv. věra pod ugodni jaram zapověsti svojega věčnoga tvorca, radostno sklone glavu svoju.

Digitized by Google

§. 36.

Sveto pismo.

Sveto pismo *novoga saveza* u sebi većinom sadèržaje nebeske istine Isusa Kèrsta, i njegov uzoriti život; ono je dakle najpoglavitie vrělo našega gradiva.

Da pako naučitelj cèrpeći iz ovog vrěla, srětno rěši zadaću svoju, prie svega trěba mu, da veliko strahopočitanje prama sv. pismu probudi u sèrcu dětinskom; uslěd čega valja da děci predloži sv. pismo kao knjigu, koju je Bog poslao děci svojoj — ljudem, da u njoj čitaju, kako mogu biti dobri, srětni i blaženi; valja da děci kaže: da je sv. pismo prava ručna knjiga svakog kèrštjenika čověka, u kojoj stoji napisano: što je učinio, naučavao, tèrpio i obećao sin božji. I da sv. pismo još bolje omili mladjahnomu naraštaju, dobro će biti, da naučitelj děci, kada su se vèrlo vladala u tečaju obučavanja, za uzdarje, s někom svečanostju pročita pojedine čèrtice sv. evangjelja.

Takodjer trěba uzimati gradivo iz sv. pisma *staroga saveza;* jer i u njem je Bog očitovao sv. volju svoju; ono je temelj novoga saveza, i mnoga velevažna u sebi sadèržaje služeća za prosvětu uma i oplemenjenje sèrca.

Amo spadaju *a)* istine, na koje se kao na poznane poziva novi savez n. p. nauk o stanju i padnutju naših praotacah; *b)* istine, koje se obširnie razlažu u starom savezu; n. p. nauk o lihvarenju; *c)* gradivo bibličkoga sgodopisa staroga saveza; *d)* slike kèrštjanstva, pojedine pripovědke, razgovetne izreke, za nauk i okrěpu služeće; n. p. slika zmije u pušćini, pripověst o Kainu i Abelu; budite sveti, ko što sam i ja svet itd.

§. 37.

Božansko predanje.

Ovo je drugi poglaviti izvor našega gradiva; jer sv. pismo u sebi nesadèržaje sve istine Bogom očitovane; jer mnoge izmed ovih dodjoše do nas usmetnim predavanjem, někoje pako, docnie po krivověrcih napadane i u sumnju dovedene, cèrkva potanje razjasni, opreděli i ustanovi.

Digitized by Google

U ovi krug spada *a)* nauk o svetotajstvu ženitbe; *b)* pojmi o kèrštjanskih istinah n. p. o iztočnom grěhu; *c)* pravo tumačenje rěčih sv. pisma n. p. kojih budete odpustili grěhe itd.

Da děca cèrpljeni nauk iz ovoga vrěla, za božanski nauk dèrže i štuju, trěba joj sèrce prie napuniti velikim strahopočitanjem prema našoj majci — cèrkvi, koju je isti Bog zaodijo nepobědivom nebeskom oblastju, koja zato niti prevariti hoće, niti može biti prevarena, dočim nad njom kraljuje Bog, i obdesno njegove slave sědeći sin, s duhom svetim.

§. 35.

Razum.

Isti razum počitujemo kao poglaviti vrutak gradiva; jerbo je on dragocěni naš nebeski dar, i najlěpši ures, kao takodjer i pravo světlo, koje nam ima da světi na putu života; jer iz njega se izvadjaju, razjasnjuju i dokazuju mnoge velevažne istine o dobru i zlu, i zajedno se njim potiču i učvèrstjuju bogoljubna ćutjenja i dobre odluke. Isti je Isukèrst cèrpio iz ovoga vrěla, kada je svojim dokazivao božansku providnost (Mat. 7. 25.) i svetinju čověčjega dostojanstva (Mat. 12, 9.) itd.; tako su radili i njegovi apostoli. (Rim. 2. i 7. Philip. 4.)

Trěba pako iz ovoga vrěla uzimati *a)* nauke u njem sadèržane, *b)* i gradivo služeće za bolje razjasnjenje nebeskih istinah i za okrěpu sèrca.

Samo se pako po sebi razumije, da ponajbolje dolikuje kèrštjanskomu obučavanju gradivo iz božanskog izvora, iz očitovanja cèrpljeno, i da zato gradivo iz razuma onomu većinom mora služiti samo za polugu.

Članak III.

O podružnih vrělih gradiva.

§. 39.

Podružna vrěla gradiva.

Med ova vrěla spada sve, iz čega se pobliže možemo upoznati s Bogom i s našim odnošenjem prema njemu; takva

Digitized by Google

su osobito *a)* biblički sgodopis, *b)* cèrkvena povèstnica, *c)* cèrkveno pravo, *d)* prirodoslovje, *e)* i bogočastje.

§. 40.

Biblički sgodopis.

Medju podružnimi izvori bibličkomu sgodopisu pripada pèrvenstvo; na njem bo se cěli naš věrozakon kao na pravom svojem temelju osniva, i iz njega divno se razvija; doista on je prava nebeska knjiga, u kojoj na svakom listu čitamo: što za nas učini nebeski otac bogat u izobilju milosèrdja svoga.

Iz ovoga sgodopisa učimo se: da Bog stvori nebo, zemlju i sva, koja se na njih nalaze, da med svimi zemaljskimi stvorovi ponajbolje odlikovà čověka, jer ga stvori na sliku i priliku svoju, i nadahnu ga neumèrlim svojim duhom, i pèrvo mu město dade do angjelah, slavom i poštenjem okruni ga, i postavi vèrhu dělah rukuh svojih, sve vèrže pod njegove noge, ovce i volove svekolike, vèrhu toga i marvu poljsku, ptice nebeske, i ribe hodeće po morskih stazah; (Pis. 8. 6—9.) dapače metnù ga u razkošnu bašću, da ju obradjuje i čuva, i dadè mu družicu, da u razkošju nevinosti svoje s njom uživa plemenite rodove svakog dèrveta, izim jedinog onog, kojeno je nosilo plod znanja dobra i zla. (Porod. 2, 15—25.)

Odavle saznajemo: da se pèrvi čověk sa svojom družicom iznevěri Bogu svojemu, da izgubi prabitnu svoju nevinost (Porod. 3.) i da mi njegovi potomci svi u njem sagrěšismo; al pored svega toga da se ipak Bog smilovà svojemu ljubimcu — čověku, jer mu ustopice obećà (Porod. 3, 15) spasitelja, koi će njegovomu u grěhu i opačini čamećemu pokolěnju, lučjom svojeg nebeskog nauka guste tmine uma razpèršiti, a u sèrcu na zlo težećem, istim naukom, božanskim svojim priměrom i blagimi srědstvi nebeske milosti, potaknuti sveti plamen ljubavi, i nakon svega pasti žèrtvom pravice otca svojega.

Nadalje odovud razabiremo: da dobrostivi nebeski otac još prie neg što dodje onaj, želja i utěha svih narodah obećani Spasitelj smilovà se děci svojoj — čověčjemu pokolěnju, kad izabrà puk žudinski za osobitu posudu milosti svoje, i poslà mu najprie Mojsiu, kao naučitelja i zakonodavca svoje svete

Digitized by Google

volje, pa onda proroke, koji puk na pravi put svratjahu, na točno izvèršivanje zapovědih poticahu i nagovarahu na pokoru i na poboljšanje življenja. Ujedno odatle uvidjamo: kako sve srětno za rukom podje rečenomu puku, dokle dèržeći se Boga svoga idjaše stazom sebi naznačenom; na suprot pako, kako ga posěti težka nevolja, glad, bolest, kèrvavi bojevi itd. čim ledja okrenù svojemu Bogu, i udari stranputicom; — al da ipak ove premda neugodne i ubitačne pošasti nebiahu ino, neg otčinske opomene směrajuće na dobro ovog, i ostalih narodah, koje Bog ovim načinom na došastje spasitelja samo pripravljaše. — Nadalje odatle spoznajemo znakove došastja obećanog spasitelja, učimo se velevažne istine, razloge i ponuke nebeskih naukah; ovdě gledamo slavnu krěpost i gadnu opačinu u svojih priměrih — kao u někom ogledalu, i time čim više i više sve světlie biva nam pred očima, ujedno u našem sèrcu počima i buktati plamen svete ljubavi.

Pa šta ćemo reći o sgodopisu ovom, ako iole povirimo u onu njegovu stranu, kojano je puna nebeskog cvětja, božanskih krěpostih Isusa Kèrsta? Doista se divimo, kad u njem čitamo, da nam je osvanuo onaj veliki dan osobitog milosèrdja, u kojem nam se ukazà ljubav i istina, — Bog-čovèk Isus Kèrst.

Ovdě suvišno neće biti, ako okom pameti naše svèrnemo na divne samo někoje okolnosti amo spadajuće; naime nad narodjenjem Isusovim nebesa u veselju zaplamtiše, a angjeli pěvahu: Slava Bogu na visini, a mir ljudem na nizini! Sad dodjoše iztočni mudraci, da se naklone i daruju istom rodjeno děte u štalici, kralj pako Irud bojeći se za prestolje svoje okrutnu dadě zapověd: da se sva děca od dvě godine i još mladja u Bethlemu i okó njega smaknuti imadu, a Josip s Mariom i s děteščem Isusom poběže u Egipat; i poslě kad se Isus doma povrati s njimi stanovaše u gradu Nazarethu; on u dvanaestoj godini dobe svoje posěti jerusolimsku cèrkvu, sědě med učene pisce, pitaše ih i odgovaraše im, da se svi u čudu nadjoše vèrh blagosti proiztekavše iz ustah njegovih; poslě tri dana nadjoše ga roditelji u cèrkvi, i on se s njimi povrati u Nazareth i ostà im pokoran kao dobro děte naprědujući u dobi i mudrosti.

Digitized by Google

Kad pako biaše Isus okó trideset godinah kèrsti ga Ivan u Jordanu (Luk. 3.) nebesa tom prigodom otvoriše se, i duh sveti u slici goluba snidje vèrh Isusa, i čuše se rěči otca nebeskoga: „Ovo je sinak moj mili, u kojem sam si dopao.“ (Mat. 3, 16, 17.)

Po primljenom kèrstu Isus odè u pustinju, i postiaše četèrdeset danah (Mat. 4, 1 i slěd.), ovdě ga pako duh zločesti tri put napastovaše; a on se Bogu moljaše, i osobito pripravljaše na dělo obučavanja.

Medjutim dodje vrěme i Isukèrst stupi na polje visokoga svoga poslaničtva.

On počini mnoga čudesa; on vodu u vino obrati, on rukopoloženjem izlěči bolestne, on mèrtve na život probudi, on povrati slěpim vid, a mutavcem govor, on petimi hlěbi i dvěmi ribami nahrani pet tisučah ljudih, on umiri uzburkano more, on prorokovà svoju muku i smèrt, on se preobrazi na bèrdu Taboru; on sakupi okó sebe děcu, uze ju u svoj naručaj i blagoslovi; on kudgod prodje, svaku svoju stopu označi raznimi dobročinstvi. — On u istinu biaše veliki dobročinitelj roda i naroda svoga. —

Što se pako tiče njegovoga nauka; on poče ga navěštjivati najprie u Judei, i Galilei tako: da ga cělog osnovà na poznanju jednog Boga (Ivan. 17, 3). On nazvà Boga svojim otcem, a sebe njegovim sinom (Mar. 13, 32); on se imenovà spasiteljem světa (Mat. 20, 28), kojega proroci navěstjivahu (Ivan. 5, 39.) On se priznà čovèkom pravim (Mat. 16, 13). On reče, da se po njem svi ljudi pozivaju na věčiti život (Mat. 28, 19. Ivan. 3, 16) i to rěčju, primèrom, kèrvju za nas prolivenom na dèrvetu križa, i pomoćju milosti odtuda proiztičuće (Mat. 11, 28; Mar. 14, 24; Ivan 15, 5), i da će on sam biti ona vrata, kroz koja se ulazi n sveti hram věčite srěće (Ivan 10, 7 i slěd.). On ostavšim do svèršetka u zakonu svojem obećà věčiti život (Mat. 10, 22); prestupnikom pako, ako se nepokaju zapрěti vèčnom pedepsom (Mat. 25). — On ustanovi vèrhovno načelo svih naših dužnostih „ljubi Boga vèrh svega, a iskèrnjega ko sam sebe (Mat. 22). On zapovědi, da slavu božju tražimo u svih naših činih (Mat. 5, 16).

Digitized by Google

On ustroji vidiono družtvo cèrkvu svoju, i naredi, da u njoj jedni obučavaju, svetotajstva poděljuju, i njome upravljaju (Eph. 4, 11. I. Kor. 4, 1 i slěd.) drugi pako da se uče, i slušaju (Žid. 13, 17). Medju priašnjimi pèrvenstvo dade izabranim 12 apostolom, a za ovimi 72 učenikom (Luk. 10, 1). On poděli čast apostolstva, to jest neograničenu oblast navěstjivanja, bez svakog obzira na osobu, svim jednaku (Mat. 28, 19) al ipak Petru někoje pèrvenstvo časti i oblasti obećà prie svoje smèrti, i sbilja mu dade poslě uskèrsnutja svoga kada reče: „ti si Petar, i ja ću vèrh ove pećine sagraditi cèrkvu moju, i vrata paklenska neće ju nadjačati“ (Mat. 16, 18), „pasi jagance moje, pasi ovce moje.“ (Ivan 21, 15—17.)

On šest danah prie vazma povrati se u Bethaniu, i s Lazarom s priateljem svojim, kojega je od mèrtvih probudio, unidje u kuću šugavog Šimuna, i tamo blagovà, Maria pako i Martha služahu kod stola, a Mandaléna namazà mu noge dragocěnom maštju, i otèr je svojimi kosami, poradi čega zamèrmljà Iškariot Juda njegov apostol, i isti dan naumi ga Žudiam izdati, i o tom sklopi savez sa svetjeničkimi čeonici. (Mark. 14, 10.)

Sutra dan podje put Jerusolima, i kad mu se približavaše nad njim poče plakati, i propast njegovu opet mu navěsti, kad pako u njeg unidje, množina sakupljenog puka vikaše: „spasi molimo,“ i pred njega prostèr grane po putu. Isti dan povrati se u Bethaniu, pa opet poslě dodje u Jerusolim; medjutim Petar i Ivan pripraviše vazam, i Isus ga blagovà sa svojimi 12 učenici (Mat. 26, 20. Luk. 22, 14). — Na jedan put blagujućim reče Isus: „u istinu vam govorim; jedan izmed vas izdat će me. — Na što svi tronuti zapitaše ga: da li sam ja gospodine? A on reče im: koi se sa mnom maša u zdělu, on će me izdati; doduše sin čověčji ide, ko što je o njem pisano, al jao onomu čověku, koi izda čověčjeg sina, bolje bi mu bilo, da se taj čověk ni rodio nije. Odgovoriv pako Juda, koi ga i predade, reče: da li sam ja naučitelju? A Isus mu odgovori: „ti si rekao.“

Za večerom pako uze Isus kruh, blagoslovi i razlomi, i dade učenikom svojim govoreći: „uzmite i blagujte, ovo je tělo moje;“ i uzamši kalež blagoslovi, i pruži ga im govoreći:

Digitized by Google

„pijte iz njeg svi, ovo bo je kèrv moja nove oporuke, koja će za mnoge prolivena biti na odpuštjenja grèhah.“

Poslè ovog ode Isus u Gethsemansku bašću, i tamo poče uzdisati, problèdjivati, žalostiti, bojati se, dèrhtati, otca moliti, kèrvju znojiti se, angjeo ga pako tèšaše, a Juda ga izdà cèlovom.

Zatim Isukèrsta uhvatiše i svezaše, i svezana najpèrvo k Anni, pa onda Kajphi odvedoše, u ovoga pako kući izćuškaše, popljuvaše i krivo ga odsudiše na smèrt; poslè čega Ponciu Pilatu odvukoše ga, i od ovog, premda ga nedužnim priznà, smèrtnu odsudu izprešaše. Sada na Isusa golemi križ navališe, kojega nositi morade na golgotsko bèrdo, i on na sramotnom ovom križu, kao najveći zlotvor med dvojicom razbojnikah, propet i okrunjen tèrnovom krunom, kad reče: „otče u ruke tvoje preporučam duh moj!“ u oči subote okó šest satih (Luk. 23, 46.) izpusti dušu. — Tako je Bog svèt ljubio, da neoprosti ni jedincu svojemu sinu, već ga dadè, da svi, koji u njeg věruju, nepoginu, nego da věčiti život imadu (Ivan. 3, 16).

Kad izdahnu Isus, debele tmine obastèrše zemlju, i strašni potres uzdèrmà ju, pećine bo popucaše, i cèrkveni zastor razdera se na dvè pole, a grobovi otvoriše se.

Jedan izmedju vojakah, koji Isukèrsta čuvahu, kopjem ubode ga u bok, i iz rane poče teći kèrv i voda.

Zatim Isusovo tělo skinuše sa križa, zamotaše u novu ponjavu i posuše mirodiami, Arimatheiski pako Josip položi ga u novi u pećini urèzani grob; a Žudie, da tko neukrade mèrtvo tělo, ovaj grob zapečatiše, i kod njega metnuše stražu, rimske vojake.

Tretji dan jutrom rano kad zabèli zora, Isus iz groba uzkèrsnu, i pokaza se najprie Marii Mandaléni i drugim ženam, zatim Petru, i učenikom idućim u Emaus, pa onda apostolom, i na bèrdu bratji više od pet stotinah. Sad mnoga o kraljestvu božjem naučaše apostole svoje, i da se osvědoče, da je zbilja on, reče im: „imate li šta blagovati?“ na što oni dadoše mu komad pečene ribe i sat meda (Luk. 24, 41, 42); nevěrovanomu Tomi on reče: „metni pèrste svoje u rane rukuh, noguh i boka moga, pa věruj.“ — Prigodom ovom takodjer reče Isus: „mir s vami: kako me poslà otac, i ja šaljem vas. Uzmite duha

Digitized by Google

svetoga, i kojih odpustite grěhe, odpuštjaju im se, a kojih zadèržite, zadèržani su im.“ (Ivan 20, 19—23; Mat. 18, 18.) „Dana mi je svaka oblast na nebu i na zemlji, idući dakle obučavajte sve narode kèrsteći je u ime otca, i sina, i duha svetoga,“ (Mat. 28, 19; Mark. 16, 15.) učeći je dèržati sva, kojagod sam vam zapovědio, i nuto ja sam s vami svih danah do svèrhe světa (Mat. 28, 20); jerbo je tako pisano, i tako morade Kèrst tèrpiti, i uskèrsnuti od mèrtvih tretji dan (Luk. 24, 46; Pism. 18. 6). „Vi pako ostanite u varošu, dok vas neojači krěpost iz visine;“ i poslě kako ih odvede u Bethaniu diže svoje ruke vèrhu njih, blagoslovi ih, i reče im: „dobit ćete krěpost nadojdućeg svetog duha, i bit ćete mi svědoci u Judei, u Samarii, i po svem zemaljskom okolišu,“ i čim ova izusti i blagoslovi ih, na njihov očigled biaše podignut, oblak primi ga izpred očiuh njihovih (Děl. apos. 1, 9), i on uzadje na nebo, gdě sědi ob desno Boga. (Mark. 16, 19; Luk. 24, 51.) Apostoli pako povratiše se u Jerusolim s velikim veseljem, i biahu vazda u cèrkvi sa ženami, s Isusovom majkom, i s ostalom bratjom hvaleći i blagoslivajući Boga (Luk. 24, 52, 53; Děl. apos. 1, 14.)*).

Kakvi sve predmeti obučavanja nemogu se cèrpiti iz života Isusova? priprosta betlemska štala i njene jaslice, angjeli s pastiri na polju, mudraci iz iztoka itd. kako neće najugodnie dirnut u dětinsko sèrce nepokvareno? — kako neće děca obljubit Isukèrsta, kad ih je on k sebi rada pozivao, u naručaj uzimao, pritiskao k sèrcu i blagoslivao? — kako se joj neće razigrati sèrce od veselja, kada u njem kao u najčištjem ogledalu smotre divnu kitu nebeskog cvětja božanskih krěpostih. — Tà ako priměri u obće smožno diraju u sèrce, ovaj uzoriti božanski priměr kako neće učiniti blagorodni utisak u ono sèrce, koje kao mekani vosak svaku sebi naměnjenu sliku toli rado u se prima? — A šta ćemo reći o Isusovom nauku, koi nediše ino, nego ljubav, dapače je ista ljubav. Svi njegovi čini počemši od zibke tja do groba, il bolje da reknemo, do dičnog uzašastja na desnicu slave njegovog otca, što su ino,

*) Život Isusa Kèrsta, od O. Mihoila Ćuića. U Splitu 1848.

Digitized by Google

neg sjajni dokazi čiste ljubavi? nitko bo više neljubi od onog, koi položi dušu svoju za bratju svoju. — I jerbo nitko nesije, kad tutnji, kad sěva, kad oluja běsni, il kad otvèrdne zemaljska kora: tako i mi nesijmo nebesko sěme u smèrznute grudi, u kojih bura razjarene strasti — već běsni; nego dok je sèrce još mekano, čim zora u njem zaběli onda sijmo. Doista u ovo doba nauk Isusa Kèrsta kao žarka munja proletit će kroz mladjano sèrce, i u njem će upaliti blaga čuvstva — nebeska čuvstva ljubavi. — Srětno dětе, kojemu ova ljubav ugrije grudi!

I apostolske čine smatramo za bogati izvor velevažnih predmetah; iz njih bo saznajemo, kako prosti i siromašni ljudi, milostju nebeskom okrěpljeni, světlo nebeske istine razprostèrše po ovomu světu, kako oni i s njimi pèrvi kèrštjenici ništa nehajeći za biče, za sablje, za križeve itd. kao bezazleni janjci u mesnicu idjoše, i za nauk svojeg spasitelja radostno podložiše glavu svoju, da nam dadu i ostave jasni primèr: kako i nam valja misliti, govoriti i činiti svako doba u srětnom i nesrětnom položaju našega života. — Iz apostolskih činah možemo pokazati: iz čega je u počelu naše cèrkve sastajalo bogočastje, koji biahu obredi njegovi, i kako se primahu svetotajstva. — Bez dvojbe ovo je preobilni vrutak gradiva, najshodnie srědstvo, i najbolja prilika za dokazati: da je naša cèrkva jedna, sveta, obća i apostolska, dapače i nepobitna, dočim je sazidana na čvèrstoj hridi tako: da ju niti kakva tmina obastèrti, niti kakva zloća razoriti il utamaniti kadra nije, ona bo je dělo rukuh nebeskog otca, nju je posvetio Bog-čověk kèrvju svojom, i nad njom neprestano bdije Bog duh sveti nebeskom rosom milosti svoje okrěpljujući sèrca naša.

Jer pako ima u bibličkom sgodopisu dosta predmetah, koji nadkriljuju slabačku dětinsku duševnu snagu, kao takodjer i takovih, kojimi ćudorednost malenih lasno bi se upropastiti mogla; zato iz njega za predmet obučavanja trěba izabrati čèrtice svèrsi shodnie; takove su pako u obće sve one, koje pamet i sèrce dětinsko podižu gorě k Bogu, ko što su n. p. božanska svetost, mudrost i ljubav; koje nam pred oči stavljaju, naše visoko opredělјenje, našu zavisnost od Boga, našu slaboću i opačine naše; koje probudjuju i usavèršivaju našu ljubav

Digitized by Google

prema Bogu i iskèrnjemu, koje daju nebeski pravac ljubavi našoj, koje u dětinskom sèrcu goje sladku nadu srětne věčitosti; nasuprot pako tèrnu i gase taštu požudu nestalnih dobarah ovoga světa*).

§. 41.

Cèrkveni sgodopis.

Za bibličkom pověstnicom drugo město zauzima sgodopis naše cèrkve, od njenog počela do današnjeg dana izveden u kratko i razgovetno; iz njeg bo se učimo: kako je Bog sve proizveo, što je u izobilju svoga milosèrdja uredio za usrětjenje pokolěnja čověčanskoga; kako je pod njegovim okriljem ustanovljena, razširena i sačuvana naša cèrkva; iz njega uvěravamo se o istini i božanstvu kèrštjanskog věrozakona, kao takodjer o velikih dobročinstvih za cělo čověčanstvo odavle proiztekavši; on nam pred oči stavlja neproměnljivost naše věre i ćudorednosti, on napominje značaje dobrih i zločestih ljudih, nam služeće za ogledalo i opomenu; on zajedno pokazuje, kako ucviljena krěpost, kao sunce iz oblakah, dosta putah lěpša izadje iz bure progonsta, kako uzvišena opačina upade u jamu, koju je izkopala pod drugim. Napokon iz njega učimo se: da raznolici siloviti valovi světovnih brigah, premda jurišem udariše na čvèrste cèrkvene bedeme, i kadšto je uzdèrmaše, al ipak ih razoriti nemogahu, cèrkva bo je uvěk vidila propast napadnikah svojih, a svoje propasti niti je doživila, niti će doživěti; jerbo je sazidana na jakoj — na postojanoj hridi, — jer nad njom vladar vladarah kraljuje Bog.

Kolike odavle neproiztiču blage pomisli, kadre uzbuditi u sèrcu svakoga čověka, neograničenu strahopočitnost, prema

---

*) Ewald's biblische Geschichte, das einzig wahre Bildungsmittel für christliche Religiosität. Heidelberg 1819.

Schumacher's biblische Geschichte des alten und neuen Testaments für Elementarschüler. Cöln.

Schmid's biblische Geschichten für Kinder. 3 Th. München 1840. Dělo najizvèrstnie.

Schuster's biblische Geschichte des alten und neuen Testaments im Auszuge für katholische Volksschulen. Freiburg im Breisgau.

Digitized by Google

Bogu, Isukèrstu i njegovoj cèrkvi! — Jedna jedina veličanstvena pomisao „i ja sam udo cèrkve ove," može sèrce, da je od kamena, bogoljubnim ćutjenjem upaliti, i uzpiriti u njem neuzkolebivu odluku točnog i sdušnog izvèršivanja zapovědih božjih, i svete cèrkve. — Samo ovdě još jedno napomenuti moramo „ne quid nimis" iz sinjeg ovog mora toliko zagrabiti valja, koliko trěba; i ovdě budi za pravac, svèrha obučavanja i dětinska duševna snaga *).

§. 42.

Cèrkveno pravo.

S cèrkvenim sgodopisom u uzkom savezu stoji cèrkveno pravo. Što iz ovog osobito cèrpiti valja, većinom naznačuju zapovědi cèrkvene; ovih pako predavanje ima se ustrojiti tako: da děca cèrkvu kao milu majku svoju poznadu, slušaju i ljube.

§. 43.

Prirodoslovje.

U prirodi kao u někoj knjizi svemogućim svojim pèrstom, slavna svoja děla popisà isti Bog; sitni jaglac ležeći na zemlji pod našima nogama, isto je tako dělo božjih rukuh, ko što je i veličanstveno sunce, koje se radja vèrh naše glave — na nebu; i běli poljski liljan, i šareni lepir na njem sědeći, i malušne ptičice, koje po zraku razlěgaju milozvučne svoje pěsni, isto tako pripovědaju slavu božju, ko što ju pripověda svih stvorenjah kruna — čověk. — Svaki dakle budi kako mali il veliki stvor jest kao jedno pisme, kao jedna rěč u ovoj velikoj božjoj knjizi — u prirodi **).

---

*) Bartel's Religionsgeschichte vom katholischen Standpunkte aus für Schulanstalten. 3. Auf. Breslau 1839.

**) O čem veoma krasno piše J. Gaume u svojem dělu „die katholische Religionslehre 1 knj. str. 244." Nebesa nam pripovědaju božje jestvo, i njegovu neizměrnu moć, zemlja njegovu dobrotu, more njegovu strašnu sèrčbu, najmanji stvorovi njegovu otčinsku pomisao. Pčele nam propovědaju pokornost i blagotvornost, janjci krotkoću i bezazlenost, ptice čistoću, svaka godišnja doba, smèrt i kratkoću

Digitized by Google

Premda sědi u krilu bogate prirode, nu ipak u magli predsudah, u sěni praznověrstva, u okovih gluposti čami siromaški narod naš lišen skoro svakoga světla, koje bi mu najlašnie i najbèrže razpèršiti moglo tamnu maglu izpred očiuh. — U opasnosti jadnog ovog položaja, tko će mu drugi u ruke dati luč, nego razjasnjena priroda? U selu osobito — i neuko oko gdě je kadro čitati blage znake mudrosti, dobrote i ljubavi tvorca svojega, nego u knjizi prirode? — Priroda mu nevidione stvari pred oči stavlja, — prirodom se bavi i u znoju svojega lica, — u sladkom naručaju prirode ugodno se zanima, hranu tělu i duši potrěbnu, daje mu priroda.

I doista, što će lašnie siromašno děte razuměti, neg što vidi očima okó sebe? — kako će ga lašnie i bèrže naučitelj uputiti o Bogu i věri u njega, kako će mu u sèrcu uzpiriti sveti plam nebeske ljubavi, i s njom srodna ćutjenja dike i zahvalnosti, nego kad mu pamet i sèrce dokučnim načinom podigne k visinam nebeskim, svih stvoritelju Bogu? —

života, buba koja umire, da opet oživi, i da se u novo bitje puno miline i krasote preobrazi, navěstjuje nam vlastito naše uskèrsnutje. Neima krěposti, neima istine, neima dužnosti, koja nebi imala svojeg odsěka u velikoj knjizi ovoga světa, i ovu knjigu svatko razumije. — Srětan koi u njoj čitati hoće! neprestano suglasje godi mu ušima, i veseli njegovo sèrce. — Njemu svět postaje cèrkvom, u svemu, on svagdě vidi Boga. U svakom oka trenutku nametje mu se ova prisutnost, koja izměnice veličanstveno, otčinski, sveto, strahovito ili utěšivo pokazuje se. Njemu je Bog blizu i daleko, ovdě i ondě. Bog je gorě, on je dolě, on je naokolo. Ondě je jedan cvět, on je unutra; ovdě je jedna zvězda, on je unutra; on je u ognju, u vodi, on je u větrenom dahu, u buri, u světlu i u noći, u svakom sunčenom prašku i u suncu, on je oko mene u toplini, koja me oživljuje i u meni, u zraku, koi čini da živim. On sve čuje, veličanstveno pěvanje serafinah, i vesele glase čavèrljuge, zuk pčele, i riku lava, romon potoka i běsnjenje morskih talasah, hod mrava i šušanj lista. On sve vidi, sunce, koje cěl svět vidi, i mušicu i cèrv, koi je pod travom sakriven, il zakopan pod korom dèrveta, on vidi kretanje njihovih mišicah, on vidi tečaj njihove kèrvi. On vidi misli mojega duha, on čuje kucanje mojega sèrca; on zna potrèbe ptičice, koja svoj kljun otvara i hrane išće; on pozna i moje želje; on hrani, topli, opravlja, brani sve, štogod diše; on je moj otac, da li će moći zaboraviti na me?“

Digitized by Google

Naučitelj cèrpeći iz preobilnog ovog vrěla mora *a)* takove predmete izabrati, koji su učenikom ponajbolje poznati; ko što su: proizvodi poljah, livadah, šumah, romoneći po okolicah potoci, pasuća marva po prostoj ravnici, po stèrmih bèrdinah, i žumboreće ptičice po zraku; *b)* s poznanjem prirode mora spojiti dělotvorni red ovoga světa, i zato pozorne učiniti svoje učenike na božju sva najbolje upravljajuću i najmudrie uzdèržajuću providnost, i ujedno im pokazati: kako imamo svetu volju božju, svigdě i u svako vrěme štovati i izpunjavati; *c)* mora osobito njihovu pozornost u obziru na Boga, svratjati i na veličanstvenie njegove stvorove, naime: na sunce, měsec i zvězde, i skupa im pokazati blagotvorni njihov upliv u okolnosti naše, kojeg oni imati nebi mogli bez svemogućnosti i mudrosti božje; napokon *d)* mora učenike uputiti i rukovoditi u promišljavanju samoga sebe, to jest: svoje duše i těla, s obzirom na slaboće čověčanske, i pravo odnošenje prema Bogu kao svih stvoritelju, uzdèržitelju i obćemu dobročinitelju. — Kakvi je to opet neizcèrpivi vrutak nauke *).

§. 44.

Bogočastje.

Sva do sada navedena směraju na bogočastje. — Dotične obrede ne samo Bogom, već i cèrkvom ustanovljene tim većim pravom uvèrstjujemo medju vrutke našega gradiva, čim bolje smo osvědočeni: da se baš njimi ljubav majke cèrkve, prema nam najlěpše pokazuje i razvija; dočim ona spoljašnimi, i u ćutila udarajućimi obredi, slabećam našim pripomaže na primèr Isukèrsta, koi je ustanovio vidiona znamenja, da njimi našu dušu okrěpi i ojači moćju milosti svoje. Cèrkveni dakle obredi služe za vrělo, i skupa za srědstvo, kojim k Bogu podići možemo pamet i sèrce; ko što o njih lěpo sbori sv. Ivan

*) Anegarn's Naturgeschichte aus dem religiösen Standpunkte für die Jugend in Volksschulen. München 1837.

Schubert's Orbis pictus. Ein Volksbuch mit erläuternden Abbildungen. Stuttgard und Wien 1840. I istoga Lesebuch der Naturgeschichte. Erlangen. 11. Auf. 1839.

Digitized by Google

zlatoustni Hom. 60. *da si ti bez těla, onda bi ti Bog dao bio milost svoju bez tělesnih znamenjah; jerbo je pako duša tvoja s tělom skopčana: zato ti daje medju stvarmi u ćutila udarajućimi ono, što ti duhom tvojim shvatiti valja.*

Osim cèrkvenih obredah, iste molitve i pěsme bogoljubnoga sadèržaja naučavanju pružaju puno gradiva; samo ako se děci valjano prie razlože, protumače i ako joj se zajedno pokaže: kako njihov predmet smožno utiče u okolnosti života. O ovih sborit ćemo potanje na svojem městu.

Odsèk II.

Izbor i pored gradiva.

Članak I.

O izboru gradiva.

§. 45.

Potrěba izbora.

Doduše sve istine věre i ćudorednosti sačinjaju predmet obučavanja; al medju ovimi ima mnogo takovih, koje se predavati nemogu baš ni puku, kamo li malenoj děci; dapače baš ih ni netrěba predavati, ko što nam svědoči primèr Isukèrsta, apostolah i cèrkve. Ako je to tako, onda nemožemo biti bez načelah po kojih ćemo izabrati prikladno gradivo za naučavanje*).

*) Mnogi kažu: *čemu takova načela, kad je u katechismu sve ono, što se děci predavati mora.* Je li? a zar nezahtěva takvih načelah ista obuka malenih na dostojanstvo znanosti uzvišena? zar ih netrěba za znanstveno izobraženje naučitelja, da po njih može razabrati i procěniti valjanost il nespretnost mnogih katechismah na světlo izdanih, i da je ako bi od potrěbe bilo znade popraviti, ili nove svèrsi shodnie sastaviti?

Digitized by Google

§. 46.

Izvor načelah izbora.

Vèrhovno načelo obuke malenih uči nas, da *a)* iz svèrhe obučavanja *b)* iz naravi duha čovèčanskog u obće i duševnoga razvitka naših učenikah na pose, *c)* i iz izkustva moramo cèrpiti načela za izbor gradiva služeća; odkuda slèdi:

§. 47.

Pèrvo načelo.

Ovo načelo cèrpi se iz svèrhe obučavanja; ova pako nije druga, neg dècu ubavèstjivati o vlastitostih Boga i svetoj volji njegovoj, i sklanjati dècu na izvèršavanje njenih dužnostih. Iz ove svèrhe izvadja se ovo načelo:

Sve ono uzmi za predmet obučavanja, što je za postignutje njegove svèrhe neobhodno potrèbno; pa zatim i što je koristno; ono pako sve neuzimaj, što svèrsi, ili nepripomaže, ili ju prèči.

I. Uslèd ovoga načela trèba *uzeti* za predmet obučavanja:

1. *Věru* §. 32. i *otajstva* §. 33. jerbo se po njih dèca upoznaju s bitjem věrozakona, i s blagimi rodovi, koji za njeno doba iz njih proizticu; jerbo joj se ona dadu lasno priobćiti u pripovědki, i potanje razjasniti primèrom, prispodobom itd. Trèba takodjer obzir uzeti i na članke věre, u kojih se neslažemo s kèrštjanskimi inovèrci med nami živućimi; to bo zahtèva cèrkva, i javno naše věroizpovědanje, kao takodjer i pogibelj, u koju bi dèca inače lasno upasti mogla.

a) Valja pako o ovih naučati ni više ni manje, neg što se o njih nalazi u sv. pismu, ili božanskom predanju; zato bi falio onaj, koi bi n. p. muke na drugom svètu drugačie opisivao, neg što se o njih čita u sv. pismu; tako isto i onaj bi pogrèšio, koi bi opisao Isukèrsta samo ko čovèka.

b) Valja ove istine osnovati osobito na božanskom ugledu; jer su božanske, i ko takove najbolje diraju u sèrce; uslèd čega falio bi onaj, koi bi vlastitosti božje samo iz razuma dokazivao, ili ovimi dokazi u izobilju navedenimi, kakvigod dokaz iz sv. pisma samo prišio.

c) Valja ove istine poleg mogućnosti u vidione odore obući, i tako rekuć personificirati, kao takodjer pokazati, kako one utiču u život; da ih dèca bolje shvate, živahnie ćute i znadu

Digitized by Google

upotrěbiti u okolnostih života svoga. Tako n. p. kada bi za predmet obučavanja uzeo izreku, „Isukèrst je naš spasitelj,“ morao bi najprie živahno opisati sve, što je on za nas učinio, pa onda bi uzastopce morao reći: n. p. zahvali mu dušo kèrštjanska na dobročinstvu odkupljenja tvoga; ili: děco! kad vidite križ, skinite kapu; ili: odsele budi naša najlěpša pozdrava: hvaljen Isus.

2. *Ćudorednost* §. 34. jer svèrsi posve odgovara. U ćudoredju pako děci naměnjenom:

a) Trěba predavati dužnosti pravice; jerbo je za ovih predavanje najsposobnie dětinsko još nepokvareno doba; jer na polju pravice ista ljubav lasno se uvrěžiti može; i jer na ovaj način prěkim putem stavljaju se zapréke opačini i nepravdi, koja je danas toli jako svoj mah preotela. Usléd čega obučavanje u ćudoredju mora se započeti ovimi: „daj svakomu što ga ide; pusti svakomu svoje; odèrži zadanu rěč; roditelji imadu pravo zahtěvati pokornost od svoje děce, zato ih děca slušati moraju; nesmije se lagati, varati, krasti itd.“ Poradi čega i za predavanjem svakoga članka věre, trěba ćut pravice odmah potaknuti; n. p. „Bog je svagdě; nesmijemo dakle nigdě zlo raditi.“ „Isukèrst je Bog; klanjat mu se moramo;“ itd.

b) Trěba predavati posebne, to jest iz raznih dětinskih okolnostih proiztičuće dužnosti; jer one se děce najbliže tiču; ona ih najpèrvo izpunjavati moraju; i od njih zavisi njihova ćudorednost; amo spadaju dužnosti: prema roditeljem, bratji i sestram, prema učiteljem i součenikom, prema domarom.

c) Trěba predavati obće dužnosti, naročito pako takove, koje mnogi krivo razumiju, a děca osobito prekoračuju n. p. dužnosti prema Bogu, poglavarstvu, cèrkvi; kao takodjer dužnosti: istinitosti, poslenosti, dobra imena itd.; jer ko što o njih děca u mladosti mislila budu, tako će do njih većinom dèržati i kad ostare.

d) Trěba predavati dužnosti směrajuće na svetost življenja i na obratjenje k Bogu; takove su dužnosti: věre, nade i ljubavi, molitve, pokajanja i izpovědi; jer one su temeljne dužnosti svakoga kèrštjenika čověka, i od njih zavisi spas; da je pako děca čim bolje razaberu, i valjano shvate, trěba joj

Digitized by Google

zajedno pokazati svojstva ovih dužnostih; n. p. da věra mora biti stalna, dělotvorna itd.

e) Trěba predavati ove dužnosti zajedno s njihovimi obvezujućimi i ponukujućimi razlozi, i to iz okolnostih i slučajah dětinskoga života, i iz sv. pisma cèrpljenimi; jer pèrve děca najbolje razumiju, a drugi najsmožnie diraju u sèrce n. p. „nesmije se lagati, jer tko laže, ljudi mu nevěruju; Bog je istina, koja nelaže; Isukèrst nije nikad lagao.“

f) Trěba navesti i srědstva, dužnost olakšajuća i zapréke dužnost otegotujuće, na koliko naime dopuštja izobraženje dětinsko, i kad se ponudi sgodna prilika; n. p. „uměreno jělo i pilo služi na zdravje, proždèrlost i pijanstvo ubija zdravje.

II. Uslěd istoga načela mora *izostati* iz obučavanja:

a) Sve što děcu ništa nenauča o Bogu i vlastitostih njegovih, i što nespada na kèrštjansku prosvětu uma, i oplemenjenje sèrca; n. p. prepirka o městu raja; razgovor Eve sa zmijom.

b) Sve čega istina nije dokazana; n. p. je li se rodila B. D. Maria bez istočnoga grěha? kojekakva mistička razlaganja sv. pisma; pitanja učione budi kako zanimiva; n. p. da li šta znadu sveti o naših molitvah? posebna mněnja učenih ljudih; nevěrojatni čudočini; ukazivanja mèrtvih itd.

c) Sve što prěči dětinskomu uputjenju i osvědočenju, i što podkapa dětinsku ćudorednost; n. p. zašto je baš druga božanska osoba čověkom postala? potanje razlaganje šeste zapovědi božje.

d) Sve što visinom svojom nadkriljuje dětinske duševne sile, i što se děci nemože potanje razjasniti; n. p. da li poglavari imadu pravo osudjivati na smèrt? Napokon:

e) Sve što ili nikada, ili barem sada netrěba děci, n. p. nauk o progonstvu udovah i sirotah, o pobiranju kamatah itd.

§. 48.

Drugo načelo.

Drugo načelo za izbor gradiva služeće cèrpiti valja iz snage čověčjega duha u obće, i duševne snage naših učenikah na pose; ovo pako načelo glasi ovako:

Digitized by Google

Izmedju svèrsi shodnih naukah uzmi za predmet obučavanja one, koje obično shvatiti mogu děca učione polazeća u obće, i učenici troji na pose; one pako neuzimaj, koje dokučiti nemogu.

Iz ovoga načela proizticu za porabu slědeća pravila:

a) Predavati tréba početne istine věre i ćudorednosti, i to osobito one, koje se osnivaju na bibličkom sgodopisu, i koje se dadu ćutivo izraziti n. p. Bog je stvorio ovaj svět, Bog je nadahnuo čověka neumèrlim dahom, Isukèrst se za nas rodio, nas odkupio itd. — one pako, koje su odviše obćenite i zakučaste, odgoditi valja na zrělie doba, n. p. nauk o slobodi volje čověčanske, o mudrosti, o blaženstvu božjem.

b) Tréba zajedno razgovetne i lagane dokaze ovih istinah napèrvo donesti, težje pako dokaze tréba sačuvati za priličnie vrěme.

c) Tréba nauk osnovati na predtečnom znanju učenikah; tako n. p. děci još neznajućoj što je duša, um i slobodna volja, nemože se predavati nauk o angjelih; tako isto bilo bi joj nemoguće dokazati božju mudrost, ako prie nebi znala: što je svèrha, što li je srědstvo, što je svèrsi shodno, a što nije *).

§. 49.

Tretje načelo.

Ovo načelo cèrpiti tréba iz izkustva. Inače ovo načelo s priašnjim stoji u savezu i glasi ovako:

Uzmi za predmet naučanja one istine, koje se děce ponajprie i najbliže tiču, i u tom osobito pazi na okolnosti vrěmena, města, i na običaje.

Uslěd ovoga načela děci ponajbolje tréba predavati dužnosti prema roditeljem, bratji, sestram, domarom, naučiteljem i

*) Ovdě služi za pravac, što rekosmo u §. 12. pod zvězdicom. — Po sebi se pako razumije, da čisto maloj děci, kod koje se umne sile još pojavile nisu, predavati valja i takove istine, koje sada il nikada, kao što su n. p. věčitost, otajstva itd. dokučiti neće moći, da se osobito u njenom sèrcu već zarana probude blaga primèrna čuvstva; — al kod děce zrělieg uma tréba da najprie sine světlo u duši, pa zatim da u sèrcu uzplamte nebeska ćutjenja.

Digitized by Google

součenikom itd.; na suprot pako dužnosti iz okolnostih, u kojih děca niti su sada, niti će možda ikada doći, za naučanje uzimati netrěba; takove su n. p. dužnosti cara, poslanika carskoga, lěkara itd. — Tako isto nespretno bi bilo seljačkoj děci mnogo koješta razlagati o bogatstvu, oholosti, gizdi; gdě bi inače naučanje o ovih bilo na svojem městu, u krugu bogate gradjanske děce. — Uslěd ovoga načela dužnosti izvirajuće iz budućih odnošenjah, n. p. dužnosti roditeljah, suprugah, gospodarah, dà kako na svoje doba odgoditi trěba.

Al ne samo ove iz nutarnjih, već i one iz spoljašnih odnošenjah, naime vrěmena, města i iz običajah proiztičuće dužnosti uzimati trěba za predmet obučavanja; jer i ove ili već imadu, ili će do skora imati veliki upliv u dětinsku ćudorednost; zato trěba naučitelju, da svojim obučavanjem ovih upliv, na koliko je dobar, obrati na svoju svèrhu; na koliko je pako pogibelan ćudorednosti, da ga barem něšto oslabi, ako ga baš prepréčiti nemože.

a) Gledeći na okolnosti vrěmena za predmet obučanja izabrati trěba n. p. u korizmi, svetotajstva pokore i sv. těla Isusova; o duhovih, svetotajstvo potvèrdjenja itd.; kao takodjer i takove nauke, kojim je čisto protivan prevratni duh vrěmena; tako n. p. sada ih malo ima, koji šta mare za cèrkvene zapovědi, za čistoću, za pokornost prema poglavarstvu, rěčju: za svetinju svoga věrozakona.

b) I okolnosti města pokazuju, što za naučanje uzeti valja; jer razna města imadu razne pogrěške, predsude i mahne svoje; tako n. p. po městih, gdě rodi dosta vina i rakie, vlada pijanstvo i s njim skopčane opačine: po siromašniih selih nalazi se većinom dosta kradje i prevare; po većih pako gradovih dosta ima nehajstva za pravu věru, krivověrstva, pomanjkanja pobožnosti, preziranja cèrkve, njenih obredah i svetotajstvah, oholosti, bludnosti, svakojake krivice, gizdelinstva, svojeljubja, nenavisti, ogrizanja tudjeg poštenja, gadnih psovkah itd.

Sva ova pokazuju, što u svoje vrěme trěba uzeti za predmet obučavanja; da pako ovo podje za rukom, zloću opačinah, i iz njih proiztičućih poslědicah valja živahno opisati, i ujedno nastojati, da njihov otrovni zrak neokuži mladi naraštaj;

Digitized by Google

ovomu neima pričega lěka od navěštjivanja krěpostih rečenim zloćam protivnih. O čem potanje na svojem městu.

§. 50.

Izbor gradiva poleg ovih načelah ništa se neprotivi ugledu propisanoga katechisma.

Jer gradivo malog i velikog katechisma uslěd ovih načelah većom stranom bi se zadèržati moralo; iz velikoga pako katechisma mogla bi se izpustiti mnènja učione, koja su se poněšto u njeg uvukla, mogle bi se někoje zakučastie, i na istu stvar baš toliko nespadajuće izreke sv. pisma zaměniti s drugimi jasniimi i shodniimi; trěbalo bi takodjer posebne dužnosti n. p. suprugah na odrastlo doba spadajuće, za svoje vrěme prištediti. Valjalo bi uslěd ovih načelah u rečene katechisme někoja posve svèrsi shodna i neobhodno potrěbna uvèrstiti: tako n. p. imale bi se malomu katechismu pridati: dužnosti děce na pose, obširnii nauk o dužnostih u obće, cèrkvene zapovědi, kratke historičke čèrtice o svetotajstvih, pojedina kratka izjasnjenja, dokazi i naputci o porabi dotičnih istinah. — Sve ovo služi za očevidni dokaz, da nije lasno sastaviti katechisam, koi bi mogao posve zadovoljiti obćemu zahtěvanju.

§. 51.

Trěba li svake godine predavati vàs katechisam?

Dà kako; *a)* jer inače děca bi čula někoja odviše rano, někoja pako jako kasno; *b)* pa šta bi bilo, kada bi ove godine polazila učionu u ovom, a one na drugom městu, il kada bi se zbog sirotinje il drugih okolnostih, poslě godine danah s učionom oprostiti morala? *c)* drugčie ona neće moći pregledati cěli krug nebeskih istinah, *d)* i mnoga će zaboraviti do svèrhe naučanja; *e)* pa kad će se s njom opetovati velevažno predavanje?

Sav dakle katechisam, svake godine, svakomu redu učenikah poleg mogućnosti onako: ko što zahtěva svèrha obučavanja

Digitized by Google

i dopuštja duševna snaga učenikah, manjoj děci ukratje, a većoj obširnie predavati trěba*).

§. 52.

Uslěd načelah za izbor gradiva navedenih, učenike valja razděliti u redove.

Za postići svèrhu obučavanja o predmetih, poleg rečenih načelah izabranih, trěba učenike gledeć na njihov razni duševni razvitak, i na njihove potrěbe, razděliti u dva, tri, ili više redovah. U pèrvi red mogu se metnuti oni, kojih su duševne sile na toliko razvijene, da su kadri shvatiti ono, što je važno za mladjano njihovo doba. U drugih pako redovih uslěd obilnieg duševnog razvitka, i većih potrěbočah, trěba potanje i temeljitie priobćivati dotične nauke, s obzirom na razne položaje života, u koje će rado doći. Tako gledeć na obilnii duševni razvitak, i na buduće potrěbe, može se izabrati predmet obučavanja i za više redovah.

Članak II.

O poredu gradiva.

§. 53.

Potrěba poreda.

Ko što svaki pametan čověk, prie neg podigne kakovu sgradu, mora se pobrinuti, ne samo za potrěbnu japiu, već i

*) Obično se prigovara ovomu mněnju: *a) Na taj način děci ništa temeljno i podpuno predavat se nemože.* Al što hasni děci šta podpuno i temeljno predavati, što ona valjano shvatiti nemogu? upravo pako vodi k svèrsi, ako joj se stubimce, poleg njenog duševnog razvitka, čas manje, čas više nositi dade. *b) Na ovaj način nije moguće děci pokazati: kako priobćenu istinu moraju upotrěbljavati u okolnostih života.* Da li sva moguća upotrěbljavanja ikojeg nauka spadaju u dětinski krug? pa zar se nemože cěl nauk koliko trěba, njihovomu životu prilagoditi? *c) Ako se svake godine jedno te jedno naučalo bude, děca niti će puziti na obučavanje, niti će se njime nasladjivati.* Dà kako, drěmat će děca kod neumětnog al neće zěvati kod umětnog učitelja, koi zna sve što napèrvo donaša, novimi priměri razjasniti, novimi dokazi učvèrstiti, i novimi uporavljenji umnožati.

Digitized by Google

za osnovu, poleg koje će poredati japiu svoje sgrade: tako isto trěba i naučitelju malenih, da se postara ne samo za svoje gradivo, već ujedno i za svèrsi shodnu osnovu, poleg koje će valjano razporedati svoju japiu — nebeske istine; inače bo ih neće znati pravo cěniti, i svèrsį shodno upotrěbiti; isti pako učenici neće biti kadri nagomilano gradivo ni zdravo razabrati i pregledati, ni dobro zapamtiti, kamo li ga valjano upotrěbiti u svojem životu. — Napokon ovakovu osnovu zahtěva ista obuka malenih uzvišena na dostojanstvo znanosti*).

§. 54.

Izvor načelah poreda.

Da načela za pored gradiva služeća takodjer cèrpiti valja *a)* iz svèrhe obučavanja, *b)* iz naravi duha čověčjeg u obće, i duševnog razvitka učenikah na pose, *c)* i iz izkustva, znamo iz vèrhovnog načela obuke malenih.

§. 55.

Pèrvo načelo.

Načelo za pored gradiva cèrpljeno iz svèrhe ubavěsti, ovako glasi:

Onako poredjuj gradivo: kako zahtèva svèrha obučavanja malenih.

Iz ovog načela izvedenih evo pravilah:

---

*) Al vele někoji: *a) Čemu osnova, kad imamo propisane katechisme?* Pitanje je, da li su ti katechismi shodno sastavljeni? pa ako i jesu: zar netrěba naučitelju, da je o tom uvěren? *b) Što trěba poreda u obučanju děce? dosta da je u věrouki i ćudoredju školskom.* Drugi je pored u ovih, a drugi valja da bude u obučavanju malenih, ondě pazi se osobito na vèrhovno načelo, na unutarnji strogi savez, i savèršenje naukah, a ovdě naročito trěba gledati, na svèrhu ubavěsti, na dětinski dohit i na okolnosti dětinskog života; poradi čega někoja trěba već prie predavati, neg što děca posve shvatiti mogu; někoja pako trěba docnie opetovati, potanje razviti i razjasniti. *c) Děca nisu kadra pregledati cělu osnovu.* Da kako, strogo učenu ne, već sebi priměrnu.

Digitized by Google

a) Istine věre i ćudorednosti zajedno predavati, i zato kod svakog članka věre pokazati trěba: kako věra utiče u život; jer istine věre i ćudorednosti premda su različne glede svoga sadèržaja, al ipak su medju sobom uzko skopčane, i směraju na jednu istu svèrhu; jer na ovaj način predavane istine věre postaju važnie i milie, ćudorednost pako osniva se na pravom svojem temelju, i bolje uspěva; jer ovako predusrětje se mněnju, da je pusta věra za spasenje dostatna; i jerbo su istine obe vèrsti zajedno očitovane; n. p. „Bog je duh, i oni, koji mu se klanjaju, u duhu i istini moraju mu se klanjati.“ Al poleg svega toga:

b) Istine ćudoredne na pose predavati trěba; to bo zahtěva cělost, važnost, savèršeno predavanje, obilnie razjasnjenje i uvěrenje o njih, kao takodjer njihov blagotvorni upliv u različite položaje života. Neškodi ništa, da se tako dva put predaju istine ove; jer velevažni predmeti nikad se dosta opetovati nemogu. Nuz to ipak:

c) Istine věre prie pa onda ćudoredne predavati trěba; jer su one ovih temelj, jer najsmožnie diraju u sèrce, i za čudo doprinose k světlu, dohitu i uspěhu ovih; dapače bez prie priobćenih istinah věre, neda se ko što valja, ni poučavati o dužnostih prema Bogu.

d) Dužnosti pravice trěba predpostaviti dužnostim ljubavi; da time ljubav u sèrcu lašnie nadje městance svoje; zato n. p. moramo se briniti za život iskèrnjega, prie se pokazati mora, neg da smo dužni ubozim dati milostinju.

e) Dužnosti spadajuće u dětinski krug preteći moraju one, koje izvan njega leže; n. p. dužnosti děce prema roditeljem predpostavit se imadu dužnostim prema drugim ljudem.

f) Nauk o dobru doći mora pred nauk o zlu; jer ako se znalo bude, što je dobro, lasno će se znati i što je zlo, i tim će oslabiti nagnutje na zlo; tako n. p. prie o trěznosti, pa onda o pijanstvu; prie o božjem štovanju, pa onda o psovkah; prie o tom, što božje zapovědi nalažu, pa onda o onom što zabranjuju, govoriti trěba.

g) U predavanju pojedinih dužnostih, najprie obvezujuće, pa onda ponukujuće razloge valja navadjati; to bo zahtěva čistoća ćudorednosti i oslabljenje putenog nagona; zato n. p.

Digitized by Google

opačinu pianstva, prie iz pogèrde razložnoga bitja, pa onda iz zlih poslědicah valja dokazati.

h) O istinah naravskih i očitovanih zajedno obučavati valja; jer su zajedno Bogom očitovane, stoje u savezu, i směraju na istu svèrhu, dapače na ovaj način naravske istine, kao na božjem ugledu osnovane, bolje će se uvažavati, i smožnie dirnut će u sèrce. Očitovane pako istine ujedno s pověstnicom svojom priobćivati valja, da tim jasnie i čvèrstje postanu, i bolje omile sèrcu; tako n. p. da je Bog stvorio ovaj svět, iz pověsti o stvaranju světa; Isukèrst je nas odkupio, iz pověsti njegovoga poslaničtva i smèrti izvadjati trěba.

i) Napokon sve istine tako poredati valja, da se lasno cěl sadèržaj věrozakona pregledati može; to bo zahtěva ista svèrha obučavanja; dakle najprie o stvaranju čověka, pa onda o padnutju njegovom, zatim o spasitelju, cèrkvi, svetotajstvih itd. besěditi trěba.

§. 56.

Drugo načelo.

Ovo načelo izvadja se iz naravi čověčje duševne snage u obće i naših učenikah na pose; izražuje se pako ovimi rěčmi:

Tako poredjuj gradivo: ko što zahtěva čověčji duševni razvitak u obće, i tvojih učenikah na pose.

Slědeća iz ovog načela proizticu pravila:

a) Sve ono valja prie predavati, što trěba, da učenici dotičnu istinu valjano razuměti, i o njoj se uvěriti mogu; tako n. p. ovu izreku, „Isukèrst bio je nebeski poslanik," děca neće razabrati, ako joj se prie nerazloži: što je poslanik, tko je Isukèrst, i šta je učinio; tako isto da dokažem „Bog je pravedan," trěba da prie pokažem, što znači rěč pravedan.

b) Laglja trěba predpostaviti težim; jer za ona dosta je samo poněšto razvijene duševne snage; sva su pako laglja, koja su děci bolje poznata, i kojimi se ona bave; kao su n. p. pojmi o roditeljih, bratji itd. pojmi o zemlji, vatri, zraku; seljačkoj děci bolje su poznata: polja, livade, šume itd.; varoškoj pako: lěpe sgrade, cèrkve, dućani itd.

Digitized by Google

c) Posebna prie navadjati tréba neg obća; jer su ona jednostruka, dadu se priměri, slikami, prispodobami razjasniti, i smatrat se mogu kao něki stubovi, po kojih se pomalo penjemo gorě k obćim; tako n. p. za priobćiti pojam oholosti, sèrditosti, lěnosti itd. valja u priměru navesti, ohole, sèrdite, lěne ljude, da vide děca, kako ovi misle, govore i čine, i što ih potiče na to; pa onda istom tréba zaključiti, da ljudi, koji tako misle, govore i rade, zovu se oholi, sèrditi i lěni ljudi.

§. 57.

Tretje načelo.

Iz izkustva proizlične i ovako glasi ovo načelo:

Tako poredjuj gradivo: ko što zahtěva područje tvojih učenikah.

Uslěd ovog načela najprie predavati tréba istine one, koje zasěcaju u okolnosti dětinskog života; n. p. dužnosti prema Bogu, prema roditeljem, bratji, sestram; pa za ovimi predavati valja dužnosti prema drugim ljudem. Isto tako obazrit se tréba na okolnosti města, vrěmena, i na vladajuće običaje, i istine njim priměrne prie predavati, neg druge ležeće izvan njihovoga kruga; to bo zahtěva ne samo veća zanimivost, već i potréba.

§. 58.

Postupak u poredu gradiva poleg naznačenih načelah i pravilah.

Naučitelj poleg ovih načelah i pravilah želeći poredati svoje gradivo:

a) Tréba da si najprie izradi osnovu svoga predavanja, i da si uslěd nje odmah ustanovi predstave, pojme i pomisli, o kojih želi uputjivati, dokaze i razloge, koje će poradi uvěrenja navesti, kao takodjer čuvstva i odluke, koje kani probuditi i potaknuti.

b) Tréba da izabrate istine, dokaze, razloge itd. valjano uzporeda, i da nebude u ovom poslu odviše ni kratak ni dugačak, zatim:

c) Tréba da postupa stubimce, od lagljih na težja, od poznatih na nepoznata, od posebnih na obća itd. i da od ovih neide dalje, dok se neuvěri, da su je učenici valjano shvatili.

Digitized by Google

d) Trěba da se obazrije na slabiu stranu svojih učenikah; ova bo je mnogo veća.

e) Trěba da se osigura proti svakomu metežu, u kojega lasno upasti, kao i proti stranputicam, na koje bèrzo zaći može, ako se upusti u kojekakova obširnia razlaganja; ovomu pako neima pričega lěka, neg svoje predstave, pojme itd. ujedno sabrati, ukratko i živahno izraziti, i neići dalje, dok děca pravu predstavu i pojam o stvari neimaju u svojoj pameti. Napokon:

f) Trěba pokazati, kako dotična istina utiče u život, i kako ju u njem upotrěbiti valja. O čem obširnie u slědećem članku.

Članak III.

O uporavljenju.

§. 59.

Pojam, važnost i kakvoća uporavljanja.

Uporavljati reći će učenikom pokazivati, kako priobćeni nauk dira u sèrce, i zaseča u život, i skupa ih naputjivati, kako ga u okolnostih života upotrěbljavati moraju.

Priobćeni nauk uporavljati trěba, da učenikom istine věre omile, i da oni dužnosti ćudoredna življenja jasnie spoznaju, i bolje uvide, da istine věre i ćudoredja u uzkom savezu stoje, i da nije dosta samo věrovati, već da dobro i činiti trěba onomu, koi želi spasen biti, napokon da se u pomoć priskoči slaboći dětinskoj u porabi istinah ovih.

U ovoj pako struci za postići cilj trěba da je svako uporavljenje *a) istinito*, to jest: da se iz svake istine baš ono izvadja, što ona u sebi sadèržaje, n. p. „Bog je svagdě,“ nesmije se zlo raditi ni u tmini, jer Bog dobro vidi, što se tamo čini; *b) jasno*, to jest: da savez izmedju njega i istine udari u oči, n. p. jerbo je Isukèrst ljubio nepriatelje svoje, pokazà nam da i mi nepriatelje naše ljubiti moramo; *c) shodno*, to jest: da zaseča u sadanje il buduće okolnosti života, n. p. jerbo je čověk na sliku božju stvoren, nevalja da se čověk sèrdi, laže, psuje, tuče, opije, nepravdu čini itd.

Digitized by Google

§. 60.

Vrěla uporavljanja.

Uporavljanja cèrpiti trěba iz svake istine koja se tiče Boga i našega odnošenja prema njemu, kojom dakle bogoljubna i ćudoredna čuvstva, valjane misli, i dobre odluke u sèrcih učenikah radjaju se, i kojom moguće ih je skloniti na dobro, ili odvratiti oda zla; n. p. Isukèrst je umro za spasenje duše naše; visoko indi cěniti trěba dušu svoju, i neokaljati ju nikakovim grěhom. Čovèk je razumni božji stvor, vèrlo ga dakle poštovati valja; itd. *).

§. 61.

Vrěme uporavljanjah.

Uporavljenje uvěk je na svojem městu *a)* poslě razgovetna predavanja kakove velevažne istinè, n. p. svamogućnosti, svetosti, mudrosti božje, svetotajstvah, života Isusa Kèrsta, naših dužnostih; *b)* prigodom opetovanjah, *c)* i za svakom poglavitom točkom dotičnog nauka; děca bo onda obstojeći savez izmedju istine i uporavljenja najbolje i najlašnie uvidjaju. Na suprot pako ako se uporavljenje odgodi na svèršetak obučavanja, jedva će ožudjenim rodom uroditi; onda bo děca na naju, na igre svoje, itd. većinom misle; a isti naučitelj dosta putah žurit se i na harmak što je najvažnie kazati mora; jer mu vrěmena nedostaje.

---

*) Odovuda lasno se opaziti može, kako naopako postupaju, koji predavajući istine věre većinom u katechismu sadèržane, jedino s razlaganjem i dokazivanjem njihovim bave se, a baš slabo il ništa glave si netaru, da pokazu, kako ove istine blagotvorno utiču u okolnosti našeg života. Tà ako se mladjahno sèrce u ledenom ovom znanju prie reda utopi, nemojmo se čuditi i jadikovati, da cvatom neprocvate i neurodi rodom nebeskih krěpostih. Evo uzroka, što su druge naše većinom theoretičke znanosti toli jalove!

Digitized by Google

§. 62.

Način uporavljanja.

1. Tréba da děca priobćeni nauk sama uporavljaju; inače bo niti će ga u sèrcu živahno ćutiti, niti u blagoj uspomeni dugo sačuvati; n. p. jerbo mi u oče našu Boga molimo „odpusti nam duge naše, kako i mi odpuštjamo dužnikom našim“ kaži mi Niko! što ti učiniti moraš Martinu, ako te turi, žalnu ti rěč rekne? itd.

2. Tréba da se uporavljenje baš děce tiče; jer inače ga neće shvatiti, neg lasno će misliti, da ono i nespada na se; n. p. Isukèrst veli: „što hoćete, da vam ljudi čine, i vi jim činite,“ kaži mi Vinko: bi li ti rada, kad si gladan, i kad kruha neimaš, da ti tko dade komadić kruha? — A da bi ti veliki komad kruha imao u rukama, i vidio slěpa i gladna prosjaka, šta bi mu ti dati morao?

3. Tréba da svako uporavljenje do sèrca pronikne, i da u njem bogoljubna i ćudoredna čuvstva ujedno probudi i goji*). Sto da podje za rukom, valja ono, što je predavano, i na pitanja i odgovore raztočeno bilo, na kratko ujedno sabrati, i sèrdačnimi rěčmi, il u slici molitve izraziti. Da ostanemo kod priašnjega priměra: „draga moja děco! jer i vi želite, da vam u potrěbi drugi pomogne, i vi druge u potrěbi pomažite; ako vidite, da tko hladjane vodice poželi, dajte mu; ako komadić krušca sirota zaišće, dajte joj; znati bo morate, da Bog daje milost na milost; zato sa mnom svi ujedno zavapite: Bože, iz

*) Jadikuju mnogi, što umah nevide uspěh svojih uporavljanjah. Al čemu jadikovanja takova? tà uporavljenja većinom utiču unutra u dušu u sèrce, i ovaj utisak dà kako očima vidět se neda, dapače dobro sème ovo bačeno u mladjano sèrce nakon više godinah istom proniknuti, i oko razveseliti može, osobito ako se u svoje vrěme priaznim nagovaranjem sèrce potakne. Mi sijemo i zalivamo, a Bog daje naraštaj. I ovdě mirna savěst točno izpunjene dužnosti, revnomu učitelju budi za utěhu.

Digitized by Google

kojega rukuh primismo sve, što imamo dobra, ljubavju tvojom omehčaj sèrce naše, da oseti težku nevolju bědna siromaka, i da nas potakne, da mu poleg mogućnosti damo milostinju.“ — Ako pako cělo uporavljenje směra jedino na probudjenje čuvstvah, onda netrěba mnogo rěčih trošiti, dosta je, da se za svakom poučnom točkom, sèrdačnimi il sbiljnimi rěčmi uporavlja; n. p. „Isukèrst je od mèrtvih uskèrsnuo, slava mu! Ako se nepoboljšamo, svi ćemo poginuti, jao nam! Ovakova uporavljenja da neizgube cěne svoje, često upotrěbljavati nevalja.

Digitized by Google

Tretje poglavje.

O različnih svèrsi shodnih načinih obučavanja.

§. 63.

Sadèržaj ovoga poglavja.

U ovom poglavju nèkoja napèrvo dolaze najprie I. o jeziku, kao poglavitom srědstvu obučanja, zatim II. pokazuju se razni načini ubavěštjivanja našoj svèrsi ponajbolje odgovarajući.

Odsěk I.

Jezik kao poglavito srědstvo obučavanja.

Članak I.

O jeziku u obće i naréčju dětinskom na pose.

§. 64.

Pojam i važnost jezika u obće.

Jezik jest srědstvo, kojim ne samo u našem izobraženju naprědujemo, već i drugim misli i ćutjenja naša priobćujemo, i kod njih predstave, čuvstva i odluke probudjujemo.

Velevažan je čověčji jezik; nećemo spominjati ovdě, da je on sjajni dokaz našeg uzvišenja nad němom životinjom, i svesionom premda veličanstvenom naravom; niti ćemo ovdě navadjati, kako se jezikom podižemo gorě k nebesim put prave

Digitized by Google

domovine naše, i kako se po njem stapljamo s pravim izvorom ljubavi naše — s Bogom; već samo nčšto ćemo reći o jeziku kao poglavitom srědstvu izobraženja uma, i oplemenjenja sèrca.

Doista od jezika zavisi izobraženje našeg uma i drugih ljudih; jer nebi mogli tolike predstave, koje imamo o predmetih u nas utičućih zapamtiti, jednu s drugom uzporediti, razstaviti, sastaviti i pojmiti, da neimamo znamenjah, po kojih iste predstave u duši čuvamo, i kada ih trčba, na nje se spominjamo. Odkuda punim pravom reći se može, da je jezik něka štedionica, u koju spravljamo, i za buduće potrčbe čuvamo sabrato naše duševno blago.

Al nije dosta, da se izobrazi samo um, već valja da čověk od dana do dana sve bolje i bolje naprědnje i u oplemenjenju sèrca svoga, i da bratji svojoj u težkom ovom poslu pruži pomoćnicu ruku; što opet bez jezika biti nemože; on bo ujedno spaja glas i utisak, rěč i čuvstvo; on probudjuje već prie imate predstave i ćutjenja; on takodjer oduševljava svesione odluke, i pripomaže im, da čini postanu; on je na světlo izišavša duša, i njim se razvijaju plemenite one sile, koje toli smožno utiču u sréću i nesréću našu; doista on je pravo ono ogledalo, u kojem se toli jasno zèrcali stepen izobraženja pojedinih ljudih, i čeloga naroda; on je dakle nebeski dragocčni dar, kojega valja da okrenemo na pravu svèrhu, na naše dobro i čeloga čověčanstva.

Jerbo je indi jezik pèrvo i najpoglavitie srědstvo izobraženja, trčba ga učitelju malenih vrědno čeniti i dostojno uvažiti tim bolje, čim je izvěstnie, da se jezik takodjer smatrati mora kano najuspěšnie srědstvo za obučavanje polakšati, oživotvoriti i milinom nadahnuti; uči bo izkustvo: da um, što je razgovetno lasno shvatja, i sèrce rada prima; na suprot pako, što nam se neda pravo razabrati, to nam nije ni milo ni drago; — uslčd čega što plemenito ono sěme božanske rěči, koje učitelj sije, dosta putah priazna zemljišta nenadje, pa baš ako i nadje valjano neprima se, ni veselo neraste, ni nenosi ožudjena roda, nevaljanomu usěvu, to jest nespretnomu izrazu većinom pripisati trčba.

Digitized by Google

§. 65.

Dětinsko naréčje i njegove vlastitosti.

Ko što znamo iz izkustva, dětinsko naréčje odlikuje se jednostavnostju, prostotom i sirotinjom svojom; odkuda biva: da děca, što su i pojmila valjano izraziti nemogu. Ona osobito iz početka neumiju više izrekah pravo sastaviti, ona naročito glagolje neuredno sprezaju, i većinom služe se neopredělјenim načinom; tako: „město piti, jésti, spavati, vele: ja bi pio, jéo, spavao.“ Za městoime upotrěbljavaju vlastito ime svoje; n. p. „město ja ću ići, vele: Ivica će ići.“ Město samostavnih imenah služe se pristavnimi, n. p. „město marljivost vele: marljivo děte.“ Odlučene pojme slučeno izražuju; n. p. „město svi ljudi: kažu Petar, Pavao“ itd. Město samostavnih nespojeni pojam naznačujućih upotrěbljavaju glagolj; n. p. „město kradja, vele: ukrasti.“ Za naznačiti nutarnji stališ duševni, n. p. „sèrditost, radost,“ najvole se služiti oćutnimi izrazi: n. p. „čelo smèrknuti, smijat se.“

Što se pako tiče dětinskoga rěčoslaganja, děca najradie govore u kratkih, pretèrgnutih, ponajviše iz dviuh česticah sastojećih izrekah; služe se veznikom „i,“ premda joj i drugi veznici: „da, dakle ili jer“ nisu nepoznati. U svojih pripovědkah obično navadjaju govoreće osobe, i okolnosti města i vrěmena.

§. 66.

Potrěba uvažavanja dětinskoga naréčja u věrozakonskom obučavanju.

Naučitelj uslěd vèrhovnog načela obuke §. 12. sposobnosti učenikah svojih, dakle i njihovo naréčje uvažavati mora; jer inače ako prosbori u njihovom krugu, neće im ni um nebeskimi istinami razsvětliti, ni sèrce ugrijati, ni volju na dobro skloniti. I doista děcu u učenom naréčju obučati neznači ino, neg gèrčki ili diački s njome razgovarati se; i zato dosta putah što mnogi drugačie věšti učitelji žilicu svojih pogoditi nemogahu, nije ino uzrok nego naréčje.

Digitized by Google

§. 67.

Srědstva za naučiti dětinsko naréčje.

Mučno je učitelju dětinski sloviti, jer se je po učionah tečajem više godištah priviknuo učenim izrazom. Zato dobro će mu doći srědstva, kojimi se s dětinskim naréčjem upoznati može; takva su:

a) Pozorno čitanje sv. pisma u obće i starog saveza na pose.

b) Čestje obćenje i razgovori s děcom različne dobe, i stališa, i razsudjivanje njihovoga naréčja.

c) Marljivo čitanje knjigah u dětinskom naréčju valjano napisanih*).

d) Uvěžbavanje u sastavljanju katechesah s obzirom na dětinsko naréčje, i predavanja ovih sastavakah u dětinskom krugu.

e) Neprestano iztraživanje u istih predavanjih, da li děca ovo il ono možda radi naréčja valjano shvatila nisu.

f) Obćenje s vèrlimi učitelji, pitanje i uslišanje njihovih savětah.

Članak II.

O naréčju učitelja malenih.

§. 68.

Naréčje učitelja malenih.

Zadaća je ovog učitelja, mladjahne sebi pověrene tamo dovesti: da sve Bogom očitovano čvèrsto věruju, da u věri sigurno nadaju se, i da u nadi postojano ljube; pošto pako on ovu zadaću samo onda srětno rěšiti može, kad se duševnoj snazi svojih prilagodi, slědi: da njegovo naréčje nemože biti ino, nego dětinsko ili bolje da reknemo pučko (popularno).

*) U ovoj struci osobito se odlikuju: Gruber's Katechesen.

Digitized by Google

Naréčje pako učitelja postat će popularnim, ako samo takove réči i izraze upotrébi, o kojih je već napèrvo uvéren, da će ih déca razuméti. Što da mu valjano za rukom podje, tréba da se s duhom svojim natrag povèrne u détinsko svoje doba, i da se lati srédstvah u predtečnom §. napomenutih; najbolje će mu pako ovaj inače težki posao uspévati, ako ga je ista priroda nadarila tomu potrèbnom sposobnostju, koju dosta putah, ni budi kakvo znanje, ni trud naknaditi nemože.

Al od ove popularnosti tréba prostačku neotesanost u réčih i izrazih dobro razlučiti. Naréčje prostačko, kojim se glupoća služi, nedolikuje obučanju u svetosti, dapače istu déčcu i neuku množinu puka veoma neugodno dira, umaljava ugled učitelja, i utamanjiva isti uspéh.

Učitelju dakle valja, da se podigne vèrh pučke prostote i neotesanosti, al tako: da ga učenici njegovi slèditi i dokučiti mogu. Dapače tréba, da se sa svojimi pobolje upozna, i da mu neprestano lebdi pred očima, da posla ima s malenimi, kojih potrébe i svojstva svèrsi shodno upotrébljavati mora. Pri tom valja da se služi valjanimi i pravilnimi izrazi, kojimi se u svakdanjem životu obično služe izobraženi ljudi; samo se pako po sebi razumije, da ovdé mora izostati terminologia, kojano je u učenih knjigah, i spada u višje učione.

Valja učilelju, da se i bibličkimi teksti, i to naročito cèrpljenimi iz sv. pisma novoga saveza, više putah služi; jer naréčje i ovoga ponajbolje približava se popularnosti. On mora i bez toga iz sv. pisma ponajviše gradiva i poradi njega i dokazah uzimati za svoje obučanje. Al i odavle bez svakoga izbora, što mu prie na pamet pade il dodje do ruke, neka neuzima, već prie nek zdravo razabere, što svojim dolikuje. Naročito pako nije probitačno bez predtečna razjasnjenja navadjati takva biblička mésta, u kojih se hebraizmi i hellenizmi sadèržaju; inače bo déca zajedno s nerazboritimi réčmi i dokazi istu stvar neće moći dokučiti.

§. 69.

Svojstva ovoga naréčja.

Naréčje učitelja malenih mora biti:

a) Razgovetno, da déca ne samo što pojedine réči i izrazi

Digitized by Google

u sebi, već što i u svom savezu znače, valjano razaberu i shvate. Uslěd čega trěba učitelju děci dobro poznatimi rěčmi i izrazi posluživati se; nasuprot pako neupotrěbljavati kojekakve nepoznate i dvolične rěči, neuredna sprezanja više izrekah i podulje periode. — Tako děca mnogo lašnie razumiju, ako město samostavnih imenah, pristavna imena i glagolje upotrěbimo n. p. město „molitva je dužnost naša, ako velimo: mi smo dužni moliti.“ Tako isto lašnie shvatjaju rěči, kojimi se izražuju spoljašnja pojavljenja, neg one, kojimi se naznačiva nutarnje duševno stanje; i o istom ovom stanju opet takove rěči, koje duševno pojavljenje čisto oćutno izražuju; n. p. „mnogo težje će me razuměti děte, ako reknem: uplaši se zlo děte, kad ga u opakom činu zatekoh; nego kad kažem: zlo děte poče dèrhtati, kad sam ga zatekao u opakom činu;“ „zaboli ga sèrce, Bože moj, reče ono, da nisam samo to učinio, lašnie će děte shvatiti, nego da reknem: děte se pokajalo za grěh svoj;“ i ovo će još lašnie dokučiti, neg da bi kazao: „u njem se je probudilo pokajanje.“

b) Blagoglasno, da ugodno zvoni uhu dětinskomu. Što će biti, ako sve rěči i čestice izrekah budu se medju sobom skladale tako, da ih je lasno izgovarati; uslěd čega nevalja se služiti izrekami iz više rěčih sastavljenimi, i takove ako se već upotrěbiti moraju, valja raztočiti u čestice; n. p. izreku „Bog, kojemu ništa pod nebom sakriveno biti nemože, vidi, što se i u našoj duši radi,“ da milozvučnia postane, valjalo bi izpraviti ovako: „Bog vidi sve, što je na světu, pače vidi i zna, šta mi mislimo.“

c) Dostojno, da sve rěči i izreke dolikuju svetosti bogoštovja i ugledu naučitelja. To bo zahtěva věrozakonska svetost, potrěbuje Isukèrst, iziskuje město, i očekiva ista mladež, koje um i sèrce oplemeniti valja. Uslěd čega učitelju trěba biti na oprezu, da na njem děca ništa neopaze, što svetoj svèrsi nebi odgovorilo. Samo se pako po sebi razumije; da kojekakve psovke i cirenja, pogèrdni glupi i po kaljavoj prostoti udarajući izrazi n. p. lopov, bitanjga itd., kao takodjer nepristojne prispodobe, nespretne šale i ludorie iz ustah naučitelja ni čuti se nesmiju.

Digitized by Google

d) Živahno, da je sve, štogod se predaje toli jasno, da děca tako rekuć rukama pipaju, i očima vide, i da joj dopire do sèrca; jer ona će inače baš slabo paziti, dapače zěvat će od duga časa. — Živahnostju pako nadahnut će učitelj svoje predavanje, ako umio bude dotični predmet jasno i ukratko predstaviti, prispodobami, pripovědkami, priměri, poslovicami, uměrenim kretanjem očiuh i rukuh, dolikujućom proměnom glasa razjasniti, u sèrce dirnuti, i u njem razna čuvstva n. p. radosti i tuge, nade i straha, ljubavi i mèržnje itd. probuditi.

Bez dvojbe učitelj na ovaj način moći će ne samo svojih pamet razsvětliti, već i sèrce ugrijati, pozornost uzdèržati, i volju na priměrne čine najlašnie skloniti.

§. 70.

Još někoje vlastitosti věrozakonskoga predavanja.

Ovo predavanje osobito se odlikovati mora:

1. *Istinom,* da ona blago svoje světlo po njem razprostire; ko što dakle sve, što je svojvoljno, izmišljeno i lažljivo, iz njegovoga kruga izostati mora: tako iz njega ništa izpustit se nesmije, što směra na spasenje. Uslěd čega trěba božanske istine u onom smislu uzimati i razjasnjivati, u kojem ih uzima i razjasnjuje uvěk budna čuvarica istine, naša majka — cèrkva božja.

2. *Dubljinom*, to jest: da učitelj svaku istinu raztoči u njene pojedine čestice, i onako ih predstavi, da cělu istinu učenici shvatiti, i o njoj se uvěriti mogu, i da ju upotrěbiti umiju n svojem životu. Dočim ovo zahtěvamo, od učitelja netražimo kojekakvih umětnih razlaganjah, već samo potrěbujemo takova razjasnjenja, koja učenici dokučiti mogu.

3. *Pragmatizmom,* da učitelj svojim pokaže: kako ne samo pojedine u svoje česti raztočene istine, već sve skupa u cělosti svojoj stoje u medjusobnom uzkom savezu. Da pako na to težiti trěba, već odtuda slědi: što sve istine jednu cělost sačinjaju, i směraju na jedan isti cilj, naime: da ono što je Bogom očitovano věrujemo, da se u věri nadamo, i da u nadi ljubimo.

Digitized by Google

Članak III.

O věrozakonskom naréčju.

§. 71.

Pojam věrozakonskoga naréčja.

Po ovom razumijemo izraze, kojimi se pisci sv. pisma i kèrštjanska cèrkva služahu u naznačivanja věrozakonskih istinah; takvi su izrazi n. p. kèrštjansko-kàtholički, apostolski, město očištjenja, obćinstvo svetih.

Od ovoga naréčja tréba dobro razlučiti bogoslovno-školsko naréčje, koje su někoji spisatelji skovali, i kojim se još danas někoji služe, bez da ga je cèrkva ikad potvèrdila; n. p. bezuvětne, naravne, ćudoredne vlastitosti božje.

§. 72.

Potréba istoga naréčja.

Věrozakonskim naréčjem služit se tréba u obučanju malenih, jer:

a) Mnogi njegovi izrazi u katechismu napèrvo dolaze n. p. svetotajstvo, trojstvo; *b)* tim se děca pripravljaju, da predike u ovom naréčju sastavljene, *c)* kao takodjer i molitvene knjige valjano razuméti, *d)* i inače u krugu cèrkvenog života, s koristju i pobožnostju kretati se mogu; *e)* i onako su izrazi ovi najshodnii za naznačenje kèrštjanskih istinah.

§. 73.

Način, na koi se valja poslužavati ovim naréčjem.

1. Ako se u obučanju služiti želimo izrazom iztočnoga naréčja n. p. „Messias, alleluja, Isus, Kèrst;“ ili izrazom mudroljubja n. p. „božje bistvo, logos réč;“ ili takovim, kojega je cèrkva ustanovila i opredělila n. p. „božansko predanje,“ onda ponajprie valja dotičnu istinu valjano razložiti, pa onda što znači kazati, zatim ime joj naděti, i napokon jedno i drugo shodnimi pitanji utisnuti u pamet. Valja takodjer, gdě je mo-

Digitized by Google

guće, poleg věrozakonskog izraza, još i drugi možda bolje poznati upotrěbiti. Tako n. p. ako smo děcu naučali, da u našem věrozakonu osim istinah u sv. pismu pobilježenih, još i takovih ima, koje nisu tamo popisane, onda valja umah dodati, ovakove istine zovu se božje predanje, iliti nepopisana rěč božja. Ako se pako i razlog kakva izraza dati može, trěba ga ujedno navesti; jer na ovaj način uslěd pravilah sdruženja mislih, s izrekom ista stvar zajedno pasti će na um; tako n. p. ako reknem: „ono město, u kojem duše poslě smèrti svoga těla vrěmenite kazne podnašaju, město očištjenja zove se zato: jer se duše u njem čiste;“ čim děte čuje izraz „očištjenje,“ umah će se sětiti i iste stvari, kojano se tim izrazom naznačuje.

2. Ako smo naumili upotrěbiti izraze cèrpljene iz biblič-koga sgodopisa, iz obredah i starodavnih običajah, n. p. „Isukèrst je jaganac božji, Maria je korablja mira,“ onda dotične starožitnosti valja razborito i ukratko raztumačiti: da ih děca lasno shvatiti i dobro zapamtiti mogu.

3. Ako ćemo pako šta slikovno izraziti, n. p. „Isukèrst je světlo světa; Isukèrst je dobri pastir; farizei su okrečeni gro-bovi, iz vana lěpi, a u nutri puni kostih i kojekakva gada,“ trěba najprie upitati děcu, da što razumiju pod tim izrazom? zatim valja ju pozornu učiniti, da se isti izraz ovdě u običnom smislu neuzima; pa onda valja joj kazati pravi smisao izraza; i upitati: zašto se taj izraz ovdě u takvom smislu uzima. Ostanimo kod priašnjega priměra „Isukèrst je světlo světa. Kako se obično zove ono, što po danu sja na nebu? Može l' ovdě govor biti o suncu na nebu, kad se veli: Isukèrst je světlo světa? A tko nas je naučao, što je Bog, i što zahtěva sveta volja njegova? Tko nas je dakle potanje o Bogu i sv. volji njegovoj obučavao? Tko nam je zato um razsvětlio? Kako mi zvati možemo Isukèrsta poradi toga, jerbo je naš čověčji um svojim naukom razsvětlio? Zašto mi možemo o Isukèrstu reći: da je světlo světa?“

Svatko će lasno uviděti, da ovakvomu rěčotumačenju trěba puno vrěmena; zato njim baš ni nevalja dragocěno vrěme trošiti, izim ako rěči inače nerazumljive u katechismu ili u običnom kèrštjanskom obučanju napèrvo dolaze. Iste pako rěči u smislu

Digitized by Google

u kojem ih uzima, i tumači sv. mati cèrkva, uzimati i tumačiti trèba; jer samo ono je pravo katholičko, što svi, svagdě i uvěk takvim pripoznaju, i što cèrkva kao takvo predlaže; inače bo izgubivši značaj katholičanstva, lasno ćemo posèrnuti i zabasati; ko što bi nam se n. p. slučilo, kada bi tumačeći izreku „věra jest krěpost Bogom u nas ulivena“ rekli: ako sve ono, što ti roditelji i svetjenici o Bogu kazivahu věruješ, onda je Bog u te ulio věru. — Ovakovo tumačenje cèrkvenog izraza udara po pelagianismu, u kojeg da neupademo, istu izreku moramo razjasniti ovako: „Bog nam poděljuje svoju milost da věrujemo, reći će: věra je Bogom u nas ulivena.“

Odsěk II.

Način obučavanja.

Članak I.

O načinu obučavanja u obće.

§. 74.

Pojam, poglavite vèrste i potrěba načina obučavanja.

Ovaj nije ino neg ista slika, u kojoj učitelj svojim predaje učevne predmete.

Mnogovèrstni su pako načini obučavanja; mi ovdě napominjamo samo one, koji našoj svèrsi ponajbolje odgovaraju; naime *način obučavanja* (methodus instituendi): *a) slikovni* (typica); *b) priobćujući* (acroamatica); *c)* i *izpitujući* (erotematica); o kojih ćemo docnie sboriti u posebnih člancih.

Da trěba učitelju svèrsi shodna načina, već slědi odatle: što od dobra načina većinom zavisi sav uspěh obučanja. Uzmimo samo na um: kako učitelj, koi inače dobro razumije svoj predmet, a neima dobra načina, i sebi i svojim zadaje težke muke, kako basa po kojekakvih stranputicah, kako se vèrti okó

Digitized by Google

cilja, bez da ga pravo dostići može; gdě naproti drugi učitelj baš i pomanje věšt predmetu svojemu prěkim putem udara, i bèrzo k cilju dodje, bez da prie izmuči sebe i svoje učenike. — Što hasni neumětnu vèrtlaru najbolje sěme i najplodnia zemlja, ako ju nezna dobro obraditi? što će majstoru najprikladnie gradivo, ako neima valjana orudja? tako isto šta će opraviti naučitelj, baš ako mu bude puna glava svesionih naukah, ako ih nebude znao drugim valjano priobćiti? Doista bez dobra alata neima zanata.

§. 75.

Vlastitosti dobrog načina obučavanja.

Ovaj uslěd vèrhovnoga načela mora biti:

a) Priměran naravi duha čověčanskog u obće i posebnostim učenikah na pose, inače bo bit će im nemoguće shvatiti učevni predmet.

b) Priměran naravi učevnoga predmeta, jer do svake istine nedade se doći jednim istim putem; tako n. p. što unutra u našoj duši leži, radost, nada, bojaz itd. iz nje se izviti dade; što pako nije u njoj, n. p. članci očitovane věre, prie neg što se izviju, priobćit ih tréba.

c) Priměran svèrsi obučavanja, jer razne su ove, i razna zahtěvaju srědstva; tako inače se razsvětljuje um, inače se probudjivaju i goje čuvstva u sèrcu, a inače sklanja se volja na dobro. — Što sve bolje da podje za rukom, način obučavanja mora biti:

d) Živahan, jer iz leda neima ognja, samo oganj radja oganj, samo život daje život*).

*) Da mnogo obučavanje neurodi rodom, izmedju drugih uzrokah načinu predavanja dosta putah pripisati valja. Ako učitelj lěno, pospano i mèrtvo svoja predaje, možemo l' od děce očekivati, da joj se dopade nauk i naučitelj? — Naravno je, da dočim učitelj zěše, zěšu i děca, koja město da se nadahnjivaju milinom ljubavi, i da s veseljem naprěduju, u nepovoljnih verigah kao bědni robovi, neodoljivo sili klanjajući se, samo puzaju napréd. — Neka pako nemisli nitko, da zahtěvamo, da se učitelj neprestano dere, maše rukama, i tapa nogama; kukavno je ovo i sužalenja vrědno orudje, koje nedolikuje ni glupoj prostoti, kamo li svetinji města i nauka, i nježnomu cvětu čověčanstva, koi se istom počè krasno razvijati.

Digitized by Google

§. 76.

Od načina obučavanja dobro razlučiti trěba postupak u načinu obučavanja.

Po ovom postupku razumijemo red, kojeg učitelj slědi u predavanju sačinećih čestih svojeg učevnog predmeta. On može naime: ili cěl predmet najprie naznačiti, pa onda ga raztočiti u sačineće česti; n. p. „umrět će svi ljudi; dakle umrět će i staro i mlado, i mužko i žensko, i kralji i podanici“ itd.; — ili može sačineće česti predmeta jednu za drugom izbrajati tako dugo, dok vàs predmet posve neizcèrpi, pa onda istom predmet naznačiti; n. p. „umrět će i staro i mlado, i mužko i žensko, i kralji i podanici itd.; dakle umrět će svi ljudi.“

Da je velevažan postupak obučavanja, slědi već odatle, što se sile čověčjega duha razvijaju po stanovitom redu §. 12. na koi ako se u obučavanju neuzme obzir, doista ožudjeni cilj lasno postignuti bit će nemoguće.

§. 77.

Vèrste ovoga postupka.

Ko što iz onih, koja sad rekosmo, lasno razabrat se dade, dvovèrstan je ovaj postupak, po imenu: *postupak razlâžući*, i *postupak slâžući* (via procedendi analytica et synthetica).

Može se naime učevni predmet kao jedna cělost smatrati, u svoje sačineće česti razlâgati, i opet ove iste česti mogu se kao cělost smatrati, i tako dugo razlâgati, dok se nedodje do temeljnih sačinećih čestih, koje se nedadu dalje raztakati. Ovako postupajuć od cělosti na česti, od obćenitih na pojedina, od učevnih izrekah na dokaze i pojme dolě se spušćamo. Ovaj red zove se *razlâžući postupak.*

Ovdje n. p. „Bog je svaznajući.“ On sve zna, on zna minula, on zna sadanja, on zna buduća, on zna naše najskrovnie misli i želje.“

Digitized by Google

Tako isto n. p. „kèrštjanski nadat se, reći će, sve od Boga pouzdano čekati, što nam je on obećao zbog neizmèrnih zaslugah Isusa Kèrsta.“ Ovdě su pojedine sačineće čestice: što će reći nadat se? što smiju děca nadat se od svojeg dobrog otca. Možemo li mi i od onog šta nadat se, koi nam šta dati niti može, niti hoće? Od koga uvěk trěbamo milostih i dobarah? kojih milostih osobito? Može li nam Bog dati sve ove milosti? Hoće li nam Bog dati sve ove milosti? Tko nam je te milosti pribavio? Što će indi reći: kèrštjanski nadat se?

Ili moći je uzeti učevni predmet kao sastojeći iz više čestićah, koje se jedna drugoj tako dodaju, dok se vàs učevni predmet posve neizcèrpi, podpuno nesloži, i savèršen neuzraste. Ovim redom prelazi se od predstavah na pojme, od pojmah na dokaze, od ovih na učevne izreke. Red ovaj zove se *slâžući postupak*.

Ostanimo kod priašnjih primèrah: „Bog zna naše najskrovnie misli i želje? on zna minula, on zna sadanja, on zna i buduća, on dakle sve zna, on je svaznajući.“ (Dokazi iz sv. pisma.)

Tako isto: „Možemo li šta nam trěba, od koga očekivati, ako on ni sam toga neima, ili ako ima, neće da nam dade? A možemo l' od Boga očekivati nam potrěbna dobra i milosti? zašto možemo od Boga očekivati potrěbne milosti? Poradi čijih zaslugah Bog nam je obećao potrěbne milosti? jesu li to bile male il velike zasluge Isusa Kèrsta? a možemo li se mi i stalno nadati, da će nam Bog i dati potrěbne milosti? Od Boga dakle stalno nadat se potrěbne milosti poradi nebrojenih zaslugah Isusa Kèrsta, reći će kèrštjanski nadat se.“

Još jedan primèr „o krěposti.“ „Činiti što je dopuštjeno, činiti što je pravo i dobro, činiti često više putah neprestance činiti, iz ljubavi prama Bogu činiti, da isti čini navadom postanu, znači krěpostan biti.“

I još jedan primèr: „o svamogućnosti božjoj.“ „Děca dosta koješta mogu učiniti n. p. mogu nositi, učiti; odrastli još više neg děca mogu učiniti; jedan odrastli opet može više učiniti, nego drugi; čim je jačji i učenii čověk, tim više može tělom i duhom svojim učiniti. Al nijedan čověk nemože sve učiniti, niti svi ljudi skupa nemogu sve učiniti, nemogu na-

Digitized by Google

praviti vodu, nemogu oživiti mèrtvo tělo, nemogu zemlju i nebo stvoriti — neimaju tomu potrěbne snage; samo Bog može sve učiniti, Bog je svamogući.“

§. 78.

Poraba obadviuh postupakah.

Kad razlâžuć, kad pako slâžuć postupati trěba, zavisi od iste svèrhe obučavanja. — Ako smo naumili predstave, pojme, izreke itd. već predavane opetovati, potanje razjasniti, i učenikom dublje utisnuti u pamet, udarit ćemo k svèrsi najprečim putem, ako vàs učevni predmet ukratko razložimo.

Kad pako želimo kakvi predmet istom priobćiti, najbèrže slâganjem dostić ćemo svèrhu našu.

O istini ovoj svatko će se lasno uvěriti, ako iole okom pameti svoje svèrne na primère navedene u predtečnom §. i ako malko uzme na um, da si je i sam na ovaj način razna znanja pribavio, i razšírio njihov krug. Osim toga jedan i drugi ovaj postupak ponajbolje dolikuje razvitku i radnji plemenitih silah, čověčjega duha.

Članak II.

O slikovnom načinu obučavanja na pose.

§. 79.

Pojam i poraba slikovnog načina obučavanja.

Na ovaj način obučavamo, ako učenikom što pokazujemo, pred njimi pravimo ili govorimo; i oni to isto za nami pokazuju, prave il govore.

Valja se poslužavati ovim načinom, osobito u krugu manje děce, i u pèrvom početnom obučavanju, kad naime učenici gradivo nauka, kojega predavati naumismo, još nepoznaju, i valjano izrazit se nemogu. Docnie ovaj način u věrozakonskom obučanju samo je onda na svojem pravom městu, kad napèrvo dodju nove kakve nepoznate rěči, kad se pokazuju slike, itd.

Digitized by Google

§. 80.

Pravila za porabu ovoga načina.

Kad učenike na ovaj način ubavěštjujemo o věrozakonu:

a) Trěba im samo pojedine slike, a ne više ih na jedan put pokazivati; da je valjano razabrati, i dobro zapamtiti mogu; inače bo oni lasno bi se smêli i raztresli.

b) Trěba svu njihovu pozornost svratjati na poglavite česti pokazane slike; jer to zahtěva cilj obučanja i lakoća pamtenja.

c) Trěba pred njimi glasno, razborito, pravilno i čisto govoriti, i potrěbovati, da i oni isto tako odgovaraju; ako bi se pako slučilo, da se nespretno izraze:

d) Trěba većinom neskladnu rěč shodnjom umah zaměniti; jer to iziskuje ista stvar i svèrha obučavanja.

Članak III.

O priobćujućem načinu obučavanja na pose.

§. 81.

Pojam i poraba priobćujućeg načina obučavanja.

Na ovaj način ubavěštjivajući učitelj sam neprestance govori u predavanju svojem, a učenici samo ga slušaju.

Ovaj način obučavanja ponajbolje spada u krug odrastlih, kojih su duševne sile već tako razvijene, da na nepretèrgnuto predavanje dulje vrěmena dobro paziti, i isto predavanje valjano shvatiti mogu, bez da trěba učitelju pojedine izmed njih, u ovom poslu podpomagati.

U obučavanju pako malenih, i u nižih pučkih učionah ovim načinom služit se valja naročito onda *a)* kad se pripověda kakva čèrtica bibličkog sgodopisa, *b)* kad se predaje koi članak očitovanog věrozakona, *c)* i kad poslě razgovetne ubavěsti o kojem predmetu trěba slušaoce našim predavanjem punim duševne pokrěpe u sèrca dirnuti, i u njih probuditi srodna ćutjenja.

Digitized by Google

§. 82.

Pravila za porabu ovoga načina.

Da ovaj način ubavěsti rodom urodi, u njegovoj porabi trěba se dèržati slědećih pravilah:

a) Više gradiva za obučanje na jedan put uzeti nevalja, i što se uzme, trěba predstaviti u kratkih izrekah; isto pako izabrato gradivo valja tako uzporediti, ko što slědi jedno za drugim poleg naravi svoje.

b) Naréčje trěba da je prosto, al čisto, razborno i opredělјeno; dakle govorničkom cvětju ovdě města neima.

c) Predavanja na pamet dèržati valja.

d) Učenikom slobodno biti mora, svojemu naučitelju stavljati pitanja; dapače istom naučitelju svoje na to poticati trěba, osobito kad se navadjaju potežji dokazi iz razuma.

e) Za predavanjem pojedinih točkah trěba umah izpit dèržati, i nauk, osobito ako je zakučastii, opetovati valja.

Članak IV.

O izpitujućem načinu obučavanja na pose.

§. 83.

Pojam i važnost izpitujućeg načina obučavanja.

Izpitujućim načinom obučavati reći će, kakvu istinu věšto poredanimi i u medjusobnom savezu stojećimi pitanji tako razvijati: da se ujedno obzir uzima na dobivene učeničke odgovore.

Ovaj način ubavěsti obično zove se *a) način razgovorni* (dialogički), jerbo je něka vèrsta naučnoga razgovora izmedju učitelja i učenika, *b) način katechetički*, njim bo se služe katechete u predavanju božanskih istinah, i *c) način sokratički*, jer ga upotrěbi Sokrates gèrčki mudroljub*).

*) Slabo poznaje plemenitog Sokrata onaj, koi sceni: da je on samimi pitanji služio se u svojem obučanju; jer on je slušaocem oko sebe

Digitized by Google

Velevažan je pako ovaj način za věrozakonsku ubavěst děce i neukih odrastlih: *a)* jer njihove duševne sile probudjuje i uvěžbava, *b)* kao takodjer potiče i goji pozornost; *c)* učitelj po njem saznati može, što i kako znadu učenici, *d)* može na njihovom predtečnom znanju osnovati i podići gradivo svojeg nauka, *e)* može njihove krive predstave, pojme i pomisli lasno izpraviti, *f)* može saznati, da li tréba istu stvar još potanje razjasniti, ili poradi boljeg uvěrenja nove dokaze i razloge navadjati? *g)* može predavani nauk sa svojimi ukratko opetovati, i pobolje ga utisnut jim u pamet.

§. 84.

Poraba ovog načina.

Ovaj način upotrěbit se može u krugu učenikah, kojih su duševne sile već poněšto razvijene, kojim je gradivo obučanja već malko poznato, i koji su na toliko věšti jeziku, da se većinom pravo i valjano u njem izraziti mogu. — Može se upotrěbiti u predmetih takovih, kojih zamet već klica unutra u duši učenikah, i iz nje shodnimi pitanji izviti se dade; takove su n. p. ćudoredne istine, koje su učenici svojim umom kadri dokučiti, koje su sami na sebi, ili na drugih izkusili, i o kojih se radnjom svoje duše lasno ubavěstiti mogu, ako ih samo s drugimi uzporede, prispodobe, slože il razlože u njihove sačineće čestice.

Nasuprot pako nije prikladan ovaj način za predavanje takovih predmetah, o kojih učenici još nikakva pojma neimaju; ko što su n. p. očitovane istine, svetotajstva, cèrkvene zapovědi i cèrkveni obredi; o ovih priobćujućim načinom obučavati

---

u povećem broju sakupljenim, više putah navadjao prispodobe, primĕre i dokaze, i samo ih onda izpitivao, kad je trĕbalo razpèršiti predsudu, rĕšiti dvojbu, zadovoljiti prigovoru, ili kad je zahtĕvala važnost predmeta, da probudi njihovu osobitu pozornost. — Odavle lasno se razabrati može: da li se izpitujući način može pokèrstiti imenom Sokratike? Vidi Vierthaler's Geist der Sokratik. Salzburg 1793. Engel's Versuch die Logik aus platonischen Dialogen zu entwickeln. Berlin 1780.

Digitized by Google

tréba. — Odavle pako neslédi, da se izpitujući način iz predavanja ovakvih predmetah posve izključiti mora; dapače tréba da se ono, što je priobćujućim načinom o njih već predavano, shodnimi pitanji izvije iz duše učenikah *).

Svakako dakle valja izpitujući način u predavanju věrozakonskih istinah, samo ako se uvěk upotrébi na svojem méstu **).

---

*) Mnogi obožavaju ovaj izpitujući iliti tako zvani sokratički način, i njim se samo služe u obučavanju o nebeskih istinah; zašto i mi nećemo da idemo u njihovo kolo, kazasmo malo prie; ali nemožemo odoléti sèrcu, da o velevažnoj stvari još potanje neizjavimo se. Kolike učenosti, kolike věštine i okretnosti nezahtéva ovaj način? — da li su ga kadre valjano upotrébiti većinom obične glave? — što je nepodnosljivieg od nespretne i suhoparne sokratičke pèrtljanie i vèrparie? — pa jesu li naša osobito seljačka déčica toli bistre i kojekakvimi znanji nakitjene pameti, da nam više ništa netréba, već samo podignuti sgradu na njenom znanju? — pa da bi i bilo, ko što nije, dosta ovakove sprave, koliko bi tomu tréb alo vrémena, koliko bi stojalo truda, dok bi po kojekakvih stranputicah postignuli svèrhu? — zar nebi na ovaj način nevěrstvu široko otvorili vrata? — a gdé bi nam bila živahnost — ona duša svakog obučanja? — gdé blagotvorni utisak u mladjano sèrce? — doista samo ovim načinom služeći se učitelj, iz učenikah svojih može doduše napraviti bèrbljave rezonere, kojim ledeno i nećutivo sèrce kuca u grudih, podnipošto pako prave kèrštjenike. — Zato nevalja neprestano rezonirati, već tréba ukratko, bistro i sèrdačno pripovédati, što Bog naredi, naučà, obećà i učini za naše spasenje. Ovako naučaše Mojsia i proroci, ovako ubavěštjivahu apostoli i cèrkveni oci, ovako najveći naš učitelj uputjivaše. — To isto od nas zahtéva isti pojam našega Bogom očitovanoga věrozakona, kao takodjer i naše zvanje; to napokon od nas očekiva kèrštjanski puk, i to ponajbolje dolikuje njegovomu cvětu — našoj mladeži.

**) Čujmo i razaberimo, što se prigovara izpitujućemu načinu:

a) Suvišan je ovaj način, jer i prie nego se je upotrébljavao, bilo je dobrih, dapače boljih nego sada kèrštjenikah. Ako su sad razuzdanii kèrstjani, zar se to načinu obučavanja pripisati mora? — isto tako, zar onu staru pobožnost nespretnomu načinu poučavanja zahvaliti tréba? — nije li možda u starie doba manje neg sada bilo opačine, a više poticajah na dobro? — pa ako je sad zavladalo neznanstvo i opačina, zar tim bolje netréba svèrsi shodna načina?

b) Neprikladan je taj način za déca, koja dovoljna znanja neimadu, da na pitanja odgovarati mogu. Mi nezahtévamo, da se izvijaju sve

Digitized by Google

§. 85.

Samoslovni način, njegova važnost i poraba.

S izpitujućim načinom u uzkom je savezu, dapače njegovu vèrstu sačinja način samoslovni u tom stojeći: da se děci nedaju nikakova pitanja, na koja bi morala umah odgovarati, već sam si naučitelj pitanje za pitanjem stavlja, razjasnjuje, i na njeg odgovara, prigovore i dvojbe, kad trěba, napèrvo donaša, i sam si ih razrěšuje, predmet u sačineće čestice razlâže, i tako dalje ide, dok posve neizcèrpi glavno pitanje; nakon pako svoje učenike o svem, što je predavao, izpitiva.

Ovaj način *a)* potiče i svratja pozornost slušaocah na učevni predmet, *b)* prepréčuje nespretne, budalaste i směšne odgovore, *c)* umnožava veselje obučavanja i učenja, *d)* prěkim putem k cilju vodi bez svakog okolišenja, *e)* cělo gradivo nauka ukratko pred oči stavlja, i dublje utišće u pamet. Doista ovo su vèrle koristi, koje učenikom proizticu iz ovoga načina. — Što se pako tiče istog učitelja, ovaj mu način težki njegov

---

istine iz dětinske duše, dapače tvèrdimo, da množinu ovih děci prie priobćiti trěba, pa onda ju istom o njih izpitivati; da to pako sbilja i od ruke ide, jamči nam narava čověčanske duše, i isto izkustvo. — Istinabog težak je ovaj način, al zato nije nespretan.

c) Tko se tim načinom služi, obučavanje svoje nikada dočeti neće. Da mnogi na ovaj način cělo obučavanje dovèršiše s najboljim uspěhom, tajiti se neda; što pako i drugi svoj cilj dostići nemogahu, to se nemože načinu, već njim mora se pripisati; jer isti način upotrěbiti neznadoše.

d) Nije probitačno děci na tako laganu ruku priobćivati najveću svetinju — nebeske istine. Dà kako nije probitačno, što netrěba, al je probitačno, što trěba; pa zar neveli apostol: „da malenim mléka dajemo.“

e) Ovaj način pun je pogibeli, jer mnogo zla sluči se u cèrkvi' kad se on u nju uvuče; doista nevěrsto, nepokornost itd. njemu pripisati valja. Ako okom pameti svèrnemo na pojedine slučaje, nemožemo da neuvidimo, da isti način danas nije izlegao toliko zla, već da osobe, hoje nisu znale ovim načinom valjano obučavati, puno zla počiniše kući božjoj. Pa zar takve osobe, baš ako se samo i služe priobćujućim načinom, nemogu tolike, dapače još veće škode n. p. praznověrsto, slěpu pokornost itd. uzrokovati i naněti?

Digitized by Google

posao za čudo olakšava i čini, da se u njem, ako se je dobro pripravio, pobuniti i poměšati nikad nemože*).

Ovim načinom ne samo děca, već i odrastli ubavěštjivat se mogu o svakoj božanskoj istini.

Al nije baš tako lasno, ko što se prikazuje, pobolje se opriateljiti s načinom ovim; jer tomu tréba čitanja vèrlo izradjenih katechesah i dugotrajna věžbanja. — Nije umětnost obučavanja samo stavljati pitanje za pitanjem, već prava věština ubavěsti stoji u tom, da učitelj poleg dobro izradjene osnove, s duhom učenikah svojih, najpréčim putem, lasno i polagano svèrne tamo, gdě hoće, da ga ima. — Dakle poglavitu stvar ovdě nečine pitanja, već poredak gradiva. Dapače posve je svèrsi shodno, ovakovo obučanje pitanji učenikom za odgovor stavljenimi, priměri, prispodobami, dokazi i kratkim predavanjem pretèrgnuti. U ovom težkom poslu u obće tréba, da nam sjajni primér našeg naučitelja Isusa Kèrsta uvěk lebdi pred očima.

§. 86.

Jezgra izpitujućeg načina obučanja.

Vàs ovaj način stoji *a)* u shodnom stavljanju pitanjah, *b)* i shodnoj porabi odgovorah na pitanja dobivenih. Dakle o ovih na pose.

Članak V.

O stavljanju pitanjah.

§. 87.

Pojam i svèrha pitanjah.

Po pitanju razumiju se réči u kakvoj izreki tako uzporedane, i takvim naglaskom izustjene, da očituju želju kakva

*) Zeheter's Erziehungs- und Unterrichtslehre §. 191. Stapf's Erziehungslehre §. 134. Magazin für katholische Religionslehrer, Jahrgang 1824. 1. Heft. Vollständige Sittenlehre nach der Ordnung der zehn Gebothe Gottes in 29 Christenlehren. Landshut 1824.

Digitized by Google

odgovora; n. p. ima li pravice na světu? što je duša čověčanska?

Pitanja u kèrštjanskom obučanju stavljaju se zato: *a)* da se njimi učevni predmet obilnie i potanje razjasni tako: da ga učenici pravo poznati, i valjano dokučiti mogu; ili *b)* da se njimi o onom, što je već predavano spomenu, *c)* i zajedno da im se pozornost probudi i uzdèrži, *d)* da se u razmatranju predmeta rukovode, *e)* da se predstave, pojmi i sudovi porode u njihovoj duši, *f)* ili ako su se već porodili, da se još bolje razjasne, *g)* da se iz njihovih pojmah, koje već imadu, novi i srodni pojmi, a iz poznatih izrekah nove, njim do sada nepoznate izvedu*).

§. 88.

Vlastitosti dobrih pitanjah.

Svako pitanje biti mora:

a) Jasno i razborno, da ga děca valjano shvatiti mogu; što će biti: ako rěči, iz kojih sastoji, budu obične i učenikom dobro poznate, ako se u pravom svojem smislu uzimale, glasno izgovarale, i ponajbliže ticale budu istog učevnog predmeta; tako n. p. pitanje: „kakvo je bitje čověk?“ neće shvatiti manja děca; ako se pako pitaju: iz čega sastoji čověk? mnogo će lašnie dokučiti.

b) Točno, da na njega dobijemo samo jedan pravi odgovor, koga želimo; n. p. ako ću da mi děte odgovori: da ljudi u nedělju idu u cèrkvu; pitanje moje „kamo idu ljudi u nedělju“ nebi točno bilo; jerbo mi děte na njega lasno odgovoriti može: ljudi u nedělju idu u kèrčmu; zato isto pitanje staviti valja ovako: „kamo idu ljudi u nedělju, da se Bogu pomole?“

c) Kratko, da sastoji iz toliko rěčih, koliko trěba za izjaviti želju jednog samo mogućeg odgovora; n. p. ovo pitanje: „tko je stvorio sunce, měsec, zvězde, zemlju i livade, bèrda i doline, ljude i ribe itd.?“ nebi kratko bilo; već bi ga ovako trěbalo staviti: „tko je stvorio nebo i zemlju i sve što je na njih?“

*) Gräffe's Grundriss der allgemeinen Katechetik. S. 67.

Digitized by Google

d) Lagano, da se na njega lasno odgovoriti može; tako n. p. nebi bilo lagano pitanje: „iz kojeg obzira odvaži se Isukèrst, da čašu gorke muke za nas izpije na žèrtveniku križa?“ već imalo bi se staviti ovako: „zašto je Isukèrst za nas umro na dèrvetu križa?“ Al ipak pitanja uvěk nesmiju biti odviše lagana tako: da děca na nje ustopice odgovoriti mogu, bez da išta misliti moraju: n. p. „je li može il nemože umrěti čověčanska duša?“

e) Dostojno, da se nepita o čem takovom, što bi oskvèrnuti moglo svetinju věrozakona ili ćudoredno dětinsko čuvstvo; n. p. „jerbo je Bog svagdě, je li zato i u blatu i u štali?“

§. 89.

Pravila izpitivanja.

U izpitivanju trěba se dèržati ovih pravilah:

1. Pitanja redom po redu, ko što jedno s drugim stoji u savezu, trěba stavljati, i dalje nevalja ići, dok děca podpuno neshvate ono, o čem se radi.

2. Iz onoga, što je dano za odgovor, većinom valja izvadjati nova pitanja; i ako učenik s nespretnim svojim odgovorom zajde na stranputice, trěba ga umah novim i shodnim pitanjem svèrnuti na pravi put.

3. Sva pitanja trěba da směraju na svèrhu obučavanja; zato je najbolja ubavěst po pitanjih, koja k svojemu cilju udara prěkim putem, bez svakog okolišenja.

4. Svako pitanje valja staviti glasno, razložito i polako.

5. Jednim istim pitanjem, koliko je moguće više duševnih dětinskih silah trěba na radinost poticati i probudjivati. Iz ovog obzira osuditi moramo one, koji neprestance samo pitaju: „je li, ili nije?“ kao takodjer i odgovore, „je, ili nije,“ dane na ovakova pitanja; jer komu je nepoznato? da se nemože saznati na ovaj način, što i kako učenici znadu, i shvatiti mogu, da se time baš ni malo neuvěžbavaju duševne njihove sile, niti se time nepotiče pozornost, niti nepostigava naprědak. Al odsuda ova tiče se samo odrastlih, a ne malušne děčice, koja su većinom plašljiva; njoj dakle ovakova lagana pitanja davati trěba, dok ona malko k sebi dodju, i postanu smělia.

Digitized by Google

6. Ako smo pako naumili s našimi pitanji više děce na jedan put obučati, onda osobito paziti tréba, da probudimo i uzdèržimo dětinsku pozornost. Ovo će nam pako poći za rukom, ako najpèrvo stavimo pitanje, pa onda prozovemo děte; ako prie prozovemo děcu, koja su bolje, pa onda onu, koja su slabie glave, i to zato: da ova čuju, kako odgovarati tréba. Kada se pako sluči, da smotrimo děte, koje nepazi, igra se, i smije se, tréba da ga čvèrsto pogledjemo, il maknemo glavom; ako i ovo srědstvo hasnilo nebi, onda valja da ga prozovemo, i stavimo mu pitanje; napokon tréba nastojati, da je predavanje što bolje biti može živahno i zanimivo, i čim děca počmu drimuckati il zěvati, tréba zadavati pitanja čas jednomu, čas drugomu dětetu.

7. Kada se pako od jednoga predmeta na drugi prelazi, prie nego se o njem izpitivati počme, tréba ovaj prelaz ukratko naznačiti; n. p. dosad smo divanili o božjem milosèrdju, sad ćemo pako govoriti o božjoj pravičnosti.

§. 90.

Što tréba učitelju, da napravi valjana pitanja.

Tréba:

a) Da dobro znade i poznade svoj učevni predmet i gradivo, koje na pitanja raztočiti kani.

b) Da pograbi isti predmet od najzanimivie strane, od koje naime ponajbolje zaseča u život.

c) Da ga umije razjasniti pričicami, prispodobami, priměri itd. kadgoder uztréba.

d) Da zna na više načinah staviti ne samo različita napèrvo dolazeća pitanja, već i jedno isto svoje pitanje.

e) Da mu cilj obučavanja neprestance lebdi pred očima; i ako děca od njega nespretnimi svojimi odgovori stranputicom udare

f) Da ju zna svèrnuti na pravi put, postupajuć od pojedinih na višestrana, od ovih na obća, od mogućih na sbiljna, od ovih na zakonita, od bližjih na daljna, od očutnih na vèrhućutna, od čestih na cělost, od spoljašnih pojavljenjah na bitje, od pripadnih na poglavita, od pretečnih na slědeća, od

Digitized by Google

srědstvah na cilj, od uspěhah na uzroke, od malih na velika itd.; i zaměnito, da umije izvadjati iz cělosti čestice, iz obćih posebna itd.

Što da učitelju srětno podje za rukom, valja da zna pravo i zdravo misliti, i istu stvar valjano razabrati; valja da dobro pozna svoje učenike, i njihovo naréčje; valja da se pobolje upozna s pravili, po kojih pitanja graditi tréba; valja da se marljivo uvéžbava u gradjenju pitanjah; valja da zdravo protresa svoja dojakošnja pitanja, na koja nije dobio ožudjeni odgovor, i da uzrok toga nadje i sazna; valja da sluša druge učitelje u ovom poslu; valja da i tudje dobro izradjene katechese uzme u ruke i prouči*); valja da i odgovore svojih učenikah kod kuće živo prorešeta.

Članak VI.

O porabi učeničkih odgovorah.

§. 91.

Važnost odgovorah.

Velika je važnost odgovorah, oni bo dosta putah naučitelju služe za měrilo, kojim razabrati može: na kojem stepenu izobraženja stoji učenik, gdě je naime světlo, gdě li je tamno u njegovoj duši; on iz odgovorah takodjer saznati može: da li se je dokopao svoga cilja, il što tréba, da si prie ukloni s puta; nadalje odgovori većinom daju pravac slědećim pitanjem, i iz njih se ista pitanja izvadjati moraju; inače bo cělo obučanje urodit će baš nikakvim, ili samo kukavnim rodom.

§. 92.

Težkoća svèrsi shodne porabe odgovorah.

Ako je težko dobra pitanja stavljati, doista je još težje dobivene na pitanja dětinske odgovore svèrsi shodno uvažavati;

*) I u struci ovoj ponajvruće preporučujemo: Gruber's katechetisches Handbuch.

Digitized by Google

jer oni su većinom nepodpuni, krivi, nespretni, a dosta putah i budalasti; za nje pako najprěčim i najkratjim putem nadopunjavati, izpravljati i opet na jedan put svèrnuti na dotični predmet, kolike trěba prisutnosti duha, dosětljivosti, okretnosti i věštine?

§. 93.

Obća pravila glede odgovorah.

Naučitelj izmedju ostalih, mora osobito paziti na slědeća:

a) Da svako děte glasno, čisto i razgovetno odgovara; jer svaki odgovor valja da drugoj děci služi na obučanje.

b) Valja dětetu malko vrěmena dati, da ono prie pomisli, što će odgovoriti; inače bo sam učitelj kriv će biti, ako nedobije pošten odgovor.

c) Valja nastojati, da osobito odrastla děca odgovaraju u podpunih, a ne u pretèrgnutih izrekah; to bo zahtěva ista narava svakog odgovora.

d) Nikad dozvolit se nesmije, da više děce na jedan put odgovara, ili da kakvimi znamenji izjavljuje želju odgovora; jer to uzrokuje nepozornost i štropot.

e) Najprie valja staviti pitanje, pe onda prozvati čas jednog čas drugog učenika, i to bez svakoga reda; inače bo ostali rado paziti neće.

f) Napokon valja dati, da više děce opetuje dobri odgovor, osobito ako se odgovor vèrti o važnioj stvari, da ju ona tim bolje mogu zasaditi u pamet i u sèrce.

§. 94.

Obična kakvoća odgovorah.

Većinom biva, da děca na pitanja odgovore *a)* ili ništa, *b)* ili posve dobro, *c)* ili nepodpuno i nesavèršeno, *d)* ili sa svim krivo, *e)* ili směšno i budalasto, *f)* ili neopredělјeno, nerazložito i směšano, *g)* ili inače valjanu svoju misao neizraze shodnimi rěčmi.

Digitized by Google

§. 95.

Postupak ako děte na pitanje a) *ništa neodgovori;*

Ako učenik na pitanje ništa neodgovori, trěba gledati, tko je kriv tomu: da li učitelj ili učenik?

Ako li je učitelj tomu uzrok, što lasno biti može, kada mu je pitanje odviše ili kratko, ili dugačko, ili zakučasto; onda valja da isto pitanje odmah preinači i izpravi; tako n. p. pitanje: „tko je umro na žèrveniku križa?“ valja ovako popraviti: tko je umro na dèrvetu križa? tko je za nas, za spasenje naše umro na križu?

Kada je pako tomu kriv isti učenik, onda trěba dobro razabrati: je li on strašljiv, ili tupoglav, ili nepozoran, il tvèrdokoran.

Ako je *strašljiv*, valja ga najprie kakvom umiljatom izrekom malko ušiškati i obodriti; pa zatim čisto lasno dati mu pitanje, na koje „je ili nije“ odgovoriti može al tako: da cělu izreku opetuje; onda pako, kad se poněšto osvěsti, valja mu isto pitanje drugimi rěčmi opetovati; n. p. „je li Bog svagdě? ili: je li Bog samo na jednom městu, ili je na svakom městu? nadalje: gdě je Bog? tko je svagdě?“ itd.

Ako je *tupoglav*, valja mu ili staviti lasno pitanje, da na njega opetujuć rěči pitanja odgovori: „je ili nije;“ n. p. mora li čověk umrěti?“ ili valja isto pitanje na njegove čestice razděliti; n. p. „hoće li čověk umrěti? tko će umrěti? što će čověk?“ ili može sam učitelj odgovoriti, ili reći, da drugo sposobnie děte odgovori, pa zatim dati, da njegov odgovor opetuje onaj tupoglavi učenik; n. p. „čověk će umrěti. Tko će umrěti?“ ili može pitanje disjunctivno staviti n. p. „hoće li, ili neće umrěti čověk?“ ili može uzeti dětetu kakve poznate primère: n. p. „što se je pripetilo tvojoj seki Katharini prie několiko danah? umèrla je. Što se je sgodilo tvojemu komšii Luki prie godine danah? Umro je. Je li više ljudih i ženah već umèrlo? Jesi l' ikada čuo, da ima ljudih, koji neće umrěti? što će indi svi ljudi?“

Ako je *nepozoran*, valja gledati: odakle proiztiče ova nepozornost, da li iz prevelikog dosadanjeg napora duševnih silah,

Digitized by Google

il iz obične nesmotrenosti? u pèrvom slučaju valja mu vrěmena dati, dok se oporavi, i k sebi dodje; ujedno valja mu pozornost potaći, osobito kratkim al živahnim razjasnjenjem nauka; takodjer dobro je reći: „dosad si uvěk pazio, nadao sam se, da si i sada, čudo mi je.“ U drugom pako slučaju valja isto pitanje sbiljnim glasom pèrvi put opetovati, drugi put pako děte najprie oštrim pogledom, pa onda i strožiom rěčju ukoriti, n. p. „tvoja obična větrenost nedopada mi se. Zar ćeš zabadava seděti ovdě?“ itd. Valja takovo děte k sebi bliže pozvati, da sědi il stoji. Napokon roditeljem trěba javiti ovu nepozornost samo onda, kad se za čělo može nadati, da će rada sudělovati k poboljšanju svojega děteta.

Ako je *tvèrdokoran,* valja gledati: da li su to opazila druga děca, ili nisu? Ako nisu, valja s takovim dětetom onako postupati, ko da ni isti učitelj nije opazio tvèrdokornost ovu; i zato najbolje će biti, ako se rekne dětetu: n. p. „žao mi je jako, što si tako tupe glave.“ Ako pako ni ovo nebi ništa hasnilo, i děte bi opet pèrvom prigodom svoju tvèrdokornost pokazalo, al ipak ju druga děca još opazila nebi, onda trěba da učitelj ljubezno rekne, n. p. „dragi moj Josipe! ja opažujem na tebi veoma veliku pogrěšku, ako ju bèrzo nepoboljšaš, bit ćeš nesrětan; mislim, da me već dobro razumiješ; ja bi te mogao zato kazniti, al ti za sada opraštjam, jerbo se nadam, da ćeš naskoro uviditi svoju pogrěšku, i poboljšat se; ako se zbilja poboljšaš, onda ću te opet rado imati, pazi, ja ću se o tom naskoro osvědočiti.“ Ako bi pako druga děca opazila tvèrdokornost ovu, onda trěba da naučitelj bez svakoga gnjěva drugo dobro děte prozove, i priazno upita ga, n. p. „kaži mi drago moje děte! je li dobro učinio onaj nepokorni Josip? što je zaslužilo takovo nepokorno i zločesto děte?“ Zatim trěba ova ista pitanja staviti i drugoj děci, da izreknu osudu; pa onda valja tvèrdokorno i osudjeno děte k sebi pozvati, i reći mu n. p. „vidiš li sinko moj! kako te svi tvoji drugovi osudiše, i za pravedno priznaše, da si zaslužio kazan, ja te sada moram kazniti; dakle stoj tamo na strani, i gledaj u duvar; ja ću ti rada oprostiti, ako se istinski pokaješ, i tvèrdu mi věru zadadeš, da ćeš se poboljšati.“ Zatim trěba dalje nastaviti obučanje tako mirno i revno, kano da se ništa ni slučilo nije.

Digitized by Google

§. 96.

b) *Ako posve dobro odgovori;*

Kad dĕte dobro i točno na pitanje odgovori, nek isti odgovor ili sam učitelj opetuje, ili pusti, da ga više dĕce opetuje; kadšto takov odgovor umĕreno i pohvaliti valja. Ako pako scĕni učitelj, da je dĕte odgovor samo slučajno pogodilo; ili ga možda samo dobro na pamet naučilo, bez da je na sadĕržaj njegov i pomislilo; ili da su mu odgovor druga dĕca prišaptala; time učitelj pod nipošto nek nebude zadovoljan, već nek umah pitanje drugčie preokrene, ili drugimi rĕčmi izrazi, ili zapita o pojedinih čestih predstave, il zaišće uzrok, zašto tako, a ne onako odgovoriti trĕba; nek u takovom slučaju dĕtetu kadšto i prigovori, da sazna, je li ono istu stvar baš valjano shvatilo; tako n. p. ako bi dĕte na pitanje, „što je duh“ odgovorilo: duh je bitje, koje ima razum i volju, a tĕla neima; nebi suvišno bilo dalje ga upitati: „kako se zovu ta bitja, koja volju i razum imadu, a tĕla neimaju? ili: je li i angjeo duh? i zašto kažeš, da je angjeo duh?“ Zatim može se dĕtetu i prigovoriti, n. p. „vidiš li Vinko! ovo je ura, ima l' i ona razum i volju, jer sama od sebe tuca i ide?“ ako dĕte na sva ova pitanja valjano odgovori, učitelj nek uvĕren bude, da je ono istu stvar pravo domašilo, i zato nek ga malko pohvali, al skupa i nadu izjavi, da će ono i odsele tako dobro paziti.

§. 97.

c) *Ako nepodpuno i nesavĕršeno odgcvori;*

Dosta putah sluči se: da učenik nepodpuno i nesavĕršeno odgovori na pitanje; u takovom slučaju trĕba ga rukovoditi shodnimi pitanji, da ono, što manjka u odgovoru, nadopuni i savĕrši; tako n. p. ako dĕte na pitanje „iz čega sastoji čovĕk?“ odgovori: čovĕk sastoji iz tĕla; onda ga valja dalje pitati: „iz čega još sastoji čovĕk?“ ili: „čim je Bog nadahnuo tĕlo pĕrvoga čovĕka, da čovĕk živi?“ ili valja mu reći, da pripovĕda, kako je Bog stvorio pĕrvoga čovĕka; i zajedno ga pozornim učiniti na tĕlo i dušu čovĕčansku, kao na sačineće strane čovĕka; pa zatim opet ga upitati: „iz čega dakle sastoji čovĕk?“

Digitized by Google

ili može se popitati: „da li je stol tělo? jerbo se viděti može; je li zato i stol čověk, jer tělo ima?“

Ako je pako dětinski odgovor doduše u sebi dobar, al glede istoga pitanja neshodan n. p. „što će bit iz lěna čověka?“ umrět će; netrěba zabacivati ovakovi odgovor, već valja nova pitanja stavljati n. p. „što će bit i s marljivimi ljudmi, ako dugo požive?“ ako odavle uvidi učenik: da mu je bio odgovor dobar, ali baš něšto nespretan, valja njegovu pozornost svčrnuti na tužne poslědice nemarnosti i lěnosti, i tako ga rukovoditi, da shodno odgovori.

§. 98.

d) *Ako posve krivo odgovori;*

Ako děte *posve krivo* odgovori, valja potražiti: što je uzrok tomu? da li je neznanstvo, tupoća pameti i nepozornost, ili je možda isti učitelj očekivao od děteta mnogo više, neg što je moglo učiniti. U takovom slučaju, koji mu drago bio uzrok krivog odgovora, nevalja se žestiti, hukati, nogama tapati, il rukama pleskati, il dětetu ružna imena naděvati, dapače trěba mu nanovo jasnie pitanje staviti, ili shodan primĕr navesti, ili šaljiv kakov zaključak iz njegovih rěčih izvesti; da ono i samo uvidi, kako je krivo odgovorilo; n. p. ako bi děte na pitanje: „da li je Bog od věka?“ odgovorilo: da nije; trěba ga upitati: „dakle koja je stvar bila prie Boga?“ što može biti prie onoga, koi je sam sve stvorio? dakle košulja je bila prie, nego tvoja majka, koja ju je naprela i otkala?“ itd. — Tako isto n. p. ako bi děte na pitanje: „je li mi smijemo odurjavati i mèrziti na čifute?“ odgovorilo: da smijemo; valja ga ustopice zapitati: „moramo li ljubiti našeg iskèrnjega? i zašto? je l' i čifut naš iskèrnji? smijemo li ga dakle odurjavati, i na njega mèrziti? — i na ovaj način samo će děte čisto lasno odmah uviditi, da je krivo odgovorilo.

§. 99.

e) *Ako směšno i budalasto odgovori;*

Kada děte *směšno* odgovori, trěba da se naučitelj sbiljno dèrži, ma ga to baš i puno truda stajalo; inače bo děca će se

Digitized by Google

još više smijati, i smĕhu neće biti ni kraja ni konca; trĕba dapače drugu dĕcu opomenuti: da se i njoj šta takvog pripetiti može, jer se i ona prenagliti i zabuniti mogu; trĕba zatim isto pitanje polahko i razgovetno opetovati, i dĕtetu reći; da dobro pazi, i da prie sažvače ono, što kani odgovoriti. — Ako pako u istom smĕšnom odgovoru ima nĕšto istine n. p. ako na pitanje: „kamo idu ljudi u nedĕlju?“ odgovori dĕte: u kèrčmu, u kolo; valja smĕh prekinuti opazkom n. p. „dobro kažeš, da idu ljudi u nedĕlju u kèrčmu, u kolo, al kaži mi, kamo još idu ljudi u nedĕlju, da se Bogu pomole?“ U ovom će slučaju začudit se dĕca, kako može biti šta istinita i dobra u takovom smĕšnom odgovoru, i smĕh će prestati. U sličnoj prigodi takodjer s dobrim uspĕhom može se reći: „čujte dĕco! nĕšto ću vam sada pripovĕdati; ili baš mi sada pade na um poslovica“ itd. Više putah može se smĕh pretèrći novim kakvim pitanjem, na koje dĕte čisto lasno ustopice odgovoriti može.

Što dĕca smĕšno odgovaraju, nevalja kakvoj smĕlosti, nek trĕba prirodjenoj dĕtinskoj nespretnosti pripisati. Ako bi se pako slučilo, da izopačeno dĕte iz zloće svoje, smĕšan odgovor dade, valja da s njim učitelj tako postupa, kano da nebi ni opazio smĕlost i preuzetnost njegovu; valja da smĕhu doskoči govoreći n. p. „čujte dĕco moja, što ću vam sad kazati,“ ili valja kakovi primĕr, prispodobu ili poslovicu navesti, pa onda jedno izmedju najslabie dĕce prozvati, i čisto lasno staviti mu pitanje, da na njega odgovori ono, što bi bilo moralo odgovoriti preuzetno dĕte. Zatim valja sužalenje svoje izjaviti nad smĕlim dĕtetom, i reći: n. p. „no sad sam se baš sa žalostju osvĕdočio, kako si neumĕtan i preuzetan.“ Skupa ga valja opomenuti; n. p. „da odsele bolje pazi, i marljivie bude; da se tèrsi slĕditi bolje svoje sučenike, ako želi u ovom istom redu ostati, i neupasti opet u nižji red, sebi na veliku svoju sramotu;“ napokon valja s ovakovim dĕčakom mèrzlie, s drugimi pako priaznie tako postupati, da on to isto opazi; valja ga takodjer dulje vrĕmena neprozvati.

Što se pako tiče *budalasta* odgovora, ako je uzrok *prirodjena tupost* učenika, priazno ga valja na pravi put dovesti, i dati mu, čim je više moguće, laglje pitanje, da na njega, ako ne baš drugo, a ono, „je li nije,“ odgovori. — Ako je tomu

Digitized by Google

uzrok *raztrešenost i větrenost* dětinska, trěba dětetu važnost stvari sbiljno pred oči staviti i ukoriti ga. — Ako je *ponos* uzrok, tomu će najbolje srědstvo biti, ako se stavi isto pitanje manjoj i slabijoj děci. — Ako je pako *nemir* uzrok budalasta odgovora, onda valja postupati onako, ko što o směšnu odgovoru malo prie rekosmo.

§. 100.

f) *Ako neopredělјeno, nerazložito i směšano odgovori;*

Neopredělјen bio bi odgovor, kada n. p. na pitanje: „tko nas je odkupio?“ děte bi reklo: Bog; u ovakovom slučaju, ako je pitanje čisto savèršeno tako, da se ništa u njem preinačiti nemože, učitelju neostaje ino, već po pitanjih děte rukovoditi, da uvidi, da njegov odgovor valja ne samo na ovo, već i na druga u sebi čisto različna pitanja; tako u navedenom priměru, trěbalo bi pitati: „tko nas je stvorio? tko odkupio? a tko posvetio? kako se zove onaj, koi nas je stvorio? a kako onaj, koi nas je odkupio? itd. U ovakvom dogadjaju za osobitu porabu služe pitanja: „tko, što, gdě, kako, zašto, kada?“

Da u *nerazložitu* odgovoru učitelj razabrati može, što učenik po izuštjenih rěčih razumie, n. p. mi baš nismo sveznajući; trěba da mu stavi ili pitanja: tko, što itd., ili da sam navede kakav priměr, ili da ga po učeniku navesti dade, i da mu tako nerazložit odgovor bolje razjasni.

U *směšanu* pako odgovoru, koga ni učitelj ni učenik nerazumie, trěba učenika priaznimi rěčmi najprie obodriti, pa onda mu pitanje polahko i razgovetno opetovati, i ujedno dati mu něšto vrěmena, da se osvěsti, i istu stvar malko razabere.

§. 101.

g) *Ako inače dobru misao neizrazi shodnimi rěčmi.*

Kada se sluči, da děte istu stvar valjano shvati, al se dobro neizrazi; n. p. město svemoguć, rekne: moguć sve; město priazan, kaže: priatelj itd. trěba mu odmah izjaviti: n. p. „ti si dobro mislio, al se nisi dobro izrazio; ili: nisi pravu rěč

Digitized by Google

upotrěbio; što si htio reći, to se kaže ovako“ i da to děte još bolje uvidi, može mu učitelj i pojedine slučaje navesti, u kojih se n. p. rěč priatelj, u kojih pako priazan upotrěbljava.

§. 102.

Trěba li kadšto odgovore opetovati?

Dà kako, i to osobito *a)* kada je velevažan predmet obučanja, ko što su n. p. otajstva věre; *b)* kad trěba isti predmet dublje utisnuti u pamet i u sèrce, *c)* kad se učitelj želi osvědočiti, da li je děte pravo shvatilo pitanje, i na njega dani odgovor; ili da nije dosta pazilo.

§. 103.

Valja li da učenici svomu učitelju zadaju kakova pitanja?

Veoma se radovati mora učitelj, ako mu učenici ili zadaju pitanja, ili svoje dvojbe i prigovore čedno napèrvo donašaju; jer mu ovo služi za očevidni dokaz, da su učenici njegovi dotični predmet razsudjivali, i da se o njem žele još bolje uvěriti. U takovom slučaju ujedno pruža se prilika učitelju, da što manjka nadopuniti može; isti pako učenici dobivene odgovore na svoja pitanja najbolje pamte. Ovakva dakle pitanja, dvojbe i prigovore nevalja zabacivati, već trěba mirno poslušati, ukratko, al priazno na nje odgovoriti, i ujedno takva napèrvo donašajućeg učenika dostojno pohvaliti, još bolje obodriti, i druge učenike na slični primèr ljubezno pozvati i potaći. Ovu će priliku věšti i revni učitelj tim radostnie pozdraviti, čim ona mu najbolju sgodu pruža: da iz učeničkih pitanjah, dvojbah i prigovorah, nova pitanja, dvojbe i prigovore izvadjati, i tako istu stvar potanje razjasnjivati može. — Samo se pako po sebi razumije: da jedino shodna i čedna pitanja, dvojbe i prigovore učeničke vèrlo cěniti, i vrědno uvažavati trěba; jer dozvoliti nikad nije probitačno, da učenici granice čednosti uvrěde i prekorače.

Digitized by Google

Članak VII.

O javnom izpitu.

§. 104.

Pojam i korist javnog izpita.

Po ovom razumijemo taki izpit, koi se dèrži u prisustvu dotičnih poglavarah, dětinskih roditeljah i drugih, više il manje odličnih osobah *).

S javnimi izpiti, ako se dèrže onako, ko što moraju, skopčane su razne koristi; naime *a)* oni su najprikladnie srědstvo za osvědočiti poglavarstvo, roditelje i druge prisustne o prikladnosti učitelja i njegovoga načina, o potrěbi učevnoga predmeta, i osobito o naprědku učenikah *b)* oni podbadaju i potiču radnju učitelja i njegovih učenikah; jer na njih onaj pokazuje: što i kako je predavao; ovi pako daju dokaze svoje marljivosti i sposobnosti, kao takodjer i pristojno smělii postaju za odgovor dati o onom, što su naučili. Zato reći se može, da je dan izpita dan veselja dobru učitelju i marljivoj děci, nespretnu pako učitelju i nemarnoj děci, pravi dan tuge i nevolje. *c)* Svečanost izpitnoga dana, pritomstvo poglavicah, i skupština pametnih i uglednih osobah čine veoma ugodan utisak u dětinsko sèrce, i potiču učenike na pomnju i pozornost.

---

*) Veoma bi koristilo, da se iz propovědaonice pozove občina na javni izpit, da saznade i uvidi pomnju i naprědak svojeg mladog naraštaja, da time i docnie još bolje raztegne krila blagodati vèrh porodice svoje, od koje toli željno očekiva srětnu budućnost cèrkva i dèržava. Doista zla je kob, gdě oskuděva udioništvo takovo! Odatle proiztičuće žalostne poslědice svi domaći budi kako važni poslovi naknaditi nemogu; pa zbilja može li biti važniega posla, neg što je ovaj? — Komu dakle srěća kuće božje i dèržave leži na sèrcu, taj će dan izpita uvèrstiti medju najveće svoje svetkovine, i takovi dan bit će mu pravi dan veselja i duševnog razkošja. — Nebojmo se, da će nam mali prostor města uzkratiti ovo veselje. Zar neimamo prostrane kuće — cèrkve božje? u kojej se možemo sastati, radovati i zajedno zahvaliti Bogu, što nam je čedo naše nadario toli krasnimi blagodati otčinske svoje milosti.

Digitized by Google

d) Učione javnimi ovakvimi svečanostmi sve više i više postaju predmetom obćeg uvaženja.

§. 105.

Način javnog izpita.

Da iz javnog izpita proizteku očekivane koristi, i da on prisutnim ne samo služi za ugodnu zabavu, već kadšto i za spasonosni nauk:

1. Izpit početi valja pobožnom molitvom, il kratkom pěsmicom bogoljubna sadèržaja, da se time razprostre svetinja vèrh kruga pritomnih, děce i prednaležećeg posla; i ujedno da Bog prospe nebesku milost tomu potrěbnu.

2. Kod izpita trěba da učenici više govore, neg učitelj; jer poradi njihovoga znanja dèrže se izpiti. — Odavle lasno se razabrati može, kako fale učitelji oni, koji samo svoje znanje i svoju mudrost iznašaju na vidělo, koji popréko i uzduž razmatraju ono, što su učenici već kazali ukratko, koji zadaju děci, da na pamet uče i kazuju takove stvari, koje još nerazumiju, il koje valjalo bi, da docnie uče.

3. O onom, što je predavano, učenike izpitivati trěba. Nevalja indi pojedinoj děci davati posebna pitanja, na koja će odgovarati kod javnog izpita, i uvěžbavati ju u rěšenju takovih pitanjah; jer podlimi ovakvimi srědstvi goji se njena nemarnost, vara se obćinstvo, i sam naučitelj gubi svoj ugled.

4. Poleg mogućnosti sve učenike valja izpitivati; to bo zahtěva svèrha izpita. Usléd čega vrědni su ukora, koji samo pozivaju děcu bolje glave, ili ugledniih i bogatiih roditeljah.

5. Poradi kratkoće vrěmena uzeti valja za izpit bitne i najvažnie nauke, i ukratko jih predstaviti u njihovom savezu; da pritomni lasno pregledati mogu, što je děci predavano, i što ona znadu.

6. Za ovakove izpite najprikladnii je razlâžući postupak §. 77. jer njime u malo vrěmena dade se mnogo izpitati, i ujedno děci otvara se široko polje, da se mogu pokazati i odlikovati. Samo za manju i tupiu děcu, ako počmu natucati i mucati valja slâžući postupak i kod javnog izpita. — Odavle lasno se razabrati može, kako krivo imadu, koji ništa nepazeći

Digitized by Google

na duševne sile svojih, jednim istim pravcem k cilju udaraju, i baš zato iz nenada i u blato zapanu.

7. Trěba da děca sama na pitanje odgovaraju; jer inače zaključit se mora, da istu stvar valjano nisu proučila, razabrala i shvatila. Ako bi se pako pripetilo, da děte na zadato pitanje s odgovorom svojim šepèrtljiti počme, u slučaju takvom valja preinačiti isto pitanje, ili o čem drugom, što je poznato dětetu, i što s dotičnom stvarju stoji u savezu, pitati ga, ili ako i ovo ništa hasnilo nebi, valja bez gnjěva i svakog ukora staviti priašnje pitanje drugomu dětetu. Odkuda slědi, da směšno i nespretno postupaju, koji pèrvo pisme, il pèrvu polovicu, il pèrvu cělu rěč odgovora meću u usta dětetu, koji, čim děte počme natucati odgovor, il klimaju glavom, il tapaju nogama, koji razpale se gnjěvom strasti svoje itd.

8. Valja da učitelj i sam dobro znade ono, o čem pitati hoće; inače bo lasno će mu pasti mraz na obraz. — Doista neima odurnie stvari, neg gledati učitelja, gdě u ruci knjigu děrži, i u nju neprestano zavirkuje, kad izpitiva svoje. I još je nepovoljnie slušati učitelja, kad više putah měnja i izpravlja svoja pitanja; i što još cèrnie i gore, kad kiše, kašljuca, usekuju se i tare znoj, a baš s města dalje nemože.

9. Izpit dočeti valja molitvom, il pobožnom pěsmicom, kao takodjer i kratkim, al živahnim i krěpkim slovom; ovo bo u takovoj prigodi najbolje dira u sèrce, i na njegov spasonosni utisak u cělom životu neda se tako lasno zaboraviti.

§. 106.

Něšto o nagradah.

Po nagradah razumiju se darovi većinom iz knjižicah, slikah, očenašah itd. sastojeći, koji se daju děci u tečaju obučavanja, il obično na javnom izpitu.

Bez dvojbe dětetu sèrce zaigra u grudih, kada mu u dio pade nagrada u znak marljivosti i dobrote njegove; ali koliko je děce, koja praznima rukama, bez svake utěhe vratjaju se kućam svojim, gdě su možda još većom pomnjom razbijala glave svoje, i više znoja prolila na knjižice svoje. — Nećemo ovdě spominjati, kako je težko učitelju, kad nemože unutra u

Digitized by Google

dušu svojih poviriti i razabrati, što se u njoj radi, već se samo dèržati mora spoljašnih znamenjah u opredèljenju nagradah; i kako ga ovdě obsěna stvari lasno prevariti, ili osobno nagnutje prema svojim ljubimcom bèrzo zaněti, ili dopadnost ugledniih i bogatiih roditeljah lasno zaslěpiti može, da poklon naměni nezaslugi, a na tihu i pravu zaslugu ni neuzme nikakovi obzir; — darovi većinom potiču ćut poštenja, koja od jedne strane bèrzo može postati izrodom oholosti, i pohlepe za taštom slavom; a od druge strane iz njih lasno se može izleći nenavist, nepriateljstvo, i propada pověrenja; — iz ovih obzirah nije čudo, što najučenii ljudi osudiše dětinske nagrade*).

Ako nagrade nestoje u novcu, već u stvarih, koje su s učenjem u uzkom savezu, i ako se děle med većinom děce, izuzamši samo najnemarniu; ako se pravo děle, naime bez svake pristranosti i obzira na osobe; i ako sbilja služe za pravu polugu dětinskoga dobra, onda ništa proti njim neimamo. — Ali:

Kod nagradah trěba paziti: kako one diraju u nagradjenike i u njihove drugove; — ako se opazi, da oni višje glavu dižu gorě, a drugi se ništa neraduju, doista onda je pogrěška učinjena u nagradjivanju.

A čim će učitelj, koi se, ko što žalibože većinom biva, pati i kini sa svojom sirotinjom, nagraditi dobru svoju děcu?

Ima i sirotinja svojih darovah, kojino su děci veoma mili, i svèrsi posve shodni; amo spadaju:

a) Uljudni postupak s dětetom; ako se naime dětetu ništa drugo neda neg samo dobra rěč u svoje vrěme, i to rědko n. p. „dobro, pravo, vèrlo, izvèršio si svoju dužnost, razveselio

---

* Čujmo, što reče o nagradah izmedju ostalih muž na glasu: „Svi spoljašni darovi i borne nagrade protive se duhu kèršljanske učione; baš zato, jer nisu duh neg tělo, višji život obaraju u prostački život. Darove porodi poganinska starina, gdě ih je trěba bilo za zemaljske i razkošne svèrhe, za gèrčku umětnost, i rimsku ratobornu slast. Nemarim, nek se oni i nadalje upotrèbljivaju na dèržavne i umětne svèrhe, ali oni nespadaju u kèršljansku pučku učionu; jer se u njoj moli: Sveti se ime tvoje, pridi kraljestvo tvoje, budi volja tvoja, kako na nebu i na zemlji.“

Krummacher's christliche Volksschule. S. 112—113.

Digitized by Google

si me, ti si ponos i dika moja“ itd.; il ako se děte priazno pogledje, to mu je dosta putah milie neg ikakvo blago, koje i onako u njegovima očima neima cěne.

b) Odlikovanje děteta u istom redu, u kojega je uvèršteno poleg zasluge svoje, i dani mu nalozi u znak pověrenja služeći n. p. da na druge pazi, izpitiva jih itd.

c) Svědočbe pomnje ili svèrsi shodne poslovice, ili izreke sv. pisma u sebi sadèržajuće.

d) Pokloni sastojeći iz knjižicah, slikah i tablicah, na kojih takodjer može napisano biti, kako ovaj dar upotrěbiti valja.

e) Preměštjenje iz razděla kojega reda u drugi odličnii razděl. Može se naime svaki red na dvě, tri, ili ako mnogo děce ima, i na četiri strane razděliti, mogu se vèrći u pèrvu najbolja, u drugu dobra, u tretju nemarna, a u četvèrtu tupoglava děca. Na ovaj način kadar je učitelj zapostaviti koje děte, bez da drugo odlikuje; il koje uzvisiti, bez da drugo natrag turiti mora *).

**) Zeheter's Erziehungs- und Unterrichtslehre §. 120.

Digitized by Google

POSEBNA STRANA.

Pèrvo poglavje.

O prosvětjivanju uma.

§. 107.

Sadèržaj ovoga poglavja.

U ovom poglavju u posebnih trih odsěcih obširnie pokazujemo: kako trěba učenike o nebeskih istinah *a)* uputjivati, *b)* uvěravati, i *c)* kako je oni lasno na pamet naučiti, i u uspomeni věrno sačuvati mogu.

Odsěk I.

Način ubavěsti o nebeskih istinah.

Članak I.

O umu.

§. 108.

Pojam i važnost uma.

Um je duševna moć valjano razabiruća sve, što vidimo, čujemo ili osětjamo u nami; duševna pako moć poznajuća predmete vèrhućutne, věčite i božanske, zove se razum. U svakdanjem životu um i razum obično jedno isto znače.

Digitized by Google

Velevažne su ove obadvě moći; *a)* jer su najplemenitii ures duše naše, *b)* njimi nadkriljujemo svusionu životinju, *c)* i poznajemo, što je dobro, sveto i pošteno, kao takodjer *d)* i dižemo se gorě prema nebeskim visinam — k Bogu. — Doista bez uma bili bi tudjine na ovom světu, bez razuma pako ostali bi neznalice, i velika sirotčad glede Boga, duše i věčnosti.

§. 109.

Potrěba věrozakonskog izobraženja uma.

Razne su znanosti, koje nam služe za polugu srěće na ovom světu, i njimi ukrasen um kolike nam razkoše nepruža*)? — al jedno je pravo světlo razsvětljujuće svakog čověka došavšeg na ovaj svět (Ivan. 1, 9.) i to je věrozakon Isusa Kèrsta; jerbo je napisano u knjizi knjigah: „Ovo je život věčiti, da poznadu tebe samog pravog Boga, i koga si poslao Isusa Kèrsta (Ivan. 17, 3.) u kom tręba da se spasimo.“ (Čin. ap. 4. 12.) Al kako će se s Bogom opriateljiti mladi čověk, ako mu věrozakon već zarana neotvori oči uma i razuma? veli bo neprevariva istina „ako světlo, što je u tebi, tmina je, iste tmine kolike će biti? (Mat. 6, 23.) Jedini věrozakon unaša jasnu nebesku světlost u čověčji um i sèrce**), jerbo je ono pravo světlo, koje zapali Isukèrst na ovom světu, i ovo světlo ne samo sveti svakomu čověku na putu vodećem k pravomu cilju, već i brani od zaslěpe i budalaštine, i ujedno odvratja od opasnih stranputicah (§. 3.), ko što reče Isukèrst „ja sam světlo světa, tko me slědi, nehodi u tminah, nego će imati světlo života. (Ivan 8, 12.) „Ja sam put, istina i život. Nitko nedolazi k otcu, neg po meni.“ (Ivan 14, 6.)

---

*) „Znanjem nakitjen čověk u sebi uvěk ima svoje blago.“ Phaed. 4. knj. 21. basna. „Znanosti izobražavaju mladež, zabavljaju starost, kite srětni položaj, pružaju u patnjah utočište i utěhu, razveseljivaju kod kuće, nepręče nam na polju, prinoćuju, putuju i rade s nami.“ *Cicero* u govor. za Arch.

**) „Svaki dan više i više uvidjam, da svesiono znanje premda potrěbno, zato ipak nije ino, neg samo ljuska, koja jezgre neima, i ova (jezgra) jest věrozakon. — Žezla se lome, oružje zahèrdja, junačka mišica iztrune, što se pako kano svetinja u duh i sèrce metne, živi věkoma.“ *Ivan Müller.*

Digitized by Google

Članak II.

O predstavah.

§. 110.

Što će reći predstava, i koje su njene vèrste?

Predstava nije ino, neg proměna, ili slika kakova predmeta u duši opažena. Razne su vèrste predstavah; al je mi samo tri u područje naše ponajbolje spadajuće ovdě navadjamo, po imenu: zorove (intuitus), pojme (conceptus) i pomisli (ideæ). Što se pako na pose po ovih razumije, malo poslě kazat ćemo.

§. 111.

Kako se tvore predstave?

Različno se radjaju predstave o spoljašnih i nutarnjih predmetih. Da se porodi predstava o spoljašnom predmetu, trěba da isti predmet najprie dirne u dušu, zatim da duša oćuti taj utisak, pa onda da ćutjenja, koja su se u njoj tim utiskom probudila, od inih razabere, i ujedno stopi; n. p. kad ugledam dèrvo i konja, obadva ova predmeta dirnu mi u dušu, i duša jih osětivši u sebi něku proměnu ćuti, i ustopice ćutjenja, koja se u njoj glede dèrveta i konja pojaviše, razabiruć, srodna ujedno stapljajuć, a nesrodna lučeć, tvori si sliku, iliti predstavu o spoljašnih predmetih: dèrvetu i konju.

Da se pako predstava o kakovom nutarnjem predmetu u duši porodi, duša nutarnjom svojom ćutju dodje čas u ovo, čas u ono stanje; ovo stanje dirne u nju, ona ga opazi, i umah srodna ćutjenja o njem, koja su se istom pojavila ujedno sabiruć, nesrodna pako lučeć tvori si sliku, iliti predstavu o svojem nutarnjem stanju; tako n. p. kad sam veseo, pa mi dodje tužni glas o smèrti majke moje, ovaj glas dirne u moju dušu, duša mi time něku proměnu u sebi osěti, i ćutjenja, koja su se u njoj sada porodila ujedno sabiruć, priašnja pako od ovih lučeć, tvori si predstavu o sadašnjem nutarnjem stanju, koi se zove žalost.

Digitized by Google

§. 112.

Potrěba pravih i jasnih predstavah o věrozakonskih istinah.

Ako si děca ove istine valjano predstavila nebudu, *a)* neće jih moći dobro shvatiti, ni pravo uvěrit se o njih; jer samo prave predstave, prave misli radjaju; bez ovih pako neima pravog uvěrenja; *b)* isto tako u dětinskom sèrcu neće se poroditi moći prava ćutjenja; jer ova nisu ino neg samo poslědice predstavah; napokon *c)* poticaji volje, razlozi naime i ponuke, bez jasnih predstavah bit će slabi i nemoćni; jer oni s ovimi stoje u uzkom savezu; dapače su poslědice ovih. Dakle bez valjanih predstavah o nebeskih istinah, dětinska ćudorednost lišena je svojeg pravog i čvèrstog temelja, i množina zlih poslědicah, osobito krivo- i praznověrstvo odatle naravski se radja; tako n. p. ako si děte predstavi Boga kao samo milosèrdna, a ne zajedno i pravedna, onda na račun božjeg milosèrdja, jednim grěhom za drugim može si okaljati dušu, bez da ga savěst iole ugrize; nasuprot pako ako děte uzgoji misao o Bogu kao milosèrdnu i ujedno pravednu, njegova ćudorednost bit će osnovana na svojem pravom i postojanom temelju, i u slučaju takvom nemoramo bojat se, da će mu zlotvorni grěh lasno otrovati dušu*).

---

*) Prigovori: *a) Tupa su děca osobito seljačka, i baš si slabo šta valjano predstaviti mogu; za temelj njene ćudorednosti, najbolje bi bilo uzeti dobre izglede.* Istinabog dobri izgledi někom tajnom moću vuku na dobro; al poleg dobrih ima mnogo više zlih izgledah, i ovi još jače povlače na zlo; sad kako će děte udariti pravim putem, ako nezna valjano razabrati, što je dobro, što li je zlo? Ista toli izvikana glupoća seljačke děčice, nije baš obastèrta tako gustom magluštinom, da kroz nju nemogu provaliti blagi sunčeni traci.

b) Najlašnie može se děte uputiti o dobru i zlu, kad mu se samo kaže: ako ono učiniš, doći ćeš u nebo; ako pak ovo, eto te u paklu. Čudne mi krěposti osnovane na takovih temeljih! Da li dolikuje děte kano životinju, samo nadom nagrade goniti na dobro. a strahom kazni odvratjati oda zla? Al stavimo, da bi to baš i u redu bilo, što će onda děte na dobro potaći, kad se nikakvoj nagradi nadati nemože, pače zla, n. p. kad istinu negovori, bojat se mora? nasuprot pako šta će ga uztegnuti od grěha n. p. kradje, ako ju tako věšto izvesti znalo bude, da ga nitko neuhvati i nepotegne na

Digitized by Google

§. 113.

Na koliko načinah ubavěštjuje se o nabožnih istinah?

Na dva načina možemo se ubavěstiti o predmetih nebeskih istinah, naime *neposrědno*, ako isti predmet vidimo, čujemo il ćutimo; i *posrědno*, ako dotični predmet, il u slici vidimo, il ga s drugim srodnim prispodobimo, il opisane njegove pojedine čestice ujedno saberemo, i kao něku cělost u pameti imamo.

Tako isto i dĕcu na ova dva načina o věrozakonskih istinah uputiti možemo; jer ko što naša, tako i njihova duša dèrži se istih pravilah u svojoj naravi ustanovljenih, i poleg njih svoje sile razvija i radi. Tako n. p. tko nije nikad vidio parobrod ili željeznicu, kako ću ga o njih ubavěstiti, već ako ga dovedem tamo, da jih vidi, il ako mu jih u slici pokažem, il ako jih s drugimi brodovi i koli prispodobim, il ako jih potanko opišem.

Što se tiče porabe ovih načinah, pèrvi način za ubavěst je najshodnii i najlašnji; al on u predavanju većinom vèrhućutnih věrozakonskih predmetah rědko se upotrěbiti dade; za porabu dakle ove ubavěsti većom stranom služi drugi način; al s njime su skopčane razne težkoće; jer koliko bi trěbalo slikah za ubavěst prikladnih? shodne prispodobe mučno je naći, a opis predmetah děca tako lasno shvatiti nemogu.

---

odgovor? ćudorednost dakle na samoj nadi i bojazni osnovana neima pravog temelja.

c) Svèrsi bi ponajbolje odgovaralo, da se dětinska ćudorednost sagradi na bogoljubnih ćuvstih u sèrcu probudjenih. Zbilja? zar možemo šta ćutiti, bez da si to prie predstaviti nemoramo? Pa da to baš tako i nije, bi li probitačno bilo podignuti ćudorednost na pustih ćuvstvih, koja se doduše lasno i bèrzo radjaju, al opet lasno i bèrzo il izumru, il se u druga čisto protivna izvèrgnu? ona bo su na travicu nalika, koja čim nikne, odmah i uvehne; jer neima žilicah. Nećemo ovdě ni napominjati, da ima dosta dobrih al ledenih sèrcah, u kojih ćuvstveni žar nemože toli lasno planuti; pa gdě bi kod ovih osnovali ćudorednost? — Bez jasnih indi i pravih predstavah o nabožnih istinah, neima ni bogoštovno-ćudorednog značaja, ni naprědka.

Digitized by Google

Članak III.

O zorovih.

§. 114.

Što je zor, i koje su njegove vèrsti?

Zor je predstava o pojedinom predmetu, kojega vidimo, čujemo il ćutimo; n. p. knjiga, bol.

Zorovi il su *spoljašni*, to jest predstave o pojedinih vidionih predmetih prirode i umětnosti; ili *nutarnji*, to jest predstave o duševnih pojedinih nevidionih stanjih; n. p. opaženje mišljenja, ćutjenja, hotenja i poznanja; ili *měšoviti*, to jest predstave o pojedinih predmetih spoljašnih i nutarnjih zajedno; n. p. čověk, molitva, svetotajstvo, psovka, prisega itd.

§. 115.

Na koliko načinah uputjuje se o zorovih u obće.

Za ubavěst o zorovih služe načini u §. 113. napomenuti; ko što ćemo sad na pose pokazati, i to glede zorovah *a)* spoljašnih, *b)* nutarnjih, *c)* i měšovitih.

§. 116.

Neposrědni način ubavěsti o spoljašnih zorovih.

Neposrědnim načinom o spoljašnih zorovih ubavěštjuje se ovako:

a) Dotični predmet učenikom stavi pred oči; zatim *b)* reci jim: da sve njegove česti dobro razmotre; pa onda im *c)* bitne biljege predmeta izbroji il opiši; poslě toga *d)* predmetu ime nadij; i napokon *e)* izpitivaj učenike o svem, što su opazili, i što si rekao.

Primĕr „o kaležu:“

Na *a)* metni kalež děci pred oči.

Na *b)* pa reci: děco sad dobro pogledajte od svake strane to, što je pred vami.

Digitized by Google

Na *c)* vidite l' ova gornja strana spodobna je na čašu; strana, za koju sam uhvatio, je dèržalo; a ovo odozdol je dno.

Na *d)* cěla ova stvar zove se kalež.

Na *e)* što je ovo odozgor? što je ovo u srědini? a što odozdol? kako se zove ova cěla stvar? što je dakle kalež? itd.

Na ovaj način trěba uputjivati *a)* o vidionih věrozakonskih predmetih, na kojih se osnivaju mnoge spasonosne inače vèrhućutne istine; takvi su predmeti n. p. svetotajstva i njihova velevažna vidiona znamenja n. p. voda kod svetotajstva kèrštjenja, sv. pomast kod krizmanja, pranje rukuh kod sv. misse itd. Zatim *b)* o nutarnjih stanjih duše, koja se izvana pojavljuju, n. p. o radosti, žalosti, sèrditosti itd. na koliko ovimi želimo uputiti děcu o nutarnjih zorovih onim izvanjskim pojavljenjem odgovarajućih. Inače način ovaj, jerbo je za ubavěst najprikladnii, najkratji i najlaglji, svagdě, koliko moguće, upotrěbiti valja tim više, jer i dětinsku pozornost pobudjuje i goji, dapače isto pamtenje za čudo olakšava.

§. 117.

Kako se posrědno, i to slikami ubavěštjuje o spoljašnih zorovih.

Ako děcu neposrědno o spoljašnom zoru uputiti nemožemo, onda valja da ju posrědno, i to slikom o istom zoru ubavěstimo.

Izbor. Izabrane slike valja da su svèrsi shodne; što će biti *a)* ako isti zor, i to naročito njegove bitne biljege točno izražuju, *b)* ako su lěpe i živahne, *c)* ako ništa nesadèržaju, što bi dětinsku ćudorednost uvrěditi moglo, napokon *d)* ako su pristojne i čedne.

Način. Shodnu sliku *a)* děci pred oči stavi, *b)* pusti, da ju cělu i pojedine njene česti dobro promotre, zatim *c)* cělu stvar i pojedine njezine česti, kao što se u slici vide, izbroji, raztumači i opiši, pa onda *d)* kaži, što se u slici izraziti nije moglo, n. p. velikoća, boja itd. dotične stvari, *e)* išći, da děca sve ono opetuju, što su u slici vidila, i što si tomu još pridao, zatim *f)* kèrsti stvar njenim imenom, i najposlě *g)* natražke pitaj za stvar i njezino ime.

Digitized by Google

Primĕr „o poslĕdnjoj večeri.“

Na *a)* metni sliku dĕci pred oči.

Na *b)* pa kaži: da ju svu razmotre.

Na *c)* glete, evo ovo je u srĕdini stol, okó njega su apostoli, a u srĕdini medju njimi Isukèrst; na stolu pako evo ono je kruh, a ovo vino u vèrčevih.

Na *d)* zatim dodaj: prie neg su Isukèrsta pograbili i na smèrt osudili, on htiaše još jedan put u životu svome sastat se i večerati sa svojimi apostoli.

Na *e)* daj mi sad Niko kaži: što si smotrio na slici ovoj? što je ono u srĕdini? tko je okó stola? tko u srĕdini stola? što je ono na stolu? i osim kruha, šta još ima na stolu? tko je htĕo prie smèrti svoje još jedan put sastat se sa svojimi apostoli? zašto je htĕo Isukèrst prie smèrti svoje još jedan put sastat se sa svojimi apostoli?

Na *f)* Dakle dobro si zapamtite dĕco! ona večera, koju je Isukèrst prie smèrti svoje sa svojimi apostoli večerao, zove se poslĕdnja večera gospodina Isukèrsta.

Na *g)* kako se zove ona večera, koju je Isukèrst s apostoli poslĕdnji put prie smèrti svoje večerao? gdĕ se je htĕo Isukèrst poslĕdnji put s apostoli sastati? pa šta je bilo na stolu? osim kruha, što je još bilo na stolu? itd.

Ovaj način ubavĕsti u obće je veoma prikladan za tvorenje zorovah o predmetih, koje ni viděti, ni čuti, ni ćutiti nemožemo; naročito pako s najboljim uspĕhom upotrĕbit se može u priobćivanju dogadjajah starog i novog saveza; u oćutnom izražavanju krĕpostih, opačinah i njihovih poslĕdicah. Radi čega ovim načinom, gdĕ je moguće služit se valja i zato: jer si dĕte jasno predstavi, i dobro zapamti sve ono, što vidi u slici izraženo *).

*) Bilo bi veoma koristno, da barem nĕkoje slike predstavljajuće najpoglavitie dogadjaje starog i novog saveza vise na duvaru u svakoj učioni; pa to baš nebi ni koštalo toliko. — Dobro bi takodjer bilo, da bi dĕca imala u rukama sebi primĕrenu povĕstnicu bibličku slikami razjasnjenu i ukrašenu.

Digitized by Google

§. 118.

Na koi način prispodobami uputjuje se o spoljašnih zorovih.

Ako pojedini predmet, o kojem želimo ubavěštjivati, niti pred učenike doněti, niti ga jim naslikana pokazati nemožemo, onda valja da prispodobu upotrěbimo, to jest: da dotični učenikom još nepoznati predmet uzporedimo s kakvim srodnim, njim već poznatim predmetom.

Izbor. Izabrane prispodobe valja da su *a)* shodne, *b)* pristojne, *c)* živahne, *d)* učenikom dobro poznate, *e)* i da u oči udaraju njihove bitne biljege, u kojih se nesudaraju s učevnim predmetom.

Način. a) Najprie govori o poznatom za prispodobu izabranom predmetu, zatim predji na dotični nepoznati predmet, *b)* pa onda děcu pozornu učini na sliku i razliku obstojeću izmed ovih obadviuh predmetah, dapače joj istu ovu sliku i razliku pokaži, *c)* i zaišći, da ti ju děca pokažu, pa onda *d)* děcu opomeni, da sve ono, u čem se jedan predmet s drugim slâže, ko i ono, u čem se neslâže, ujedno saberu u pameti svojoj, najposlě *e)* predmetu ime nadij, i *f)* sve natražke opetuj.

Primĕr „o škrinji mira.“

Na *a)* děco vi vidiste u našoj sakristii onu děrvenu, četverouglastu, nizku škrinju; takova škrinja dèrvena, četverouglasta i nizka bila je i u jerusolimskoj cèrkvi.

Na *b)* ona škrinja u našoj sakristii napravita je iz obična mekana dèrva, gvoždjem je okovana, i u njoj stoje cèrkvene oprave, kojeno se potrěbuju kod sv. misse. Al ona škrinja u jerusolimskoj cèrkvi, niti je bila iz navadna mekana dèrva, niti je bila gvoždjem okovana, niti su u njoj stojale cèrkvene oprave; već je ona škrinja u jerusolimskoj cèrkvi bila iz dragocěna cedrova dèrva, bila je zlatnim plehom okovana, i u njoj su bile dvě kamenite Mojsiine table, na kojih je bilo napisano deset zapovědih božjih.

Na *c)* iz čega je napravita bila ona škrinja u jerusolimskoj cèrkvi? čim je bila okovana? što je bilo u njoj? što je na dvih Mojsiinih tablah bilo napisano?

Digitized by Google

Na *d)* dakle četverouglasta nizka škrinja iz cedrova dèrva, zlatnim plehom okovana, u kojoj su bile dvě kamenite Mojsiine table, na kojih su napisane bile desetere božje zapovědi, bila je u jerusolimskoj cèrkvi;

Na *e)* ova škrinja zove se škrinja mira.

Na *f)* kako se je zvala škrinja ona u jerusolimskoj cèrkvi? iz čega je bila ona napravljena? što je bilo u njoj? čemu je ona spodobna bila?

Ovim načinom onda samo služit se valja, kad se priašnja ona dva načina upotrěbiti nemogu; jerbo je pomučno děci poradi raztrešenosti i još slabog duševnog razvitka, sliku i razliku izmedju prispodobe i dotičnog predmeta obstojeću, opaziti i dobro shvatiti.

§. 119.

Někoje opazke glede ubavěsti o spoljašnih zorovih.

1. Ubavěštjuj osobito o takvih spoljašnih zorovih, s kojimi skopčane su poglavite i velevažne věrozakonske istine, kao su n. p. vidiona znamenja svetotajstvah; jer to zahtěva cilj obučanja.

2. Tèrsi se, da učenike o bitnih biljegah učevnih predmetah ponajbolje uputiš; dosta bo je, da oni o svakom predmetu toliko znadu, koliko trěba, da ga od svakog predmeta razlučiti mogu; što ako neučiniš, širom ćeš otići, lasno ćeš jih zaplesti, i oni te razuměti neće; onda žalibože truda i vrěmena; dapače iste ove bitne biljege samo onda potanje razlâži, kad sčeniš, da su tvojim nepoznate.

3. Nemisli, da su děca dovoljno razabrala kakvu stvar i njene bitne biljege, baš ako su više putah u svojem životu i priliku imala istu stvar viditi, čuti i ćutiti; jer znamo: da ona poradi raztrešenosti, i duševnih svojih silah još dovoljno nerazvitih, neimaju pravih predstavah ni o takvih predmetih, koje gledaju svakdanjim okom. — Zato da se osvědočiš o dětinskih predstavah, neće biti s gorjega, ako zaišćeš, da ti děca bitne biljege dotičnih stvarih naznače i izbroje.

4. Opomeni děcu, da predmete okó sebe ležeće dobro promatraju, kadgod joj se ponudi tomu shodna prilika; jer na

Digitized by Google

ovaj način njezin inače uzki krug predstavah za čudo razširit će se, tvoja pako docnia ubavĕst lĕpo će naprĕdovati.

§. 120.

Pojam i važnost nutarnjih zorovah.

Čovĕk može si predstaviti ne samo spoljašne predmete udarajuće u ćutila svoja, neg i ono, što biva unutri u duši svojoj, to jest: što mu duša čini oli tèrpi; jer mu je duša tomu potrĕbnom sposobnostju ukrašenu, koja se zove nutarnja ćut; i zato pojedine predstave glede naših duševnih stanjah oćućene, zovu se nutarnji zorovi.

Velevažna je ubavĕst o ovih nutarnjih zorovih, jer ju zahtĕva:

a) Još dovoljno nerazvita duševna dĕtinska snaga; tko nezna, da dĕcu dugo vrĕmena zanimaju samo spoljašni predmeti, koje vide, čuju i ćute; i da ona istom docnie razabiru i ponjaju duševna pojavljenja najprie na drugih osobah, pa onda stopram na sebi? dapače ima puno i takove dĕce, koja sama svojom moćju veoma kasno dospĕvaju do jasnog poznanja svojih duševnih pojavljenjah. Kako će indi učitelj inače zadaću svoju srĕtno rĕšiti, na kojem će temelju osnovati obučavanje svoje, ako svojim već zarana nepriskoči u pomoć, ako nerazmèrsi njihov duševni čvor, i valjano nerazvije njegove žice?

b) Vĕrozakonske istine; ove bo su većinom osnovane na nutarnjih zorovih; tako n. p. nije moguće pravi i dostojni pojam o Bogu i njegovom bistvu, o neizmĕrnom umu, o njegovoj svetoj volji, i o drugih iz ovih proizličućih vlastitostih ni priobćiti, ni ovim odgovarajuće dužnosti izvesti i dokazati, ako dĕca o nutarnjih zorovih glede bitja duše svoje i njenih vlastitostih dovoljno ubavĕštjena nisu.

c) Ista svèrha obučavanja; samo ondĕ cvasti može Bogu povoljno cvĕtje — ćudorednost, gdĕ je proniklo iz svoje prave dobro obradjene zemlje — iz izobražene nutarnje ćuti; nasuprot pako otrovni kukolj krĕpost upropaštjujući prie reda mah svoj lasno preoteti može. I zbilja gdĕ neima izobražene ove ćuti, ondĕ neima ni poznanja samoga sebe, svoje vrĕdnosti i svojih

Digitized by Google

manah; gdě pako toga nije, ondě o poboljšanju i oplemenjenju sèrca ni govora neima; dapače tamo zapuštjena nutarnja ćut, mnogovèrstnim kukoljem platja, koi prie reda uljulja savěst u smèrtonosni san, zamaže oči otrovnom obsěnom, i bèrzo porodi Bogu odurno čedo — kèrštjanstvo bez duše, bez značaja, bez pravog života*).

§. 121.

Neposrědni način ubavěsti o nutarnjih zorovih.

Neposrědno o nutarnjem zoru uputjivati reći će, duševno stanje, o kojem ubavěštjivati naumismo, u dětetu probuditi, i pozornim ga učiniti na isto duševno stanje; čemu evo pravilah:

a) Najprie dušu děteta metni u ono stanje, o kojem ga uputiti želiš, zatim *b)* shodnimi pitanji učini ga pozornim na

---

*) Velika je naša mana, što naš nutarnji svět — što sami sebe toli slabo znamo i poznamo! — Svi skoro imamo zamazane oči svojeljubjem, gizdom itd. — Nećemo ovdě spominjati glupu prostotu, i nejaku děcu, koja nevide dalje od nosa; već samo mimogred dotaknut ćemo se onih, koji sve — iste tajne u utrobi majke zemlje, i jasne světaljke na nebu pribijene, oštrim okom proniču, — a samo u se baš ni poviriti neće. — Što je da ovakvi ljudi većinom spuštjaju se nuz uzpěnjene talase kipućih svojih čuvstvah, srětni kad jim za rukom podje, što si u glavu zabiše? — što je, da na drugih slamku vide, a na sebi bèrvna nevide? — što je, da obićno metu pred tudjimi vrati, gdě pred svojimi mnogo više mesti imadu? — što je, da na drugih ljuto kude, u čem sami uživaju najveću slast? — Doista ove zle kobi, osim uma i sèrca izopačena, pravi je uzrok — nepoznanje samoga sebe. — Protarimo si već jedan put oči, nataknimo si zlatne naočali, i čitajmo: što je i kako je unutra u duši našoj; i uiedno gorućimi pismeni duboko si u naše sèrce utisnimo zlatne one rěči: *„Ti veliš, ja sam bogat, i svega dosta imam, i netrěbam ništa; a neznaš: da si jadan, i nevoljan, i siromašan, i slěp, i gol. Savětujem ti: da kupiš od mene zlata, kojeno je u vatri izkušano, da bogat postaneš; i bělu opravu, da ju obučeš na se, da se nepokaže sramota golote tvoje; i okolik da namažeš oči svoje, pa da opet progledíš.“* (Očit. 3. 17. i sled.) Nek nas u ovom poslu neprepričuje ni doba, ni znanost, ni pleme, ni ikakvo dostojanstvo; jer gorostas je gorostas, ako i u dolini stoji; a patuljak ostaje patuljak, baš ako se i na bèrdo popne.

Digitized by Google

isto duševno stanje n. p. što sada ćuti, što osětja, što opažuje u duši svojoj, čemu se nada, šta se boji? itd.; pa onda *c)* nastoj, da děte pojedine biljege opaženog duševnog stanja izbroji, ujedno sabere, i kao jednu cělost ima u pameti, napokon *d)* zor kèrsti imenom, *e)* i sve priašnje natražke razlâžuć opetuj.

Primĕr „o radosti.“

Na *a)* draga děco! ima medju vami takovih, koji marljivo na kèrštjanski nauk dolaze, koji si sve dobro zapamte, što kazujem, koji kèrštjanski nauk, kad kući dodju, opetuju, nad kojimi se čude druga děca, kako sve dobro znadu; — radi toga ja sam s vami jako zadovoljan, ja vas ljubim, ljube vas i ćaćko i majka vaša, ljube vas i svi dobri ljudi, a ljubit će vas isti Bog poradi toga, i dat će vam kraljestvo nebesko, gdě ćete viditi njega, i gospodina Isukèrsta njegovog sina, i svojeg angjela čuvara itd.

Na *b)* kaži mi Josipe: kako ti je sada bilo kod duše tvoje? jesi l' šta ugodna ili neugodna sada poćutio u duši?

Na *c)* děco što sad u duši svojoj osětjate, to nutarnje čuvstvo, ta ugodna proměna u duši:

Na *d)* zove se radost.

Na *e)* šta ćuti u duši onaj, koi se raduje? To ugodno čuvstvo u duši kako se zove? što je indi radost?

Ako su pako děca više putah bila u takovom duševnom stanju, o kojem ju uputiti želimo, onda netrĕba kojekakvim izbrajanjem njihovu dušu metati u isto stanje; dosta je, da joj se samo okolnosti il město napomenu, u kojih biaše im duša u istom stanju. — Tako, da ostanemo kod navedenog primĕra: kaži mi Josipe: šta si oćutio u svojoj duši, kada tvoj ćaćko oli tvoja majka dodje iz vašara, i donese ti kolačah, medenjakah, cèrvenu kapu? to ugodno čuvstvo zove se radost.

Na ovaj isti način može se ubavĕštjivati o zoru žalosti, pomilovanja itd. n. p. što si Niko oćutio, kad si se šklocom ranio? to neugodno čuvstvo zove se žalost. — Kako ti je bilo kod duše, kad si vidio, da plače tvoj brat Martin oli seka Angjelia? to neugodno čuvstvo poradi tudje boli i nesrĕće zove se pomilovanje.

U porabi ovoga načina nek pazi učitelj *a)* da njim nikad nenauča o takvom duševnom stanju, kojeg si děca poradi svojih

Digitized by Google

nerazvijenih duševnih silah još nimalo predstaviti nemogu; jer će mu sav trud zabadava biti; dapače *b)* ni o takvih predmetih, kojimi lasno bi se upropastiti mogla ćudorednost još nevine děčice; ko što bi se slučilo, kada bi učitelj uputjivao na neposrědni način n. p. o zdvojenju, nenavisti, zloj požudi itd.

§. 122.

Kako se posrědno uputjuje o nutarnjih zorovih.

Ako il duševne sile još slabo razvijene, il dětinska ćudorednost nedopuštja neposrědnim načinom ubavěštjivati o nutarnjih zorovih, onda učitelju neostaje ino, već da se lati posrědnoga načina, to jest: da duševno stanje, o kojem děcu ubavěstiti želi, na drugoj kojoj osobi, ili u slici, ili u pripovědki pokaže.

I. *Osoba.* *a)* pozornu učini děcu na osobu i njeno duševno stanje, *b)* pa onda joj reci: da nutarnja pojavljenja na istoj osobi dio po dio dobro promotre, i što su opazila naznače, *c)* zatim da iz ovih nutarnjih pojavljenjah dio po dio zaključe na ono, što biva u osobi, *d)* uslěd čega da si sve to kao jednu cělost misle, *e)* čemu ime nadij, *f)* pa onda sve to natražke razlâžuć opetuj.

Primĕr „o poniznosti.“

Na *a)* děco mislite si takova čověka, koi obično gleda u zemlju, koi je prema svakomu uljudan, koi, ako ga tko hvali, umah o čem drugom govoriti počima.

Na *b)* jer svaki budi kako dobar čověk ima pogrěške svoje, zašto onaj čověk, kojega spomenusmo, svoje oči obično na zemlju obara? jer i drugi ljudi imadu u sebi koješta dobra, zašto je onaj čověk prema drugim uljudan? jer svatko ima pogrěške svoje, zašto onaj čověk, kada ga tko hvali, o čem drugom govoriti počima?

Na *c)* deder mi sad kaži Jandro! zašto onaj čověk obično u zemlju gleda? zašto je prema drugim uljudan? zašto o čem drugom govoriti počima, ako ga tko hvali?

Na *d)* jerbo dakle čověk taj poznaje krěposti i zajedno pogrěške svoje;

Na *e)* o takovom čověku kaže se: da je ponizan.

Digitized by Google

Na *f)* koi je indi čověk ponizan? kad čověk poznaje krěposti i pogrěške svoje, kako se to kaže: da je taj čověk? — zašto valja, da čověk nuz svoje krěposti, i svoje pogrěške poznaje?

Ovaj način ubavěsti o nutarnjih zorovih veoma rědko upotrěbit se može stranom zato: što učenici tomu potrěbna dovoljna izkustva još neimaju; stranom pako poradi toga: što bi se neoskèrnjena njihova ćudorednost, na isti način lasno oskvèrnuti mogla, n. p. kada bi se na živućih osobah naučali poznavati kojekakove čověčanske strasti, nenavist, sèrditost, žedju za osvetom itd. — Poradi čega za posrědno uputiti o nutarnjih zorovih, svèrsi bolje odgovaraju slike.

II. *Slike.* Za ubavěst po slikah valjaju ona ista pravila, koja smo malo prie glede osobah naveli.

Primĕr „o ljubavi.“ U slici vidi se Isukèrst, kako milo gleda i blagosliva děcu okó sebe sakupljenu.

Na *a)* děco! dobro gledjite, što je u slici ovoj.

Na *b)* je l' vidite kako Isukèrst milo gleda na děcu, kako je podigó ruku, i kako blagosliva děcu.

Na *c)* Isukèrst milo gleda děcu, jer mu se dopadaju, jer ima veselje s njom, Isukèrst blagosliva děcu, da joj se dopade, da ju razveseli, da joj dobro učini.

Na *d)* kaži mi Vinko! što ima Isukèrst s děcom? šta hoće Isukèrst, da učini děci? odkuda ti to spoznaješ?

Na *e)* vidite l' děco, jer Isukèrst milo gleda na děcu, i hoće, da ju blagoslovi, zato se kaže, da Isukèrst děcu ljubi.

Na *f)* što se kaže, da Isukèrst děcu? — odkud znadeš, da Isukèrst ljubi děcu? što hoće Isukèrst, da děci učini? što ima Isukèrst s děcom? Jer ima Isukèrst veselje s děcom, i hoće, dobro da joj učini, kako se to kaže, da Isukèrst děcu? —

I ovim načinom veoma rědko služit se dade, jer bi tomu trěbalo siaset svakojakih slikah. — Za posrědnu dakle svèrsi shodnu ubavěst o nutarnjih zorovih, neostaje ino srědstvo nego pripovědke.

III. *Pripovědke.* Ove su najprikladnie srědstvo ubavěsti o nutarnjih zorovih, pošto bo u pripovědkah kao u vidionih odorah dotična istina u oči udara, i najlaglje probudjuje se ono

Digitized by Google

duševno stanje, o kojem ubavěstiti želimo; zatim pripovědke děca rado slušaju, na sve, što se pripověda, pozorno motre, i dugo dèrže u svojoj pameti.

Izbor. Takove pripovědke izabrati trěba *a)* koje se s dostojanstvom věrozakona slažu; *b)* koje dětinsku ćudorednost nevrědjaju; *c)* koje se lasno shvatiti mogu; *d)* i koje u sebi imadu sve bitne biljege dotičnih nutarnjih zorovah.

Način. a) Pripovědaj živahno, to jest tako: da se děci čini, kano da sve očima vide; što da postigneš, neopisuj stvari obćenito već potanko, dapače imena osobah, města i vrěmena, kao i ono, što koja osoba u razgovoru reče, navedi; napokon iste uzroke duševnih pojavljenjah spomeni, *b)* u pripovědki pazi, da nezapleteš učenike; što će se lasno slučiti, ako kojekakve pripadne biljege na stvar istu toliko nespadajuće napèrvo doneseš; što da se nesgodi, samo bitne biljege napominjaj, pripadne pako samo na toliko, na koliko služe za bolje razjasnjenje iste stvari. I da učenici stvar bèrže i lašnie domaše, pristojno kreći rukama i očima, i istu rěč poleg predmeta poněšto měnjaj, da i na njoj opaze děca najvažniu stranu pripovědke. *c)* Da se pako uvěriš, jesu l' děca pripovědku zapamtila, pusti, da njene pojedine česti, osobito ako je podulja oli teža, opetuju; zatim pako *d)* svèrsi shodna pitanja stavi, da si děca jasno predstave ono, što se u pripovědki nalazi, da izbroje i ujedno saberu poglavite biljege, napokon *e)* predmetu ime nadij, *f)* i sve natražke razlâžuć opetuj.

Pripovědka „o nenavisti, sèrditosti i osveti.“ Draga moja děco! sad ću vam něšto iz sv. pisma pripovědati, samo dobro pazite. Bio je pošteni otac Jakov i imao je dvanaest sinovah. On je sve ove svoje sinove jako rada imao, a medju svimi ponajviše ljubio je najmladjega svoga sina po imenu Josipa; jerbo je on svoga ćaćku u svemu najbolje slušao, i najbolje se vladao med svojom bratjom. Veoma je žao bilo drugoj bratji, kad opaziše, što ćaćko svoga sinka Josipa radje ima od drugih svojih sinovah. Najveću su pako žalost ova bratja oćutila u sèrcu svojem, kad ćaćko milomu svojemu sinku Josipu kupi i donese krasnu šarenu opravicu, koju samo gospodska děca nositi običaju. Razžalostjena poradi toga bratja nemogahu više

Digitized by Google

svojeg najmladjeg bratca Josipa tèrpiti, mènjahu se u svojem licu, dèrhtahu jim njihove ustne i zubi škripahu, kolikogod putah pogledaše na svojega brata; zato naumiše mu zlo učiniti, i sbilja mu zlo i učiniše; prodaše ga, ko što se životinja prodaje na vašaru.

Deder mi Martine pripovědaj, što sam sada pripovědao! daj i ti Mijate to isto kaži! děco sad pazite dobro, sto ću vas pitati:

I. *Primĕr* „o nenavisti.“ Što su ćutili, kako je bilo kod sèrca, kod duše Jakobovim sinovom, jerbo je njihov otac Jakov radje imao sina Josipa, nego nje? — kako im je bilo kod duše onda, kad njihov brat Josip dobi lĕpu šarenu opravicu? — jer je žao bilo ostaloj bratji, što je ćaćko njihovog najmladjeg brata najvolio, najradje imao, što mu je lĕpu šarenu opravicu kupio, jerbo su i oni htĕli imati takvu opravicu; onaj čověk, koi se žalosti zbog tudje srĕće, zbog tudjega dobra, i želi isto dobro imati, što drugi ima, kaže se, da je nenavidan. — Koi je čověk nenavidan? kako je čověku kod duše, koi je nenavidan? zašto je neugodno kod duše nenavidnomu čověku? tko je indi nenavidan?

II. *Primĕr* „o sèrditosti.“ Koga nisu mogla tèrpiti bratja Josipova, jerbo je Josipa ćaćko veoma rada imao, jako ljubio? što se je opazilo na njihovom licu, što na ustnah, kad su bratja pogledala na Josipa? jerbo bratja nisu mogla tèrpiti Josipa, zato su se, kadgod ga vidiše, mènjala u licu, i dèrhtale su njihove ustne, to se kaže: da su se bratja sèrdila na Josipa. — Onaj dakle čověk, kojega se lice mènja i ustne dèrhću, kad vidi onoga, kojega tèrpiti nemože, veli se, da je sèrdit. — Tko je sèrdit? što se opažuje na licu, na ustnah sèrdita čověka? Zašto sèrdit čověk lice mènja, i ustnami dèrhće? kako se dakle kaže o takvom čověku, koi, kad vidi onoga, koga netèrpi, mènja svoje lice, i ustnami dèrhće?

III. *Primĕr* „o osveti.“ Što su želila Josipu nenavidna i sèrdita bratja? što su sbilja učinila Josipu nenavidna i sèrdita bratja, poslĕ kako mu zlo učiniti naumiše? jerbo su nenavidna i sèrdita bratja Josipu zlo želila, i sbilja zlo učinila, to se kaže: da su se bratja Josipu osvetila. — Onaj dakle čověk, koi drugomu zlo želi, i sbilja učini, ako samo može, zove se

Digitized by Google

osvetljiv. — Tko je osvetljiv? što kani učiniti onaj, koi se želi osvetiti? zašto kani zlo učiniti, koi želi, da se osveti? kako se dakle kaže o takvom čověku, koi drugomu zlo želi, i učini, ako samo može?

Pripovědkami, osobito iz bibličkog sgodopisa i svakdanjeg života cèrpljenimi, čim više moguće, o svih važniih nutarnjih zorovih ubavěštjivati trěba; jer ovim svakako pripada prednost.

§. 123.

Kako se prispodobom ubavěštjuje o nutarnjih zorovih.

Ko što izmedju spoljašnih predmetah, koje vidimo, čujemo i ćutimo: tako i izmedju nutarnjih stanjah, koje u duši osětjamo, ima dosta spodobe, tako n. p. pověrit se i nadat se; šta želiti i težiti za čim; žalostit se i kajat se; pristrašit se i bojat se; štedan i lakom biti; pretvarat se i hamišan biti itd. posve su spodobna duševna stanja, i samo se medju sobom višjim oli nižjim stupnjem razlikuju. Uslěd čega, ko što o onih, tako isto i o ovih prispodobami može se uputjivati.

Izbor. Izmedju silah oli duševnih stanjah za prispodobu izaberi takova *a)* koja su si najviše spodobna, *b)* koja su učenikom najbolje poznata, *c)* i koja dětinsku ćudorednost neupropaštjuju, već promiču.

Način. 1) ono duševno stanje, kojega si za prispodobu odabrao, ako ga děca još nepoznadu, u njihovoj duši najprie probudi, i po pitanjih svèrsi shodnih učini ju pozornu na njega, pa onda mu ime nadij, i sve natražke razlâžuć opetuj. Zatim 2) predji na isto duševno stanje, o kojem prispodobom ubavěstiti kaniš, i reci *a)* da iste one biljege malo prie naznačene ima i drugo duševno stanje, *b)* al da ovo ima još i drugih biljegah, u kojih se od onih razlikuje, i iste ove različne biljege navedi, i pusti da ih děca sama navedu, *c)* zatim gledaj, da děca sve one biljege, u kojih se zor sa spodobnim slâže, kao takodjer i one, u kojih se neslâže, ujedno stope, i kao jednu cèlost misle si; poslě čega *d)* zoru ime nadij, *e)* i sve natražke razlâžuć opetuj.

Primĕr „o žalosti i pokajanju.“ 1. Kaži mi Petre: kako bi ti bilo kod duše, kada bi čuo: da je tvoja mila majka

Digitized by Google

oskliznula se, i glavu si razbila? Je l' nebi poćutio nĕšta neugodnog u svojoj duši, nĕku duševnu bol? Zašto bi ti ućutio nĕku nutarnju bol u svojoj duši? Jerbo bi se zlo dogodilo tvojoj majci. — Ovo neugodno čuvstvo, ova nutarnja bol duše ućućena poradi kakva zla, zove se žalost. — Što je dakle žalost? što ćuti onaj u duši, koi vidi oli čuje, da se je zlo pripetilo onomu, kojega rada ima? zašto ćuti bol u duši itd. sto je indi žalost? 2. Da si ti pako *sam* moj Petre, svojom rukom svoju majku turio tako: da se je oskliznula, i glavu si razbila, šta bi ti onda u svojoj duši ućutio? zašto bi ti nĕšta neugodnog, nĕku duševnu bol u svojoj duši ućutio? žalost, koju bi ti ućutio poradi svojeg vlastitog zločestog čina, zove se pokajanje? — što je dakle žalost? a što je pokanje? što ćuti onaj u duši, koi se žalosti? a što ćuti onaj, koi se kaje? zašto onaj, koi se žalosti, ćuti bol u svojoj duši? — a zašto onaj, koi se kaje, ćuti bol u svojoj duši? poradi čiega zla ćuti bol u svojoj duši, koi se žalosti? — a onaj, koi se kaje, poradi čiega zla ćuti bol u duši? što je dakle žalost? — jest bol poradi tudjega zla; a što je pokajanje? jest bol poradi svojeg vlastitog zločestog čina.

Težko je na ovaj način ubavĕštjivati; jer trĕba, da učitelj dobro zna sliku i razliku obstojeću izmedju spodobnih nutarnjih zorovah, i da isti učenici tu sliku i razliku pravo shvate; što im nije baš tako lagan posao. Mnogo će si pako učitelj olakšati ovaj težki posao, ako dušoslovje valjano prouči, ako razne opise duševnih stanjah pozorno uzćita i promotri, i ako se sa synonimiom pobliže upozna. Valja se pako služiti ovim načinom, kada se ili navodom osobe, ili slikom, ili pripovĕstju uputjivati neda o kakvom nutarnjem zoru, ili kada se zor ove vĕrsti prispodobom bolje i živahnie razjasniti može.

§. 124.

Na koi se način ubavĕštjuje o mĕšovitih zorovih.

Osim spoljašnih i nutarnjih zorovah, o kojih smo dosad govorili, ima i takovih, koji su zajedno iz spoljašnih i nutarnjih pojedinih predstavah sastavljeni; ovakove predstave zovemo mĕšovite zorove, n. p. čovĕk, svetotajstvo itd. jer predstave o

Digitized by Google

ovih, nešta što vidimo n. p. tělo, vodu, svetu pomast itd.; nešta pako što nevidimo n. p. dušu, milost božju itd. u sebi sadèržaju.

Velevažna je ubavěst o měšovitih zorovih, ima bo jih množina u našem věrozakonu, tako n. p. sva svetotajstva, sva naša dobra i zločesta děla spadaju u krug ovih zorovah; o kojih, ako děca valjano ubavěštjena nebudu, u věrozakonskom izobraženju dà kako naprědovati neće moći*).

Za ubavěst pako o měšovitih zorovih valjaju ova pravila: *a)* měšoviti zor razcěpi na dvě njegove česti, naime na nutàrnju i spoljašnu, i o svakoj ovoj česti poleg pravilah one vèrsti, na koju spada, na jedan isti, oli neposrědni, oli posrědni način ubavèštjuj; inače bo učenici poměšat će se, i svaku čest zora, ko što bi trěbalo, neće moći shvatiti. *b)* Zatim postaraj se: da učenici obadvě česti měšoviti zor sačineće ujedno stope, i kao jednu cělost u pameti misle si; jer inače istu stvar nebudu kadri pravo i podpuno dokučiti, *c)* pa onda zoru ime nadij, *d)* i natražke razlážuć opetuj ga.

Primĕr „o svetotajstvu potvèrdjenja.“

Na *a*) Děco! ja sam vam već jedan put pripovědao, kako je Isukèrst odabrao i u svět poslao apostole, da navěštjuju njegovo evangjelje, njegov nauk svim pukom i narodom; al apostoli, niti su njegov nauk dobro razumili, jerbo im je pamet još tupa bila; niti su ga směli navěštjivati, jerbo su se bojali, da će svět poradi toga na njih vikati, rugat jim se, psovat jih, u tamnicu bacat jih itd. Isukèrst uvidivši ovu njihovu slaboću, poslà im svetoga duha, koi

*) Da li prie o spoljašnjoj il nutarnjoj predstavi měšovita zora ubavěštjivati valja, u obće se opreděliti nemože. — Na pose pako ubavěst o nutarnjoj predstavi měšovita zora onda preteći mora: kad je spoljašna predstava samo biljega il poslědica nutarnje predstave. Tako n p. kod svakog svetotajstva najprie o nutarnjem zoru nevidione božje milosti, pa onda o spoljašnjem zoru vidiona znamenja iste milosti uputjivati trěba; na isti način i u razglaganju svih dužnostih, prie o nutarnjih ćutjenjih, a poslě o spoljašnih činih govoriti valja. — Ako pako predstave, iz kojih je měšoviti zor sastavljen, jedna od druge nezavise, onda prie o spoljašnoj kao lagljoj, pa zatim o nutarnjoj kao težjoj predstavi uputjivati trěba, takovi bi bio měšoviti zor o čověku sastojećem iz těla i duše.

Digitized by Google

je im pamet razsvětlio, da su nauk dobro razuměli, koi je im sèrce ohrabrio, da su isti nauk smělo pripovědati i poleg njega živiti mogli. — Poradi čega, ko što apostolom: tako je i nam potrěbna pomoć svetoga duha, jer i naša je pamet tupa, nemože Isukèrstov nauk pravo shvatiti, i mi dosta odvažnosti neimamo za nauk Isukèrstov javno izpovědati rěčju i činom; premda nas ljudi zato u tamnicu nebacaju, nešibaju i na smèrt nevuku; al ipak ima, koji nas radi toga izsměhavaju, i rěčju il zločestim svojim primèrom na zlo navratjaju. — Sada mi daj kaži Pavle! Jesu l' apostoli Isukèrstov nauk dobro razuměli? zašto ga nisu dobro razuměli? jesu l' Isukèrstov nauk směli pripovědati? a zašto nisu itd. Tko je uvidio ovu njihovu slaboću? Jerbo je Isukèrst uvidio ovu njihovu slaboću, što im je poslao? zašto im je Isukèrst poslao svog svetog duha? — Ko što su apostoli trěbali: trěbamo l' i mi pomoći duha svetoga? zašto i mi trěbamo pomoći duha svetoga? — Dakle kao što su apostoli: tako i mi trěbamo pomoći duha svetoga, da Isukèrstov nauk pravo poznati, smělo izpovědati, i věrno obdèržavati možemo. — Ova pomoć zove se milost duha svetoga. — — Da su se pako apostoli osvědočiti mogli, da su duha svetoga, milost božju sbilja dobili, vidili su vèrh sebe došavšeg svetog duha u slici gorućih jezikah, i duha su svetog onim, koji su kèrštjeni bili u Samarii (Děl. apost. 19. 1—6.) vidionim načinom podělili, kada su svoje ruke vèrh njih metnuli, i molili za nje; — i mi tako isto vidionim načinom dobivamo nevidionu milost duha svetoga, kad biskup svoje ruke metje nam vèrh glave, i kad nas ujedno maže sv. pomastju, da našu věru postojano izpovědati, i po njoj živiti možemo. — Što je bilo viděti vèrh glave apostolah, kad dodje duh sveti? zašto je bilo viděti vatrene jezike vèrh glave apostolah, kad dodje duh sveti? a kad apostoli podělište duha svetoga, moleći i metnuvši svoje ruke vèrh onih, koji kèrštjeni biahu, je l' bilo viděti, kako su oni razširili svoje ruke? je l' bilo viděti, kako su molili? isto tako kad i mi primamo milost itd. da li se vidi, kako biskup razkriljiva ruke, moli i maže sv. pomastju? — A kako se zove ono znamenje, koje se vidi? a ono, koje se nevidi? vidi li se milost božja, koja nam pamet razsvětljuje i sèrce jači, da našu věru bez srama i straha izpovědati i poleg nje živiti možemo?

Digitized by Google

Jerbo se znamenje ovo, kojim nam se milost božja poděljuje, naime metnutje rukuh, molitva i sv. pomast vidi, kako se zove to znamenje, jerbo se vidi? i jerbo se milost božja nevidi, kako se zove milost božja, jerbo se nevidi? a zašto nam se vidionim znamenjem naime metnutjem rukuh, molitvom i sv. pomastju milost božja poděljuje?

Na *b)* Vidiono dakle znamenje nevidione milosti duha svetoga poradi toga po Isukèrstu ustanovljeno, da našu věru postojano izpovědati, i poleg nje živiti možemo,

Na *c)* zove se svetotajstvo potvèrdjenja.

Na *d)* Što je svetotajstvo potvèrdjenja? tko ga je naredio? zašto ga Isukèrst naredio? što se kod svetotajstva ovoga vidi? a što se nevidi? a zašto se ovo potvèrdjenje zove otajstvo? a zašto sveto otajstvo? a zašto se zove ovo otajstvo, potvèrdjenja otajstvo? što je indi svetotajstvo potvèrdjenja?

Ko što važna, tako je i težka ova ubavěst; jer raznovèrstne měšovita zora česti ujedno stopiti, i kao jednu cělost mislit si, veoma je mučan posao za děcu; ona bo većinom měšovita zora samo spoljašnu predstavu shvate, a na nutarnju ni nemisle; n. p. kod svetotajstva kèrštjenja vodu, kod svetotajstva potvèrdjenja sv. pomast itd. děca će lasno opaziti, i dobro si zapamtiti, a na milost božju, koja je s vodom i sv. pomastju itd. skopčana neće ni pomisliti, kamo li ju s njimi spojiti. Običnoj ovoj zabludi lasno će učitelj doskočiti, ako navede primĕre, u kojih fali jedna il druga čest měšovita zora, ako děcu na nedostatak ovaj pozornu učini, ako ga nadopuni, i ime mu nadije; n. p. ako bi mi děte na pitanje: što je svetotajstvo? odgovorilo: svetotajstvo je vidiono znamenje; valjalo bi ga odmah upitati: a da bi te tko za kose povukó, bi l' to bilo vidiono znamenje? pa je l' bi bilo svetotajstvo to vidiono znamenje? Vidiš dakle, da osim vidiona znamenja još nĕšta drugog svetotajstvo biti mora. Je l' nam se kakova milost svetotajstvom poděljuje? čija je to milost? A tko je svetotajstvo naredio? zašto je Isukèrst svetotajstvo naredio? — Vidiš dakle, da je svetotajstvo vidiono znamenje nevidione božje milosti, po Isukèrstu za spasenje naše naredjeno. — Što je indi svetotajstvo? što se u njem vidi? a što se nevidi? tko ga je naredio? zašto ga je Isukèrst naredio?

Digitized by Google

§. 125.

Obće opazke glede ubavěsti o spoljašnih, nutarnjih i měšovitih zorovih.

Da naučitelj o kakvom zoru svoje učenike dobro ubavěstiti može, zahtěva se od njega:

a) Da si isti predmet pravo, jasno i živahno predstavi; jer nitko nemože dati ono, što sam neima.

b) Da zna, na koju vèrstu zorovah, dotična predstava spada; inače bo o spoljašnih, inače o nutarnjih, a inače o měšovitih zorovih ubavěštjuje se.

c) Da u svakom slučaju udari najkratjim putem ubavěsti; jer će tako cilj svoj najlašnie postići; radi čega:

d) Da kod svake ubavěsti najprie postupa slâžuć (via synthetica), pa onda razlâžuć (via analytica); jer pèrvim načinom o nepoznatih istinah najbolje ubavěštjuje se; a drugim iste već priobćene istine dadu se potanje razjasniti i čvèrštje utisnuti u pamet.

e) Da kod svake upute o svakom zoru osobito motri na spojenje biljegah, iz kojih je zor sastavljen; jerbo je spojenje ovo najpoglavitie i najtežje kod svakoga zora. Za postići ovo trěba:

f) Da pojedine zor sačineće biljege jednu za drugom polagano razvija, da samo tomu potrěbna pitanja stavlja, i spojenje pojedinih biljegah ujedno pripravlja; inače bo děca dotičnu istinu valjano shvatiti neće moći. Napokon

g) Da više učenikah prozove, koji će one spojene biljege naznačiti i opetovati; jerbo će tako učenici iste biljege bolje opaziti i zapamtiti.

Članak IV.

O pojmih.

§. 126.

Što će rećí pojam i biljezi njegovi?

Pojam jest predstava o raznovèrstnih ujedno sabranih; tako n. p. predstava „čovèk“ je pojam, pošto bo sastoji iz različnih

Digitized by Google

predstavah „razum i putenost,“ ujedno sdruženih; ove raznolike pojam sačineće predstave zovu se biljezi pojma: tako n. p. predstave o razumu i putenosti, jesu biljezi pojma o čověku.

§. 127.

Razděljenje pojmah glede njihovoga sadèržaja.

Pojmi razděljuju se na *a)* obćenite (generales); *b)* odlučene (abstracti); *c)* skupne (collectivi); *d)* odnosne (relativi); *e)* i nijekajuće (negativi); što se pako razumije po ovom svakom, dolě u dotičnih §§. naznačit ćemo.

§. 128.

Porod pojmah.

Plemenita duše naše sila po imenu um, pravi je tvorac svih naših pojamah; on bo ih tvori *a)* medjusobnom *prispodobom* više pojedinih predstavah; *b) obzirom* na obćenite biljege, u kojih se više predstavah medju sobom slâžu; *c) lučenjem* takovih biljegah, u kojih se iste predstave neskladaju, od inih, u kojih se sudaraju; napokon *d) sjedinjenjem* biljegah, u kojih se iste predstave slâžu. Tako n. p. ako si predstavim pojedina svetotajstva: kèrštjenje, potvèrdjenje, pomazanje bolestnih itd. i ako jedno s drugim prispodobim, opažujem: da se medju sobom razlikuju glede vode, pomasti itd.; onda ako obzir uzmem na one biljege, u kojih se slâžu, naime na vidiono znamenje nevidione milosti, po Isukèrstu za spasenje naše uredjeno; zatim ako lučim od ovih obćenitih i srodnih biljegah, posebne i nesrodne biljege naime vodu, pomast itd.; napokon ako biljege svih obćenite, to jest u kojih se slâžu, ujedno sdružim, naime vidiono znamenje nevidione milosti po Isukèrstu za naše spasenje ustanovljeno, napravit ću si pojam o svetotajstvu u obće.

§. 129.

Obća ubavěst o pojmih.

U svakoj ubavěsti o pojmih trěba njihov porod nepomično pred očima imati, i njega se čvèrsto dèržati; jer onako, ko

Digitized by Google

što se pojmi radjaju u našem umu: tako isto porodit se moraju i u umu naših učenikah; i njihov bo um u ovom poslu razvija se i radi poleg istih pravilah, ko što i naš. Ovo ćemo umah viditi u primĕrih.

§. 130.

Ubavĕst o pojmih obćenitih.

Po ovih razumiju se predstave o bitnih ujedno stopljenih biljegah, u kojih se više predmetah jedne iste vèrsti med sobom slâžu; n. p. pojmi o dobrih, o zločestih činih, o dužnosti, o svetotajstvu u obće, jesu obći pojmi. Bitne pako biljege predmeta zovu se istoga predmeta sačineće čestice, koje predmet tako dugo u sebi sadèržavati mora, dokle neprestane biti ono, što je; n. p. bitne su biljege svakog čudočina, da ga sam čovĕk nemože tvoriti svojom moćju i krĕpostju, već samo jedini Bog, il onaj čovĕk, koga je Bog nadario krĕpostju zato potrĕbnom. — Svakoga svetotajstva bitne su biljege: vidiono znamenje, nevidiona milost božja, Isusovo naredjenje za spas duše naše.

Um naš obćenite pojme tvori iz zorovah i podčinjenih pojamah, kada ih medjusobno prispodablja, obćenite njihove znake uvažava, i ujedno sabire; što tim lašnie obavlja, čim bolje poznaje gradivo onih zorovah i podčinjenih pojamah.

Obćeniti pojmi više putah u vĕrozakonskoj nauci napèrvo dolaze, al dĕtinske slabe duševne sile nemogu ih lasno shvatiti; zato trĕba učitelju, da dobro zna način, kojim o njih svoje učenike najlašnie uputiti može. Radi čega, evo pravilah!

a) Živahno navedi više pojedinih predmetah, u kojih se nalaze bitne biljege obćega pojma, i pazi, da dĕca ove biljege dobro razumiju; zatim *b)* učini ju pozornu na ove obće bitne biljege obćenitoga pojma, i odmah joj reci: da kažu i izbroje: što su srodnog opazila na ovih pojedinih predmetih? pa onda *c)* kaži joj, da te sve opažene srodne iliti obćenite biljege ujedno saberu; ti pako iz ovih biljegah postavšemu obćemu pojmu ime nadij, i napokon *d)* vàs pojam natražke razlâžuć opetuj.

Digitized by Google

Primĕr „o pojmu svetotajstva u obće.“

Na *a)* děco! već sam vam několiko putah kazivao, kako se je dobri spasitelj za spasenje naše pobrinio, i naredio sedam svetotajstvah; naime kèrštjenje, potvèrdjenje itd.

Na *b)* moja děco! znam, da ste opazila, da kod svakog svetotajstva napèrvo dolazi, vidiono znamenje, nevidiona milost božja, Isukèrstom naredjena, za spasenje duše naše. — Što ste opazila kod svetotajstva kèrštjenja? što kod svetotajstva potvèrdjenja? itd.

Na *c)* ako dakle sve to, što ste opazila kod svakog svetotajstva, naime vidiono znamenje, nevidionu milost, Isukèrstovo naredjenje za spasenje duše naše, ujedno poberete i zajedno si mislite, onda pravo znadete: što je svetotajstvo u obće. Svetotajstvo u obće je vidiono znamenje nevidione milosti božje Isukèrstom naredjeno za spasenje duše naše.

Na *d)* kaži mi Barice: što je svetotajstvo u obće? tko je svetotajstva naredio? zašto jih je Isukèrst naredio? što u svakom svetotajstvu napèrvo dolazi? je l' kèrštjenje svetotajstvo? zašto je kèrštjenje svetotajstvo? — je l' potvèrdjenje svetotajstvo? zašto je potvèrdjenje svetotajstvo? itd. što je dakle svetotajstvo u obće?

Može se slučiti, da děca na sva pitanja dobro odgovore, pa ipak o istom predmetu pravog i točnog pojma neimaju; zato da se učitelj uvěri, jesu l' predmet učenici dobro pojmili, valja da kakovu bitnu biljegu predmeta izpusti, ili kakovu biljegu na isti predmet bitno nespadajuću prida. Tako n. p. ako děte upitam: što je svetotajstvo? može mi odgovoriti: svetotajstvo je vidiono znamenje. U takvom slučaju osvědočen sam, da děte isti predmet nije dobro domašilo. Ovomu nedostatku može se najlašnie doskočiti nastavom svèrsi shodnih pitanjah; n. p. je l' križ na zvoniku vidiono znamenje? pa je l' križ svetotajstvo? dakle vidiš drago moje děte! da svetotajstvo osim vidiona znamenja još něšta u sebi sadèržaje? je l' mi po svetotajstvu kakovu milost dobivamo? čija je to milost? tko je svetotajstvo kao vidiono znamenje nevidione božje milosti za nas uredio? zašto je Isukèrst svetotajstvo naredio? što je dakle svetotajstvo u obće?

Digitized by Google

§. 131.

Ubavěst o pojmih odlučenih.

Naproti odlučenomu pojmu stoji slučeni pojam (concretus conceptus). Po slučenom pojmu razumije se predstava za predmet imajuća bitje kakovo; n. p. marljiv učenik, kratak život. — Odlučeni pako pojam jest predstava, o čem kano po samom sebi obstojećem, bez da to isto samo po sebi sbilja obstoji; n. p. trěznost, dika, pijanstvo, sramota.

Odlučeni pojmi postaju, kada sposobnosti, stanja i čine, kojeno smo na někojih predmetih opazili, kano po sebi obstojeće, to jest: bez svakog obzira na iste predmete mislimo si.

Velevažna je ubavěst o odlučenih pojmih, jer oni u katechismih, u propovědih, rěčju: u kěrštjanskom obučavanju veoma gusto n. p. věra, krěpost, ljubav, pokajanje itd. napèrvo dolaze tako: da se na njih osniva sav věrozakon; zato ako děca o ovih već u svoje tanano doba nebudu imala pravih i jasnih pojamah, onda bogoštovje njeno kukavnim će rodom uroditi, dapače trista će mèrzkih zabludah lasno izleći*).

Pravila ubavěsti o odlučenih pojmih slědeća su:

a) Najprie iz odlučenoga pojma napravi slučeni pojam; n. p. iz grěha, grěšiti; iz kradje, ukrasti; iz pijanstva, pijan biti; i da te učenici još bolje razumiju,

b) Navedi jim kakovu izreku, u kojoj odlučeni pojam slučeno izražen napèrvo dolazi, n. p. onaj čověk grěši, koi čini, što je zabranio Bog; — ono děte krade, koje uzima tudju

---

*) Děca si pomučno tvore odlučene pojme, njene bo predstave većinom su slučene; odkud i biva, da se u svojem govoru město samostalnih imenah pristavnimi, oli glagolji obično služe; tako vele, město: dobrota, dobar; město: hod, hoditi. — To isto opažuje se i kod narodah stojećih na nizkom stepenu izobraženja svoga. Čim je narod manje izobražen, tim više upotrěbljava glagolje oli pristavna imena město samostavnih odlučene pojme izražućih; čim su pako njegove duševne sile više razvijene, tim ima i obilniu spravu odlučenih pojamah i izrekah. Priměr imamo i kod kuće. Gdě smo bili prie několiko godištah, a gdě smo sada? da Bog dà se naš duh još bolje razvijao!

Digitized by Google

stvar potajno, bez dopuštjenja onoga, čija je stvar; — ona se žena opije, kojoj vino il rakia smête možgjane, itd.

c) Pa onda opomeni děcu, da dotičnu vlastitost, duševno stanje ili čin, o kojem želiš napraviti odlučeni pojam, kao same po sebi, to jest bez svakoga predmeta obstojeće, u svojoj pameti misle si; ti pako pojmu ime nadij, i natražke razlâžuć opetuj ga; n. p. čin, koga je Bog zabranio, jest grěh; — uzimanje tudje stvari potajno, bez da dopusti onaj, čija je stvar, jest kradja; — uživanje vina, rakie itd. dok se možgjani nesmêtu i pamet nepoměša, jest pijanstvo. — Što je grěh? kakvi je čin grěh? kako se kaže činiti: što je Bog zabranio? što znači grěšiti? što je grěh. — Što je kradja? kako uzima tudju stvar, koi krade? šta će reći ukrasti? sto je kradja? — Što je pijanstvo? u kakovom je stanju pamet čověka, koi se opije? što znači pijan biti? što je pijanstvo?

§. 132.

Ubavěst o pojmih skupnih.

Skupni pojam jest predstava o više predmetah iste ili srodne vèrsti obćenitom kakvom biljegom ujedno stopljenih; n. p. šuma, vojska, cèrkva.

Tvorimo si skupne pojme, ako si predstavimo predmete jedne iste, ili srodne vèrsti više putah opetovane, i ako jih ujedno spojimo kakvom obćom biljegom.

O skupnih pojmih uputjuje se ovako:

a) U pameti učenikah probudi il obnovi onu pojedinu predstavu, koja je u skupnom pojmu češtje opetovana n. p. děco! vi znate, što je dèrvo, što je vojak, što je čověk koi poznaje i štuje Boga. Zatim:

b) Pokaži učenikom, da se ova ista pojedina predstava u skupnom pojmu više putah opetovana sadèržaje; n. p. al moja děco! u šumi ima više pojedinih dèrvetah, i ova pojedina dèrveta nečine šumu; — u vojsci ima više pojedinih vojakah, i ovi na pose nečine vojsku; — u cèrkvi ima više pojedinih ljudih, i ovi svaki za se nečini cèrkvu.

c) Pozornu učini děcu na onu biljegu, koja sve ove pojedine predstave ujedno veže i staplja; n. p. u šumi množina

Digitized by Google

dèrvetja skupa stoji, da sva zajedno rastu; — u vojsci ima množina vojakah zajedno, da susbiju nepriatelja; — u cèrkvi je množina ljudih, da svi jednako poznaju i štuju Boga.

d) Pa onda pojmu ime nadij; n. p. množina dèrvetja skupa rastućega zove se šuma; — sakupljena množina vojakah, da susbije nepriatelja, zove se vojska; — množina ljudih, koji jednako poznaju i štuju Boga, zove se cèrkva.

e) Najposlè isti pojam natražke razlâžuć opetuj; n. p. što je šuma? koliko ima dèrvetja u šumi? zašto su tolika dèrvetja u šumi? čini li šumu svako dèrvo na pose? što je indi šuma? — Tako isto o vojsci i cèrkvi.

§. 133.

Ubavèst o pojmih odnosnih.

Po ovih pojmih razumijemo predstave o takovih spoljašnih znacih, koji kakovom predmetu pripadaju uslèd saveza oli prispodobe s drugimi predmeti; n. p. gospodar, sluga, naučitelj, učenik, bolji, lošii.

Da se u umu porode pojmi ove vèrsti *a)* trèbaju barem dva predmeta, koja ili u kakovom savezu stoje, n. p. naučitelj i učenik; stvoritelj i stvor; ili imadu srodne biljege, u kojih se jedan s drugim prispodobiti može; n. p. bolji; lošii; zatim *b)* trèba uviditi rečeni savez ili prispodobu; n. p. učitelj i učenik stoje u savezu, jer onaj ovog obuča, a ovaj uči se od onoga; izmedju stvoritelja i stvora obstoji savez, jerbo je stvoritelj napravio stvor; medju boljimi i lošimi ima spodobe, jer imadu vlastitostih u povećem ili manjem broju i stupnju; *c)* pa onda trèba biljege jednomu predmetu pripadajuće od biljegah drugog predmeta razlučiti, ujedno sabrati, i imati u pameti svaki predmet na pose pod njegovim imenom; n. p. učitelj nauča učenika, i zato se zove učitelj; učenik uči se od učitelja, i zato se zove učenik; — stvoritelj je stvorio stvor, i zato se zove stvoritelj; stvor je stvoren od stvoritelja, i zato se zove stvor; bolji ima više lèpih vlastitostih nego dobri, i

Digitized by Google

zato se veli bolji od dobroga; — lošii ima manje lěpih vlastitostih od lošoga, i zato se kaže lošii od ovoga itd.

Veoma je nuždno děcu ubavěštjivati o pojmih ove vèrsti; jerbo jih mnogo ima u věrozakonu; n. p. Bog je naš stvoritelj, Isukèrst je naš spasitelj, svi grěsi nisu jednaki, jedna je dužnost veća od druge itd.; koje ako děca valjano pojmila nebudu, u věri i ćudorednosti, ko što trěba, neće naprědovati moći.

Pravila pako ubavěsti o ovih pojmih slědeća su: *a)* najprie děci predstavi najmanje dva predmeta u medjusobnom savezu stojeća, ili kakovu spodobu med sobom imajuća; *b)* pa onda ju pozornu učini na ovaj savez ili spodobu; *c)* zatim biljege jednoga predmeta od biljegah drugoga predmeta razluči, ujedno saberi, i svaki predmet kèrsti imenom; *d)* najposlě cio pojam natražke razlâžuć opetuj.

Primĕre o ubavěsti ovoj malo prie naveli smo.

§. 134.

Ubavěst o pojmih nijekajućih.

Predstave kakovo jestvo (realitas) u sebi sadèržajuće; n. p. světlost, pokornost, nada, zovu se *tvèrdeći pojmi*, (positivi conceptus) predstave pako kakovo pomanjkanje naznačujuće, n. p. tmina, nepokornost, zdvojenje, zovu se *nijekajući pojmi* (negativi conceptus).

Da se nijekajući pojam o kakovom predmetu porodi u umu, *a)* najprie moramo si satvoriti tvèrdeći pojam o istom predmetu; *b)* pa onda usporediti ovaj tvèrdeći pojam s onim nijekajućim pojmom; *c)* zatim moramo sve biljege, koji se u predmetu nenalaze, od njega lučiti, ujedno sabrati, i sve ih skupa kao jednu cělost, pod kakvim imenom misliti si. — Tako n. p. da mogu znati „što je nezahvalnost?“ moram prie znati, što je zahvalnost; zatim moram nezahvalna čověka prispodobiti sa zahvalnim čověkom, pa onda ako sve biljege nezahvalna od biljegah zahvalna razlučim, ujedno saberem, i sve jih za-

Digitized by Google

jedno predstavim si pod izrazom nezahvalnosti, imat ću pravi nijekajući pojam „o nezahvalnosti.“

Velevažna je ubavëst o pojmih ove vèrsti; jer ih dosta ima u vërozakonu; n. p. nepravda, nenavist, bezbožnost, bludnja itd. i ako děca o njih valjano ubavëštjena budu, neće tako lasno upasti u kojekakve zablude; pače mnogo koješta, što znadu o različnih predmetih, bolje, pravilnie i točnie znati će.

O pojmih pako ove vèrsti uputjuje se ovako:

a) Najprie satvori pojam tvèrdeći, na kojem se nijekajući pojam kao na svojem temelju osniva; ili ga ako je učenikom već poznat, samo obnovi; n. p. kako se zove onaj čověk, koi sebi izkazana dobročinstva poznaje, za njih zahvaljuje, i dobro ih upotrěbljava? pa onda:

b) Učenike učini pozorne na takve predmete, u kojih nema onih tvèrdećih biljegah, i pusti da polagano promatraju pojedine česti nijekajućeg pojma; n. p. je l' ono děte zahvalno roditeljem, koje misli, da mu roditelji onu lěpu opravicu, koju ima, kupiti moradoše, koje za opravicu, za kapu, za cipele i druge kojekakve stvari od roditeljah svojih dobivene, nikada zahvalilo nije, koje svoje opravice po kiši i po blatu nosi, i maže? zašto takovo děte nesmatra te svoje opravice? zašto se nezahvaljuje roditeljem? kako takvo děte ceni dobročinstvo roditeljah, kad nosi svoje opravice i po zločestu vrěmenu? Bi l' i zahvalno děte tako radilo?

c) Pusti da učenici malo prie naznačene nijekajuće biljege još jedan put izbroje, zatim pako ujedno ih saberu; a ti onda predmet kèrsti imenom, natražke razlâžuć sve opetuj, i poradi boljega razjasnjenja navedi više shodnih primĕrah; n. p. kaži mi Vatroslave! što smo sve rekli o onom dětetu? sad slušaj: dobročinstva nepriznati, za nje nezahvaliti, i zlo ih upotrěbljavati, kaže se, nezahvalan biti. — Što znači nezahvalan biti? što se kaže o onom dětetu, koje necěni dobročinstva svojih roditeljah? koje jim za nje nezahvaljuje, koje ih zlo upotrěbljava? — Što mogu reći o onom čověku, koi je gladan, pa mu dam komad kruha, a on ga psom baci? Što ću reći o dětetu, koje mimo križa prodje, pa neskine kapu?

Digitized by Google

Članak V.

O pojmih razložnih iliti pomislih.

§. 135.

Savez s priašnjimi.

Dosad pokazasmo, da imamo množinu našeg znanja, plemenitim duše silam, po imenu zrějućoj spoljašnoj i nutarnjoj moći, kao takodjer i umu zahvaliti, ujedno pokazasmo i načine, kako ove duševne sile ne samo tvore proizvode svoje, već i kako o njih učenike najprěčim putem ubavěstiti možemo. Sva ova naročito spadaju u krug stvarih, koje našimi ćutili domašiti kadri smo. — Al ima i predmetah istimi ćutili nedokučnih, koje si ipak predstavljamo i priznajemo njihovo jestvo; ova najplemenitia duše naše sila, kojom predmete ćutilimi nedokučne*) poznajemo, zove se razum; a njeni proizvodi imenuju se razložni pojmi iliti pomisli (ideæ).

---

*) Razum poznaje ćudoredni zakon, poznaje razliku izmedju dobra i zla, poznaje dužnost krěpostna življenja i běg oda zla svakoga, poznaje nagradu pripadajuću dobrim činom, a pedepsu zločestim. Ovo poznanje čověka dira u sèrce tako: da tko ga neosětja u grudih svojih, podoban je ledenu kamenu, koi ništa nećuti, oli němoj bezrazložnoj životinji, koja dalje od nosa ništa nevidi, ništa nepozna. — Premda ima ljudih, koji uslěd zločesta odhranjenja, oli cèrne opačine života svoga, poleg ove světiljke amo tamo po tminah teturaju, nu ipak njeno světlo ni u njih ni se ugasilo, već samo tinja, i žarkim plamom lasno bukne, ako se samo il sbiljnom rěčju il nenadnim i dosta putah neznatnim slučajem iole potakne. — Světlo vo već je sinulo u duši mladoga čověka, kad on umije razlučiti dobro oda zla. Nadalje razum pod imenom Boga poznaje bitje, iz kojeg proizišavše ono světlo, sinù u sèrcih naših, poznaje bitje isto za stvoritelja, uzdèržitelja, vladara i sudca ovog světa, kao prauzor svih izvèrstnostih; razum poznaje neumèrlost duše i věčiti život, u kom svakog čeka plaća poleg zasluge. U istinu veličanstveni ures duše naše — razum nadkriljuje dragocěnost svaku svesioni svět! (Sravnaj §. 108.)

Digitized by Google

§. 136.

Pomisli i njihova važnost.

Po pomisli razumije se predstava o čem takovom, što se ćutili shvatiti nemože, što je božansko, neograničeno; amo spadaju predstave o Bogu i njegovih neizmĕrnih vlastitostih, o nebu, paklu, duši, vĕčitom životu.

Pomisli glede svoje važnosti zaslužuju osobitu pozornost, na njih bo se većinom, i to takove vĕrozakonske istine osnivaju, kojeno su temelj krĕposti, i obilati izvor blage utĕhe u nepogodah. — Blagotvorni upliv pomislih tko neće osĕtiti u sèrcu svojem, ako se iole smisli na Boga i izvèrstnosti njegove, kada ga nesmiljeni udes ma kako oštro ošine. — Nadalje pomisli takove su, da je baš i boljoj glavi pomučno, podići se do visine njihove, il proniknuti okom do dna dubljine njihove; da ni nenapominjamo onu okolnost, što skoro svatko o njih onako suditi običaje, ko što mu se svidi za najbolje; odkale raznolike zablude krĕpost i s njom skopčano vĕčno blagostanje upropastjujuće, žalibože čisto lasno porodit se mogu. — Da inače srĕtnu mladež nesrĕtna ova sudbina već zarana nepostigne, i smèrtni joj nezadade udarac, odkale će prispĕti lĕk, neg iz ruke učitelja, kao čovĕka potrĕbnimi znanostmi ukrasena, i u tumačenju mĕstah sv. pisma amo spadajućih dovoljno uputjena, velevèrstna i okretna. Ovaj lĕk tim je potrĕbnii, čim u pogibeli većoj i opasnijoj lebdi glupa prostota neuke dĕčice.

§. 137.

Postanak pomislih.

Sve pomisli, izim jedinih pomislih o svetotajstvih, u sebi neimaju ništa, što bi srodno bilo s predmetih izkustva našega, već samo one u sebi sadèržaju nĕšta takova, što je samo naliko na predmete našeg izkustva; tako n. p. što je manje oli više moguće poznati možemo iz izkustva, što je pako svemoguće pod nipošto izkusiti kadri nismo. — Tako isto uvĕreni možemo biti o ljudih, koji mnogo koješta znadu, nikako pako nemožemo si pribaviti uvĕrenje o ljudih, koji bi sveznajući

Digitized by Google

bili. — Za postanak dakle pomislih osim sličnih predmetah u ćutila udarajućih, koi bude radinost našeg razuma, trěba razlogah il iz razuma, il iz očitovanja cèrpljenih, jer po ovih istom se ukazuju biljezi, iz kojih sastoji dotična pomisao; tako n. p. da se u mojem razumu porodi pomisao „o svemogućnosti božjoj“ najpèrvo iz izkustva znati moram, što znači rěč „mogućan,“ pa sada ako tomu pridadem razlog iz sv. pisma „kod Boga je sve moguće,“ onda iz ovog razloga kao biljege svemogućnosti, istom radja se u mojem razumu pomisao po imenu „svemogućnost.“

§. 138.

Ubavěst o pomislih.

O pomislih ubavěštjuj ovako:

a) Najprie napravi il obnovi takovu predstavu iz izkustva cèrpljenu, koja je slična pomisli, o kojoj ubavěštjivati želiš; čim ona predstava jasnia i živahnia bude, tim će i pomisao biti valjania; tako n. p. ako ćeš ubavěstiti děcu „da je Bog tvorac neba i zemlje, onda ju najprie o predstavi „tvorac“ uputi, ili ako je děci već poznata, samo ju obnovi. Zatim:

b) Upoznaj děcu s razlozi, il iz razuma, il iz božjeg očitovanja cèrpljenimi, i to takvimi, koji tvorenju pomisli (većinom poput slične predstave) povod daju; n. p. „nijedna stvar nemože biti sama od sebe, već svaka mora imati někoga, tko ju je napravio,“ pa onda:

c) Rukovodi děcu, da sama uslěd navedenih razlogah zaključe iz vidionih na nevidiona, iz ońutnih na vèrhućutna, n. p. „jer nijedna stvar nemože biti sama od sebe, već svaka mora imati někoga, tko ju je napravio: zato i nebo i zemlja, i sva, koja su na nebu i na zemlji, moraju imati někoga, tko ih je napravio.“ Zatim poleg mogućnosti:

d) Pozornu učini děcu na sliku i razliku obstojeću izmedju vidionog i nevidionog, ońutnog i vèrhućutnog predmeta; i pomozi joj, opažene biljege ujedno sabrati, da je kao jednu cělost misle si; nakon čega:

e) Pomisli ime nadij; pa onda:

Digitized by Google

f) Pitaj za ime, i cělu pomisao natražke razlâžuć opetuj; najposlě pako:

g) Dotičnoj pomisli priměrna čuvstva u dětinskih sèrcih probudi*). Daj da vidimo ova sva pravila u priměru već napomenutom posve izražena; dakle:

Priměr „o Bogu stvoritelju neba i zemlje.“

Na *a)* je l' se ova knjiga, ova kapa, ova cèrkva sama napravila, il' ju je tko drugi napravio? onaj čověk, koi je ovu knjigu, ovu kapu, ovu cèrkvu napravio, tvorio, zove se njezin tvorac.

Na *b)* jer nijedna stvar nemože sama od sebe biti, već svaka mora imati někoga, koi ju je napravio, tvorio;

Na *c)* zato i nebo, i na nebu sunce, měsec, zvězde i zemlja s množinom ljudih, svakojakih živinah, rastja, kamenja, nisu sama od sebe, već imadu tvorca svoga.

Na *d)* ljudi mogu tvoriti, napraviti knjigu, kapu, cèrkvu, al baš svi da bi se skupa spravili, nebi mogli napraviti baš ni jednu slamku, ili hrast, bukvu, vèrbu, ili kakov kamenčić, ili sunce, měsec i zvězde; mora dakle biti nětko izvan ovoga světa, tko ga je napravio, stvorio.

Na *e)* Onaj, koi je stvorio nebo, i na njem sunce, měsec i nebrojene zvězde, koi je stvorio zemlju, i na njoj svakojake živine, rastje i kamenje, zove se Bog tvorac iliti stvoritelj neba i zemlje.

Na *f)* kako se zove onaj, koi je stvorio nebo i zemlju? što razumiješ pod imenom Boga? Odkale znaš, da je Bog stvorio nebo i zemlju? Pojedini ljudi, ili svi ljudi, da bi se zajedno skupili, bi l' mogli nebo i zemlju itd. napraviti, stvoriti? — da tko je indi napravio, stvorio nebo zemlju? itd.

---

*) Svèrsi posve odgovara poslě tvorenja pomislih tičućih se Boga, duše i věčnosti, priměrna čuvstva ljubavi, zahvalnosti, strahopočitanja, kao takodjer svesèrdnu odluku krěpostna življenja, poboljšanja itd. ustopice u sèrcu dětinskom probudjivati; jer mladjano sèrce u takvom slučaju bèrzo se razigra, i plamom ugodna čuvstva uzhitjeno sěme nauka u se rado prima; volja pako uslěd toga lasno se sklanja i odvažuje na dotične čine.

Digitized by Google

Na *g)* moja děco! pravo rekoste: da je Bog stvorio nebo i zemlju; Bog je stvoritelj nebesah i ovoga světa. Nebo, zemlja, sunce, měsec, zvězde, bèrda i doline, potoci, dèrvje, ptice i četveronožne živine, sve dolaze od Boga, sve ih je Bog stvorio, zato draga moja děco! istinu ovu duboko usadite u svoju pamet i sèrce; dapače mila děčico! kolikogod putah na dan pogledate na modro nebo, i na njem smotrite sunce, kojeno je lěpše od zlata; il kad po noći opazite zvězde, kojeno bolje sjaju neg drago kamenje, ustopice pomislite: Bog je stvorio ovo žarko sunašce, Bog je stvorio ove sjajne zvězde. Kad ugledate cvětje na polju, kad se divite nad krasotom njegovih raznih bojah i kad se nasladjivate njegovim mirisom, onda pomislite na Boga, koi je to cvětje napravio, i toli krasno zaodio; kad čujete, kako sitne ptičice pěvaju svoje divne pěsmice, i kad vam se na to razigra sèrce od veselja, onda pomislite: da je Bog i te ptičice stvorio, i naučio jih te njihove krasne pěsmice. — Doista, Bog je i vas, i roditelje vaše, i mene, i sve ljude stvorio, on je storitelj cěloga světa. — Dakle moja mila děco! sve si dobro zapamtite, što vam rekoh o Bogu stvoritelju našem gospodinu; dapače svi sa mnom sad padnite na koléna, klanjajte se njemu i zavapite:

Svemogući dobrostivi Bože! ti si mnogo veći, neg da bi te kratkim razumom našim domašiti mogli; — sve što vidimo, sve je dělo rukuh tvojih; — sve što dobra uživamo, sve jedino milosti tvojoj imamo zahvaliti; — ti nam sve daješ, — ti nas sve ljubiš, — o da bi te i mi ljubili, i zahvalni ti bili na tolikih tvojih dobročinstvih!

Kadšto možemo o pomislih na u nogo kratji način ubavěštjivati, ako naime sličnu predstavu za temelj dotičnoj pomisli služeću na višji stepen podignemo, pa onda razlog iz božanskog očitovanja il iz razuma navedemo, da time děcu uvěrimo o jestvu (realitas) iste pomisli.

Primĕr „o Bogu najdobrostiviemu.“ Onaj čověk, koi nam daje samo ono, što nam trěba, da jědemo i pijemo, zove se dobrostiv; ako pako tako zovemo čověka, koi nam samo ono daje, što trěbamo, da jědemo i pijemo, kako ćemo zvati onoga čověka, koi nam osim jěla i pitja još daje, kapu, cipele i novacah? Jerbo takova čověka dobrostiviim zovemo, kako ćemo

Digitized by Google

zvati Boga, koi nam osim jěla, pitja i oděće, sve daje, štogod trěbamo, i zdravje i duše spasenje? Boga zovemo najdobrostivniim, jer čitamo u sv. pismu „dobrostivost njegova dopire do neba.“ Iz kojih rěčih sv. pisma znamo, da je Bog najdobrostivii? zašto Boga najdobrostiviim nazivamo? tko je dakle najdobrostivii?

Indi moja draga děco! jer vam Bog po roditeljih vaših daje jělo i pitje, jer vas po učiteljih vaših u svetoj kěrštjanskoj věri naučati daje, jer vam Bog daje zdravje, i jednom, ako izpunite njegovu svetu volju, podělit će vam svoje nebesko kraljestvo; zato děco moja! kadgod dobročinstvo kakovo primite iz čije mu drago ruke, uvěk smislite se na Boga, od njega bo dolazi svako dobro; i radi toga recite: hvala Bogu!

Članak VI.

O srědstvih obilnieg razjasnjenja.

§. 139.

Potrěba srědstvah obilnieg razjasnjenja.

Dosad pokazasmo i razvismo načine ubavěštjivanja o raznih predstavah. Sad nam neostaje ino, neg da naznačimo shodna srědstva, kojimi se ubavěst vèrlo razjasnjuje.

Potrěba srědstvah ovog razjasnjenja svakomu će tim bolje u oči udariti, čim više uzme na um, da dětinske duševne sile nisu kadre lasno doprěti do visine, iz koje se pravo světlo razprostire vèrh stvarih tako, da se one ukazuju u svojoj pravoj slici. — Znamo takodjer, da što nije jasno, niti živahno nelebdi pred očima, niti dugo neostaje u uspomeni, niti vèrlo nedira u sèrce.

Med srědstva potanjeg razjasnjenja spadaju: *a)* priměri, *b)* prilike, *c)* opreke, *d)* poslovice, i *e)* rěčotumačenje. — Dakle o ovih na pose.

Digitized by Google

§. 140.

Primĕri.

Po primĕru razumije se predstava obćeg pojma, u posebnom kakvom slučaju izražena.

Primĕrom mogu se pojmi razjasniti na dva načina; naime ako se *a)* ili navedu pojedini slučaji, u kojih je obći pojam čisto jasno izražen; *b)* ili ako se pripovĕdi kakov dogadjaj, u kom se pojedine česti dotičnog pojma sadĕržaju, pa onda, ako se po svĕrsi shodnih pitanjih izpipa iz dĕce; da li su istu stvar dobro shvatila. Pĕrvi način zove se *navod*, a drugi *pripovĕdka.*

Pojam „o nenavisti“ navodom ovako se razjasniti može: kaži mi Martine! kako ti je bilo kod duše, kad si opazio, da tvoji roditelji mladjega tvoga brata radje imadu neg tebe? — Kako ti je bilo kod duše, kad si čuo, da sam Janka pohvalio zato: što bolje od tebe znadĕ kĕrštjanski nauk? To neugodno čuvstvo, ta nutarnja žalost poradi tudja dobra, zove se nenavist. —

Pripovĕdkom pako isti pojam „o nenavisti“ ovako se razjasniti dade: Čitamo u sv. pismu (knj. porod. pog. 4.) da je pĕrvi čovĕk Adam imao dva sina; pĕrvomu stariemu sinu bilo je ime Kain, i on je bio poljodĕlac; drugi pako mladji sin zvao se je Abel, i bio je pastir ovacah. Dogovoriše se bratja ova, da darove Bogu prikažu. I zbilja. Kain žĕrtvovà Bogu darove od ploda zemlje, a Abel ih žĕrtvovà od onih ovacah stada svojega, kojeno se najpĕrvo izlegoše. Dar Abelov dopadĕ se Bogu, a dar Kainov nije mu se dopao; zato razljuti se Kain na svojega brata Abela, i naumi mu zlo učiniti. Zato reče Kain svojemu bratu Abelu: ajde brate da na polje izajdemo. I kad biahu na njivi, ustade Kain proti svojemu bratu Abelu, i ubi ga.

Daj mi Martine sada sve pripovĕdaj, štogod sam rekao o bratji ovoj. — Dobro si zapamtio, i sve si baš valjano kazao.

Al sada dobro pazite dĕco! ona duševna bol, ona duševna žalost, ono nepovoljno čuvsto, koje se u duši porodi zbog tudje srĕće, tudja dobra, zove se nenavist.

Digitized by Google

Što će reći nenavist? što ćuti onaj u sèrcu svojem u duši svojoj, koi je nenavidan? što je nenavist, kakov je bio Kain svojemu bratu Abelu? zašto je bio Kain svojemu bratu Abelu nenavidan? — Da bi ti vidio u kojèga dèteta lèpu kakovu knjigu i poželio ju imati, kako bi ti bilo onda kod duše tvoje? zašto bi se neugodno čuvsto porodilo u duši tvojoj? to neugodno čuvstvo poradi tudje srèće, tudja dobra, kako se zove? nenavist.

Dèco moja! nenavist je jako mèrzka, jest veliki grèh, jerbo je odurna Bogu i jato zlih poslèdicah vuče za sobom; iz nje proiztiču svadnje, kletve, bitke, ubojstva, tužbe itd. — Zato draga dèco! kad vidite u koga lèpih stvarih, lèpu kapu, il opravu, lèpu knjigu, il kad čujete, da ja il drugi ljudi dobra dèčaka poradi marljivosti, krotkoće itd. hvalimo, nežalostite se zato u sèrcu svojem, nebudite nenavidni, jerbo: Zaviditi bratu srèće blago, znajte da ni dobrom Bogu drago.

Po primèrih dadu se pojmi i istine najkratjim putem lasno najti, nadjene bistro razjasniti, pravo poznati i čvèrstie zapamtiti. Primèri takodjer olakšavaju uspomenu, oštre i vèžbaju sûdove, i smožno potiču nagon slèdovanja.

Da pako primèri budu pravo razjasnjenja srèdstvo, valja da su dostojni, jasni, točni, prilagodljivi, živahni i zanimivi.

Prie neg što učitelj započme obučanje, trèba da se ogledje za primère, kojimi će razjasniti svoje predmete; inače bo lasno će ugreznut, i težko će se izkopati moći. — U povèstnici starog i novog saveza ima množina primèrah svakojake vèrsti. Zato ih iz nje cèrpiti valja, već i poradi toga, da se dèca s njom bolje upoznadu; tako primèri odavle cèrpljenimi trèba razjasnjivati; n. p. providnost božansku iz čèrtice o Josipu; nazlob iz čèrtice o Kainu, i o Josipovoj bratji; oholost iz čèrtice o gizdavih angjelih i o Amanu; jakost iz čèrtice o majci makabejskoj; tèrpljivost iz čèrtice o Jobu, Isukèrstu, apostolih itd.

§. 141.

Prilike.

Prilika je uzporedjenje dviuh sličnih predmetah ili pojamah, za da se biljezi jednoga po sličnih biljezih drugoga bolje

Digitized by Google

razjasne; n. p. ko što mraz škodi mladomu rastju: tako škodi zločest primĕr nevinoj mladeži *).

Za srĕdstvo potanjega razjasnjenja služe prilike, jer nevidione istine kao u nĕkoj odori pred oči donose, pamtenje podpomažu, bodre i goje pozornost, i ujedno oštre i bistre um; zato njimi u pučkom obučavanju rado se služaše isti Isukèrst, ko što je viděti skoro na svakom listu sv. pisma **).

Prilike trĕba da su *a) dostojne,* jer sve, što je u prilikah mèrzko ili smĕšno, dĕca na isti vĕrozakon lasno protežu; tako

---

*) Neće biti s gorjega, ako ovdĕ navedemo nĕkoliko prilikah. Što trun oku, to je grĕh savĕsti. — Kano što dĕte sigurno spava u krilu svoje majke: tako i čovĕk je siguran, koi se spusti na Boga. — Kao što ćeš se opeći, ako turis pèrst u vatru: tako ćeš izgoréti, ako se lahkoumno baciš u pogibel. — Ko što nitko ništa nežanje, ako ništa neposije: tako tko se ništa nenauči, nemože ništa znati. — Kano što slova, koja se urĕžu u mlado dèrvo, s njime rastu: tako će i s vami rasti, što se sada naučite. — Kao što se led lasno probije, na kojem se dĕca sklizaju: tako i veselje ovoga svĕta može nam nauditi, kad mislimo, da smo najsigurnii. — Ko što dobri Bog pusti daždditi vèrh dobrih i zločestih ljudih: tako i mi dobrim i zločestim ljudem, moramo dobro želiti i činiti. — Kao što je lašnie činiti ono, što puno truda nestoji; al ipak ko što mora se popeti na vèrh bèrda, tko želi na njem biti: tako i mi moramo puno koješta pritèrpiti, ako želimo dobri i krèpostni biti. — Kao što nije čisto dĕte, koje ima čistu košuljicu, ako su mu zamazane ruke ili noge: tako ni čovĕk nije čist, to jest krĕpostan, ako se samo Bogu moli, i ide u cèrkvu, a kad kući dodje, svadja se, tuče, psuje, krade itd. — Kano što dobra majka miluje svog dobrog sina: tako i nas dobri Bog miluje, ako smo dobri. — Kao što orgule nisu pobožne, jer samo sviraju u cèrkvi, a neznaju, što rade, jer neimaju ni uma ni sèrca: tako i vi ako nuz orgule samo pĕvate svet, svet, a na Boga ni nemislite, ni nećutite što pĕvate, niste pobožni. — Ko što svaki čovĕk ima tĕlo i dušu: tako i svaki čin ima tĕlo i dušu: čin isti je tĕlo, a nakana je njegova duša. — Kao što dim jedva što se digne, i već ga nestane: tako i čovĕk bio pa nije.

**) Osim Isusovih prekrasnih prilikah i pričicah: o ptičicah nebeskih i poljskom liljanu, o neplodnoj smokvi, o poslenicih u vinogradu itd. preporuku zaslužuju: F. A. Krummacher's Parabeln; Gleichnisse von Schwäbel; Gleichnisse von G. Klotz. — Prem ako se slučaji u pričicah predstavljeni zbilja dogodili nisu, zato ipak pričice medju laži uvèrstit se nemogu, jerbo nenavadjaju se nakanom prevare, već samo poradi obilnieg razjasnjenja dotičnog nauka.

Digitized by Google

bi pogèrdno bilo presveto trojstvo prispodobiti sa sadžakom trojnožnim. *b) Razgovetne,* to jest: da su učenikom il poznate, il da im se lasno raztumačiti dadu, n. p. kao što za noćju slědi dan: tako za tugom slědi radost. — Imat će pako prilike ovu vlastitost, ako uzete budu od stvarih iz dětinskoga kruga cèrpljenih. *c) Jasne,* da odmah u oči udare n. p. ko što oblaci na nebu bèrzo prolaze: tako isto bèrzo prolaze i dnevi života našega. *d) Točne*, da istu stvar valjano razjasne, i krivomu pojmu predusrětnu; n. p. ko što zèrnce, koje se u zemlju baci, poslě několiko vrěmena u lěpšoj slici iz zemlje izadje: tako isto i tělesa, koja su u grobu, iz njega će u lěpšoj slici jednom izaći.

U porabi prilikah trěba:

a) Predmet prilike učenikom živahno pred oči staviti, pa onda:

b) Na spodobu izmedju prilike i predmeta obstojeću pozorne ih učiniti, n. p. ko što dobri otac opraštja svojemu dětetu, ako se poboljša: tako isto i Bog opraštja grěšniku čověku, ako se poboljša. — Ko što sunce noćnu tminu razsvětljuje i zemlju grije: tako i Isukèrstov nauk tminu našeg uma razsvětljuje, i sèrce grije. Zatim trěba:

c) Pustiti, da děca obće biljege obadviuh predstavah navedu, ujedno saberu, i točku prispodobe uvide; što se najlašnje postići može po pitanjih svèrsi shodno stavljenih; n. p. što čini otac, kad se poboljša njegovo zlo děte? a šta čini Bog, kad se poboljša grěšnik čověk? — Šta biva kad se porodi sunce? a što je bilo, kad je Isukèrst navěstio svoj nauk? Čemu možemo prispodobiti Boga, jer poboljšanu grěšniku opraštja njegove grěhe? zašto mi možemo Boga prispodobiti otcu, koi opraštja svojemu sinu? Čija je slika otac opraštjajući svojemu zločestu sinu? a čija je slika zločesti sin? — Čemu možemo prispodobiti sunce, jer noćnu tminu razpèršuje i zemlju grije? zašto mi možemo Isukèrstov nauk prispodobiti suncu? Čija je slika sunce? a čija je slika Isukèrstov nauk itd.

Nevalja poradi razjasnjenja jednog istog predmeta na jedan put navadjati mnoge il različne prilike; jer děca mogu se time lasno smêsti. Nevalja takodjer za razjasnjenje otajstvah prilike upotrěbiti, time bo se tvore krive pomisli o njih. Tako bi

Digitized by Google

falio, tko bi rekao n. p. božanstvo i čověčanstvo u Isukèrstu u jednoj osobi tako su sjedinjena: ko što je zejtin i voda u jednoj čaši bez, da se poměšaju, i jedno isto postanu.

§. 142.

O p r ě k e.

Predstava ili izreka metnuta nuz drugu sebi čisto protivnu, zove se opréka; n. p. dan i noć, krěpost i opačina, kèrštjanin i židov.

Opréke su shodno razjasnjenja srědstvo; jer protivna ako se uzporede, najbolje se razjasnjuju. Osim toga oprékami dadu se najlašnje izraziti *a)* predmeti, o kojih mnogo je lašnie tvèrditi što nisu, neg što jesu; n. p. duh, krotkoća, miroljubivost, kano takodjer *b)* někoji grěsi i opačine, n. p. bezobraznost, bludnost, *c)* pojmi nijekajući, n. p. nepokornost, nepriatelj, bezdušje, lěn, zloćudan; napokon *d)* granice ćutjenjah i činah oprékami najjasnie označuje se; n. p. štednja po oprékah lakomosti i razmetnosti; poniznost po oprékah gizdosti i duševnog nehajstva; prostodušje po oprékah šutljivosti i bèrbljavosti.

Nevalja navadjati opréke *a)* odviše živahne, malo bo zanimaju; n. p. dobrota i vrag; *b)* odviše udaljene, jer se lasno naći nedadu n. p. ljubi li děte součenika svoga, koje mu prišapne odgovor, kad ga zapita učitelj? *c)* mnoge na jedan put, jer raztresuju i prěće razjasnjenje, n. p. falio bi, tko bi hoteći razjasniti, „što će reći raditi," kazao: radi li ono děte, koje pod obučanjem razgleda, nogama klinpeće, listove u knjizi amo tamo prevraća, i jednako sad se u džep maša, sad pèrsti prebire, sad bližnjega drúga šćipa, sad se našklebi, sad se po glavi češe itd. *d)* dapače valja samo toliko oprékah navesti, koliko je dosta, da učenici jedan predmet od drugoga razabrati mogu, ako poněšto samo napnu sile uma svojega; n. p. da li se ono děte Boga rado moli, koje muhe hvata, kad se počme Boga moliti? Je l' i čifut kèrštjenik čověk?

Opréku kao srědstvo potanjega razjasnjenja ovako upotrěbiti valja:

a) Najpèrvo predstavu il izreku o kakvom predmetu, kojega opréku navesti želiš, točno izrazi, n. p. onaj čověk zove

Digitized by Google

se kèrštjanin, koi je kèrštjen u ime otca, i sina. i duha svetoga. Zatim *b)* navedi opréku predstave il izreke, i odmah pitaj: da li se predmet opréke u priobćenoj predstavi, il izreki nalazi; n. p. je l' se i čifut može kèrštjanin zvati? Pa onda:

c) Išći, da učenici navedu razloge svojeg odgovora; što ako nebi mogli, onda im opréku raztoči tako: da razloge lasnó uviděti mogu; n. p. zašto kažeš, da se čifut kèrštjanin zvati nemože? kèrštjanin čovèk u čije ime kèrštjen je? Je l' i čifut kèrštjen u ime otca, i sina, i duha svetoga? Može li se dakle reći o čifutu, da je kèrštjanin? Da čifut kèrštjenikom postane, što bi morao učiniti? zašto bi se morao pokèrstiti? Tko je indi čifut? a tko je kèrštjanin?

§. 143.

Poslovice.

Poslovica je kratka izreka istinu kakovu živahno izražujuća; n. p. „umiljato janje dvě matere sisa, neumiljato nijedne. — Tko pod drugim jamu kopa, sam u nju se zakopa. — Kako pravo, tako zdravo.“

Poslovice jasno predstavljaju vèrhućutne istine, oštre um, podpomažu pamtenje, jače uvěrenje, ugodno diraju u sèrce, i smožno ga potiču. Njimi dakle valja se u obučanju služiti tim više, jerbo ih s najboljim uspěhom upotrěbljavahu mudri Salamon, isti Isukèrst i apostoli; n. p. „nije učenik vèrh naučitelja“ (Luk. 6. 40.) „Kojom měrom měrili budete ljudem, istom měrom i oni vam će odměriti.“ (Luk. 4. 24.) (Vidi: Rim. 8, 28; Čin. apost. 5, 29.)

Što se tiče pravilah, kojih se dèržati trěba u porabi poslovicah:

a) Poslovice takove samo upotrěbi, koje se slažu s dostojanstvom i svetostju věrozakona, protivne pako nenavadjaj; n. p. „tko dobro maže, vozi se dobro. — Sila Boga nemoli.“ — Ili město: „što se reče, to se neporiče;“ nekaži: „što se pljuje, to se neliže.“

Digitized by Google

b) Izmedju poslovicah istovetna smisla navadjaj jasnie i poznatie; n. p. město: „kakva ptica, takvo jaje;“ reci: „kakva mati, takva kći;“ ili: „neće voćka izpod debla.“

c) I nepoznate upotrěbi, samo ako jih prie dovoljno razjasniš; n. p. „nitko nemože dvim gospodarom služiti. — Dva bez duše, a tretji bez glave. — I cèrna krava bělo mlěko ima. — Nuz suho dèrvo i sirovo gori.“

d) Poslovicom nepočimaj, već dovèršuj obučavanje; ona bo je samo srědstvo razjasnjenja; n. p. kada si već dokazao, da pijanstvo tužne poslědice, pače zaranu smèrt za sobom vuče, onda istom navedi poslovicu: „tko mnogo pije, malo popije.“ Napokon:

e) Mnogo poslovicah na jedan put nenavadjaj; jer one time svoju cěnu gube, nezanimaju, a i onako nedadu se tako lasno zapamtiti.

Med poslovicami, kojimi se prostota rado služi, ima dosta dvolikih, sramotnih, krivih i ćudorednost upropaštjujućih; n. p. „u kakovom si kolu, onako igraj. — Kako větar puše onako kabanicom okreći. — Tko se dèrži pravice, nedoji kravice. — Tko istinu gudi, gudalom ga po pèrstih biju“ itd. — Naučitelju neostaje ino, neg da svoje pozorne učini na zloporabe ovih poslovicah, i ujedno jih opomene, da se njimi nesluže u dotičnih slučajih. Za pokazati pako nespretnost poslovice kakove, trěba ju il razjasniti, il drugom čisto protivnom zaměniti i izpraviti; n. p. poslovicu: „u kakvom si kolu, onako igraj,“ izpravi: može se u kolu igrati, pěvati i veselit se, al samo na toliko, na koliko se pristoji, na koliko je Bogu i poštenim ljudem drago; zatim drugu poslovicu navedi, jerbo se veli: „dobro je svirati, al valja sviralu i za pojas zaděti.“

§. 144.

Rěčotumačenje.

Po rěčotumačenju razumijemo razlaganje kakvog izraza, za pokazati: da se dotična stvar u njem sadèržaje; n. p. milosèrdje, svetotajstvo, blagorodan, neuk.

Digitized by Google

Ovim srědstvom mogu se samo takove rěči razjasniti, koje već u sebi kakov pojam imadu. — Isto tumačenje valja da je prosto, jasno i kratko.

Odsěk II.

Način uvěravanja o nebeskih istinah.

§. 145.

Savez s priašnjimi.

Da nebeske istine postanu predhodnicom zvězdom života, nije dosta o njih ma kako jasne predstave imati, već trěba i savez izmedju njih obstojeći uviděti, to jest: trěba se o njih uvěriti iliti osvědočiti; što kako se postići može, pokazat ćemo u ovom odsěku.

Članak I.

O sûdovih.

§. 146.

Sudeća moć i njena važnost.

Nakitjena je duša naša moćju, kojom izmedju dviuh ili više predstavah obstojeće odnošenje iliti savez opredělјuje; ova moć zove se: *moć sudeća, moć sudenja.*

Dužnost je učitelja ovu plemenitu moć kod svoje děce buditi i uvěžbavati; jer ona kod děce na kèrštjanski nauk dolazeće, još većinom spava u mladjanoj duši*) i ako se zarana

*) Mala děca o predmetih sude onako, ko što o njih suditi čuju roditelje, učitelje, il druge odrastle; n. p. ako dětetu rekneš: svi ljudi moraju umrěti, ono će opetovati rěči ove; ako ga pako upitaš: hoćeš li i ti umrěti? odgovorit će: ili da neće; ili počet će plakati,

Digitized by Google

neprobudi i nerazvije snagu svoju, děca neće uměti množinu božanskih istinah valjano shvatiti, dostojno cěniti, i pravo upotrěbljavati u raznih okolnostih života svoga. Velika je dakle važnost ove moći.

§. 147.

Na što valja osobito paziti u izobražavanju sudeće moći.

Ko što je želiti s jedne strane: da děca zdravo i valjano sude o dotičnih istinah; tako s druge strane veoma bi opasno bilo tako daleko těrati u ovom poslu: da děca već u tanano doba, sve okretju pod sibiku sûda svoga, i ništa istinitim nepriznaju, što se neslaže s njezinimi sûdovi. — Tko nevidi, da ovakova težnja osobito kod děce bistrieg uma, čisto lasno izvèrći se može u smělu preuzetnost, ako joj se već zarana nedoskoči. Čisto bo je naravno, da děte, čim mu iole svane u mladjanoj duši, već mnogo do sebe dèrži, i misli, da i njemu pripada pravo sudenja o stvarih budi kakovih. I ovo kada si děte zabije u glavu, baš mnogo i nemari, što govore odrastli ljudi, dapače misli, da sve bolje od njih zna i razumije; odkale

---

scěneći, da umah umrěti mora; ili neće ništa odgovoriti. Zašto? doista ne iz drugog uzroka: neg što istu stvar još pravo razabrati nemože, jer se njegova sudeća moć dovoljno još razvila nije. Ova moć u dětetu istom kasnie se probudi, i od dana do dana sve više i više razvija se; tako děte izpèrva sudi o lašnjih stvarih, i o istih stanjih duševnih ukratko i očutno izražujući sûdove svoje; n. p. mèsto sramit se, veli: pocèrvenit se; mèsto: bojat se, kaže: sakrit se, ili plakati. — Děte više putah mènja srodne izraze; n. p. mèsto: ležati po danu u postelji, veli: bolestan biti; mèsto: umrěti, kaže: spavati. — Děte, što o kom zna, to i drugomu podobnomu pripisuje; n. p. kad vidi, da se konjem sěno daje, i ono pred svojeg dèrvenog konja sěno meće; kad vidi, da lěna konja kandžiom šibaju, scěni: da je morati svakog konja šibati. Odavle će svatko uviditi, da se iz ovakovih krivih dětinskih sûdovah, čisto lasno izleći mogu mnoge zablude, zloporabe, dapače i velika nesrěća. Radi čega osobito manju děcu valja pozornim okom motriti, i u sudenju velikom tèrpljivostju rukovoditi i podpomagati, da po dugotrajnom vèžbanju kadra biti mogu stvar dobro shvatiti, o njoj zdravo suditi, i pravo ju upotrěbljavati.

Digitized by Google

biva, da děte, baš ako se i nepita, svoje mněnje izražuje o stvarih, koje i nerazumije; i što više? s odrastlimi upuštja se u prepirke, i bezobrazno jih izsměhava; dapače i o najsvetiih istinah, koje mu nisu po ćudi, blebeće pogêrdno bez svakog obzira. — Sad samo po sebi nastaje pitanje: kako se ovoj smělosti i preuzetnosti doskočiti može? nemože inače, neg ako se děca pozorna učine izmedju ostalih, na slaboću svoje duševne moći na pose, i na veliko ograničenje čověčanskoga uma u obće, na primêr druge dobre děce, na visinu i dubljinu nebeskih istinah, i na neprevarivo naučiteljsto svete matere cêrkve.

§. 148.

Što je sûd, i koje su čestice njegove.

Suditi znači dviuh oli više predstavah medjusobno odnošenje, iliti savez opredêliti. Obstojeće izmedju dviuh il više predstavah jur opredêljeno odnošenje, iliti savez, zove se *sûd;* n. p. Bog je dobar; něke žene zločesta su jezika.

Svaki sûd ima tri čestice, naime: *podmet* (subjectum); *pogovor* (prædicatum); i *veznik* (copula). Podmet je predstava o stvari, o kojoj se šta pogovara, to jest: tvêrdi oli niječe. — Pogovor je predstava o onom, što se o stvari tvêrdi oli niječe. — Veznik pako je predstava o odnošenju iliti savezu izmedju podmeta i pogovora obstojećem. U primêru napomenutom *Bog* je podmet, *dobar* je pogovor, a glagolj *je* veznik.

Premda svaki sûd ove tri čestice ima u sebi, ipak dosta putah biva, da se u njem koja čestica nenapominje, jer se već u drugoj kojoj čestici sadêržaje; n. p. ja spavam.

Sûd rêčmi izražen zove se *izreka.* Što ćemo dakle o sûdovih sboriti, valjat će i o izrekah.

§. 149.

Kako se tvore sûdovi.

Da možemo sûd o čem tvoriti, trêba *a)* da su nam dobro poznate sve sačineće predstave sûda, kojih medjusobno odnošenje iliti savez opredêliti kanimo; zatim trêba *b)* da imamo kakov razlog, poleg kojega opredêljeno odnošenje predstavah

Digitized by Google

tražiti možemo; napokon trěba *c)* da pronadjeno i priznato odnošenje opredělimo, i rěčmi naznačimo; n. p. da izreći mogu: „Bog je pravedan," najpèrvo moram znati: što je Bog, i što znači pravedan biti; pa onda moram razlog imati, iz koga uviděti mogu, da li pravednost Bogu pripada, ili ne? najposlě odnošenje ovo opredělјujem i velim: Bog je pravedan.

§. 150.

Ubavěst o sûdovih.

Što rekosmo glede uputjenja o predstavah, zorovih i pojmih, to valja i za ubavěst o sûdovih; jer ovi iz onih sastoje. Zato samo ukratko ovdě naznačujemo: da naučitelj ubavěštjujući o sûdovih svoj vàs napor i pozor tamo obrati: da děci sûd raztoči u sačineće čestice, i da děca svaku česticu, i obstojeće med jednom i drugom odnošenje na dotičnom razlogu osnovano razumiju, uvide i shvate, sama opreděle i rěčmi naznače.

Primĕr: „Bog je pravedan." *a)* Děco ja vam već jedan put kazah, što je Bog? što znači pravedan biti. *S*ětit ćete se dakle, da rekoh: da je Bog bitje najizvèrstnie, da pravedan biti znači: svakomu dati ono, što tko zaslužuje; dakle tko zaslužuje nagradu, nagradit ga; a tko kazan kaznit ga; *b)* slušajte, što se u sv. pismu čita: „Bog će svakoga poleg činah svojih naplatiti," tko se u sv. pismu zove pravedan? kako čitamo u sv. pismu, ko što malo prie rekoh o Bogu? što znače te rěči: da će Bog svakoga poleg činah svojih naplatiti? *c)* Tko će svakoga naplatiti? i jerbo će Bog svakoga poleg činah svojih naplatiti, kako se to kaže, da je Bog? — odkud znamo, da je Bog pravedan? što to znači; Bog je pravedan?

Članak II.

O osvědočenju.

§. 151.

Pojam osvědočenja i njegove vèrste.

Po osvědočenju razumijemo jasno poznanje razlogah vojujućih za istinu. Osvědočenje ima stubove svoje; naime: ako

Digitized by Google

ima više razlogah za, nego proti istini, *věrojatnost;* ako je pako za istinu toliko razlogah, da o njoj pametan čověk više dvojiti nemože, *izvěstnost;* napokon ako su razlozi za istinu navedeni tako jasni, da je protivno nemoguće, *očevidnost* zove se.

Osvědočenje ili je *učeno* ili *pučko;* ono na pravih svojih temeljnih učenim samo glavam domašnih, ovo pako na prostih, razgovetnih, i manje izobraženomu umu dokučnih razlozih se osniva. Ovo poslědnje bogoštovni naučitelj pred očima imati, i tèrsit se mora, da ga svojim učenikom pribavi; svi dakle njegovi razlozi, koje navadja, glede sadèržaja i slike svoje moraju takvi biti, da ih i prostota kratkim umom svojim lasno shvatiti može.

§. 152.

Potrěba osvědočenja o nebeskih istinah.

a) Děte čim se u njem pojave duševne višje sile, već pita o stvarih okó sebe ležećih: što, kako, zašto? i ako mu se pravi razlog nekaže, il dalje pita, il se našklebi, pa šuti; ako je zadovoljno s navedenim razlogom, onda očima samo trěpa, mirno stvar razabire, i ništa negovori; ako se pako upokojiti još nije moglo, pitanja za pitanji neprestance stavlja, da ga se jedva mentovati možeš. Zar to neznači: da mu duša lepti za razlozi? — pa kada je tomu tako sa stvarmi, koje děte svakdanjim okom gleda, i rukama pipa, onda to isto tim više biti mora glede predmetah vèrhućutnih — božanskih.

b) Nebeske istine kao něka světiljka dětetu světiti moraju, da ono na slizkoj stazi života svoga neposèrne, i neokalja se blatom kipućih strastih, zlih priměrah, opasnih načelah itd.; — al kako će děte te istine vèrlo cěniti, i dostojno uvažavati bez uvěrenja o blagodati njihovoj?

c) Isti Isukèrst razprostiruć blage trake svojeg nebeskog nauka, kad se pozivaše čas na izkustvo i svakdanji život, čas na vidionu prirodu, čas na izreke zdrava razuma i savěsti, čas na sv. pismo, nesměraše na ino, neg na osvědočenje.

d) Apostoli takodjer u tom poslu stupiše u stope naučitelja svoga, pozivajući se kod žudiah na božja obećanja, uči-

Digitized by Google

njena njihovim otcem, a kod poganinah na izkustvo i zdrav razum.

e) I one na nebu kèrštjanskom divno trepteće zvězde — cèrkveni otci, gorljivom revnostju nebeske istine svagdě i u svako doba nebraniahu inače, neg valjanim oružjem živahnih razlogah i spretnih dokazah.

f) I majka naša — cèrkva božja iz iste naměre sve svoje odluke osniva i gradi na postojanih temeljih na razlozih.

g) Dapače isti duh vrěmena i pogibel prěteća našoj najvećoj svetinji zahtěva čvèrsto uvěrenje o nabožnih istinah; da našima rukama izručeno čedo majke cèrkve nebude naliko na tananu tèrstiku, kojom větar amo tamo lela *).

---

*) Baš mnogo nevažu, koja se obično navadjaju proti potrěbi uvěrenja o nebeskih istinah:

a) Što trěba děci kojekakvih razlogah? dosta je, da joj se rekne: to vam ja kažem; tako katechisam propisuje; jer děca i prosti ljudi obično sve věruju, što im koi pametan čověk rekne; ili ako im se kaže: tako knjiga veli. — To je istina, da děca i prosti ljudi prem ako kažu: „gospodine! e dobro, pravo imate," ipak glavom kretju, i češuć se po glavi, dosta putah vele: „al ipak" ili „može biti." Pa baš ako se i sluči, da nam šta takvog i neodgovore, možemo li o postojanosti njihove věre osvědočeni biti? jer znamo: da oni, ko što nam danas, tako i drugomu čisto protivno tvèrdećemu sutra věruju. Bi li dakle pametno bilo, děcu i proste ljude u najdragocěniih nebeskih istinah slěpomu slučaju baciti u naručaj? Nedostatku dakle razlogah ni učitelja, ni katechisma sam samcati goli ugled doskočiti nemože.

b) Dobro, ako je slab ugled učitelja i katechisma, a ono nije slab ugled cèrkve kao učiteljice istine; dosta je, da se děci kaže: „tako sv. mati cèrkva veli." — Tà to je baš ono, što i mi tvèrdimo; to neće reći ino, neg da trěba razlogah. — I mi cèrkveni ugled neizključujemo, dapače osobitu važnost u njem polažemo, al ujedno tvèrdimo, da još i druge razloge navadjati trěba. Zato pako nitko nek nas nekudi, jer slědimo primèr Isukèrsta (Mat. 12, 10; Ivan. 5, 39.) izvèršujemo zapověsti apostolah njegovih (I. Pet. 3, 15. Rim. 12, 2. Filip. 4. 8.) i zajedno štujemo iskru božanstva — razum, kojim je Bog i prostotu nadario, koja se njim te kako vèrlo služi, valja, i mora da se služi.

c) Na taj način trěbalo bi děci dokazivati: i da je Bog, da ima věčiti život, i da duša živi věkoma; čemu pako to? kad je prastara javna věra ove istine već odavna posvetila; netrěba dakle u nje

Digitized by Google

Dakle na postojanom temelju — na osvědočenju podići trěba čvèrsti stan nabožnosti, da na njem rasti može lěpo svojim ugodnim mirisom Bogu milo cvětje — věra, nada i ljubav.

§. 153.

Srědstva osvědočenja i kakvoća njihova.

Za osvědočenje trěba dokazah. Dokazi pako nisu ino, neg razlozi za istinu vojujući; iliti izreke, na kojih se osnivaju, i iz kojih se izvadjaju istine.

Dokazi, koje navesti hoćemo, moraju biti *a) pravi*, da se baš iz njih dotična istina izvadja; *b) razgovetni*, da ih učenici snagom duše svoje shvatiti mogu; *c) očutni*, da se po njih um dětinski iz vidionih na nevidiona, iz posebnih na obća, iz pojedinih priměrah na obćenita pravila, kao po někih stupajih gorě podigne i uznese; *d) jasni*, da děca izmedju dokaza i istine obstojeći savez lasno opaze i dokuče.

§. 154.

Vrěla dokazah.

Vrěla, iz kojih dokaze cèrpiti valja, slědeća su:

I. *Razum*, naročito glede onih istinah, koje se iz njeg izvadjaju, i koje se očitovanjem božjim potvèrdjuju, razjasnjuju, ili podpunjavaju. — Tkogod se diči imenom čověka, ovo vrělo u sebi ima, da istinom okrěpiti može dušu svoju. — Al žalibože — poslě kako uvehnù nebeski cvět naše prabitne nevinosti, vrělo ovo pod zakonom grěha zamuti se — i oslabi. — Medjutim granulo je sunce nebesko — očitovanje božje, i mi usrěd gustih magluštinah putenoga pojavljenja, kojeno je u udih naših, sigurnim korakom napréd stupati možemo k vèrhuncu istine.

---

dirati. Pa ako se baš i dirne u istine ove, da li će one šta od svetinje svoje po tom izgubiti? dapače imena ova tim će biti svetia, čim jasnie i razgovetnie bude ono, što se njimi naznačuje; samo ako se cilj obučanja i dohit učenikah izpred očiuh i ovdě neizgubi.

Digitized by Google

II. *Izkustvo* nutarnje i spoljašno rodjeni je otac našeg mnogovèrstnog znanja, i dosta je putah naša jaka podpora, na koju se bez straha oslanjamo. — I sbilja tko će protivit se onomu, što i sam opazi budi u duši svojoj, budi u vidionoj prirodi — u knjizi božjoj?

III. *Sv. pismo* nebeska je knjiga, koju dotični pisci božjim pèrstom napisaše na čovèčanstvo, da pozna volju nebeskog otca svoga, i da poleg nje boravi dneve života svoga, — sidro je, na koga se spustit može, bez dvojbe, bez straha, bez pogibeli svake, — zvězda je, koju slěditi trěba na putu života, — sunce je — pravo božansko sunce, koje svojimi blagimi traci světi svakomu čověku, da doći može do izvora — do pravog lica istine.

IV. *Predanje božansko* (traditio) smatramo za drugu světiljku, koja nebesku svoju světlost razprostire po širokom cèrkvenom obzorju, od početka cèrkve, svejednako do današnjeg dana.

V. *Ugled čověčji.* Živahno osětjamo u nami nčki smožni tajni nagon, da istìnitim priznamo ono, što je proizteklo iz sèrdca, koje visoko cěnimo, ljubimo.

§. 155.

Na što trěba osobito paziti u porabi dokazah.

1. Trěba osobito paziti; da děca odnošenje iliti savez med dokazom i istinom obstojeći lasno uvide, i dobro shvate; jer inače neće se moći osvědočiti o dotičnoj istini. Radi čega:

2. U navadjanju dokazah, osobito ako su děca slabie glave, valja čisto polagano napréd stupati; děci bo je najtežje dokučiti rečeni savez.

3. Točnostju dokazivanja netrěba si baš mnogo glave razbijati, dosta je, ako se navedu samo pogděkoji razgovetni ali temeljiti dokazi; onda bo je samo nadat se dobru uspěhu, kad se posebni dohit učenikah dostojno uvažava. Poleg toga valja se osobito postarati:

4. Da dotična istina učenikom do sèrca pronikne, dirne ga, i omili mu; inače bo cilj obučavanja dostignuti bit će nemoguće.

Digitized by Google

Ovo će pako učitelju srětno za rukom poći: *a)* ako čedno navede svoje dokaze, i zajedno uzgoji sniženost i věrosklonost u sèrcu učenikah svojih; n. p. „iz kojih rěčih predragog Isukèrsta znaš, da ćemo jednom uskèrsnuti?“ — „Šta reče veliki apostol Pavao: o kradljivcih, o pijancih?“ itd. *b)* Ako dokazivajuć istine, iz sèrca svetostju věre uzhitjena uzgovori; jer što iz sèrca iztiče, to do sèrca i dotiče. *c)* Ako tečajem cěla obučanja, bez svakog gnjěva svojim pokaže: kako bi ih o istini navedenimi dokazi rada uvěriti; što će mu tim bolje uspěvati, ako ga děca budu štovala i ljubila; ako děci priazno preporuči: da više putah Boga mole za prosvětu uma, za dar věre; ako u svakoj sgodnoj prigodi dětinsku pozornost svèrne na primère dobre děce, i krěpostnih ljudih rada sve věrujućih, što je Bogom očitovano; ako kod svakog članka věre pokaže njen blagi uticaj u srěću i nesrěću našu; ako děci osobito dužnost věre živahno stavi pred oči.

Članak III.

O dokazih iz razuma.

§. 156.

Pojam i potrěba dokazah iz razuma.

Istinu kakve izreke izvesti iz druge izreke jur istinitom priznate, reći će iz razuma dokazati; n. p. „Bog je svesioni svět stvorio.“ Izreku istinitom priznatu, iz koje se izvadja kakva istina, zovemo dokaz iz razuma.

U věrozakonskom predavanju dokaze ove vèrsti navadjati trěba *a)* jer oni razvijaju sile čověčjeg razuma *b)* i čine, da se děca pomalo priučaju nebeske istine priljubljivati pojedinim okolnostim života svoga, *c)* oni istine ove nadahnjivaju duhom miline, *d)* dapače děca mnoge izmed ovih istinah inače nebi mogla ni shvatiti *e)* ni osvědočit so o potrěbi, blagodati, i istinitosti očitovanja božjega *f)* njih poněšto ima i u katechismu, *g)* nje zahtěva isti duh vrěmena, pred kim se neplaši naše

Digitized by Google

bogoštovje, *h)* njih takodjer navadjahu Isukèrst i apostoli njegovi. (Mat. 6. Dogod. apos. 17, 22. Rim. 1, 19.)*).

*) Možda će se naći gdèkoja duša, kojoj, što rekosmo, neće bit po ćudi. Čujmo te stare uvèk nove ukore, i malko ih uvažimo:

a) Tupoglava seljačka děca te dokaze shvatiti nemogu. Je l' sbilja? zar nije množina ovih posve razgovetnih, očutnih i ujedno temeljitih dokazah, koji se i u krugu proste seoske děčice s najboljim uspěhom upotrěbiti dadu?

b) Pogibelno je navadjati dokaze iz razuma; njimi bo se podkâpa postavna věra. Dà kako mi bi postavnu věru stèrmoglavili, kada bi rekli: „děco nevěrujte ništa, neg što možete dokučiti razumom svojim," il kad bi ove dokaze predpostavili dokazom iz očitovanja cèrpljenim; to pako niti nam nije po ćudi, niti je naměra naša.

c) Suvišni su ovi dokazi u obučavanju mladeži. Borme nisu! jer imadu za se puno vojujućih gorě navedenih razlogah.

d) Timi dokazi vrědja se katholičko načelo, usled koga trěba slušati cèrkvu kao neprevarivu naučiteljicu istine. Mi ovdě nevidimo baš nikakve uvrěde, jer i cèrkva izreke svoje glede mnogih nabožnih istinah, osim božanskog očitovanja osniva i gradi na dokazih iz razuma; zašto dakle i nam nebi prosto bilo slěditi taj njezin priměr? — Zar nebeske istine, koje uči majka cèrkva, neće istoj děci tim milie biti, čim bolje spaze, da se one slâžu s njenim razumom, i da blagotvorno utiču u razne okolnosti čověčjeg življenja? — Pa je l' cèrkva sve božanske istine opredělila i naznačila? — ako pak nije, odkale ćemo onda za nje cèrpiti dokake, ako ne iz razuma?

e) Odviše je pretěrano ovo zahtěvanje; jer usled njega morala bi mladež svojim razumom sve dokučiti. Nečini nam se pretěrano ovo mněnje, mi bo ništa drugo nezahtěvamo, neg da se poleg mogućnosti navadjaju samo najrazgovetnii dokazi ove vèrsti, i to naročito glede istinah dokučnih i slabiemu dětinskomu razumu; sami pako dokazi iz ugleda cèrkvenoga kod mladeži, u kojoj dusevna snaga još nije dovoljno razvijena, kao takodjer i kod zakučastiih nebeskih istinah dà kako uvèk su na svojem pravom městu. — Razumu dakle ustupiti valja město — al koje mu dolikuje u kući božjoj — u cèrkvi. — Doista tko se nebi poslužio njegovom blagodatju, krivicu bi naněo istomu Bogu, i čověčjemu dostojanstvu, lišio bi čověka njemu prirodjena světla, i oborio bi ga na onaj nizki stepen, na kom stoji bezrazložna životinja. — Indi uzkrisimo ovu božansku iskru, koja tinja u mladjanoj duši i seljačkog dětete, tà i ono premda čami u sirotinji svojeg nesmiljenog udesa, stvor je božji, stvor je najplemenitii na ovome světu; nebojmo se, da ova plemenita iskra neće upaliti, Bog, koi ju dadě, dat će joj i snagu, koje tomu trěba.

Digitized by Google

§. 157.

Gradivo i slika dokazah.

Svaki dokaz iz razuma ima svoje gradivo, i svoju sliku; po njegovom gradivu razumijemo čestice, iliti sûdove, iz kojih on sastoji; a po njegovoj slici razumijemo isti način, na koi su sastavljene te njegove sačineće čestice iliti sûdovi.

Što se tiče gradiva, svaki dokaz obično sastoji iz trih izrekah, naime: gornje, srědnje i zaglavne. — Gornja izreka u sebi mora sadèržavati obću kakvu istinu n. p. „svi ljudi umrěti moraju;“ — srědnja pako izreka mora izražavati osobitu kakvu tvèrdnju (affirmatio), kojom se drugi kakvi sûd izvadja iz one priašnje obće istine, n. p. „Martin je čověk“ — napokon zaglavna izreka mora izražiti savez obstojeći medju onimi predtečnimi izrekami, n. p. „indi Martin umrěti mora.“

Što se pako tiče slike dokaza, ova izraziti mora najprie gornju, pa onda srědnju, a napokon zaglavnu izreku *).

Jer se pako čověčja duša prosto kretje u mišljenju svomu, ovaj pored izrekah *a)* može se il posve preinačiti n. p. „Martin je čověk, Martin umrěti mora, jer svaki čověk umrěti mora,“ *b)* ili može se izpustiti koja izreka, kano obće poznata i nedvojbena istina, n. p. „Martin je čověk, indi Martin umrěti mora,“ *c)* ili mogu se sve tri izreke u jednu stopiti n. p. „Martin kao čověk umrěti mora, *d)* ili ko što nam pokazuje

---

*) Ovaj pored izrekah posve je *a) naravan*, jer ono, iz čega se šta dokazuje, mora prednjačiti onomu, što se njime dokazuje; děte nemože da bude prie otca svoga; *b) svèrsi shodan*, jer se njim o kakvoj istini najprie uvěriti dade; *c)* i *najlašnji*, njega bo i děca, baš ako su i slab'e glave, bez truda shvatiti mogu; tako n. p. dětetu lasno ću dokazati, da će umrěti, ako reknem: „svi će ljudi umrěti, i ti si čověk, indi ćeš i ti umrěti.“ *d)* Isukèrst se takodjer ovim poredom služaše, kad dokazà, da je slobodno u subotu lěčiti, govoreći: „ako vam magarac ili vol u bunar upade, zar ga odmah napolje neizvlačite u subotu? ako pak to činite sa živinom, zar nije čověk plemenitii od živinčeta?“ — i kad dokazà, da porez caru platjati trěba, reče: „dajte mi novac! čija je to slika i napis? i kad mu odgovoriše: carev; reče im: dajte caru, koja su careva, a Bogu, koja su božja.“ (Luk. 14, 2 i slěd. Mat. 22, 17 i slěd.)

Digitized by Google

veliki katechisam, može se navesti najprie zaglavna izreka, pa onda druge za njom, n. p. „Martin umrěti mora, jer Martin je čověk, a svi ljudi umrěti moraju.“

§. 158.

Način dokazivanja iz razuma.

Iz onih, koja o slici dokaza u predtečnom §. malo prie rekosmo, lasno je razabrati: na koi se način kakva istina iz razuma dokazuje; navadja se naime najprie gornja, zatim srědnja, pa onda zaglavna izreka; što svaka od ovih u sebi sadèržavati mora, takodjer tamo smo kazali.

Neće biti s gorjega, da vidimo istinu još i u drugom primĕru: děco! već sam vam dokao „da je Isus pravi Bog“ jer ima sve neizmĕrne izvèrstnosti pravoga Boga; — sad ću vam pako dokazati: „da je Bog Isukèrst zajedno pravi čověk“ samo pazite dobro.

„Tko ima čověčju dušu i čověčje tělo, jest pravi čověk.“

„Isukèrst ima čověčju dušu i čověčje tělo;“

„Dakle Isukèrst je pravi čověk.“

Ovaj pored izrekah, ko što pokazasmo u istom §. može se takodjer posve proměniti, dapače ga preinačivati nije samo prosto i probitačno, već je i potrĕbno; jer istolika i svakdanja većinom dosadjuju, proměne pako uvĕk zanimaju; — naučitelju dakle u ovom poslu neostaje ino, neg slĕditi primĕr starie ptice, koja skačuć iz jedne grančice na drugu, za sobom vabi mlade svoje, da oni najprie pokušaju snagu svojih slabačkih krilah, pa onda pèrhnu nebu pod oblake. — Děcu dakle o nebeskih istinah na različiti način uvĕravati valja; — duh božji puše, gdě i kako hoće.

§. 159.

Glavne opazke o dokazivanju iz razuma.

1. Kod ovoga dokazivanja trĕba osobito nastojati, da učenici *a)* najprie gornju izreku valjano razumiju, *b)* pa zatim uvide, da se srědnja izreka u istoj onoj gornjoj sadèržaje, *c)* napokon da sami izvedu zaglavu iz tih predtečnih izrekah.

Digitized by Google

2. Da pako sve ovo za rukom podje, trěba da su ove predtečne dvě izreke ili već razgovetne, ili da se prie ukratko al jasno protumače, i da se jedna za drugom čisto polagano navadja; inače bo děca, niti će njihov medjusobni savez valjano i bèrzo dokučiti, niti će lasno iz njih zakonitu zaglavu sama izvesti moći.

3. Dà kako za taj posao angjeoske tèrpljivosti trěba; al ništa zàto: ovaj golemi trud istom docnie izplati se, jer rodi ožudjenim bogatim rodom.

Članak IV.

O dokazih iz izkustva.

§. 160.

Dokazi iz izkustva i njihova važnost.

Iz izkustva dokazati znači: istinu kakovu iz opetovanih istovetnih il spodobnih opaženjah izvesti; n. p. „umèrli su ljudi, koji su pred nami živili, anda ćemo i mi umrěti.“ Opetovana istovetna il spodobna opaženja, iz kojih izvadjamo kakvu istinu, zovu se dokazi iz izkustva.

Ovi su dokazi *a)* veoma lasni, razgovetni, jaki, povoljni i postojani, dapače su *b)* dosta putah najuspěšnie srědstvo uvěrenja, kad naime iz vidionih na nevidiona, iz zemaljskih na nebeska želimo svèrnuti slabačko oko tanane dobe; ili kad hoćemo pokazati razne poslědice blage krěposti i mèrzke opačine, *c)* i Isus se služaše ovimi dokazi, n. p. kad svoje osvědoči o promisli otca svoga, govoreći: „gledajte ptice nebeske, i liljan poljski itd.“ (Mat. 6, 26—32.) isto tako uvěri je o milosèrdju božjem, kad reče: „Bog pusti suncu svomu, da izidje vèrh dobrih i zločestih, i kiši, da pade vèrh pravednih i nepravednih“ (Mat. 5, 45.) dobrotu pako nebeskog otca dokazà pitajući: „tko će izmed vas sinu svomu pružiti kamen, ako kruha zaišće?“ (Mat. 7, 9—12.)

Digitized by Google

§. 161.

Vèrste i poraba dokazah iz izkustva.

Izkustvo, iz kojega cèrpe se dokazi, il je *a)* děčije vlastito; *b)* il tudje; *c)* il spodobno.

Ako su děca sama stvar izkusila, onda ju trěba na nju samo pozornu učiniti; n. p. „děco, je l' niste više putah opazila, da duša vaša poznaje, što je dobro, i što je zlo? da se duša raduje poradi dobra, a žalosti poradi zla? da duša dobro zahtěva, a zlo zabranjuje? děco! to je savěst vaša, vi imate savěst.“

Ako pako děca istinu još nisu izkusila, onda trěba: il iz tudjeg izkustva navesti pojedine slučaje, u kojih se ta istina sadèržaje; il istinu napèrvo donesti u kratkoj pripovědki zamotanu; n.p. „Isukèrst je umro i opet oživio; Isukèrst je mnoge jur mèrtve na život probudio; Isukèrst je rekao: da će na koncu světa svih ljudih tělesa na život probuditi; indi će on i naša tělesa probuditi; to će reći: i mi ćemo uskèrsnuti.“

Ako pako istina nije osnovana ni na dětinskom vlastitom, ni na tudjem, neg samo na spodobnom izkustvu, koga su dèca o kakvom predmetu već imala, onda ju valja *a)* pozornu učiniti na to izkustvo o spodobnom predmetu, *b)* i zajedno joj reći: da obadva predmeta medju sobom prispodobe, *c)* na spodobu paze, *d)* i dobro si zapamte: u čem se ti predmeti medju sobom slâžu, i neslâžu; n. p. „Bog je svagdě.“ Kaži mi děte moje! gdě mora biti majka, da u potoku košulje opere? gdě mora biti ćaćko, da dèrvah u šumi useče? gdě mora biti děte, da se što u školi nauči? jerbo dakle majka na potoku, ćaćko u šumi, a děte u školi itd. mora da bude; je li neslědi: da čověk mora tamo biti, gdě hoće da što radi, šta učini? — Sada mi kaži drago děte! tko stvori nebo, zemlju i sva, koja su na nebu i na zemlji? gdě dakle mora da bude Bog? jerbo je Bog na nebu i na zemlji, to će reći: Bog je svagdě.“

§. 162.

Način dokazivanja iz izkustva.

Dva su načina dokazivanja iz izkustva, naime *navod* (inductio) i *spodoba* (analogia). Navodom dokazujemo, kad po-

Digitized by Google

jedine istovetne, il slične slučaje napèrvo donašamo, i ujedno dětinsku pozornost svratjamo na jednakost ili sliku, medju ovimi slučaji obstojeću, da time děca od posebnih ovih na obća zaključe; n. p. „uskèrsnutje.“ „Isukèrst je umro i uskèrsnuo, itd. dakle ćemo i mi umrěti i uskèrsnuti.“

Po spodobi pako dokazujemo, ako iz bitnih biljegah, u kojih se dva ili više predmetah medju sobom slâžu, zaključujemo: da se isti predmeti i glede drugih biljegah med sobom slâgati moraju. Tako n. p. ne samo navodom, već i spodobom može se děci dokazati: „da će tělesa naša jednom uskèrsnuti,“ ako ju pozornu učinimo *a)* na vidione predmete ovoga světa, naime: „na zèrno sěmena, na bubu itd.;“ zatim *b)* na spodobne vlastitosti med ovimi i životom našim, n. p. „ko što nam se čini zèrnce il buba bez svakog života, mèrtva; tako nam se čini i tělo naše bez svakog života, mèrtvo; ko što zèrnce meće se u zemlju, i u njoj trune: tako isto i mèrtvo naše tělo meće se u zemlju, i u njoj trune;“ pa onda *c)* na ono, što su još više o vidionih predmetih izkusila, n. p. „da niti zèrnce, niti buba cěla nepogine, već da zèrnce iz zemlje nikne, i još mnogo drugih zèrnah proizvede; da buba uvěk neostane u zavitku svomu, već ga progrize, i ko lepir iz njega izajde;“ napokon *d)* iz ovih očutnih izvadja se vèrhućutna istina, n. p. „jer dakle ni zèrnce, ni buba, ni ikakva druga stvar sa svim nepogine, nadat se možemo: da ni tělo naše neće cělo propasti i poginuti, već da će jednom iz groba ustati, to jest uskèrsnuti.“

Odavle lasno se razabrati može, da je děci spodobom veoma težko dokazati vèrhućutne istine, i da o ovih děcu još malenu, prostu i tupoglavu puno je lasnie navodom uvěriti.

§. 163.

Opazke o dokazivanju iz izkustva.

1. Dokazi iz izkustva služe za osvědočivanje o svih onih istinah, koje su osnovane na spoljašnih il nutarnjih zorovih; jer dvovèrstno je izkustvo, naime spoljašno i nutarnje.

2. Ovi dokazi bit će tim više svèrsi shodni, čim budu lagljі, razgovetnii i izvěstnii; jer što je težko i zakučasto, to

Digitized by Google

nadkriljuje dětinske duševne sile; laži pako budi kako neznatne, ne samo što se neslâžu s věrozakonskom svetinjom, i učiteljevim ugledom, već i za sobom vuku jato zlih poslědicah, naime ponajprie kojekakve dvojbe, pa onda isto nevěrstvo.

Članak V.

O dokazih iz ugleda.

§. 164.

Pojam i vèrste dokazah iz ugleda.

Istinu iz čije izreke il svědočbe izvesti, znači iz ugleda dokazati; n. p. rekao je sv. Pavao: „pijanci neće doći u nebo.“ Ovakova izreka il svědočba zove se dokaz iz ugleda. Jakost ovoga dokaza zavisi od pouzdanja prema znanju i iskrenosti onoga, koi šta govori ili svědoči.

Ovi dokazi *a)* ili su čověčji, *b)* ili božji; jer izreke i svědočbe, na kojih se osnivaju, il su čověčje, il božje.

§. 165.

Pojam, važnost i poraba dokazah iz ugleda čověčjega.

Po dokazih iz ovog ugleda razumijemo izreke věrodostojnih, i priměre slědovanja vrědnih ljudih, navedene poradi uvěrenja o istini kakvoj; n. p. „psovka je ružna, jer ju pobožni ljudi osudjuju rěčju i priměrom svojim.“

U nabožnom obučanju veoma su važni ovi dokazi, jer *a)* kod děce osobito male isti razum zastupaju; *b)* u nepokvareno sèrce blagotvorno diraju; *c)* goje počitanje prema istinitosti i izkustvu drugih ljudih, *d)* promiču pokornost, *e)* i pripravljaju děcu za družtvo čověčje, dapače *f)* dosta su putah jedina podpora, na koju se osvědočenje dětinsko osloniti može.

Ove dokaze navadjati valja: kad obučavamo čisto malu děcu, kad izbrajamo poslědice dobrih il zločestih činah, i kad potvèrdjujemo ćudoredne, il druge nabožne istine, koje se dokučiti dadu. Inače ovi dokazi u věrozakonskom predavanju

Digitized by Google

drugim puno jačjim samo za polugu služe, i zato jim prednost uvěk ustupiti moraju.

Učitelj pako u dokazivanju pogděkojih istinah pozvat se može 1. na *svoj vlastiti ugled*, on bo jest i mora da bude rěčju i činom pravo ogledalo učenikah svojih; i ovaj poziv, bez dvojbe bit će ověnčan ožudjenim uspěhom, ako si je učitelj svojih sèrca prie predobio. 2. Na *ugled dětećih krěpostnih roditeljah*, jer děca obično paze na ono, što govore i što rade svoji roditelji, o kojih prostranom izkustvu i velikoj blagonaklonosti prema osobi svojoj svaki dan vide nove dokaze. 3. Na *ugled ljudih obće za dobre i pametne dèržanih*, jer děca i prosto ljudinstvo uslěd někog sebi prirodjenog nagona većinom govore i čine, što starie od sebe govoriti čuju i raditi vide*).

§. 166.

Dokazi iz ugleda božjega, naročito iz sv. pisma i predanja božanskoga, njihova važnost i potrěba.

Izreke sv. pisma, sv. otacah i cèrkvenih zaključakah tičućih se věre i ćudorednosti, iz kojih se o nebeskih istinah

---

*) Neće nam nitko zaměriti, kad za ugled ovdě vojujemo. Tà ugled je onaj živalj, u kom počemši od zibke tja do groba, živimo i kretjemo se. — Nejako dětešce posve zavisi od ustah majke svoje, ljubopitni mladić štuje rěči naučitelja svoga, kao sv. pismo, odrastli muž ḅodrim okom motri i slědi drugove svoje, a sěda starina korak po korak stupa u stope dobe svoje. — Glupa prostota kaže: „tak su naši starci dělali," slavoželni vojak za hrabrim svojim vodjom hèrli u život u smèrt, isti mudri ljudi, koji se titraju u svojoj desnoj ruci sa srěćom, a u lěvoj sa nesrěćom raznih narodah, povirnju u sgodopise čovèčjega roda i plemena, razabiru tudje misli, i iz ovih cèrpe měrilo činah svojih. — Što je sve ovo neg sami ugled? — Ugled dakle štuje i mlado i staro, i slabo i jako, istok se pred njim klanja, a zapad mu pali tamjan. — Ako je tomu tako, da u svakdanjih stvarih bez ugleda biti nemožemo, a kako će još nejaka děčica bez njega biti u stvarih vèrhućutnih — nebeskih? njoj indi ugled i u ovih valja da bude kao něka predhodnica zvězda, kao něko otajstveno kelje, koje njeno, učiteljah, roditeljah, i svih dobrih ljudih sèrce spaja — s istim Bogom. — Kamo srěće za cio svět, da u nepovrědivom veličanstvu živi ugled!

Digitized by Google

osvědočujemo, dolaze pod imenom dokazah iz ugleda božjega; n. p. „dužni smo ljubiti nepriatelje naše; jer čitamo u sv. pismu: „ljubite nepriatelje vaše.“ „Isukèrst je pravi Bog; veli bo sv. Ignacio: „ja dičim Isusa Kèrsta kao Boga.“

Za věrozakonsko obučanje velevažni, dapače potrěbni su dokazi ovi:

a) Jer u sebi sadèržaju izreke božje, směrajuće na prosvětu uma i oplemenjenje sèrca, rěčju: na spasenje naše*).

b) Jer su u sebi posve lasni, i čisto razgovetni tako: da jih i slabački um mladog naraštaja pravo razabrati i shvatiti može.

---

*) Doduše Bog nam dadè razum kao něku světiljku, da vidimo laž i istinu u pravih svojih odorah; al metnimo ruku na sèrce, i izpovědimo: kako pokraj ove světiljke većinom amo tamo teturamo i prebijamo se od nemila do nedraga, kako čim iole puhne nepovoljno povětarce, il čim pomoli glavu kadšto čisto mala korist, već postajemo igračkom svojeljubja, i podlim robom strasti naše. — I tako biva, da što danas jednom rukom sagradimo, to isto drugom rukom danas i srušimo. — Eto děla našeg samog razuma! — Al ní na samo izkustvo nemožemo uvěk sigurno nasloniti glavu; jer se i ono měnja ko prolětno vrěme — danas ovako, a sutra onako. — Sama dakle izreka najistinitieg i najsvetieg bitja, koju naša majka cèrkva božja čuva u krilu svomu, pruža nam najjačji dokaz nebeske istine, na kojega, bilo što mu drago, baš sigurno oslonit se možemo. — Pa tko će pred božjom rěčju um sakriti, il sèrce zapрěti? ako ga oduševljava misao „svet je Bog — on sve znade, — svet je Isus — on sve znade, — sveta je cèrkva — ona pod okriljem svetog duha sa svojim blagom mirno spava.“ — Komu se neće razigrati sèrce od veselja, ako na um uzme: da je očitovanje božje ona nebeska bašća, u kojoj divno cvětje — ljubav Boga i iskèrnjega snažno niče, širom široko razširi se po čověčjem krugu, krasno procvate, i rajski svoj miris prosù po svesionih poljanah života našega, dapače poslà ga na laganih krilih nebu pod ob'ake — Tako je da, i nije drugačie. — Bog odhranjuje čověka kano brižljivi otac svoje najmilie čedo, kako indi čověku neće biti jedina slava zavisiti od svetih božjih ustah, i kako mu neće biti najveća slast, hoditi po putu božjim pèrstom sebi naznačenom? — doista čověku samo na ovom putu ruže cvatu, i on na njem samo može veselim sèrcem mirno brati dražestne lovore nepovehle slave i zajedno uživati krasni izgled srětne budućnosti — neumèrle věčnosti.

Digitized by Google

c) Jer najsmožnie diraju u sèrce, i u njem radjaju blaga čuvstva, kad ga nadahnjivaju čas veseljem, čas utěhom, u srětnom i nesrětnom položaju našeg života.

d) Jer najdulje žive u sladkoj uspomeni, kao najdragocěnie blago i bogatstvo duše naše.

e) Jer istine naravske podižu na čast i dostojanstvo istinah božjih, i time čine, da su nam one i draže i milie.

f) Jer mladež sa sv. pismom po malo upoznaju, i zajedno pokazuju, kako joj ga valja pravo razuměti, i u svoje doba shodno upotrěbiti.

g) Jer su jedini, na kojih se osniva historička i postavna strana našeg Bogom očitovanog věrozakona.

h) Jer njimi se služaše Isus i apostoli njegovi (Mark. 10, 3. 12, 10. Ivan. 5, 45—7. Děl. ap. 17, 2. II. Timot. 3, 14—17.) Napokon:

i) Jer ih navadjati zahtěva prešna naša dužnost, uslěd koje dèržani smo navěštjivati věru i krěpost kèrštjansku, i to uvěk ovu jedinu, a nikad ikakvu drugu.

Dokaze iz božjeg ugleda sadèržaje *a)* sv. pismo, b) i božansko predanje; obodvoje imadu istovetnu snagu, jer su jedna ista iz ustah božjih proizličuća rěč, kojom dobrostivi otac uči, nagovara, savětuje, veseli, kara i těši čedo svoje.

§. 167.

Način dokazivanja iz sv. pisma.

Iz sv. pisma dokazuje se ovako:

1. Najprie se navadja od rěči do rěči cěla izreka sv. pisma, iz koje želimo šta dokazati; ovu istu izreku može takodjer učitetj budi iz sv. pisma, budi iz evangjelja, ili sám pročitati, il reći kojemu dětetu, da ju pročita; neće biti s gorjega, ako se kadšto il sv. spisatelj, il njegova knjiga, il obodvoje zajedno s dotičnim brojem poglavja poimence navedu, dapače ako se poleg mogućnosti naznači vrěme, město, prigoda i ista nakana govoreće osobe; n. p. rekao je gospodin Isukèrst: „ljubite nepriatelje vaše," dakle nepriatelje naše ljubiti moramo. — Ili: čitamo u sv. pismu, u sv. evangjelju kod sv. Mate u 5. poglavju: da gospodin Isukèrst, kad ugledà množinu sa-

Digitized by Google

kupljenog puka, popè se na bèrdo, sèdè na zemlju, i izmedju ostalih reče učenikom svojim: „ljubite nepriatelje vaše“ indi i mi moramo ljubiti nepriatelje naše. — Jesmo li dužni ljubiti nepriatelje naše? Iz kojih rèčih znamo, da smo dužni ljubiti nepriatelje naše? Čije su to rèči? kod koga se te Isusove rèči napisane čitaju? kakovom prigodom, na kojem mèstu, pred kim je gospodin Isukèrst izustio rèči ove? zašto moramo ljubiti nepriatelje naše?

2. Ako je izreka sv. pisma nèšto podulja i potežja, trèba ju nèkoliko putah opetovati, protumačiti, razjasniti i zajedno dèci preporučiti: da ju dobro na pamet nauče.

3. Kada je pako izreka čisto kratka i razgovetna, valja najprie zapitati: što se razumije po njenih rèčih, pa onda ustopice iz njih dotičnu istinu izvesti i primèrna čuvstva, kadgod je samo shodno probuditi trèba. — Uzmimo za primèr rèči: (Mat. 26, 26.) Dèco! kad g. Isukèrst sa svojimi učenici na poslèdnjoj večeri biaše, on uze kruh u ruke svoje, i reče: „ovo je tèlo moje;“ zatim i kalež uze u ruke svoje, i reče: „ovo je kalež kèrvi moje.“ — Kaži mi Vinko! kod poslèdnje večere šta g. Isukèrst najprie uzè u ruke svoje? šta reče g. Isukèrst vèrh kruha? — Jer g. Isukèrst vèrh kruha reče: ovaj kruh, kojega vidite u rukama mojima, je tèlo moje, je li kruh još ostao kruh, ko što je prie bio, il je što drugo postao? Vinko! dobro si kazao: kruh nije više bio kruh, neg postao je pravo tèlo g. Isukèrsta. — Daj Vinko još i to mi kaži: na poslèdnjoj večeri, u svoje ruke šta još uzè g. Isukèrst? što reče g. Isukèrst vèrh kaleža s vinom? Je li za ovimi rèčmi: Ovo je kalež kèrvi moje, vino ostalo vino, il se je na što drugo obratilo? — Dobro si i to pogodio dragi moj Vinko! vino u kaležu, po izuštjenih Isusovih rèčih: ovo je kalež kèrvi moje, obratilo se je na pravu kèrv g. Isukèrsta. — Pa ako se je na poslèdnjoj večeri kruh u tèlo Isusovo, a vino u kèrv Isusovu preobratilo, kaži mi dète moje! što su jeli i pili apostoli na poslèdnjoj večeri? Valjano si i to rekao: apostoli na poslèdnjoj večeri jeli su pravo tèlo g. Isukèrsta, i pili su pravu kèrv Isukèrsta gospodina našega. — Sad samo pazite dèco! još ću vam nèšto kazati o ovoj živoj istini. — Poslè kad g. Isukèrst izusti rèči: ovo je tèlo moje, ovo je kèrv moja, reče apostolom

Digitized by Google

svojim: ovo činite na uspomenu moju, to jest: da se na me spomenete: Moja děco! kako reče g. Isukèrst: tako apostoli i učiniše, tako isto danas čine i biskupi apostolski naslědnici, dapače isti misnici to isto danas čine, kada kod sv. misse kruh i kalež s vinom uzimaju u ruke svoje, i križaju vèrh kruha i kaleža s vinom, i izustjivaju iste one rěči g. Isukèrsta. — Sad mi kaži Josipe! što još reče g. Isukèrst poslě rěčih: ovo je tělo moje, ovo je kèrv moja? kojim reče, da to čine na uspomenu njegovu? a koji su naslědnici apostolah? što zato čine biskupi, kada vèrh kruha i vina križajući govore: ovo je tělo moje, ovo je kèrv moja? tko još osim biskupah, po znamenju sv. križa i izustjenju ovih rěčih, obratja kruh u tělo, a vino u kèrv g. Isukèrsta? kada i gdě to misnici čine? — Je li dakle poslě ovih rěčih kruh ostaje kruh, a vino ostaje vino? da što indi postaje kruh, a što postaje vino? — Dakle vidite li děco! jer biskupi i misnici kod posvetilista sv. misse izvèršuju zapověd g. Isukèrsta, kad vèrh kruha govore: ovo je tělo moje, a vèrh kaleža s vinom, ovo je kèrv moja, kruh nije više kruh, a vino nije više vino, već kruh okrene se u pravo tělo, a vino u pravu kèrv g. Isukèrsta; ovo čineći biskupi i misnici čine na uspomenu gospodina Isukèrsta. — Al draga děco! prem ako se kruh u pravo tělo, a vino u pravu kèrv Isusovu obratja, ipak tělo tako izgleda, ko što kruh izgleda, a kèrv takov tek ima, ko što vino ima; zato kažemo: da je tělo i kèrv Isusova pod prilikom kruha i vina. — Kaži mi dakle Josipe: kako izgleda tělo? a kako kèrv Isusova? kako se to veli, da je Isukèrst? — Dobro děco moja! sveta večera je pravo tělo i prava kèrv gospodina Isukèrsta pod prilikom kruha i vina. — — Ako ćemo pako ovi nauk još bolje razjasniti, onda možemo navesti rěči: „tko meso moje jede, i kèrv moju pije, onaj ima věčiti život," to jest: onaj uživa božju najveću milost, njemu božji najveći dar u dio pada. Iz ovih rěčih moći je dokazati presv. oltarsko svetotajstvo, ako se děca pozorna učine na *a)* vidioni čin, na tělo i kèrv Isusovu, *b)* na nevidiono znamenje, milost božju, věčiti život, *c)* na Isukèrstovo naredjenje za spasenje naše. — Ova dakle sveta večera jest pravo svetotajstvo, i to najsvetie svetotajstvo, jerbo je u njem najsvetii, to jest: isti Isukèrst. Ova sv. večera zove se i oltarsko sveto-

Digitized by Google

tajstvo, jer ovaj sv. čin biva na oltaru. — Što je indi oltarsko svetotajstvo? što je u njem? Jerbo je u njem pravo tělo i prava Isusova kèrv, to jest: sám Isukèrst, kako se zato još zove ovo svetotajstvo? itd. — Dakle moja draga děco! Isukèrst je ovo svetotajstvo zato naredio, da on s nami bude, da s nami živi, da nas jači i veseli, pred tolikim dakle svetotajstvom svi, ko što stojimo, sad padnimo na koléna, i iz dna sèrca našeg zavapimo: sveti, sveti, sveti i presveti Isuse u oltarskom svetotajstvu, neostavi nas nigdar, budi s nami ti svigdar, sladki spasitelju naš!

4. Ako pako děte izreku sv. pisma dobro nerazumije, valja mu ju potanje razložiti, i svèrsi shodnimi pitanji osvědočit se, da li je ono njen smisao valjano shvatilo; n. p. iz rěčih „doći će čas, u kom svi, koji su u grobovih, čut će glas sina božjega, i onda će, koji su dobro činili, na uskèrsnutje života věčitoga, koji su pako zlo radili, na uskèrsnutje sûda napolje izaći.“ (Ivan. 5, 28, 29.) děte nemože tako lasno pojmiti nauk o uskèrsnutju tělesah; zato mu tréba pojedine ove Isusove rěči tanko razjasniti, n. p. ovako: što kazà g. Isukèrst, koi će čas doći? tko će čut rěč sina božjega? što se čověčjega u grob meće, kad čověk umre? što onimi rěčmi g. Isukèrst kazà o mèrtvih trulih tělesih? s čim se može tělo opet sjediniti, kad opet oživi, iliti uskèrsne? odkale znamo, da će jednom svi ljudi od mèrtvih uskèrsnuti? pa kad jednom svi ljudi od mèrtvih uskèrsnu, šta će opet sva tělesa mèrtvih sa svojimi dušami? šta to znači: tělesa svih mèrtvih opet će jednom uskèrsnuti? A šta ono nadalje još reče g. Isukèrst: kamo će uskèrsnuti oni, koji su dobro činili? a kamo oni, koji su zlo radili? — ili: kamo će doći dobri s dušom i s tělom? a kamo će zločesti s dušom i s tělom protěrani biti?

5. Ako bi se slučilo, što više putah biva, da se iz navedenih rěčih sv. pisma neda tako lasno dotični nauk dokazati, tada neostaje ino, neg iste rěči sv. pisma napèrvo doněti, i razjasniti, pa onda isti nauk iz njih po urednom zaključku izvesti i ustopice uporaviti; n. p. iz rěčih Isusovih (Mat. 10, 28.) děca nemogu lasno uvěrit se o neumèrlosti duše; zato valja iz istih rěčih zaključak napraviti ovako: „što se ubiti neda, to umrěti nemože: al čověčja duša ubit se neda, jer u sv. pismu

Digitized by Google

stoji: „nebojte se onih, koji tělo ubijaju, a duše ubiti nemogu“ indi čověčja duša umrěti nemože. Može li čověčja duša umrěti? zašto se nemože čověčja duša ubiti? iz kojih rěčih sv. pisma znadeš: da se čověčja duša ubiti neda? — jerbo se pako čověčja duša ubiti neda, hoće l' ona zato uvěk živěti? kako se to kaže jednom rěčju: da će čověčja duša uvěk živěti? Neumèrla je dakle čověčja duša; jer stoji u sv. pismu: „nebojte se onih itd.“ — Děco! i vi imate dušu, i vaša duša umrěti neće, Isukèrst je umro za spasenje duše i vaše, i moje i svih ljudih; nekate dakle budi kakvim grěhom zamazati dušu, jer ništa zamazanog neulazi u kraljestvo nebesko; pa šta sve hasni čověku, ako izgubi dušu svoju, i to dušu jedinu?

§. 168.

Poraba dokazah iz predanja božanskoga.

Izreke sv. otacah i cèrkveni zaključci čine dokaze ove. Njimi u obučanju manje děce, bez velike nužde služit se netrěba; jerbo su dosta zakučasti i obširni. Inače s njimi se postupa, ko i s dokazi iz sv. pisma.

§. 169.

Važne opazke glede dokazah iz ugleda cèrpljenih.

1. Premda děca osobito mala, sve ono rada věruju, što proiztiče iz ustah naučitelja, koga ljube i štuju; zato ipak njeno obučanje ožudjenim rodom uroditi neće, ako joj se nenavedu još i drugi razgovetni i puno jačji dokazi; jer snaga uvěrenja proizišavša iz jedinog učiteljskog ugleda, tečajem vrěmena, i kod najbolje děce lasno oslabi, i napokon iznemogne. — Tako isto uvěrenje na ugledu roditeljah i inače poštenih ljudih osnovano, prem ako smožno dira u sèrce, vrěmenom ipak izgubi snagu svoju, kad naime děca spaze: da većinom svi ovi drugčie govore, a drugčie tvore. Pa što će bit iz takove děce, kad jednom odrastu, i upoznadu se sa nevěrnici, oli s pismi věru podkâpajućimi? kako će ona braniti věru svoju osobito u današnje doba, gdě se na nju od svake strane toli ljuto nasèrtje? doista na taj način lasno slučit se može: da věre u dětinskom

Digitized by Google

krugu bèrzo nestane; jer ona samo na nestalnom čovječjem ugledu osnovana, nalika je na zlatnu statuu, pod sobom imajuću noge iz crěpa, koje se umah smèrve, čim jih iole kvèrcne kakav kamenčić. (Dan. 2, 31 i slěd.)

2. Al ipak nespretno bi bilo o svem, štogod se predaje nutarnjimi dokazi děcu uvěravati; imade bo istinah, o kojih ona osvědočena biti moraju, prem ako ih slabimi silami duše svoje još shvatiti nemogu; sad odkale će ona glede ovih uvěrena biti, ako ne iz ugleda svojeg učitelja, svojih roditeljah, i dobrih ljudih?

3. Děcu ćemo pako cèrkvenim ugledom bez svakog okolišenja ponajbolje uvěriti o nebeskih istinah, ako joj, čim dodju na kèrštjanski nauk, velikim strahopočitanjem prema majci cèrkvi sèrce napunimo; što će nam čisto lasno i za rukom poći, jer dětetu je majka najsvetia rěč, ono najradie zavisi od majčinih ustah, ono je najsigurnie u krilu majke svoje, njemu je majka vasioni svět. — Zato valja děci kazati: n. p. da je sv. cèrkva naša najmilia majka, koja nas uči, nagovara, těši itd. da je ona Bogom ustanovljena i posvetjena kèrvju sina božjega, da nad njom bdije, i da njom upravlja sveti duh, da ona, sve što uči, uči il iz sv. pisma, il iz božjega predanja, da ona niti hoće, niti može biti prevarena, (Mat. 16, 18.) da ju zato slušati trěba, da tko nju nesluša, onaj nesluša ni Boga, ni Isukèrsta (Luk. 10, 16).

4. Dokazi iz sv. pisma uvěk su čvèrsti temelji, na kojih postojani stan věre i ćudorednosti valja i mora da se sagradi; ova pako nebeska sgrada bèrzo i divno podić će se, ako njeni temelji, naime navedene izreke, kratke, razgovetne i živahne budu; samo i ovdě zaboraviti nevalja na ono „ne quid nimis“ i da je bolje dokaze vagati, nego brojiti.

5. Dokazi iz razuma trěba da prednost ustupe dokazom iz očitovanja cèrpljenim; jer to zahtěva ista narav našeg postavnog věrozakona i njegov blagotvorni utisak. — Doista na ovaj način naše cělo predavanje bolje će se spojiti sa svetimi misli na Boga, i pred očima pameti mladog naraštaja, u svojem nepovrědivom veličanstvu sinut će istina, puna snage, puna života; isto pako sèrce njezin spasonosni upliv, tim će jačje

Digitized by Google

očutiti, i ujedno svetim strahom obuzeto, tako lasno usudit se neće ni poželiti ona, koja se nemogu složiti sa svetom božjom voljom.

Članak VI.

O zaprěkah osvědočenja.

§. 170.

Pojam zapréke osvědočenja, njene poglavite vèrsti, i potréba uklanjanja.

Ovdě zapréka osvědočenja reći će sve ono, što děci pači, da se o nebeskih istinah čvèrsto uvěriti nemogu; amo osobito spadaju: kojekakve dvojbe, prigovori i predsude glede nabožnih istinah.

Ove zapréke naučitelj ukloniti mora, jer one *a)* podkápaju čvèrsto uvěrenje, *b)* truju dušu, *c)* zavadjaju na stranputice, *d)* i utamanjivaju věru i ćudorednost.

§. 171.

Kako se uklanjaju zapréke osvědočenja.

Ove zapréke ili su takove *a)* da na njih učenici slabo kada il nikada nagaziti neće, il takove *b)* da jih oni već poznadu, il barem mogli bi poznati, napokon ili takve *c)* koje oni sami već sada napèrvo donašaju.

U pèrve zapréke podnipošto ni dirati nevalja, jer bi se time vrěme badava trošilo, trovala duša, i uzdèrmalo uvěrenje.

Druge pako zapréke, ako zasěcaju u živac ćudorednog življenja, dà kako ugnuti tréba. — Al na koi način? Može se naime dotična istina il iz svojeg pravog gledišta pograbiti, i tako razgovetno i temeljito protumačiti, da ju děca baš i slabie glave lasno uviditi mogu; il moći je ove iste zapréke poimence najprie napomenuti, pa onda jih polagano oprovèrći; n. p. valja reći: „nětko je ovako i onako mislio i govorio, al je ipak istinu poslě uvidio, kad mu navedoše ove i one raz-

Digitized by Google

loge.“ U ovakovom slučaju trěba učitelju dobro paziti: da kojekakvimi dvojbami i prigovori nepovrědi dětinsku nevinost, što bi se čisto lasno sbiti moglo, kad bi rekao n. p. „děco! zar vi sbilja mislite, da Bog dobro naplatjuje, a zlo pedepsuje? tà zar niste u životu svomu već toliko putah opazili: da dobri i bogoljubni ljudi tèrpe svakojako zlo: bolest, glad, progonstvo, itd. gdě zločesti ljudi zdravi su, štovani su, i žive u izobilju svega dobra.“ — Ovako odviše živahno predstavljena dvojba, věru dětinsku o pravednosti božjoj može lasno podkopati; trěba ju dakle na drugi način izraziti i razjasniti, n. p. ovako: „děco! dobri ljudi Boga kao najboljeg otca štovati moraju, baš ako su i bolestni, i gladni, i siromašni itd. jerbo Bog, koga polazi na ovakovi neugodni način, zajedno mu daje milost i krěpost svoju, da sve ove težke nevolje podnašati može. Moja děco! vi dobro znate, što se kaže, i to pravo kaže: Otac sina, koga ljubi, kaštiguje!“ — U napréd pako ovakve zapréke najlašnie prepréčit se mogu, ako se dotične istine, sa strane sèrcu najmilie děci pokažu, i valjano dokažu; jer o čem smo već jedan put pravo uvěreni, i što je našemu sèrcu toli milo i drago, to nam se lasno ni oteti neda.

Napokon što se tiče dvojbah, prigovorah itd. koje učenici sami navaljaju, ove ma kako neznatni bili, odmah rěšiti trěba; cilj bo naučanja inače postići se neda; dapače ovakvi slučaj sèrdačno pozdraviti valja, jer on pruža očevidni dokaz steženoga pověrenja, koje smatrati i štovati trěba kao najlěpši věnac dobivene učiteljske nagrade.

§. 172.

Opazke o udaljivanju zaprékah.

1. Dvojbe i predsude istom poslě predavanja dotične istine svojimi razlozi ukrěpljene razrěšivati trěba; jer onda će razprava, bez uvrěde osvědočenja, puno lašnie za rukom poći.

2. Svaka razprava ima da bude jasna, kratka, temeljita i pristojna; inače bo bit će bez uspěha; dapače će lasno uzdèrmati isto kruto uvěrenje.

3. Kod svake dvojbe i predsude valja potražiti njezin izvor; jer drugčie zlu svojim lěkom pravo doskočit se neda.

Digitized by Google

4. Udaljenje ovih zaprěkah većinom na zrelie doba, i na javno obučanje odgoditi valja; ondě bo je na pravom svojem městu.

5. Vàs pako ovi posao poći će za rukom, ako děca obljube naučitelja svoga; ljubit će ga pako, ako uzbude priazno s njome postupao, i nastojao, da mu prosto kažu misli svoje, ako uměreno pohvali one, koji su očitovali dvojbe i naveli prigovore svoje, ako i druge potakne na slični primĕr, ako jim i sám razpèrši predsude o vukodlacih, věšticah, čaroliah, i drugih svakojakih sanjariah, kojih su većinom pune prostačke glave. — Da pako učitelj u tom poslu, što je i kako je pravo saznati i valjano proućiti može, u svoje doba nek povede razgovor s děcom, s babami itd. nek pozornim okom prati i promatra svakojake svojih običaje i značaj vrĕmena; jer ista děca u duhu ovih žive i kretju se.

Odsĕk III.

Način izobražavanja pameti u obziru nebeskih istinah.

§. 173.

Savez s priašnjimi.

Da nebeske istine postanu predhodnicom zvězdom života, nije dosta samo ih pravo shvatiti, i čvèrsto uvĕrit se o njih, već trĕba je i dobro zapamtiti; što kako se postići može, pokazat ćemo u ovom odsĕku.

Članak I.

O izobražavanju pameti u obće.

§. 174.

Pojam pameti i vlastitosti dobre pameti.

Duša naša sebi prirodjenom moćju predstave o stvarih sabire, i u sebi čuva, ova njena moć zove se pamet; može duša

Digitized by Google

izgubiti svoje predstave, gubitak ovaj zove se zaborava; al opet duša može se i sětiti izgubljenih predstavah, ova njena moć zove se uspomena.

Med vlastitosti pako dobre pameti spada: *a)* da ona množinu predstavah čisto lasno u se pobere, *b)* dugo sačuva, *c)* i kad trěba, věrno natrag povrati.

§. 175.

Potrěba zaranog izobražavanja pameti.

Pamet izobražavati trěba *a)* jerbo je věrna saveznica i jaka pomoćnica drugih duševnih silah, *b)* jer bez nje neima ni temelja *c)* kamo li naprědka u daljnjem obučanju; *d)* kao takodjer neima ni pravca, kojim bi se udariti moglo u raznih okolnostih života.

Ovo izobraženje trěba još u mladjano doba započeti; jerbo zapuštena pamet podobna je zanemarenoj njivi, koja bačeno sěme u se niti rado neprima, niti čvěrsto neděrži, i zato, ko što bi valjalo, nemože ni nositi ožudjene plodove truda.

§. 176.

Srědstva izobražavanja pameti.

Za izobražavanje pameti neima boljih srědstvah od pozorna zrěnja, promatranja i věžbanja. — Usled čega: *a)* valja pred děte metnuti dotične predmete, ako u ćutila udaraju, ako pako neudaraju, već leže unutra u duši, njegovu pozornost valja svěrnuti na te predmete; *b)* i njihove bitne biljege naznačiti, da jih děte zdravo promotriti i valjano shvatiti može; *c)* iz početka valja mu jedan put i po drugi put napomenuti samo takve predmete, koje viděti može; zatim *d)* preći valja na minule čine i slučaje; pa onda *e)* i na buduća pozornim ga učiniti, i obećati mu, da ovo il ono sutra ima da bude; *f)* valja mu i naložiti, da ovo danas, a ono sutra učini, i koi put zapitati ga: što i kada ima da radi? Isto tako *g)* valja mu pred oči metnuti kakov predmet, da ga dobro vidi, pa onda ga opet izpred očiuh ukloniti i upitati: da što je vidilo, nek kaže i opiše; zatim *h)* valja mu šta ukratko najprie pripovědati, pa onda reći:

Digitized by Google

da to isto pripověda; *i)* da si pako děte čim lašnie stvar kakovu zapamti, valja ga na někoje u oči bolje udarajuće biljege iste stvari pozornim učiniti; *k)* dok děte još nezna ni čitati ni pisati, valja ga kratke, dokučne i zanimive izreke na pamet naučiti; pa zatim potrěbovati: da ih neka opetuje. U ovakovom slučaju netrěba se baš na pojedine rěči vezati, dosta je, da děte samo sadèržaj izreke kaže. Zatim može se dětetu šta zanimivog obširnie pripovědati, da mu se pamet dan na dan neprestano uvěžbava; *l)* ako pako děte zna čitati il pisati, valja da čitano il pisano nauči na pamet*).

Članak II.

O izobražavanju pameti glede nebeskih istinah na pose.

§. 177.

Trěba li da děca nebeske istine na pamet uče?

Dà kako; jer inače *a)* niti će učitelj imati temelja, na kom će osnovati docnia predavanja, *b)* niti će děca u istom učenju naprědovati, *c)* niti će javno obučanje, kad narastu s dobrim uspěhom polaziti, *d)* niti će pravca imati, koga će se dèržati moći u raznih okolnostih života svoga. — Usled čega trěba da děca najdragocěnie umu i sèrcu blago, naime istine věre i ćudorednosti marljivo na izust uče, i u svojoj pameti kao u někoj štedionici dobro spravljene, za buduće svoje potrěbe věrno čuvaju.

§. 178.

Valja li da děca od rěči do rěči na pamet uče?

Scěne někoji spisatelji ne samo minuloga već i sadanjega věka: da děca sve, štogod joj se kaže, ili što u katechismu čitaju, od rěči do rěči na pamet učiti moraju; naproti pako

*) Hergenröther's Erziehungslehre 2. Auf. S. 166.

Digitized by Google

drugi osobito današnjih danah učitelji tvèrde: da katechisam od rěči do rěči na izust učiti netrěba.

Što se tiče pèrvoga mněnja: doduše na pamet učenje od rěči do rěči, niti děcu nestoji velikoga truda, niti učitelju mnogo nezadaje posla, dapače priliku mu pruža, da s učenici svojimi, osobito na javnom izpitu pred prostiimi gosti, i neizkusnimi poglavari krasno paradirati, i iz njihovih ustah sèrcu svomu veoma ugodnu pohvalu čuti može. — Ali ako od protivne strane na um uzmemo: da děca, što od rěči do rěči lasno na izust nauče, to bèrzo i zaborave, da joj za takvo učenje ni netrěba naučitelja, već je dosta, da samo něšta malo dobre pameti imadu i čitati umiju, da rečena parada u očima prosvětjenih ljudih baš toliko vrědi, ko i svaka druga, i da ružice slave moraju zarumeniti svako lice, koje ju zaslužilo nije; gorě navedeno mněnje tim manje posve odobriti nemožemo, čim bolje smo uvěreni, da učenje takovo i zle poslědice za sobom vuče. — Tko nezna, da děci na ovaj način baš slabo u glavi ostaje ono, što bi joj za pravac života služiti moralo? tko nezna, da se ovakovo učenje obično izručuje školskomu učitelju, kojeg dosta putah cěla mudrost u tom stoji: da u ruci dèrži katechisam, da očima živo u njeg upire, i da pèrst vuče od rěči do rěči, marljivo pazeć, da děca na pamet izklepeću nerazumive rěči, jednu za drugom, ko što ih je njojzi težkom mukom, prětnjom, a kadkad i šibom u možgjane jedva utěrao; čemu se imamo nadati od takog neslanog i dèrzovitog buncanja? — Doista na ovaj način nemože se od děce očekivati, da istinu, naučitelja i istoga Boga ljube? — Dapače prema svetim ovim imenom takova mèržnja sèrce joj već zarana lasno obuzeti može, da bez někog ogorčenja i robskog straha na nje ni pomisliti, kamo li je kao najdragocěnie blago u sèrcu sačuvati, i kao predhodeće zvězde u svojem životu slěditi neće moći.

Al i postupak učiteljah noviega věka baš vèrlo nerodi ožudjenim rodom. Istinabog děca za kratko vrěme svašta množinu nauče, al čim nauče, tim i zaborave; premda indi něki pravac dobiju, za mali čas ipak i izgube ga: kud će, što će u životu slěditi, da nezabasaju?

Digitized by Google

Jedno dakle i drugo je skrajnje, i zato jerbo je takvo, pojedince obodvoje nevalja. Što dakle valja? valja jedno činiti, a drugo nezabaciti.

Što trěba na izust učiti, valja da se najprie dobro razumije, i da omili sèrcu; jer neima odurnie stvari na světu od na pamet učenja rěčih i stvarih takovih, koje nerazumijemo. — Tà kako bi nam se krivo vidilo: da cěle turske knjige na izust učiti moramo: tako istoj děci šta takovog nemože biti po ćudi. Pa to šta bi děci hasnilo za budući život? bi l' se time postigla svèrha obučanja? Zar ovo nemora cělo tamo směrati, da učenici poznadu Boga i dužnosti svoje, i da bolji i srětnii budu. Da će pako takovimi sbilja i postati, ako samo mnogo koješta, bez da i razumiju, na pamet znali budu, doista tvèrdit se neda. — Al iz ovih nitko neka nezaključuje: da děci baš ništa netrěba od rěči do rěči na izust učiti; jer ima stvarih, ko što su izreke sv. pisma i poslovice, koje od rěči do rěči na pamet znati valja, dapače ima i slučajah, koji to neobhodno potrěbuju; i kad děca zaborave, što su već jedan put znala, to će najlašnie opet naučiti, ako su isto već prie na izust naučila od rěči do rěči.

Ako děca u mladjano doba baš ništa više neg samo gole rěči na pamet znala budu, nebojmo se: da će ovo učenje ostati posve jalovo. S vrěmenom sunce uma vèrh ovog mèrtvog sěmena razprostèrt će blagotvorne trake topline svoje, sěme će oživiti, prokliti, i postati stablom nosećim bogati rod. — Nekorimo dakle i nekudimo učenje ovo; na onom, što děte iz katechisma, biblike i bogoljubnih pěsnih na izust nauči, većinom počiva i prostiega puka, cio sv. věre i života stan. Da pače uzmimo na um, da izreka sv. pisma, koju děte na pamet naučismo, može ga poslě deset godinah od kakova grěha sačuvati, u nepogodah umiriti, i još poslě pedeset godinah biti jedina sladka utěha duše njegove. Pamet ovakovom spravom napunjena, jest prava bogata blagajna, iz koje odrastli čověk jednom još u sědih svojih dnevih, za svaki položaj života svoga uzeti može, što mu sèrce želi, i što mu duši trěba; šta više, mnoga izreka u pravom svojem smislu, onda istom jasno blisne pred očima, kad ju ista nužda probudi u životu.

Digitized by Google

Premda je ovo učenje veoma koristno i potrěbno, nevalja ipak njime siromašnu děčicu bez obzira mučiti; jer imade stvarih, koje se dosta putah mogu izraziti drugimi, nu jedno isto značećimi rěčmi; dapače ako děca stvar svojimi vlastitimi rěčmi kažu, uvěreni biti možemo, da su ju dobro shvatila; dosta je indi, da ona, osobito kad već odrastu, kadšto samo sadèržaj dotične stvari na pamet nauče i kažu. — Napokon učenje na izust netiče se samo pojedinih predstavah, izrekah i dokazah, već naročito bitnih i poglavitih naukah věre i ćudorednosti, koje valja dobro naučiti; neće pako bit s gorjega, ako si děca zapamte isto razjasnjenje i tumačenje.

§. 179.

Kako se dade lasno učiti na izust.

Děca će lasno učiti na izust, *a)* ako prave i jasne pojme o onom, što na pamet učiti kane, imala budu; ako *b)* to isto polagano i razborito prie na glas pročitaju; *c)* ako se late ovoga posla osobito večerom i jutrom; *d)* ako ono, što će učiti, prispodobe sa srodnimi točkami nauke; *e)* ako si na městih, koja učiti moraju, prie osobite kakove biljege naprave; *f)* i ako se u učenju neprestano věžbaju*).

---

*) Već odavna rekli su mudri ljudi, da neima boljega srědstva za izobraženje pameti, neg što je uměreno věžbanje; na město mnogih drugih, čujmo, što o tom reče Quintilian: „Želi li tko osobitu věštinu izobražavanja pameti od mene saznati, ono stoji u věžbanju i poslu. Najuspěšnie je na pamet učenje i to koliko je moguće, svakdanje. Nu netrěba sve, što se u mladosti nauči i zapamtiti, najveći je dobitak uvěžbana pamet.“ Uslěd čega trěba děci zadavati, da na pamet skoro svaki dan štogod nauče. Al věžbanje ovo valja da je uměreno, inače bo pamet oterašena množinom stvarih osobito nerazumljivih ne samo što se neće izobraziti, već će potupit se, i dosta putah sa svim pokvariti. — Tako žalibože svědoči iskustvo, da je mnoga inače krasna pamet prěkorednim učenjem tisuće i tisuće kojekakovih zakučastih rěčih i stvarih već u nižih učionah kukavno opešala. — Sad samo po sebi nastaje pitanje: kako valja pamet da se uvěžbava? *a)* děci, koja još neznadu čitati, valja najprie pojedine, zatim po dvě, tri, četiri, pa onda i više rěčih, a najposlie cělu izreku kazivati tako: da iste rěči i napokon cělu izreku za nauči-

Digitized by Google

Učenje na izust isti naučitelj mnogo polakšati može *a)* ako sve, što predaje, jasno, točno, živahno i zanimivo predstavi; *b)* ako ne mnogo na jedanput, već malo po malo, i više te više, i to redom zadaje; *c)* ako izpite uredno dèrži, i kod njih nežesti se, nejadikuje, nepsuje i osobito, ako slabie glave podpâmâže; *d)* ako nikoga. koliko je moguće, i to naročito nemarnie nepreskoči, i strožie s ovimi postupa; *e)* ako nijednu nemarnost bez ukora nepropusti; *f)* ako s poluodgovorih nezadovoljiva se, već gdě pomoći trěba, ondě pomogne; *g)* ako nikad izpred očiuh neizgubi dětinsko doba, i sposobnost, i poleg nje ravna se. Napokon u mučnom ovom poslu *h)* ako ljubavju i tèrpljivostju ojači grudi svoje.

§. 180.

Kako se mogu na izust naučena dobro zapamtiti?

Da děca na pamet naučena dobro zapamte, trěba:

1. Da o dotičnih istinah ne samo prave i jasne predstave i pojme imadu, već da su o njih i čvèrsto uvěrena; jer što nam je jasno, i o čem smo osvědočeni u duši našoj, to se iz nje tako lasno izbrisati neda. Na koi pako način ova se postići mogu, obširnie smo pokazali u priašnjem odsěku.

2. Da savez izmedju jedne i druge istine obstojeći dobro shvate i uvide; jer čim jedna istina na um pane, tim će lašnie i druga, uslěd pravilah sdruženja, na pamet doći.

---

teljem opetuju; i to valja tako dugo činiti, dok iste rěči i izreku pravo nekažu i nepogode. — S malim vèžbanje započeti, i čisto polaganim korakom napred stupati trěba. Nevalja mnogo na jedan put kazivati, ili šta takovog navadjati, što děca još slabimi silami duše svoje shvatiti nemogu; jer ona iz početka nisu kadra mnogo zapamtiti, i učenje na izust, pače i ista stvar lasno joj se omraziti, um oslabiti i pamet potupiti može, *b)* kad děca čitati već znala budu, onda valja joj u ruke dati shodan katechisam, da iz njega malo po malo na pamet uče; al ujedno kratke izreke katechisma trěba ukratko, bistro i razgovetno razjasniti, da umu i sèrcu prie omile. — Što da tim bolje za rukom podje, valja u isti nauk po gděkoju kratku i razgovetnu izreku sv. pisma uvèrstiti; ove bo veoma ugodno u sèrce diraju, bogoljubna čuvstva ponajbolje bude, i u miloj uspomeni istu stvar najradje uzdèržavaju.

Digitized by Google

3. Da istinah važnost i blagotvorni utisak u okolnosti života, živahno osěte u svojem sèrcu; ono bo, što je važno i potrěbno, što je sèrcu milo i drago, neda se tako lasno zaboraviti. Ovo će pako učitelj postići, ako prigodom obučavanja pokaže: kako svaka istina zaseča u okolnosti života i směra na utěhu duše.

4. Da ne samo puste rěči, već i sadèržaj njihov, kao takodjer izreke sv. pisma, poslovice, stihove i kratke pěsni bogoljubnog sadèržaja, pripovědke i slučaje tičuće se Boga, věre i ćudorednosti prie dobro na pamet nauče; jer učenje i pamtenje takovog u ove lěpe posude spravljenog blaga istine, něko je puno nade sěme, koje mehko mladjano sèrce ne samo u se rado prima, već mu i za budućnost obeća najdragocěnii sad mudrosti i krěposti; ujedno je i glavnica za ovaj i za srětni věčiti život obilne kamate noseća. Pače ako i kukolj nuz ovo plemenito žito pomoli glavu svoju, i visinom svojom nadkrili ga, ipak pozna uspomena pěsni, poslovice, pripověsti, il krasnog izraza sv. pisma još u tanano doba na izust naučenog, na jedan put pred očima sine ko žarka munja, probudi, osvěsti zabludjenu dnšu, i put spasenja, iz koga je zabasala, priazno joj pokaže. Suprotivnim pako načinom kobne magluštine prie reda obastiru miljeno lice zorice, i ona, čim pukne, odmah se i sakrije na obzorju mladoga života.

5. Da što na izust znadoše, više putah opetuju; děca bo što nauče, lasno i zaborave. Zlu ovomu najbolje doskočit se može opetovanjem. — Ovo ako je samo, ko što valja da bude, predavanja dublje u pamet utišće, i mnoge čvèrste još čvorove razjasnjenjem srětno razmèrsuje. Da pako opetovanje nebude kao što običaje, neslano i odurno, valja ga miline duhom — novostju nadahnuti; ova bo hrani ljubopitnost dětinsku, goji pozornost, osladjuje učenje, i promiče naprědak; al i ovdě trěba na um uzeti ono „ne quid nimis“ *).

---

*) Glede opetovanja razna nastaju pitanja:

1. *Tko mora opetovanja dèržati?* — Trěba da ih sam učitelj dèrži i rukovodi po pitanjih i odgovorih. Nevalja dakle opetovanje izručiti samim učenikom, izim ako bi se slučilo, da koi izmedju njih istu stvar, vèrlo dobro znade i razumije, i da radi toga

Digitized by Google

6. Ako se děci u ruke dadu knjižice, u kojih su nebeske istine ukratko izvedene, da je dobro na pamet prie nauče; ili kad ona čitati još neznadu, ako oče naš, zdravu Mariu, věrovanje apostolsko, deset zapovědih božjih itd. kao sadèržaj božanskih istinah, prie na izust dobro nauče; jer inače sva ona, koja malo prie naznačismo, lasno će se iz glave izkaditi, i ostaviti neće u sèrcu ni traga ni glasa.

Članak III.

O probudjivanju i uzdèržavanju pozornosti.

§. 181.

Pojam i potrěba pozornosti.

Pozornim biti znači duševnom snagom u predmet obučanja postojano upirati. Potrěbu pozornosti suvišno bi bilo tanko

---

drugim za primèr služiti može. Isto na glas čitanje pojedinih odsěkah, premda se upotrěbiti može osobito kad děca istu stvar dobro na pamet još nisu naučila, svèrsi opetovanja neodgovara onda, kad želimo děcu o nauci potanje ubavěstiti.

2. *Kad valja opetovati?* Već pod istim predavanjem stvar ukratko opetovati trěba, stranom zato: da se probudi i potakne pozornost učenikah; stranom pako radi toga: da se saznade, jesu l' oni istu stvar shvatili ili ne.

3. *Na što trěba osobito paziti kod svakog opetovanja?* — Bitna od pripadnih dobro razabrati, i ona osobito uvažavati valja; inače bo metež gotovo porodit se mora.

4. *Koliko vèrstna su opetovanja?* Nauk može se opetovati *a)* ili redom, kojim je predavan, ako se u njega uvèrste kratka razjasnjenja; *b)* ili natražke od stražnje točke idući na prědnje; al ovaj način, jerbo je težak i za učitelja i za učenike, rědko upotrěbiti valja, izim ako učitelj svojih pozornost probuditi želi; *c)* ili čisto drugim redom, neg što je nauk predavan, ako je učitelj osvědočen, da su učenici nauk dobro domašili; inače bo ih samo će smêsti i zaplesti.

5. *Trěba li se pripravljati za opetovanje?* Bez dvojbe, da se učitelj može iz svega, što je predavao, dobro smisliti, sve lasno pregledati, pitanja duševnoj moći učenikah svojih priljubiti, i krive odgovore izpraviti, predavane nauke u savez čim bolje staviti, i iz dobivenih odgovorah nova, svèrsi shodna pitanja izvadjati, bez da zadje na stranputice.

Digitized by Google

dokazivati, dočim svatko priznaje, da bez nje učenici dotični nauk ni dobro shvatiti, ni lasno na izust naučiti, ni valjano razmotriti, kamo li njegov blagotvorni upliv u život pravo uviděti nemogu. — Al pozornosti kod děce baš slabo ima kod kuće; radi čega trěba odkriti obične uzroke nedostatka ovoga, i ujedno valja naznačiti srědstva, kojimi se doskočit jim može.

§. 182.

Obični uzroci nepozornosti.

1. Narav dětinska. Děca su od naravi nemirna, raztrešena i větrenjasta. Šale, igre i lakèrdie kojekake neprestano vèrte joj se po glavi, a vruća kèrv kipi u žilah.

2. Nauk kěrštjanski. Ovaj poradi visine i dubljine, kao takodjer i sbiljnosti svoje, pozornost veoma otegotuje i umaljava.

3. Način predavanja nespretan, odviše šaljiv ili sbiljan, da ubitačno na pozornost děluje, dosta svědoči izkustvo.

4. Město i vrěme predavanja, ako se děca u těsnac natěraju, da se kao čikovi měšaju, ako od vrućine zivkaju, ili od zime zubi klepeću i dèrhću ko šiba na vodi; ako u gadnom il tamnom městu, više satih neprestano stenju, i samo odpust svoj, kao čas izbavljenja svoga željno izgledaju.

5. Isti naučitelj, ako predaje takova, koja slabimi duše svoje silami děca još shvatiti nemogu, ako šibom kao žezlom u ruci, kano školski samovladar amo tamo maše, ako njome děci izpod nosa vèrnda, ili ju njome po pèrstih kvaca, ako izbuljenima očima, smèrknutim čelom i namèrgodjenim licem po učioni šepiri se itd.

Ovim, a ne ko što někoji scěne, prirodjenomu někomu nehajstvu za Boga i njegove svete stvari, ima se osobito pripisati ona velika děčija nepozornost, na koju se mnogi učitelj toli žesti u predavanju svomu.

§. 183.

Nespretna srědstva probudjivanja i uzdèržavanja pozornosti.

Někoji scěne, da trěba u tečaju obučavanja, čim se porodi kakov sušanj ili šapat *a)* umah glasnie govoriti, *b)* děci

Digitized by Google

korbačem, šibom i zatvorom prětiti, ili dati, da šta za pedepsu na izust uče, ili tělesnom kaznju njenu pozornost probudjivati*),

*) Nevalja děci zadavati, da štogod iz kèrštjanskog nauka za kaštigu na pamet uče; svaka bo pedepsa nepovoljno dira u sèrce, i čisto lasno radja robski strah, komu je ljubav bilje nepoznano; dapače kaštigu slědom slědi mèržnja, a ova se tajom uvlači u istu věrozakonsku svetinju, i iz nje jedva kada, il nikada lasno iztěrat se neda. — Tko je kod kuće u predmetu svomu, tko ga zna pograbiti od najzanimivie strane, i tko ga pred oči učenikah svojih umije doněti u krasnih odorah, u pripovědkah, priměrih, prispodobah itd. tomu nije trěba, da pruža ruku za orudjem pedepse — Tako isto prostačke šale i kojekakve ludorie nisu ovdě na městu svomu; i ma kako gdě u ustih naučitelja uvěk neugodno zvone. — A što ćemo reći o istih učionah, ako stražnje město u selu bude i odsele njihovo město, ako nuz nje i nakon zveketate budu sužanjske verige, ako blago světlo dneva kroz njihove male prozore u njih jedva zaviriti kadro uzbude, ako paučine i nadalje ostanu jedini njihov ures, ako se po njih, poleg navade stare, u petak i u svetak uzbude šepirila brěza i lěšćić, ako učitelj i odsele bude dětinsko strašilo, a učiona takovo město, u kojem se, ko u někoj kaznici, samo šibe i korbači vide i děle? — Doista pod sěnom takvog okrilja ljubav sa svojom družinom prebivati nemože, već odatle prie reda izselit se mora. — Poleg ovoga svega možda će koja duša pomisliti: da je mnogo bolje cvala věra i ćudorednost u starie doba, kad su se děca poticala onimi spasonosnimi srědstvi. — Al ako danas baš i kukolj usrěd plemenite pšenice raste mnogo bolje neg što prie, to se zaista pripisati nemože udaljenju onih srědstvah. — Samo nastojmo sjedinjenimi silami, da naše učione postanu pravim sěmeništem bogo- i čověkoljubnih čnvstvah i našemu mladjanomu naraštaju neće trěbati poticajah takovih! i što okrutnost učiniti nikad kadra nebude, lasno će proizvesti mila majka — sèrdačnost i rodjena njena kćerka — ljubav. — Pa baš ako děca i zabrazde, korimo ju, karajmo ju, u svakoj tèrpljivosti i nauci; da ko što sunce i kroz guste oblačine prodire i pokazuje svoje priazno lice, baš ako se i munje krese i gromovi ore; isto tako i naša sèrdčna priaznost světlom svojim proniče kroz sbiljnost i strogost. — Nikad pako nedižimo ruke vèrh božjega stvora, ruke rekoh, kojom blagoslivamo i staru i mladu. — Onim pustimo šibu, kojim dolikuje. — Dapače pokažimo děci, da se šibom i korbačem netčra u nebesko kraljestvo, neg samo da se tamo ulazi radostnim izvèršivanjem božje svete volje. — — Mudri Sailer nereče nam, već reče roditeljem i odhraniteljem drugim „med orudji tělesnih kaznih za mladje pitomce nek ostane šiba kao najpristojnia, najnedužnia i svèrsi najshodnia u

Digitized by Google

c) ili u obučavanje kojekakove prostačke šale, pripovědke o vilah, věšticah, Kraljeviću Marku itd. uplitati; tko nevidi, da se ova s načeli dušoslovja, s dostojanstvom nabožnosti, sa svetostju cilja i sa sbiljnostju učitelja baš ni malo nesudaraju?

§. 184.

Shodna srědstva probudjivanja i uzdèržavanja pozornosti.

a) Učenike tako razredi, da svakog u oči i u glavu viděti možeš; osobito pako nepozorne k sebi bliže metni; i sve jim ukloni izpred očiuh, što bi jih raztresti moglo; takodjer nastoj, da svi svoje ruke dèrže na klupah, na kojih pod naučanjem ništa biti nesmije; i ujedno preporuči školskomu učitelju, nek pazi, da děca nešaptju, nerazgledaju i nebudale.

b) Sve što predaješ, živahno predaji, isti glas pristojno měnjaj, i kad trěba čedno kretji glavom i rukama.

c) Navadjaj pričice, prispodobe, priměre i osobito pripovědaj pripovědke iz bibličkog sgodopisa.

d) U tečaju obučanja o onih, koja predaješ, stavljaj pitanja, čas ovomu, čas onomu, osobito pako nepozornu učeniku.

e) Ko što hasni, da pozorna učenika, ako ti na pitanje dobro odgovori, uměreno kadšto pohvališ: tako neškodi, da nepozornu děcu sbiljnim pogledom, pokretom glave, prětnjom pèrsta, il oštriom rěčju ukoriš; al nikad u ovom poslu prěko měre nežesti se, i necendraj odviše.

f) Kadšto shodnimi rěčmi potakni pozornost; n. p. „moja děco! sad pazite dobro, što ću vam kazati; — hoćete li pogoditi, što ću vas pitati? — al slušajte, što se o tom čita u

---

posědovanju svoje prednosti; poraba narodah nju je posvetila, i jednodušni postojani običaj narodah, valjda je i znak istine, koi naše umoslovje slabo poznaje. — Děte! neigraj se sa šibom, veli mudra seljačka majka. Tamo je za prozor zataknuta, da ti služi za opomenu uvěk pred očima, i za orudje kazni, da tvojoj majci bude pri ruci.“ — Mudroj glavi jedno oko dosta.

Digitized by Google

sv. pismu; — děco, da li vam se dopada ovi nauk; je l' kako je lěp? — što sam vam rekao, veoma je važno, al što ću vam sada kazati, još je važnie itd.“

g) Od velike koristi bit će, ako prozoveš više děce, da na svěršetku kakove točke, i osobito cěloga predavanja ukratko sve kažu i izbroje, o čem je govor bio, i što je kojim redom sve rečeno bilo.

Doista na ovaj način děca s veseljem otvarat će oči pameti svoje, i sve, što čula budu, sahranjivat će marljivo u sèrcu svomu, dapače željno izgledat će onu srětnu uru, kad se opet budu mogla sakupiti okó svojeg milog učitelja, ko pilići okó kvočke majke svoje.

Digitized by Google

Drugo poglavje.

O oplemenjivanju sèrca.

§. 185.

Savez s priašnjim i sadèržaj ovoga poglavja.

Um i sèrce stoje u savezu; i zato kad světlo nebeske istine um obasine, tréba da i sèrce oćutiv blagu toplinu toga světla probudi se, i u sebi goji čuvstva, koja poznanim istinam odgovaraju, i tako rekuć u dělo pretvarat jih počimaju. U ovom dakle poglavju sborit ćemo o sèrcu i čuvstvih, i ujedno pokazat ćemo načine, kako ova probudjivati, pokrěpljivati i ravnati tréba.

Članak I.

O sèrcu u obće.

§. 186.

Što će reći sèrce?

Naša duša osim moći poznajuće, o kojoj smo u priašnjem poglavju tanko sborili, nakitjena je moćju ćutećom, to jest ona osětja iliti ćuti u se učinjene utiske predmetah nutarnjih i spoljašnih. Mi ovdě dèržeći se načina običnoga govorenja, ovu duševnu moć ćutjenja zovemo sèrce, i to ne bez uzroka; jer svaki malo žeštji utisak obično tako nam kèrv uzbuni, da ona u veselju bèrže, u žalosti pako polaganie teče u ovoj strani těla, koja se imenuje sèrce.

Digitized by Google

§. 187.

Razlika izmedju sèrca i uma.

Ove obadvě duševne moći u istom svakdanjem životu tim se razlikuju, što se umu pripisuje sposobnost šta predstavit si, zrěti, pojmiti, razabrati i zaključiti; sèrcu pako sposobnost, šta ćutiti, želiti ili mèrziti.

§. 188.

Oplemenjenje sèrca nije uvěk skopčano s izobraženjem uma.

Istinabog „ništa nemože biti u sèrcu, što prie nije u umu," al dosta putah biva, da blago světlo, kojeno je u umu svanulo, nepronikne do sèrca i neugrije ga; jer znamo iz izkustva, da ima množina ljudih, kojimi poleg uma raznimi znanostmi prekrasno nakitjena, ledeno, izlično i otrovno sèrce bije u grudih. — Da li nam ovo nesluži za očevidni dokaz, da oplemenjenje sèrca, nije uvěk skopčano s izobraženjem uma*) ?

§. 189.

Um i sèrce trěba zajedno izobražavati.

a) Ko što um, tako je i sèrce dragocěni ures duše naše, i očevidni dokaz najmudrie božje promisli i našeg dičnog uz-

*) Kako je pun opasnosti ovaki položaj! ljudi izobražena uma, ako neimaju plemenita sèrca, većinom su pravi bič i kuga čověčanstva; jerbo jim njihov ugladjen um samo više oružja daje u ruke, da drugomu bolje naškoditi mogu; — i oni isti, ako ne prie, a ono u vrěme napasti, bez da jih zaboli glava, svoje najsvetie dužnosti nogama gaze, i padaju žèrtvom strastih svojih; dapače ništa si glavu netaru, ako i druge, s kojimi stoje u najužjem savezu, sa sobom zajedno potegnu u propast. — Doista ovakvi ljudi podobni su dèrvetju, koje premda je na sve strane razširilo svoje grane, ipak čim větar jače duhne, umah se skèrha i sruši, jerbo mu je iztrunulo žilje i korenje. — Podobni su takodjer děci, koja imadu oštar nož u ruci, al ga inače upotrěbiti neznaju, bez da njime neporežu sebe — il druge.

Digitized by Google

višenja nad němom životinjom, kao takodjer i obilati izvor, iz koga proiztiče mnoga razkoša osladjivajuća razne položaje mučnoga života.

b) Um i sèrce stoje u uzkom savezu, medjusobno utiču u se, i směraju na jedan isti cilj, na visoko naše odredjenje.

c) P· da se nebi zajedno izobražavale ove plemenite sile, kako bi jednostrano bilo oplemenjenje jednog istog bitja — jedne iste duše?

d) I šta se odtale nebi sve izleglo? zar nebi um na primĕr oběstna junaka gotovo svakoga, s kim se měriti može i nemože, na mejdan pozivao, i sve, štogod bi mu došlo do ruke, ako mu nebi bilo samo iole po ćudi, lasno okretao pod oštrinu svojeg nezasitnog mača?

e) Mladjano doba, komu grĕh dušom još zanio nije, posve je prikladno, da čim mu blago sunce od prosvĕte um obasine, zajedno mu i sèrce oćuti blagotvornu toplinu onoga svĕtla; nasuprot pako, ako već otvèrdne sèrdačna korica, kako će se lasno ugrijati i omekčati, da kano mekani vosak u se rada primi sebi naměnjene slike?

f) Pa ako um i sèrce još za mlada u suglasju odgojeno nebude, il će poći jedno lĕvo, a drugo desno, il će jedno nadjačati drugo, i time će duša igračkom lasno postati na svoju propast *).

---

*) Danas zajedničko oplemenjenje uma i sèrca tim je postalo većom potrĕbom, čim se manje danas prikažuje. — Usta, tako zvanih izobraženih ljudih, doduše sipaju milinu svake krasote, i njihovo spoljašno umiljato vladanje, kao něko čarobno cvĕtje, ugodno zanima oči naše; al jim u sèrcu težko da ikakvo drugo bilje raste, osim svojeljubja, lukavštine, oholosti, i jednom rĕčju mnogo da kažemo, obsĕne. — Tko se nije čudom začudio, kako sva ova pod krasnim plaštom věšto sakrivena, čim duhnù nepovoljno povĕtarce, već na svĕtlo izletiše kao jato stèršenovah iz gnjězda svoga, i nasèrnuše na čověka, da oči, lice, tĕlo i istu kesu svoju obraniti jedva mogaše. — Danas, ako je većinom tako sa sèrcem višjih ljudih, ljudih rekoh, koji luč prosvĕte nose u ruci svojoj, onda kako biti mora kod prostačke dĕčice, koja većom stranom žive u krilu neznanstva i gluposti, u domaćem krugu, dosta putah punom zlih primĕrah, razuzdanih strastih, surova svojevolja, psovkah, pogèrdah? itd — Možda ćeš pitati, odkale nas trapi tolika bĕda i nevolja? znaj, da

Digitized by Google

Trěba dakle, da um i sèrce rukom u ruku zajedno uživa blagodati prosvěte i oplemenjenja svoga.

§. 190.

Potrěba věrozakonskog oplemenjivanja sèrca.

Mudri Salamon reče: „svom pomnjom čuvaj sèrce svoje, jer iz njega izvire život“ (Priréč. 4, 23.) i to punim pravom; sèrce bo je pravi koren života. Koren, čim dublje otide u zemlju, čim je jačji i zdravii, tim više vlage i snage u sebi ima, tim ju u većoj měri ne samo daje truplu, već ju i razliva po njegovih svih grančicah, niti se je bojati, da će ga vihar bèrzo izčupati, i lasno utamaniti; tako isto i čověčje sèrce, čim se dublje i jačje uvrěži u nebeska, u věčita, tim više snage dobije, i tim manje može ga budi kakva oluja razjarene strasti mèrzko izlemati, budi ma kakvi bič težke nevolje ljuto ošinuti; čisto bo je unutarnje njegovo; jer u njem božja slika živi, i razprostire divne trake blagosti svoje; uslěd čega o sèrcu reći se može: da je samo onda i na toliko oplemenjeno, kad i na koliko omili mu Bog i krěpost. — Ako je vrělo čisto, čista je i voda, koja iz njeg izvire; ako je pako vrělo mutno, mutna je i voda, koja se iz njega grabi. — Nereče zabadava Isus: „iz rodovah njihovih poznat ćete ih; da li beru grožđje sa tèrnja, il smokve sa češljugah? dobro dèrvo nemože zločesto voće, a zločesto děrvo nemože dobro voće nositi“ (Mat. 7. 16, 17). — Ako želimo oplemeniti bilje, zar ga nemećemo u dobru zemlju, zar mu nedajemo zdrave hrane? tako isto ako želimo sèrce oplemeniti, dok je još mlado pružajmo mu plemenitu hranu. — Al koja je ta njegova hrana? po duši da

---

um i sèrce zajedno neizobraženo, te jade nanese, i u cèrno zav bědno čověčanstvo. — Da pako pod ovim težkim jarmom, još i dulje necvilimo, imamo lěka, bèrzo ga se poprimimo — zajedno oplemenjivajmo um i sèrce mladoga naraštaja! doista nije nam spasenja, dok ljubav, koja se je u znanosti utopila, opet neuskèrsne, sa znanostju nesklopi bratski savez, i rukom u ruku s njome nepodje po světu, da usréći staro i mlado, mužko i žensko, sela i gradove.

Digitized by Google

kažemo: jest věra, nada i ljubav; jer iz ovih trih sastoji cělo carstvo unutarnjega čověka, i bistvo svega kèrštjanstva. „Sad ostaje věra, nada i ljubav, veća je pako od ovih ljubav.“ (I. Kor. 13, 13.) „Ljubav je sveza savèršenosti.“ (Kolos. 3, 14.) — A gdě raste to nebesko bilje ljubav? sèrce je zemlja, na kojoj ona raste, a rosa njena, koja ju zaliva, sunce njeno, koje ju grije, jest misao, veličanstvena misao na Boga. — Nije dakle dosta, da nebeske istine prosvěte samo um mladoga naraštaja, već trěba da proniknu i do sèrca njegovoga, i da u njem porode i odgoje Bogu najmilie čedo - ljubav*). (Sravnaj §. 3.)

Članak II.

O oplemenjivanju čuvstvah na pose.

§. 191.

Pojam čuvstva i najpoglavitie njegove vèrste.

Predmeti spoljašni i nutarnji diraju u sèrce naše, i u njem radjaju stanja povoljna ili nepovoljna; ova stanja zovu se ćuti

*) Mnogo li děte znajuće vâs katechisam na izust opraštja se s učionom, bez da mu je sèrce okusilo slast nebeske istine! šta mu prudi sva prosvěta uma, ako mu věra, nada i ljubav neoduševljava grudi, ako mu je sèrce bez utěhe? u istinu njegovo cělo znanje nije ino, neg lěpo pozlatjena ljuska bez jezgre. Odatle biva, da pod okriljem izobraženja takvoga, nebeska ćut, i kèrštjanska bogoljubnost tako malo razvijat se može: ko što se razvijati nemože pupoljak ruže imajući světla, bez topline, bez kiše i rose; i ko što svako bilje, baš ako se i podublje turi u vodu, samo životari, i najposlě uvehne: tako i čověčje sèrce, ako nije božjom ljubavju nadahnuto, bez nje samo životari, i najposlě uvehne. — Bez dvojbe věrozakon je angjeo, koi dětinsko sèrce već zarana obožava, koi ga brani proti navali strastih, i neoskvèrnjenu njegovu nevinost sačuva u buri života, dapače je na istoj smèrtnoj postelji jedina čověčja najsladja utěha. — Zar nismo istinu ovu u našem životu dosta putah izkusili? — Doista ko što umoran putnik, kad sunce pripeče, pod sěnatim dèrvetom debela hlada traži: tako i sèrce naše, kad pripeče žestina strasti, u věrozakonu traži utěhu; ako nam je pako ta utěha toli mila i draga, nimalo neoklevajmo, već čim prie njome nadahnimo i opriateljimo sèrce mladoga naraštaja! — Ali pusto sokratisiranje (§. 84.) nevodi k ovomu cilju; jer hladno sunce nikoga negrije, neg světlo mora plamenom postati, kad trěba da upali; — gdě pako sèrdačno čuvstvo naperi i opali, ondě duh sipa iskre.

Digitized by Google

ili čuvstva; moć pako povoljne ili nepovoljne utiske rečenih predmetah osětjajuća, zove se moć ćuteća, moć ćutjenja. — Čuvstva u obće ili su ugodna ili neugodna, na koliko su naime oni utisci ugodni ili neugodni. — Na pose pako čuvstva su *a)* putena, *b)* srodna, *c)* krasotna, *d)* istinna, *e)* ćudoredna, *f)* i bogoljubna; o ovih malo poslě sborit ćemo potanje.

§. 192.

Potrěba oplemenjenja čuvstvah.

Što rekosmo u predtečnom članku o oplemenjivanju sèrca, ono isto valja i glede oplemenjenja čuvstvah; jer ova nisu ino neg sèrdačna pojavljenja; ili da se jasnie izrazimo: što su brodu jadra i vesla, što su ptici lagana krila, to su sèrcu njegova čuvstva; — ali ko što brod bolje plovi, ako su mu valjana jadra i vesla, i ko što ptica bolje leti, ako su joj dobra krila: tako i dětinsko sèrce, čim su mu plemenitia čuvstva, tim lasnie se diže prema nebu. — Medjutim o oplemenjivanju pojedinih čuvstvah ustopice povest ćemo govor.

§. 193.

Što ima u obće da radi učitelj glede oplemenjivanja čuvstvah.

Tko želi kakva čuvstva probuditi, valja da je i sám goji u sèrcu svomu; jer ono dopire do sèrca, što ide od sèrca, osobito ako slušaoci isto sèrce ljube. — U ovoj struci neima odurnie stvari od prenavljanja i licuměrstva; tà ista děca oštro oko imadu, i vide, da je, što se čini, pod varavom krinkom věšto sakriveno. — Šta indi ima da se radi? istinu, o kojoj sboriti želimo, valja promatrati tako dugo, dok u sèrcu neuzplamti sveti žar, — valja od dana do dana iz jednoga stupnja krěposti na drugi penjati se gorě, — valja vrućom molitvom duševnu snagu ojačiti, — valja spasonosnu odluku „da bi samo mogao učenikom svojim koristiti“ svaki dan iskreno opetovati, — i onda neće trěbati farizeiske zaslěpe; čega bude puno sèrce, bit će i usta puna, i nijedna rěč neće pasti na kamen, il otići u tutanj.

Što se tiče izrazah, ovi valja da su prosti, očutni i ži-

Digitized by Google

vahni, al bez svakog govorničkog cvětja i uresa. — Svèrsi ponajbolje odgovaraju pripovědke, priměri, priče i prispodobe; jer maštu ugodno zanimaju, i čarobnom někom silom u sèrce smožno diraju.

Ćudoredna i bogoljubna čuvstva zaslužuju osobitu pozornost; jer u svèrhu obučavanja ponajviše zasěcaju. Al prigodom oplemenjivanja njihovoga, posebnu sposobnost učenikah izpred očiuh nikad izgubiti nevalja; nije bo svih sèrce jednako razpoloženo, što jednoga uzhitjuje, to drugoga baš ni s města krenuti nemože. — Valja dakle slabia čuvstva ojačiti, a živahnia ublažiti. — Napokon nevalja zaboraviti, da sve duševne sile u někom suglasju, ko što zaslužuju, oplemenjivati trěba; jer su u medjusobnom savezu, i jer inače jedna drugoj može biti na ustěrb; što se čisto lasno slučiti može, kada bi se n. p. čuvstva bolje uvažavala nego um, gdě znamo, da um upraviteljem čuvstvah ima da bude.

Nek pako nemisli učitelj, da je sve učinio, ako čuvstva probudi; jer valja, da što u sèrcu procvate, u volji sazrije, i postane ožudjenim sadom. Pusta ćutjenja ne samo ništa neznače, već su i puna pogibeli. — Da pako plemenita čuvstva rodom urode, slabo hasni u dětinskom sèrcu samo *obće odluke* probudjivati; čověk bo kao što lasno odluči, tako lasno i odustane od odluke svoje; već valja děci pokazati, kako u svakom slučaju, městu, vrěmenu i položaju trěba i izvešti odluku svoju. Uslěd čega naučitelj, kad već u děci čuvstva probudi, valja da joj kaže: „vidite li děco! odsele morate tako — i ovako raditi, — morate ovo — il ono zlo běžati — tamo — u ovoj prigodi trěba da ovako radite itd.;“ kad nastanu takove okolnosti, valja da děcu otčinski spomene na one učinjene odluke, i ako je izpune, valja da joj izjavi svoju zadovoljnost i osobitu dopadnost nebeskog otca, koju ona i sama ponajbolje osětjaju u savěsti svojoj.

§. 194.

Čuvstva putenosti.

Ova se radjaju iz predstavah o našem spoljašnjem položaju i prirodjenom ili gradjanskom blagostanju; u njihov krug spada: veselje, žalost, nada, bojaz itd.

Digitized by Google

Čuvstva ove vèrsti prigodom nabožnog obučavanja dostojno uvažavati trèba ; jer ih je isti Bog , u kojega naredjenju ništa suvišnog neima, u sèrce naše usadio, i jer ona mnogo doprinose srětnomu postignutju vèrhovnog našeg odredjenja, dočim potiču u nami slast života, i učestje nad srěćom i bědom bratje naše , kao takodjer i smožno nas podpomažu , da razne one zapréke na putu ćudorednog života lašnie ukloniti možemo.

Jer pako ova čuvstva čisto lasno mah svoj preoteti, i ćudorednost upropastiti mogu , trèba ih već zarana obuzdati, i staviti pod kormilo razuma. — Ovo će pako učitelju za rukom poći , ako učenike svoje u zatajenju samih sebe uvěžbavao i učvèrštjivao *), ako im vèrhovno opredělјenje , lěpotu , cěnu i potrěbu krěposti, kao takodjer mèrzotu opačine i zle poslědice razuzdanih strastih živimi bojami narisane pred oči stavljao, i ako jim sèrce božjim strahom — kao početkom svake mudrosti nadahnjivao bude.

Primĕr „o zahvalnosti.“ Děco! danas sam vam ukratko razložio, što znače rěči: „kruh naš svakdanji daj nam danas“ al nisam je vam zato razložio, da jih samo razumijete, već osobito zato , da nezaboravite na Boga , od kojega sve dolazi dobro, dakle i kruh , koga dobivate od vaših roditeljah; draga moja děco ! isti dobrostivi Bog dao je onaj kruh , i isti Bog vam pruža onaj kruh iz rukuh vaših roditeljah. Kako mora

*) Ne samo po kućah punih krasote i izobilja svakoga, već i po slamnatih kolibicah , kako se naopako radi u struci ovoj! — Čim se najmanja požuda iole pojavi u dětetu , već roditelji majmunskom ljubavju opojeni hèrle, da ju, bilo iz oka, il iz boka, odmah izpune. Dobra je svèrha , jer tko nebi izpunio želju čeda svoga? al srědstvo baš nimalo nevalja. Kako to? jer što se oku, uhu il teku dopada , bèrzo i zasiti , potrěbom postane , i radja nove potrěbe; pa ako se baš svim i zadovolji, prazno ostane sèrce, i čověk nezadovoljan sa samim sobom i s položajem svojim ostane bez svakog veselja i nade. — Roditelji ! prosudite ove rěči , i netužite se nad porodicom svojom, da je svoje glave, prokšena, nemarna, potrošna, razuzdana. Vi sami ste uzrok jada i tuge svoje. — Ako i možete, nekate umah svaku izpunjavati želju, čas uzkratite , čas nadom gojite ljubimca svoga, i on će zarana postati gospodarom svojim, i iz njegovog sèrca proniknut će vam ugodno cvětje, pokornost , radinost, ljubav.

Digitized by Google

dobar biti nebeski otac, kada vam kruha daje? kako rada morate imati vaše roditelje, jer iz njihovih rukuh svaki dan primate ovaj božji dar? — kako mora biti kod duše onoj děci, koja neimaju ni kruha, ni roditeljah, već moraju se potipati od nemila do nedraga, od kuće do kuće, da izprose komad kruha? — Koliko ste vi moja děco srětnia od onih ubogih sirotah; zato sèrdačno zahvalite dragomu Bogu, koi vas tako miluje, zahvalite i vašim roditeljem, koji su vam na město Boga, slušajte jih, učite se, radite itd. i opet zahvalite Bogu i recite:

Mili Bože na svemu ti hvala,
Jer sve nam je tvoja ruka dala.

§. 195.

Čuvstva srodnosti.

Po ovih razumijemo dobrohodno učestje nad drugih srěćom i nesrěćom. Ovo čuvstvo zaslužuje osobiti obzir; ono bo je vrělo nevina veselja, i zèrnce puno ploda veličanstvenih činah, ono dočim gola putena čuvstva sèrce sebički stežu, někom čarobnom silom širi ga, da ljubeć svikam dospije, i zaboraviv na se, druge usrěćiti teži.

Al ovo nježno čuvstvo jedva će ikad procvasti krasnim cvětom, ako se još zarana neuklone ona, koja ga utušuju u zametku njegovom; kano što su: nepotrěbno mèrcvarenje životinje*), često gledanje tudjih mukah, kojekakve nepriateljske težnje, poruge, okrutno postupanje s děcom itd.

---

*) Jadna prostota osobito němu životinju bez potrěbe ljuto mèrcvari, a nezna, da se time protivi otčinske ljubavi punoj nakani Boga, koi kad živinu stvori za porabu našu, zajedno ju nadari i ćutjenjem blagostanja, kojeno je primèrno naravi njenoj; — nezna prostota, da ubija onoga, koi ju hrani, koi joj služi, i kajcaru daje; — koi prie neg zorica pukne, razlěva po zraku svoje milozvučne pěsni, koi i trudna orača na polju veseli svojom ugodnom pěsmicom. — Pa što hasni bědnoj prostoti ovo mèrcvarenje osobito konjah i volovah? — zar na nje dugo tovari, tko mnogo i prěkoměrno tovari? — A ovakvo postupanje kakvom sve pogibelju nepréti čověčanstvu! — tko se nasladjuje piskom ječećeg pod pèrstih svojih nevina goluba, svoje kèrvotočne pèrste lasno će oskvèrnuti i kèrvju

Digitized by Google

Uzplamtit će pako u sèrcu ovaj plemeniti žar ljubavi, ako se nebeskimi istinami, *) priměri osobito roditeljah i naučitelja, i živahnimi opisi iskrena udioničtva potakne. — Sv. dogodovština puna je potezah takovih. I ovdě za uzor služi Onaj, koi se smilovà gladnoj množini puka, koi plakà na grobu Lazara priatelja svoga, koi suze sužalenja proli nad Jerusolimom, u kom vikà ljudinstvo : propni, propni ga.

Osim smiljenja nad tudjom bědom i nevoljom, valja probuditi i iskreno veselje nad srěćom iskèrnjega. — Ovaj sèrdačni cvětak rědko u kojoj bašći raste, i ako pronikne, nenavist onaj ledeni mraz bèrzo ga i popari. — Čemu da se za vrěmena doskoči, trěba děcu više putah spomenuti, da se smisle na Boga, i gledaju na njega, trěba takodjer navesti osobito iz sv. pisma priměre nenavisti i zločeste njene poslědice **).

I ova ćutjenja pozornim okom pratiti trěba, da se osobito u putenu razkošu neizvèrgnu, i za ćudorednost opasna nepostanu.

čověčanskom, čim u njem bukne plamen razjarene strasti. — I ovomu ružnomu običaju glupe prostote prigodom obučavanja malenih doskočit se mora; inače bo surovost, koja je žalibože kod nas u ovoj struci toli zavladala, i velike jade već naněla, ostat će i odsele izvor mnoge opačine. (Čitaj: Lehrbuch von Galura §. 67. Götze: über die Methode, Kinder von Thiermartern abzubringen. Salzmann's Krebsbüchlein.)

*) Věrozakon u čijem sèrcu neće probuditi počitanje i ljubav prema čověčanstvu, dočim uči nas: da Bog sve ljude bez razlike ljubi kano otac děcu svoju, pače da istoga grěšnika tèrpi, jer neće da umre, već hoće da živi i povèrne se u njegov naručaj, on mu potrěbno vrěme za pokoru daje, i svojim milosèrdjem sprovadja ga, kao pastir svoju milu ovcu, koja se je od njegovog stada odcěpila i zabludila; dočim věrozakon uči nas: da smo svi sinovi jednog otca, koi kraljuje na nebesih, da smo uda jednog istog těla, koga je glava Isukèrst, da u svakom najsiromašniem čověku, koi ništa nevrědi u očima světa, smatramo istog spasitelja, koi gladuje i žedja u njegovoj osobi, da svi imamo neumèrlu dušu, kèrvju božjeg sina od prirodjene ljage opranu, i opredělјenu za rajske slasti, za uživanje istog Boga u blagoj věčitosti.

**) Exempelbuch von Dr. Herbst. 2. B. S. 34.

Digitized by Google

Primĕr „o ljubavi nepriateljah.“ Děco! već sam vam pokazao, da sve ljude, i iste naše nepriatelje ljubiti moramo; nemojte dakle draga moja děco, sèrdit se na one, koji se na vas sèrde, nemojte zlo želiti il činiti onim, koji vam zlo žele, il učine; već slědite primĕr dobrostivog otca Boga, koi daždi vèrh dobrih i zločestih, jer svi su njegova děca; slědite primĕr Isusa Kèrsta, koi je svojeg nebeskog otca na dèrvetu križa molio za nepriatelje svoje „otče oprosti jim, jer neznaju što rade“ i Bog će vam oprostiti duge vaše, ako i vi odpustite dužnikom, to jest nepriateljem svojim; tà i oni su stvoreni na sliku i priliku božju, i za nje je Isus umro na dèrvetu križa, i nje je duh sveti posvetio na sv. kèrštjenju, i za njih je pripravljeno nebesko kraljestvo itd. (Primĕr o sužaljenju vidi u §. 62.; o nenavisti pako u §. 140.)

§. 196.

Čuvstvo lĕpote.

Opaženje lĕpote radja ovu ćut; — ona uznaša čověka vèrh bezrazložne životinje i umnožava razkošu života, ona čověka potiče na veličanstvene čine, i njoj mnoge krasote, i plemenite umětnosti imamo zahvaliti, ona štiti i promiče ćudorednost, osobito ako joj se pridruži živa věra, i dětinski božji strah; indi je ona vrědna i dostojna svake pozornosti i uvažavanja.

Čuvstvo lĕpote još u tanano doba lasno će se probuditi, ako se sva ona uklone, koja ga oslabiti i utamaniti mogu, kao što su: sramotne rěči, psovke, smetje po sobah, mast na oděćah itd.; ona pako upotrĕbe, koja su ga kadra potaći i unaprěditi. — Doista ovo čuvstvo kako bi se bujno razvijalo, kad bi bile učione čiste, světle i prostrane; kad bi naučitelj uvěk pristojno oděven bio, kad bi pazio i nastojao, da děca uvěk imadu čiste ruke, noge, obraz, oděću i knjižice svoje; kada bi naučitelj děci poleg svoje mogućnosti pred oči stavljao lĕpe stvari, da jih gledati mogu, kad bi ju pozornu učinio na krasotu i veličanstvo prirode, koja se po poljih, šumah i potocih toli divno razvija. I zbilja. Kakve krasote necvatu oko nizke slamnate kolibicè siromašnog seljaka, u světlih carskih dvoranah zahman tražiš, ni lĕpote takove! kakva je krasna cvatuća ja-

Digitized by Google

buka, kako je krasno blagomirisnimi ružami prepuno stablo? Bogatuš prosipa nebrojene novce za ures kuće i oděće svoje, za krasne slike i dragocěne sagove; al zaludu — sve je ovo samo kukavna slika onoga, što siromah puno lěpše i veličanstvenie, svaki dan, svaki čas vidi u prirodi. — Ova i ovim spodobna ako se upotrěbe, procvast će čuvstvo lěpote prie reda, prem ako je inače nepovoljan stan bědne prostote.

Samo paziti trěba, da se čuvstvo lěpote neizvěrgne, i nebude na uštèrb ćudorednosti, već da bude pod žezlom razuma, i da odgovara dětećemu spoljašnjemu odnošenju, i budućemu položaju: inače bo lasno će učiniti děte svojom sudbinom nezadovoljno, lěno ili razuzdano*).

Primĕr „o čistoći.“ Moja děco! ako na prolětje izadjete na polje i po njem pogledate, puno ćete krasote na njem opaziti; kako je čista i lěpa zelena trava? koliko je u njoj svakojakog blagomirisnog cvětja! mislio bi čověk, da je dobrostivi Bog po cělom polju razprostro svoju krasnu kabanicu; pa baš ako po tom divnom cvětju i po travi zelenoj pade dosta praha, gledajte i čudite se moja děco, kako ono cvětje i zelenu travu dobri Bog umiva, kada pusti kišu da na njih pade; tako i vi draga moja děco, kada opèrljate ruke, noge, lice il oděću svoju, uzmite si vode i operite se; i bit ćete puno lěpši, lěpši sebi i čověku svakomu; tko vas vidi, ljubit će vas.

§. 197.

Čuvstvo istine.

Radost uslěd poznanja istine u sèrcu osětjena, zove se ćut istine. Kako je dragocěno ovo čuvstvo, kad je prirodjeno

---

* Za polugu oplemenjenja čuvstva lěpote, služi obćenje s ljudmi nježna ugladjena vladanja, i čitanje romantičkih knjigah. Al kada? — samo onda, kad onim ljudem ćut poštenja klica u grudih — i kad rečene knjige otrovnim duhom nedišu. Al obično kamo puše ovaj duh? kamo směra ona glatkoća? — Mnogi, veoma mnogi skupo ju platiše. — O da bi se već jedan put osvěstili osobito po gradovih otci i matere, da im děca naročito ženskog spola, dočim oči svoje pasu, i sèrce svoje nasladjivaju krasnim u milih posudah onim cvětjem, sakriveni čemer skupa nepopiju, i neupropaste sebe, sréću svoju, ćudorednost — dušu svoju.

Digitized by Google

svakomu čověku, kad je dar božji, i čisto vrělo nevine radosti, kad potiče čověka na izobražavanje uma i oplemenjivanje sèrca, kad mu pripisati moramo naprědak u raznih znanostih, i proiztekavše iz njih blage poslědice za cělo čověčanstvo!

Da se pako ova plemenita ćut u děci probudi, prie svega trěba, da učitelj rěčmi i čini svojimi u svako vrěme pokaže: kako mu je istina, bila ona u staroj il novoj oděći, vèrh svega mila i draga; tà alem kamen ma i u blatu bio, cěne svoje nikad negubi. — Trěba zajedno děcu i poučavati, da je jadan i kukavan položaj svakoga čověka, koi je tudjin u carstvu istine; nasuprot pako, da veselje onoga, koi slast istine okusi, i od dana do dana sve više te vise razširava krug znanosti svoje, čarobnim někim načinom ugodno širi sèrce u grudih. — Osim toga trěba bditi nad nevinostju sèrca dětinskoga, i od naučanja ukloniti sva ona, koja bi ga otegotiti ili omraziti mogla*). Napokon paziti trěba, da se ovo čuvstvo neizvèrgne u golu ljubopitnost, pedantičku jednostranost ili dèrzovitu oholost razuma**).

---

*) Iz ovih lasno se razabrati može: da li su pogèrdne rěči, ćuške, šibe itd. prikladna srědstva za znanosti u glavu uliti, i za potaći u sèrcu sveti žar istine? da li svèrsi odgovara pospano i suhoparno predavanje svetih stvarih, i mehaničko na pamet blebetanje nerazumljivih izrekah? da li roditelji i naučitelji pravo imadu, kad učenje dětetu kao něko potrěbno zlo opisuju, i těše ga govoreći: „potèrpi se malo, bit će skoro svèrha školah, neće ti više trěbati učit se?“ —

**) Doživismo vrěmena, u kojih ista děca okrenuše najsvetie stvari pod šibiku uma svoga. Ovdě nećemo napominjati razne uredbe sědom starinom posvetjene, kojeno su danas spèrdnjom postale, niti ćemo izbrajati nove o umětnosti, znanosti i dèržavnom životu u svět poslane misli, od kojih mnogi preporodjenje svoje toli željno izgledaju. — Samo ćemo mimogred malko poviriti u novu knjigu života cèrkvenoga. Od pèrvoga lista neidimo dalje. — Šta čitamo na njem? Naduti duh Boga, věru i božje očitovanje svukao je s nebesah, i stisnuo u svoj uzki krug, sve zabacivši što gizdom i putenom razkošom zaslěpljenim svojim umom hvatiti nemogaše. — Težko da ikomu krivdu učinimo, ako propastnog ovog pojavljenja veću stranu pripišemo danas gospodujućemu načinu odgojenja mladeži. — I zbilja, kako se možemo u čudu naći, da je, ko što poslovica veli „pametnie jaje neg koka“ kad se mladeži, bez da se pozorna učini na

Digitized by Google

Primĕr„ o istini.“ Děco! kako vam je sada kod duše, kad sam vam puno koješta pripovědao o dragom Bogu, o ljubljenom njegovom sinu Isusu Kèrstu? i o našoj miloj majci o cèrkvi božjoj? Da li nije u vami zaigralo sèrce od veselja, kad ste čuli i poznali toliko nebeskih istinah? — Děco moja! doista velika sréća vam je u dio pala, što vam dobri Bog i predragi Isus i sveta mater cèrkva toli lěpu dadě priliku, da se pobliže opriateljiti možete s tolikimi istinami! - Koliko ima ne samo děce, već i odrastlih ljudih, dapače cělih narodah, koji to neznadu o Bogu itd. što vi već sada znadete. - Al děco moja! dobri Bog zahtěva od vas, da i živite poleg poznatih istinah, i da od dana do dana sve bolje i bolje, više i više učite se; zato draga moja děco! marljivo pohadjajte učione, slušajte mene i druge učitelje, i mi ćemo vam još puno koješta pripovědati o dragom Bogu itd. i vaše veselje bit će puno veće, i svi dobri ljudi rada će vas imati, i isti Bog nad vami će veselit se, i dat će vam zdravje, sréću i duše spasenje.

§. 198.

Čuvstvo ćudorednosti.

Ova čuvstva radjaju se iz predstavah o cěni i vrědnosti čověčjih naměrah il činah; n. p. štovanje samoga sebe il drugih, stid, pokajanje, zadovoljnost itd. — Mi nosimo u sebi sveti zakon, koga pèrstom svojim u sèrcu svih ljudih vatrenimi pismeni napisà isti Bog (Rim. 2, 15.) — I naše nam sèrce go-

---

ograničenje uma svoga, sve dokazuje, i polaže sûdu njezinomu, kad gotovo sve što starci naši izumiše i narediše kèrsti se nespretnim i budalastim, kad u dětinskom prisustvu s najsvetiimi stvarmi sbijaju se šale i ludorie, kad su roditelji i učitelji u cělom načinu življenja svoga, svoje glave, oholi i preuzetni. — Nije čudo, što ista mladež stupa u stope ove, i razoravajućom snagom duha svoga ništa neštedi, čega se dotaknula nebi; pače što nemože shvatiti, zove izmišljotinom i obsěnom glupe prostote. — Ovomu zlu valja i mora da se doskoči. — Al kako? — tomu pričega lěka neima od poznanja samoga sebe i slaboće svoje, od straha božjega i osobito dobrog izgleda onih, koji mladež okružavaju; jer život roditeljah i učiteljah jest knjiga mladeži. — (Sravnaj §. 147.)

Digitized by Google

vori, da se ovomu zakonu bez svakog izgovora i opora čisto podvèrgnemo. — Srětan, koi živi ovaj zakon u grudih svojih rado sluša! duša mu uživa mir i pokoj bolji od zlata i srebra i inih života dražestih; tko pako božansku ovu rěč nesluša, već u sebi osětja pravednu kazan; jer uvrědjena savěst kao razjaren prorok predbacujuć zloću činah, više za osvetom. — Ovi prigovori, čim su iole živahni, ljuto grizu siromašku dušu, i prava su pedepsa, koja premda težka, al ipak je spasonosna, i služi za očevidni dokaz, da se je čověk s Bogom rastao, al da ga Bog još ipak ostavio nije.

Ova ćut premda prirodjena, u svakom čověku nije svejedno jaka; jer bogoljubna duša brecne se pred najmanjim grěhom, gdě okoreli zlotvor pije opačinu kao vodu. — Odkud slědi, da baš prigodom kèrštjanskog obučavanja, ovu ćut buditi i gojiti tréba. — Nju zapustiti ili utamaniti, znači ćudorednosti uzeti bilo života, da se čověk Bogu više približiti nemože. — Ova je ćut osobito za *mladjano doba* od velike važnosti; jer ono zbog svojih nejakih duševnih silah i nedostatka izkustva svoga, nepoznaje razne pogibeli, koje se na světu prikazuju u raznoj slici; nezna još ništa o čemernoj guji, koja pod cvětjem na putu luče, kako bi putnika iza ledjah napala, da mu zadade smèrtnu ranu. — Doista bèrzo bi dětinska nevinost žèrtvom pala, da se prie, neg što sine sunce razuma, nepojavi ćudoredna ćut, da neopomene děte poradi grěha, i da kao angjeo gorućim mačem nestane na vrata, da sačuva raj nevina sèrca.

Za probuditi ovo plemenito čuvstvo, kao što sve ukloniti tréba, što bi ga još u zametku utušiti ili oslabiti moglo, ko što su n. p. sramotne rěči, čini i slike, izsměhavanje děteče nježnosti, čitanje bezstidnih knjigah, obćenje s izopačenimi itd. tako upotrěbiti valja pripovědke, u kojih se živahnimi bojami izražuje krasota dobrih, a gèrdoba opakih činah. — Ovoj svèrsi ponajbolje odgovaraju pripovědke, cèrpljene iz bibličkoga sgodopisa, n. p. o neizměrnoj božjoj ljubavi, o lěpoti nevinosti, o otrovu grěha, o srěći domaćeg mira, o blaženstvu Bogu povoljna življenja, o kazni prěkoredne ljubopitnosti, nenavisti, gizdosti, o pokornosti prema roditeljem, o ljubavi nepriateljah itd.

Digitized by Google

Za potaći pako ovu dragocěnu ćut, mladjanomu naraštaju trěba predstavljati Boga kao svigdě nazočna, koi i u sèrcu, i u tminah sve vidi, šta se čini; trěba děteću pozornost svratjati na glas savěsti, kao na božji glas u grudih naših; trěba pred oko nježne dobe stavljati krěpost kao jedini put, po kojem se doći može u hram srěće i věčite slave; trěba da u struci ovoj priměr dobrih roditeljah, osobito mile majke, i u obće svih, koji su okó děce, služi za ogledalo.

Napokon biti valja na oprezu, da se ovo čuvstvo neizvèrgne, ili u *prěkoměrnu strašljivost*, koja ništa nepazeć na izreke zdrava razuma, pred svakom sěnom neprestano breca se, ili u *dopadnost i zadovoljstvo sa samim sobom*, koje nemari ni za Boga, ni za spasitelja, ni za milost njegovu*).

Priměr „o ljubavi domovine“ kad si već pokazao, što će reći domovinu ljubiti, reci po prilici ovo: děco! ljubite domovinu, u njoj vas rodi majka, u njoj pèrvi put ugledaste žarko sunašce, u njoj primiste sv. kèrst spasitelja svoga, u njoj

*) Naučitelju, koi děcu ljubi, i komu děca uzajemnu ljubav s pověrenjem vratjaju, neće bit težko probuditi ovu ćut; jer on ima tomu trista shodnih prigodah, samo ako ih věšto upotrěbi u svoje vrěme, kad se ponudi dobra prilika; baš ni netrěba mu trošiti puno rěčih, dosta će biti ako rekne „děte! bi li pravo bilo, da to učinis? — a zašto nebi pravo bilo? — Bi li se to dopalo dragomu Bogu? — što bi ti zbog toga rekia savěst tvoja? — šta bi od tebe mislili roditelji, dobri ljudi? itd.“ — Ova i ovim spodobna pitanja, kao munja prolete kroz děteće grudi, i nehotice uzkrise u njih iskru ćudorednosti. — Samo dobro na um uzeti valja, da važna rěč u svoje vrěme „čini ovo, tako Bog ti zapověda, to od tebe išće savěst tvoja,“ više valja, neg prěkoměrno neprestano cendranje nad dětetom. — Pa ako se dotični čin u zanimivoj pripovědki cèrpljenoj iz dětinskog života věšto predstavi, kako će lasno ugrijat i potaći mlado sèrce na podobni čin! — Tako n. p. kojekakvimi dokazi mučno bi bilo ljubav nepriatelja probuditi u dětećem sèrcu; — nasuprot pako, ako bi se dětetu pripovědala pověst o milosèrdnom Samaritancu, kako će ju ono lasno domašiti? činit će mu se, da je u krugu činećih osobah, da sve vidi, ćutit i mislit će, da sve to na se spada, i da ono to isto činiti mora. I ako se taki slučaj sbije u životu njegovom, rěči spasitelja „idi i ti čini to isto“ pače i cěla pripovědka na jedan put pasti će mu na um, i ono neće sèrcu odoleti moći, da neučini ono, što učini milosèrdni Samaritanac.

Digitized by Google

božje slovo vam se pripověda, u njoj vam duša uživa hranu nebesku; u njoj još kolike sve darove neprimate iz ruke otca nebeskoga! samo okom svèrnite po polju, kako se pšenica žuti kano suho zlato, pogledajte po vinogradu, kako se pod grožđjem loza uvija, kano děte šta težkog noseće, pogledajte jaganjčiće, kako se lěpo igraju okó ovacah, kano děca okó majke svoje; — pa šta više, děco! u vašoj domovini pod zelenom travom mirno počivaju kosti pradědovah vaših, možda već i otacah, materah, bratje, sestarah i drugih, kojino su dragi bili sèrcu vašemu. — Moja děco! pa kako je slavna vaša domovina! znadu puci i narodi, da je rodila mnogoga junaka, koi za Boga, za kralja i za svoje ognjište s veseljem proli kèrvcu svoju. — Zato moja draga děco! zaklinjem vas s věrom, zaklinjem vas s dušom, zaklinjem vas i s vašom srěćom, štujte Boga, slušajte kralja, i sve svoje poglavare, učite se, radite, i onda ćete ljubiti domovinu svoju bolje neg ikakvo blago.

§. 199.

Čuvstvo bogoljubnosti.

Predstave o Bogu, o našem odnošenju prema njemu i o věčitom životu probudjuju bogoljubna čuvstva. Ovo čuvstvo najlěpši je cvět sèrca čověčjega, ono je očevidni dokaz našega rodbinstva s Bogom, i osobitoga saveza s njime, ono ako je božjom milostju nadahnuto po cělom sèrcu divno se razlěva, smožno diže ga vèrh zemaljskog kruga, i čověka vrědna i dostojna čini zaufanog obćenja s věčitom ljubavju; ono je zajedno sigurna zaštita proti putenomu nasèrtanju, ono je najsladja utěha u nepogodah sudbine naše, ono je rodjena majka svake dobrote. Neima dobre pomisli, nijedne dobre odluke neima, koja potaknuta njegovim žarom, nebi od uspěha bila; jer sèrce nam hlepi za svojom pravom domovinom, i ćuti ko da krila imade, za poletit u visine k Bogu — izvoru ljubavi svoje.

Što se tiče srědstvah, kojimi se ova dragocěna ćut probuditi i pokrěpiti može, najshodnia su slědeća:

1. *Priměr roditeljah i odhraniteljah.* Ako sèrce ovih oduševljava iskrena i prava bogoljubnost, i ako oni sve, što

Digitized by Google

spada na Boga i nebeske stvari, za najveću svetinju dèrže, i ako ovo strahopočitanje ne samo u povoljnih, već i nepovoljnih života svoga okolnostih iskreno bez svakog licuměrstva i činom pokažu, uzoriti ovaj primĕr, koga děca gledaju svakdanjim okom, nemože ostati bez ožudjenog uspĕha. Osobito pako mile majke oko i cĕli život čarobnu něku silu u sebi ima*).

*) I po domovini našoj razlĕgaju se tužni glasi, da se je na dosta mĕstah, osobito pako po gradovih ugasila iskra bogoljubnosti. Što uzrok tomu može da bude? — Metnimo ruku na pèrsa i kažimo istinu, većinom su uzrok matere. — Što je dětetu priče, što milie od njegove majke? I naravno. Jerbo je postalo iz kèrvi njezine, raslo je pod sèrcem njezinim, i po njoj je ugledalo bĕli svĕt; — ona mu za hranu pruža pèrsi svoje, ona ga čuva od svih nepogodah, na u dětetu svome ko u ogledalu samu sebe gleda i uživa sladku radost, kada vidi polu sèrca svoga — polu duše svoje pred sobom. — Dobroj majci još bolje se šire grudi, ako se je okusila slasti nebeske — slasti kèršťjanske istine; jer dèrži svoje děte za bašťinika neba, za svojinu Isukèrsta, koju si je on pribavio težkom mukom — i prolitjem svoje kèrvi na žèrtveniku križa; i ovo je ona puna ljubavi majka, majka po kèrstu posvetjena spasitelju svomu, koja nepoznaje važnie dužnosti, neg da bude prava majka, i da po načelih kèršťjanstva odhrani svoje milo čedo. Neizměran je upliv majke, jerbo je ležalo cĕlo čověčanstvo pod sèrcem njezinim! — I doista. — Kako živi božja slika u njezinom sèrcu, tako se ona i umnožava po pokolĕnju čověčanskom, — nije bo sama kèrv i prirodna sposobnost, već su i nagoni duhovnoga sèrca, koji se pretaču u děte, i što mnogo više znači, čuvstva su majke, koja u cĕlo odhranjenje utiču onda, kada je ovaj uticaj najvažnii za cĕli život. Pèrva majka odhranjuje děte; — tako valja, i tako mora da bude; i děte već s mlĕkom iz njezinih pèrsah sisa pèrve pojme; — ona mu, bez da uvĕk i osĕtja, stvari pred oči meće, i děte ih onako cĕni, ko što i ona. Majčin utisak iz dětinskog sèrca jedva ikad da se izbrisati dade, i iz njeg većinom postaje budući značaj čověka. — I zbilja. Da bi znali životopise svih ljudih, poštenjem, krĕpostju i bogoljubnostju odličnih, sigurno izmedju deset, devet bi ih našli, koji najkrasnie cvĕtje u vĕncu krĕpostih svojih, jedino svojoj majci zahvaliti imadu. — Nemožemo ovdĕ da nenavedemo krasne rĕči uzhitjenog Sailera, kojimi čuvstvo zahvalna sèrca svoga izrazi prema svojoj majci, poslĕ kako se je ona već odavna preselila u blagu vĕčitost: „hvala ti mila majko, ja ostajem vĕkoma dužnik tvoj! kolikogod mi putah tvoj pogled, tvoji čini, tvoj život pred Bogom, tvoje boli, tvoji muci, tvoji darovi, tvoji poslovi, tvoja blagoslivajuća ruka,

Digitized by Google

2. *Dobročinstva kèrštjanske nabožnosti*; kako nas je naime Bog na svoju sliku i priliku stvorio, i nadahnuo svojim neumèrlim duhom, kako je iz same ljubavi prema nam poslao svoga jedinorodjenoga sina, da nas nauča, i da za naše spasenje izpije čašu žuhke muke i smèrti svoje, kako na nas sveto bogoštovje kao dobrostivi otac i nježna majka neprestano prosipa blagodati milosti svoje, dok nas nedovede u kuću našega otca na nebesih. — Kako će ova i ovim spodobna uzhititi sèrce, osobito ako se ne samo u obće, već i na pose kod pojedinih istinah njihov spasonosni upliv u život věšto pokaže, n. p. kako nam svetotajstva u naših najvažniih položajih pružaju pomoćnicu ruku, kako nas ako posèrnemo, gorě dižu, i ako na putu opešamo, kako nas nebeskom hranom pokrěpljuju. — Kako nebi sèrce u sebi města dalo věrozakonu takvomu, koi počemši od zibke tja do groba otčinsku brigu za nas nosi, i još kad se preselimo iz ove domovine u drugu, za nami šalje vruće molitve, i smožne pomoći?

3. *Molitva;* jerbo je neposrědno obćenje i razgovor s Bogom, kao takodjer i pravi živalj, u kom je duši najmilie, da se

---

tvoja tiha neprestana molitva pred oči stupi — od malenih noguh biaše večiti život — s čuvstvom bogoljubnosti skupa u meni preporodjen, i ovo čuvstvo nemogaše poslě nijedan pojam, nijedna dvojba, nijedna razkoš, nijedan protivni primèr, nijedna bol, nijedna težkoća, pače ni nijedan grěh utamaniti. Još u meni živi ovaj věčni život, premda si se ti već prie četèrdeset godinah s vrěmenitim razstala.“ Srětan koi pod okriljem toli bogoljubne majke mladjahne boravi dneve svoje! — I kod nas svašta se govori o izobraženju puka, da li se govori i o izobražavanju ženskog spola? — dajte mi dobre majke, oduševljene kèrštjanskim duhom majke, i poplavit ću dobrimi sinovi i dobrimi kćerami — cělu domovinu. Hoćemo l' indi iz temelja poboljšati odhranjivanje, počmimo od izobražavanja ženskoga spola; — želimo l' uzkrisiti iskru bogoljubnosti, da ugrije sèrce, i postane plamenom, uzpirimo tu iskru na pravom njenom ognjištu, u maternjem sèrcu, i za kratko vrěme čudom ćemo začudit se, kako će se krisit iskre bogoljubnosti po obzorju naše otačbine. — Dajmo puku kèrštjanske matere, i oživit će kèrštjanski puk, i lěpo će cvasti srěća žiteljah, i obće blagostanje! — Slava krěpostnim materam! jer iskrene svoje ljubavi dragocěne blagodati prosipaju vèrh čeda svoga; šta velimo čeda? — vèrh cěloga čověčanstva!

Digitized by Google

kreće, i da uživa slasti nebeske. — I zaista, što će inače u sèrcu čista čuvstvá probuditi, a nečista osvětlati, što dobre odluke potaći, što tělesne požude ublažiti i oplemeniti, što utěhom nadahnuti sèrce, i lagana mu dati krila, da se vèrh taštih i zemaljskih uzněti, k Bogu poletiti, i s njime se u rajskoj domovini sjediniti može?*) — Radi čega trěba da učitelj svojim mladjahnim preporuči u svakoj prigodi, da na početku i svèrsi svakog dneva, prie i poslě svakog važnieg posla, smisle se na Onoga, od kojega proizticе sve dobro; trěba da im rěčju i svojim priměrom način pokaže, kako moliti valja; trěba da marljivoj děci, osobito kad se s učionom il polazkom kèrštjanskog nauka opraštaju, bogomoljne knjižice dade za nagradu, one bo su prava predhodnica zvězda na nepoznatom putu života; dobroj děci od ovih knjižicah ništa nije milie; i zato ih još i u odrastloj svojoj dobi s veseljem u ruke uzimaju, dapače one ako baš i zločestim slučajno u ruke dospiju, sílno uzdèrmati mogu kobne života verige, i iz smèrtnog sna probuditi, i osvěstiti izgubljenu dušu. — Al odkale novacah za ovakove knjižice? iskrena ljubav ima oštro oko, i pravo vrělo lasno naći može. — Sva će pako ova slabo šta hasniti, ako roditelji i u ovoj struci svojim priměrom světili nebudu**).

---

*) Kako krasno o molitvi izrazi se Stolberg. „Nek mi se dade, reče něki oštroumni umětni Gèrk, jedno město izvan zemlje, i ja ću zemljom krenuti. — Moleći više čini nego Archimedes, molitva podiže ga vèrh zemlje, i on kretje nebom. — Tko niječe moć molitve, on, što može, razkida svezu, koja veže nebo sa zemljom; on se oprastja sa svojim Bogom.“

**) Nećemo ovdě drugih ozledjivati ranah, već samo jednu, toli domaću, koli opasnu. Mogu li roditelji zadosta pred Bogom odgovarati, ako se sami stide pomoliti Bogu, prie neg što k stolu idu da blaguju, ako ista děčica, po priměru njihovom, prie neg darove božje uživati počmu, na Boga se i nesmisle? Tà nije ovo običaj samo glupe prostote, već je to pravi kèrstjanski običaj, koi duševni život uzvisuje vèrh tělesnog, koi uživanje ublažuje i posvetjuje. Samo prase troši žir na zemlji ležeći, bez da i pogledje gori na grane, iz kojih je on pao doli na zemlju. Valja li da i kèrstjanska děca ovako budu? — Doista nemože dobro da bude, ako se prie i poslě blagovanja s děcom skupa nemoli! Molitva u slučaju ovom uže steže sèrdačnu svezu izmedju roditeljah i děce,

Digitized by Google

4. *Pobožne pěsme*, dočim se po cělom tělu i svih ćutjenjih ugodno razlěgaju, čas ublažuju probudjene strasti, čas čuvstva slave, pobožnosti, zahvalnosti, ljubavi i veselja divno bude i potiču, kao takodjer i čověčja sèrca spojavaju nježnom svezom bratinske svete ljubavi. — Da pako pěsme urode ovim sadom, trěba njihov sadèržaj děci ukratko kazati, zatim stih jedan za drugim raztumačiti, pa onda izpitom osvědočit se, da li su děca smisao pěsme shvatila; napokon trěba cělu pěsmu na glas s priměrnim čuvstvom pročitati.

5. *Bogočastje* kako neće potaknuti čuvstvo bogoljubnosti, kad njegovom prigodom staro i mlado, mužko i žensko bez razlike svake, kao jedna porodica, kao bratja i sestre zajedno stojimo, il klečimo, šutimo, molimo il pěvamo: svet, svet naš otac Bog na nebesih! — Kako nam sada bratinska ljubav grudi razširiti, kako sèrce ugrijati neće, da u njem nebukne plamen, sveti plamen bogoljubnosti. — Što da se sbilja postigne, trěba děcu na pohadjanje sv. misse poticati, trěba ju na veličanstvenu njenu svèrhu, na značenje sv. obredah, i na veliku korist iz njih proiztičuću, pozornu učiniti, trěba ovo obučavanje više putah, sèrdačno, u svoje vrěme i opetovati*).

6. *Svetotajstvo pokore i presvetog Isusovog těla* u čijem sèrcu neće upaliti bogoljubno čuvstvo, kad promisli: da dobri nebeski otac bogat u milosèrdju svomu, i znajući našu slaboću, onim dadè skupa i lěk života, koji poslě kèrštjenja posèrnuše;

---

i višju něku svetost razprostire po cělom domaćem životu, većma oprijateljiva sèrce dětinsko s istim Bogom, i poradi toga sbilja je dragocěno srědstvo pravog izobraženja i posvetjenja.

*) Šta je ono, što se u sèrcu prostaka, premda on gusto dolazi u cèrkvu, uzkrisiti nemože iskra bogoljubnosti? — šta je, da varoško ljudstvo većinom běži cèrkvu božju, il ako u nju i dojde, pamet i sèrce jedva da podigne k Bogu? — Možebiti tomu našli smo žilicu, ako reknemo: da, ko što osobito po selih, malašne děce odviše rano učestje na bogočastju u cèrkvi, bogoljubno dětinsko čuvstvo umaljava, i ugašuje većinom u zrelie doba; tako se tajiti nemože: da naročito po većih gradovih još u tanano doba zanemareno pohadjanje javnoga bogočastja, mladjanomu sèrcu ne samo negodi, već ga žalibože i napunjava neplodnom mlitavostju, il odurnom mèrzlinom prema istomu věrozakonu, i svetinji svakoj.

Digitized by Google

(Ivan. 20, 22) kad promisli: da svetotajstvo Isusovog těla najobilatie milosti, pače isti izvor milosti u sebi sadèržaje, da nas s Isukèrstom sjedinjuje, i da nam pruža poručanstvo buduće slave i srèće naše; „jer koi blaguje kruh ovaj, živit će vèkoma.“ (Ivan. 6. 69.) — Za potaći pako čuvstvo bogoljubnosti *a) o svetotajstvu pokore* obučavati trèba: da smo svi grèšnici, i da osobito zato uzdišemo za milostju božjom, i da nam dobrostivi Bog ovu milost pruža u svetotajstvu pokore, koje da učestnici postanemo, trèba da prie izpitamo savèst našu, što smo, i kako smo sagrèšili, pa onda da se za grèhe naše svesèrdno pokajemo, i tvèrdo si napèrvo stavimo, da više grèšiti nećemo; zatim da grèhe naše svetjeniku, koi zato dobi oblast od Boga (Ivan. 20, 22 i slèd.) istinski izpovědimo, i da za nje zadovoljimo Bogu. *b) O svetotajstvu* pako *presvetog Isusovog těla* poučavanje osobito tamo směrati mora, da u dětinskom sèrcu oživi želja sjedinjenja s Isusom, i ostanak u njem. Na pose pako obučavati trèba: da je u ovom svetotajstvu prisutan Isukèrst, sin Boga i čovèka, žèrtvujući i dajući se za pravovèrne, da jedno postanu s njime, da im se utèši glad, i ugasi žedja duševna, da im se duše izlèče i posvete, proti napadanju zloće ohrabre, u dobru objače, a u nevolji pokrèpe, da se za uskèrsnutje na vèčiti život nebeskom hranom nahrane; da je ovo sjedinjenje s Isukèrstom pravo i istinsko sjedinjenje s ljudi u ljubavi. — Osobito pako prigodom pèrve pričesti nebeska čuvstva u dětinskom sèrcu buditi trèba; jer većinom kako dète pèrvi put svetu pričest primi, onako ju i po cèlom životu obično prima. Ako mu se nečini velevažan ovaj čin umah iz početka, onda do njega baš ni poslè mnogo dèržati neće, i samo iz običaja čisto hladnokèrvno ići će k stolu gospodnjemu. Očuti li pako dète svetost i važnost pèrve pričesti, onda će mu ona uvèk ostati sveta i važna. Nevino sèrce utiske svetosti u se rado prima, i ako ga dražesti il nepogode života jednom i smute, ipak iz njega nemogu posve izbrisati one blagotvorne utiske; ovi bo čim se prene i osvèsti duša, ožive u uspomeni, i postanu jedinim sidrom spasenja mnogoga grèšnika.

7. *Pobožnost prema majci božjoj, i strahopočitnost prema angjelu čuvaru, i drugim svetinjam.* — Tà što dětetu biti može milie od majke svoje, od majke sina božjega? što mu pamet

Digitized by Google

i sèrce podići može k suncu věčitog života, neg njeno čisto materinstvo, sèrdačni govori i tèrpnje, iskrena sniženost, i sèrce ljubavi puno? — Kako neće strahopočitanje prama angjelu čuvaru nebeska čuvstva probuditi, kad nevina děca rada govore, fantaziraju i sanjaju o angjelih okó sebe, kano da s njimi stoje i obće u někom potajnom priateljskom savezu? Doista angjeli veselit se moraju nad nježnim cvětom neoskvèrnjene nevinosti, i iskreno sudělovati na uzdèržanju njegovom! — jer oni su, koji s dušom drěmajućeg děteta miluju se, i po rumenih njegovih ustnah nježni posměh razprostiru. — Skoro to isto valja i o štovanju svetacah i njihovih slikah, ako se samo u pravom cèrkvenom smislu obavlja ova pobožnost. — Napokon da s malo rěčih mnogo reknemo, trěba mladjahno sèrce napuniti strahopočitnostju prema svemu, što je s věrozakonom i s njegovimi spoljašnimi obredi uzko skopčano, bile one osobe, il stvari, il města, cèrkvom za božju službu posvetjena; i nehotice u nježnom sèrcu planut će plamen, sveti plamen bogoljubnosti. — Doduše ova čuvstva posrědno samo tiču se Boga, al ipak se u njem ujedno stapljaju kao u srědotočju svete ljubavi sèrca našega; dostojno ih dakle uvažavati trěba; jer duh božji duva, gdě i kako hoće.

Da nebesko ovo čuvstvo neohladi, il što bi još žalostnie bilo, zarana se neutèrne, nevalja se nad děcom neprestano kokošiti, nevalja cěle odsěke zadavat joj, da ih za kaštigu na pamet nauče, nevalja nebeske istine pospano i suhoparno predavati, i ovom prigodom jedino um izobražavati, a sèrce posve zapuštjati.

Napokon paziti trěba, da se bogoljubno čuvstvo neizvèrgne osobito u mističke sanjarie, i prěkoredno zadovoljstvo sa samim sobom, koje ni najbolji savět niti lasno neprima, niti rada nesluša. — Uslěd čega valja maštu zauzdati, i duh prave kèrštjanske poniznosti uliti u mladjano sèrce.

Inače o bogoljubnih čuvstvih trěba znati, da su doduše najlěpši cvět sèrca čověčanskoga, al ipak da nečine još pravo bitje krěposti; — tà dèrvo, da se dobrim nazvati može, nije dosta da samo lěpo cvate, već valja da i urodi dobrim rodom; tako isto nije dosta, da u sèrcu uzplamte nebeska čuvstva, već

Digitized by Google

tréba da i primérnimi čini naše nebesko oduševljenje izrazimo i pokažemo; nereče bo zabadava Isukèrst: „neulazi onaj u kraljestvo nebesko, koi mi govori: gospodine, gospodine, neg onaj, koi čini volju otca moga, koi je na nebesih, doći će u kraljestvo nebesko.“ (Mat. 7, 19. i sléd. Sravnaj Jak. 2, 15. i sléd. I. Ivan. 3, 17 i sléd.) Tréba zato déci u svoje vréme kazati: da je čovék, komu se sèrce u bogoljubnih čuvstvih samo raztaplje bez primérnih činah, spodoban dèrvetu, koje krasan cvét imade, a nenosi nikakova sada; i da je Isukèrst rekao: „svako će se dèrvo, koje sada nenosi, poséći i u vatru baciti.“

Digitized by Google

Tretje poglavje.

O izobražavanju volje.

§. 200.

Savez s priašnjimi i sadèržaj ovoga poglavja.

U predtečnih dvih poglavjih ove strane tanko razložismo: kako trěba nebeskimi istinami dětеći um prosvětjivati, i sèrce oplemenjivati; sada uslěd zadane rěči u §. 14. ništa nam drugo neostaje, neg da pokažemo: kako hvaljenimi istinami dětinsku volju izobražavati valja; jer za nabožno-ćudoredno oplemenjenje mladjane duše neobhodno trěba: da što je u umu niklo, i u sèrcu procvalo, u volji rodom urodi, to jest, činom postane. Dakle ovo poglavje u sebi sadèržava način izobražavanja volje dětinske.

Članak I.

O volji u obće.

§. 201.

Pojam volje i njenog izobraženja.

Čověčja volja u prostraniem smislu nije ino, neg duševna moć, šta zahtěvati ili mèrziti; u strožiem pako smislu jest duševna sposobnost, prosto i neodvisno od svake, budi nutarnje, budi spoljašne sile odvažit se na radnju ili neradnju; napokon u najstrožiem smislu jest sposobnost razložnog stvora,

Digitized by Google

imajućeg u sebi nagon srѣće i poštenja, poticaje ovog il onog nagona, kao razloge činah izabrati, poleg njih sklonit se, i ćudoredni zakon izpuniti ili neizvèršiti. I ovo je ona čověčja slobodna ćudoredna volja, koja je dobra il zločesta, na koliko se s ćudorednim zakonom slâže ili neslâže.

Naša volja u sebi jest něka slěpa sila, kojoj, da se razviti može, trěba světlosti uma; to jest: ništa nemožemo htěti ili nehtěti, bez da to isto prie nepoznamo kao dobro ili zlo.

Dva su u nami poglavita nagona, koja volju našu na radinost potiču, naime nagon srѣće i nagon poštenja. Nagon srѣće odgovara živinskoj, a nagon poštenja razložnoj sačinećoj našoj česti. — Ako nagon srѣće sklanja volju našu, to jest, ako samo težimo za onimi, iz kojih nam kakva korist proizliče, a baš slabo il ništa nepazimo, da li to i razum odobrava, onda volja naša nikakve cěne neima; jer smo spodobni na němu životinju, koja samo teži za onim, što njenim požudam godi i ugadja. — Ako pako nagon poštenja kretje voljom našom, to jest: ako težimo samo za onimi, koja razum kao dobra priznaje, bile tih kakve mu drago poslědice ugodne ili neugodne, onda činimo kao razložna bitja, i time smo uzvišeni nad němom životinjom. I u ovom stoji sva cěna i vrědnost naša.

Volji dakle pravac dati, i na njem ju uvěžbati tako: da ona samo razum sluša i njemu se pokorava, putenosti pako samo onda i na toliko zadovolji, kada i na koliko se ona s razumom slâže, znači izobraziti slobodnu čověčju volju.

Jer pako ćudoredni zakon glede izvora svoga smatra se ili kao zakon razuma, ili kao volja božja, ili kao zakon Isusa Kèrsta, zato izobraženje čověčje volje iz strahopočitanja ovog zakona proizličuće, il je čisto razložno, il věrozakonsko, il kèrštjansko.

Mi ćemo, gledeći na svèrhu obučavanja u nebeskih istinah, ova potanja dva izobraženja volje ponajbolje uvažavati; po njih pako nerazumijemo ino, neg onaj način hotenja, kojim osobito predstava o ćudorednom zakonu, kao zakonu božjem i Isusa Kèrsta čověčju volju giblje i sklanja.

Digitized by Google

§. 202.

Njena važnost i potrěba izobraženja.

Velevažna je čověčja volja, jerbo je plemenita sposobnost naše duše; njom se razlikujemo od poljske životinje; od nje zavisi sva cěna i ćudoredna vrědnost naša; dapače isto vèrhovno naše odredjenje — ćudorednost — krěpost.

Jer pako od volje:

a) Zavisi tolika naša svetinja, tko će i najmanje dvojiti o potrěbi njenog izobraženja, osobito ako na um još i to uzme:

b) Da bi zabadava bilo izobražavati sposobnosti uma, ako se ujedno i volja nebi izobražavala; jer umno izobraženje valja da čověka sposobnim učini, da teži na dobro, a běži oda zla, što bez izobraženja volje nije moguće*), dapače:

c) Ako bi se světlo samo po umu razprostèrlo, a volja posve il većinom zapustila, um jedva bi čemu drugomu služio, neg samo zloći, da se věštie i mudrie izvesti može.

d) Da niti nenapominjamo svèrhu obučavanja u nebeskoj nauci,

e) Ista dětinska doba, koju nikakve zle navade još nisu pokvarile, i u zlu uvěžbale, veoma je prikladna, da joj se dade dobar pravac — put nebesah.

---

*) Kako daleko u ovoj struci po učionah dotěrasmo? Hvastamo se, da smo um mladeži znanjem kojekakvih istinah obogatili, a jesmo li joj zajedno i volju oplemenili, kamo sréće, da se hvaliti možemo. — Postade naša mladež možda mudria, al težko da bolja postade; jer u pravom oplemenjenju svomu, u izobraženju svoje volje daleko zaostade. — Dok ćudoredno oplemenjenje s prosvětom uma rukom u ruku, korak za korakom ujedno naprědovalo nebude, tako dugo u odhranjivanju i obučavanju prie ćemo natrag posèrnuti, nego naprěd poći; i našu će dècu silna poplavica opakog duha vrěmena, ko što žalibože prie, tako i sada, sa sobom povući — i odněti. — Vrěme je, da se iz ovoga protuslovja, u koje već odavna upadosmo, već jedan put izkopamo! — Nemojmo samo poleg navade stare — od gadnog orudja kaštige očekivati bolje budućnosti, već jedinomu spasenju, od dobroga, volji danoga pravca sigurno nadajmo se. Pusta kazan utušuje ljubav u zametku njenom — i radja robski strah — a ovaj sniva samo lukavštinu, koja i iz meda čemer sisa, jedva čekajuća na trenutak — da raztegne svoje mrěže — pune opasnosti.

Digitized by Google

f) Ovo već zarano izobražavanje volje, trěba da si k sèrcu uzmemo tim bolje, čim više smo osvědočeni, da poznie doba tomu manje prilike pruža; jer znamo, da kad nastanu obične težke brige života, za ovo izobraženje većinom vrěmena neima, da u ovo doba javno bogočastje dosta putah zapuštja se, da isto svakdanjeg življenja većinom mechaničko kèrštjanstvo, nije mu baš priazno, i da stara navada postaje naravom — koja ako je zločesta i već se uvrěžila, neda se tako lasno izkorěpiti ili proměniti.

Ko što dakle revni vèrtlar marljivo prigleda, jeda li su se na svojih voćkah učěpljeni kalami primili, prolistali i razgranili, i kojim su jim pravcem udarile grane, da li možda na njih nesědi gnjusna gusěnica il otrovni pauk? i ako takvog šta smotri i opazi, odmah ravna i izpravlja krive grane, i ujedno trěbi je od onih nepozvanih i nepriaznih gostih: tako i božanski vèrtlar — naučitelj malenih trěba da bodrim oko smatra i promatra: kako su se nabožne istine, nebeski oni kalami, kojeno je u pamet i sèrce svojih učěpio, na svojih voćkah, u svojoj mladeži primile, prolistale i mladice potěrale, — i kad spazi, da gèrbavo rastu, trěba da ih ustopice izravna i izpravi, kao takodjer i od grěšnih nagnutjah i pohotah, od ovih ćudorednih gusěnicah i paukovah otrěbi i očisti; jer ako se već zarana ovog neprihvati posla, nježno ono stablo doduše postat će dèrvetom, al zaman će od njega izčekivati plemeniti rod. — Divljača jabuka divljakinami rodi; — s tèrnja nebere se grožđje, niti smokve sa češljugah; zločesto dèrvo nemože dobro voće nositi.

§. 203.

Pravo srědstvo izobraženja čověčje volje.

Čověk od bezrazložne životinje, koja jedino svoj nagon slědi i čezne za nasladnostju svoje puti, bez dvojbe razlikuje se time: da ne samo za onimi, koja mu gode i ugadjaju, već i za takvimi, koja su ćudoredno dobra, godila mu ona ili negodila, teži u životu svomu; usled čega čověku, koi želi uz-

Digitized by Google

dèržat se na visokom stupnju dostojanstva svoga, neostaje ino, neg da sve svoje pohote okrene pod šibiku razuma i gospodstvo savĕsti svoje; što da mu srĕtno za rukom podje, on mora već u mladjano svoje doba, dok još putenost mirno spava u tananu tĕlu, kao dĕte u kolĕvci svojoj, glas razuma, glas savĕsti svoje slušati i njemu se pokoravati, zahtĕvanju pako putenosti smie zadovoljiti samo onda i na toliko: kada i na koliko nekrati mu razum, savĕst. — Da pako putenost u svih okolnostih sluša glas savĕsti, ne samo pojedini propisi i ćudoredna pravila, već cĕlo obučavanje duhu pripomagati mora, da se popne na gospodstva stolicu.

Premda je krĕpak i smožan ovaj glas savĕsti, al ipak putena nasladnost većinom zagluši čovĕka, da božanski glas savĕsti u svojih grudih dosta putah nečuje, već u krilu tĕlesne razkoši, prem ako savĕst viče: neka, neka! ipak traži — nadje — i uživa nasladnost.

Slabia je indi sama samcata savĕst, neg da može toli neprestanoj, koli žestokoj navali nepriateljske puti uvĕk na kraj doći, i valjano kretati čovĕčjom voljom; uslĕd čega savĕsti trĕba jake pomoći, da se može uzdĕržati u dostojanstvu svomu; u najvećem pako veličanstvu sinut će njezin ugled, ako ju kao svetu božju volju u grudih naših smatrali budemo; — a zašto ju kao takvu dèržali i štovali nebi, kad ona od Boga dolazi, i kad nam Bog njome navĕštjuje svoju otčinsku svetu volju?

Ovo strahopočitanje ćudorednog zakona kao svete božje volje nemože u kèrštjanskom dĕtetu da se nepreobrazi u ljubav Boga, koja će tim žeštja biti, čim čvèrštje nuz nju stajao bude onaj njezin vĕrni drug, sinovski božji strah. — I doista jedna jedina božja rĕč, koja dĕtetu u čas navale i pogibeli pade na um, ko nebeska munja plane, upali i proleti kroz njegovu dušu. — Misao na Boga svagdĕ prisutna i uspomena pĕsnikovih rĕčih: „Gospodine, ti me promatraš, i poznaš me, je l' ja sĕdim, il se ustanem, to ti znadeš, ti vidiš misli moje daleko iz daleka," kao spasitelj angjeo doći će dĕtetu, kad bude čas pogibeli, i ono će božjom pomoćju zlo nadvladati, ostati božjim dĕtetom, i užiti blagi mir duše svoje.

Digitized by Google

Isto tako misao na Isukèrsta s pobožnim kakvim uzdahom mladjanu volju smožno potiče na dobro i odvratja oda zla.

Sve pako ovo bude zabadava, ako děca o spasonosnih ovih istinah dovoljno uvěrena nebudu, i ako one nebudu nadahnute i oživotvorene novim duhom, molitvom naime i pobožnostju.

Dočim naučitelj tèrsi se svojih volju, svetom božjom voljom na dobro skloniti, a oda zla odvèrnuti, tréba da i pojedine děteće nagone dostojno uvažava, i gleda, da i oni služe ćudorednosti na polugu; u ovom nastojanju tréba učitelju osobiti obzir imati na onaj smožni nagon sréće i blaženstva, i radi toga tréba mu svojim u svoje doba pokazati: da izpunjenje volje božje, i da dobri čini već u sebi sadèržaju nagradu; i da one, koji krěposti věrno služe, na ovom i na onom světu čeka blagoslov, mir, veselje i spasenje; veli bo Isukèrst, „tko ostane (u dobru) do svèršetka, bit će spasen.“ (Mar. 14, 38. II. Pet. 19. I. Kor. 10, 13. Filip. 2, 13.) Medjutim na pose o ovih srědstvih izobražavanja volje potanje sborit ćemo u slědećih člancih.

Nemožemo dakle složit se s onimi, koji scěne, da děci za ćudoredno izobraženje ništa drugog netréba, neg da ona svoje dužnosti s dotičnimi razlozi većom stranom iz razuma cèrpljenimi znadu, i iste dužnosti iz strahopočitanja ćudorednog zakona izvèršuju. — I mi rada priznajemo, da pravo naše dostojanstvo u tom stoji, da činimo ona, koja nam ćudoredni zakon zapověda, i to baš zato činimo, jer on nam činiti zapověda; — al ako s druge strane na um uzmemo smožnu silu putenosti, koja u neprestane razpre s duhom našim zapletena, većinom je junak od mejdana, doista na *jedinom ćudorednom zakonu* kao někom slabom temelju, nemožemo osnovati i sagraditi čvèrstu sgradu ćudorednosti. — Tréba nam dakle mnogo stalnieg i čvèršteg temelja, i ovaj nemože drugi da bude, neg tvèrda věra u Boga, kao najsvetieg i vèrhovnog zakonodavca, najmudrieg vladara, najdobrostivieg otca, sveznajućeg, najpravednieg i svemogućeg sudca i nagraditelja u budućem životu. — I jerbo iz ove věre ljubav, i s ljubavju skopčan sinovski strah, kao naravne poslědice proizticu, zato pravi temelj ću-

Digitized by Google

dorednosti nalazimo *u věri, ljubavi i božjem strahu;* i to punim pravom: jer bez věre nije moguće dopasti se Bogu," (Žid. 11, 6.) „bez ljubavi ništetna su sva děla," (I. Kor. 9, 10.) „a početak mudrosti jest strah gospoda." (Pri. 9, 10.) — I doista. Božanske ove krěposti mladjano doba napunjavaju strahopočitanjem prema njegovomu tělu, kao hramu duha svetoga, one ga pozornim čine na rěči spasenja, one mu njegov um obogatjuju svimi vèrstmi prave znanosti, one probudjuju u njegovom sèrcu najsvetia ćutjenja, one u zaptu dèrže i ravnaju pojavljene požude, one čine ga uměrenim u srěći, a nepobědivim u nesrěći, i dočim one same čověčje sèrce pune někom sladkoćom, ujedno izobražavaju čověka za dèržavljana zemlje i neba. — Sve je badava, gdě neima věre, ljubavi i gospodnjeg straha, gdě se je pako ovo nebesko bilje već zarana uvrěžilo, ondě sve misli, sve rěči i svi čini pravim svojim pravcem udaraju put nebesah — k Bogu. — Zaista krotko je děte, koje u Boga věruje, ljubi — i boji ga se; gdě pako krotkoće neima, neima ni pobožnosti, a gdě ove dragocěnosti neima, ondě neima ni prave ćudorednosti, ni prave srěće*).

---

*) Iz ovoga gledišta lasno se razabrati može, zašto odgojenje sadanjeg vrěmena slabo rodi ožudjenim rodom. Neima, većinom neima žive věre, neima iskrene ljubavi, neima božjega straha, a gdě neima ovih, ondě neima ni ćudorednoga življenja. — Tko ima oči, pa to nevidi, tko ima uši, pa to nečuje? — Zato pravo reče Kelber biblische Pædagokik S. 32. „hoćete li čověka napraviti vragom i bičem čověčanstva, dajte mu najfiniu gladkoću, opriateljite ga sa svimi znanostmi i umětnostmi, a uzmite mu strah božji." Samo se pako po sebi razumije, da iz kuće, u kojoj Boga nitko se neboji — u kojoj nitko nemoli — il nečita pobožne knjige itd. niti bogoljubna, niti bogobojazna děca izaći nemogu. Tà i naša domaća poslovica veli: kakva mati, takva kći; kakvi otac, takvi sin." — Tko dakle ljubi Boga i miluje čedo svoje, neka slědi primèr krotkoga Tobie, koi naučavaše sina svoga od dětinstva bojat se Boga, i čuvat se od svakoga grěha, koi kad osěti, da se približava krajni večer života svoga, u otčinskoj oporuci ostavi dětetu svomu medju drugimi i ovu opomenu: *Čuj sinko moj rěči ustah mojih, i dobro ih sahrani u sèrcu svomu! imaj po svih dnevih života svoga Boga pred očima, i čuvaj se, da nikad neprivoliš u grěh, ili prekoračiš zapovědi gospodina tvoga.* (Tob. 1, 10. i 4, 2 i slěd.)

Digitized by Google

Članak II.

O razlozih volju obvezujućih.

§. 204.

Pojam i vèrste razlogah volju obvezujućih.

Po ovih razlozih razumijemo one istine, koje naznačuju pravac volji našoj, iliti njoj propisuju, da teži i odabire dobro kao dobro u sebi, i odvratja se oda zla kao zla u sebi, bez da u račun uzima ugodne ili neugodne odatle proizličuće poslědice. Tako n. p. kada bi rekao: dužni smo nepriatelje ljubiti, jerbo ih ljubiti Isus zapověda, izreka „Isus jih ljubiti zapověda," jest razlog volju obvezujući. Ovi razlozi inače zovu se razlozi dužnostih.

Ti razlozi glede svog izvora jesu trojvèrstni, naime *a) razumni* ili *naravni*, koji proizličiu iz strahopočitanja ćudorednog zakona, kao zakona razuma; *b) věrozakonski u obće*, koji proizlaze iz strahopočitanja istog zakona, kao svete volje božje; *c)* i *kèršljanski na pose*, koi se izvadjaju iz nauka Isusa Kèrsta. (Sravnaj §. 201.)

§. 205.

Valja li navadjati čisto razumne obvezujuće razloge?

Dà kako; jer oni *a)* odvažuju volju na slobodne čine, *b)* njimi se postiže čista ćudorednost, *c)* i ukrěpljuje snaga razuma proti nasèrtanju putenosti; *d)* dapače isti Isukèrst i njegovi apostoli njimi su se služili.

Nebojmo se, da děca ove razloge shvatiti neće, tà u istoj děci dosta zarana probudi se ćudoredni zakon, koi joj kazuje, što je dobro ili zlo; i ona, prem ako još malena, o svojih i tudjih činih, zdravo i valjano sude.

Medjutim naše zahtěvanje neproteže se tako daleko, da děci ove razloge kod svakoga čina navadjati trěba; doista za ćudoredno izobraženje od velike je važnosti, da se děca zarana priučavaju svoje roditelje i starie slušati, i da zato drugog nepoznadu razloga osim volje svojih roditeljah i stariih; isto

Digitized by Google

neograničeno pověrenje prema ovim i obći poredak zahtěva ovu pokornost, inače děca tvèrdoglava i ohola lasno postati mogu. (Srav. §. 165.)

§. 206.

Kako trěba napèrvo donašati razumne obvezujuće razloge?

Da děca o pojedinih mislih, ćutjenjih i činih valjano i zdravo suditi mogu, da li, i zašto su dobri il zločesti, ponajprie trěba joj izobraženog i uvěžbanog praktičkog razuma. Ovaj pako da se izobrazi i uvěžba:

a) Trěba ukratko, razgovetno i točno pojedine ćudoredne čine iz dětinskog kruga n. p. „štovanje roditeljah, ljubav bratje i domarah, kradju, laž“ itd. navesti; pa onda upitati: „da li je ovaj čin dobar il zločest? — i zašto?“

b) Trěba, bez da se napomene il uvrědi ikoja poznata osoba, napèrvo doněti takve slučaje, koji su se već sbili pred děcom, n. p. „razgledanje po cèrkvi, bacanje kamenja po sokaku“ itd.; i upitati: „što sude o dětetu, koje se razgleda po cèrkvi? zašto takvo děte nečini dobro? — je l' slobodno kamenji nahitavat se po sokaku? zašto nije slobodno?“

c) Trěba děci priliku dati, da izreknu súd o svojih vlastitih *dobrih* činih, n. p. „o marljivu pohodu škole, o pokornosti prema roditeljem“ itd.; osobito ako su takvi čini s težkoćami skopčani; — rekosmo o dobrih činih; jer ako bi zadali dětetu, da súd o sebi izreče, n. p. „dà li je pravo učinilo, kad je svojim roditeljem nepokorno bilo, šta ukralo il lagalo?“ děte il bi šutilo, il bi lasno reći moglo: da time ništa zloga učinilo nije; i mi bi lasno u takvom slučaju promašili svèrhu našu.

d) Trěba osobito kod veće děce navadjati takve slučaje, u kojih se prikazuje zlo kao ugodno, lasno i koristno; a dobro kao neugodno, težko i pogibelno; da se děca već zarana priučavaju dobro činiti, i běžati oda zla bez svakog obzira na ugodne ili neugodne poslědice; n. p. „moramo l' uvěk govoriti

Digitized by Google

istinu? — zašto? — a ako bi se radi istine komu i zaměrili, bi l' i onda istinu govoriti morali? — pa zašto?“

e) Tréba děcu pozornu učiniti, da u razsudjivanju svakog čina osobito paze i gledaju na naměru i nakanu čineće osobe, jer od nje dobrota il opakost čina zavisi; uslěd čega tréba navadjati priměre i nakanu čineće osobe naročito napominjati; pa zatim děcu upitati: što joj se čini, je li ova osoba dobro il zlo učinila? n. p. „kad je Abraham jedinca sinka svoga Bogu žèrtvovati htio, dà li je on dobro učiniti naumio? — i zašto?“

f) Netréba děcu neprestano uvěžbavati u ovom poslu, već osobito onda, kada se tomu ponudi sgodna prilika; n. p. kad se kakva theoretička istina predaje i pokazuje, kako ona u život utiče, kad se tumači nauk o svetotajstvu pokore, kad se predaje ćudoredje, biblički sgodopis, evangjelje i cèrkveni zapt*).

---

*) Nemožemo da i ovdě što o ćudorednih čuvstvih u §. 198. rekosmo, opet nenapomenemo. Prěkoredno nad děcom cendranje i moraliziranje u isto ćudoredno izobražavanje volje veoma ubitačno utiče; jer nikomu nemože biti ni milo ni drago, da se nad njim neprestano šešuri i kokodače. — Pa što se odtale lasno izleći može? nemože ino, nego da děca věrozakon kao kaki težki jaram smatraju, i sgodnu priliku jedva čekaju, da ga samo s vrata stresu, bez da ju iole zaboli glava il sèrce. — Radi toga netréba trošiti puno rěčih; jer ko što oluja utamanjiva najbolje uséve: tako i mnoge rěči, u nevréme izuštjene, utušuju najskloniu dragovoljnost; — uslěd čega većinom bit će dosta, ako se děci u svoje doba rekne, n. p. o bratskoj ljubavi: „ko što je vatra da gori: tako je čověk da ljubi;“ ili: „ljubite bratju više neg svoj život, pogledajte mrave, kako se zajedno trude, i u svojih kućicah zajedno sprovode dobro i zlo vréme.“ — Tako isto o miru, n. p. „ko što na vodi veoma uzburkanoj nemože se zèrcaliti sunce: tako i u školi, gdě je nemir, larma i svadja, nemože naprědovati nauk. I još jedan priměr da navedemo, o oholosti moći je kazati: „ko što větar gasi svěće, suši zemlju i prah diže u zrak: tako i oholost gasi světlo uma, suši rosu milosti božje, i gorě diže prah taštine. — A šta bi se onda porodilo, kad bi se nebeske istine zaušnjaci, šibom i korbačem u glavu ulivale, i u sèrce utiskivale? ova voćka plemenitim rodom borme urodila nebi; jer robske ćuti neslažu se sa slobodnom ćudorednom voljom, — strah, trepet i boli nisu srědstva za potaći i uzpiriti plamen ljubavi.

Digitized by Google

U obće što se tiče porabe razlogah iz razuma, trěba u svakoj prigodi děcu pozornu učiniti na ćudoredni zakon i glas savěsti; „da smo naime uvěk dužni činiti ono, što je pravo, dobro i pošteno, i to zato, jerbo je pravo, dobro i pošteno, bez da gledjemo na ugodne il neugodne poslědice; da cěnu ovakvoga čina priznaju i najopačii ljudi; — da krěpost najveću cěnu ima; — da od krěposti zavisi naše dostojanstvo, i vèrhovno naše odredjenje; — nasuprot pako, da zločeste čine osudjuje isti razum i savěst naša; da ih ni opaki ljudi neodobravaju; — da zločesti čini našu krěpost upropaštjuju; — da nas obaraju iz visokog našeg dostojanstva; — da njimi našu uzvišenu svèrhu nemožemo postignuti; — da se je ove svèrhe težko dokopati.“ (Mat. 5. 11, 12; 7. 13, 14.)

Na pose pako za dětinsku volju razlozi iz razuma cèrpljenimi na *pojedine* dobre čine skloniti, ili od pojedinih zlih činah odvèrnuti, sve od toga zavisi, da se kakvoća jednog i drugog čina živahno opiše, u priměrih pokaže, i tako rekuć personificira; n. p. „poniznost na poniznom, oholost na oholom, pravednost na pravednom čověku.“ — Ujedno trěba da se dobar il zločest čin baš od one strane, od koje ponajbolje dira u sèrce pred oči stavi; n. p. „oholomu, koi traži slavu i dopadnost u svojih činih, da se svojim ponašanjem baš omraznim čini“ itd. Trěba kazati: „to iziskuje razum i savěst tvoja od tebe, bile za te poslědice, kakve mu drago. — To ti kao razložnomu bitju dolikuje. — To je priměrno vèrhovnomu tvomu odredjenju. — Ti bi bio oduran stvor, bio bi nevaljanac i odpadnik, ako bi ti proti savěsti svojoj drugomu zlo želio, šta ukrao, drugog ogovarao, neslušao stariega, nepristojno vladao se u cèrkvi na svetom městu itd.“

Da pako ovo obučanje bolje za rukom podje, trěba da děca nauče i na pamet znadu někoja razgovetna i obća vèrhovna načela ćudorednosti; n. p. „Čini, što ti razum činiti zapověda. — Slušaj savěst svoju. — Što želiš, da ti ljudi učine, i ti jim učini, a što nećeš, da ti ljudi neučine, neka jim ni ti učiniti. — Ljubi iskèrnjega tvoga, ko sam sebe.“ — Iz ovih i ovim spodobnih načelah prigodom obučanja bit će čisto lasno izvesti množinu dužnostih.

Digitized by Google

§. 207.

Trěba li navadjati věrozakonske obvezujuće razloge?

Premda je čista i jaka krěpost osnovana na temelju ćudorednog zakona, al ipak ona još čistia i jačja biti može, ako se ovaj ćudoredni zakon predstavi kao volja, kao zakon i zapověd božja §. 203. — Trěba dakle da učitelj svojim ćudoredni zakon kao svetu božju volju navěštjuje, u svakom slučaju, svaku misao, svako čuvstvo, svaki čin, kao zakon, kao zapověd il zabranu božju pred oči donaša, ter tako na svetoj vòlji božjoj osniva i iz nje izvadja svesione dužnosti*).

Svatko će lasno uviditi, da na ovaj način predstavljenu dužnost děca mnogo lašnie shvatjaju, i bolje se odvažuju na njeno izpunjenje, neg suhoparnimi onimi razumnimi razlozi. — Ovim načinom služahu se Mojsia i proroci, dapače isti Isukèrst i njegovi apostoli, ko što pokazuju svete knjige, skoro na svakom listu.

Nebojmo se, da će se time oskvèrnuti čistoća krěposti; jer nije svojeljubje il pohota, koja čověčjemu mišljenju, ćutjenju, i činom pravac daje, već je zakon proizličući iz najvišeg razuma, iz iste svetosti.

---

*) U svem dakle, što od děce očekivamo, trěba da volja božja bude razlog pèrvi i stražnji. — Ako ćemo, da su nam děca marljiva i radjena, recimo joj: „zato vam je Bog potrěbnu snagu dao.“ — Želimo li, da pozorna budu, i stvari dobro promatraju, izjavimo joj: „por di toga Bog vas je umom i razumom nadario.“ - Trěba li da na pamet uče, a neće joj se, kažimo: „zato vam je dobri otac na nebesih pamet podělio.“ — Ako zahtěvamo, da oproste onim, koji su ju uvrědili, a ona se opiru, opomenimo ju: „nezaboravite děco! već koliko putah Bog vam je oprostio, kako vas je naučao moliti: otče oprosti nam duge naše, kako i mi odpušćamo dužnikom našim; ili: oprostite, i bit će vam oproštjeno.“ — I tako valja děcu u svih njenih odnošenjih učiniti pozornu na svetu božju volju, da ona time svoje misli, govore i čine s Bogom lašnie sjedine, i da svaka izpunjena dužnost dětećemu bogo- i čověkoljubnomu čuvstvu novu hranu pribavi, donese i pruži.

Digitized by Google

§. 208.

Kako valja upotrěbljavati věrozakonske obvezujuće razloge?

Prie svega učitelj děcu mora dobro ubavěstiti o Bogu, i o izvěrstnostih njegovih, i napunit joj sèrce dubokim strahopočitanjem prema veličanstvu božjemu; čemu valja:

a) Da upotrěbi pověstnicu starog i novog zakona, i da iz nje osobito u priměrih pokaže: „da sveznajućemu Bogu, niti je, niti može da bude išta sakriveno; — da on uslěd svoje pravednosti svaki dobri čin nagradjuje, a zločesti pedepsuje, bez svakog obzira na osobu budi kakovu.“

b) Trěba da děcu pozornu učini na nutarnji glas savěsti, kao na glas božji, koi se javlja kod svakog dobrog čina po duševnom pokoju, a kod zločestoga po nutarnjem nemiru.

c) Trěba da učenike vodi u vidionu prirodu, kao u dělo rukuh Boga — njezinoga tvorca, i da pokaže im: kako ista priroda po volji božjoj neprestano radi, bez da se ikada poremeti njezin red.

d) Trěba da živahnimi bojami Boga opiše kao bezkonačnu ljubav, i zato rekne děčici svojoj, n. p. „Bog je onaj, koga svaki dan najmiliim imenom „oče naš“ nazivamo, — koi čini, da svoje sunce izadje i sjaji vèrh dobrih i zločestih, — koi pusti daždditi vèrh pravednih i nepravednih (Mat. 3, 45), koi iz svoje neograničene ljubavi jedinca sina svoga dadè, da svaki, koigod u njega věruje, nepogine, već živi věkoma (Ivan. 3, 16) — od kojega sve dolazi dobro.“ (Jak. 1, 17.)

e) Trěba zatim, da děci božje zapovědi navede, kao znak i izvor ljubavi božje prema nam, i ujedno pokaže: da sve ove zapovědi jedino směraju na naše najveće dobro, na pravo spasenje duše naše; i zato trěba, da nesamo u obće, već i na pose svojim živahno pred oči stavi: kako se je dobri Bog iz jedine ljubavi prema nam mudro pobrinuo, kad nam dadè ovu il onu zapověd.

f) Trěba da pokaže: da je Bog čověka nadario slobodnom voljom, kojom čověk izabrati može dobro ili zlo; al da prava sloboda baš u tom stoji, da čověk poznavši istinu dobro odabere i čini, da u krěposti naprěduje, i da jakom svezom svete ljubavi s Bogom sjedinjen živi. Uslěd čega:

Digitized by Google

g) Trěba, da jasno pokaže i živahno dokaže: da je věra potrěbna, da Bog od nikoga neišće, što se učiniti nemože, i ako prepusti, da nas napast kadšto i uznemiri (Jak. 1, 13) da nam ipak neuzkratjuje milost, pomoć i snagu; da nam je napast i potrěbna, da se bolje učvèrstimo u dobro, da osiguramo, i umnožamo krěpost našu.

Što se tiče iste *porabe* věrozakonskih razlogah, najbolje će bit děcu o ljubavi božjoj uvěrenu upoznati i opriateljiti s razgovetnimi i običmi načeli ćudorednosti; n. p. „Slušaj glas savěsti tvoje, kao božji glas. — Čini, što Bog zapověda. — Nastoj od dana do dana Bogu spodobnii biti. — Ljubi gospodina Boga tvoga iz sve duše tvoje, iz sve pameti tvoje, i iz sve krěposti tvoje, a iskèrnjega kao sebe istoga.“

Iz ovih načelah, ako je děca valjano na izust prie nauče, i dobro zapamte, neće težko bit izvesti siaset dužnostih; n. p. „je l' i čifut naš iskèrnji? moramo li iskèrnjega ljubiti? zašto? jer Bog iskèrnjega ljubiti zapověda. Moramo li dakle i čifuta ljubiti? zašto? jerbo je i čifut naš iskèrnji.“ — „Moramo li naše roditelje slušati? zašto? gdě nam je Bog zapovědio, da slušamo naše roditelje?“ — „Jerbo je Bog najsvetii, što i mi moramo da budemo?“ — „Jesmo li dužni Boga vèrh svega ljubiti? Odkale izvadjaš: da smo dužni Boga vèrh svega ljubiti?“

Može se takodjer kakva razgovetna izreka iz sv. pisma najprie navesti; n. p. „budite sveti, ko što sam i ja svet,“ pa onda umah upitati: „moramo li i mi sveti biti? zašto?“ — „Ništa nije sakriveno, što neće doći na vidělo, veli Bog. Smiemo li mi u mraku, gdě nas nitko nevidi, šta zloga činiti? zašto nesmiemo *)?“

---

*) Kad s malom děcom imamo posla, netrěba nam se upuštjati u tanka razlaganja kojekakvih dužnostih; jer i malašna děca već znadu, što je pravo, što li je krivo, bez da su kadra navesti dotične razloge; — zato većinom bit će dosta, ako joj se kaže: „sve je ono pravo i dobro, što se s božjom voljom slâže; što se pako neslâže, krivo je i zločesto.“ — Ovakovo izjasnjenje čisto je prosto, i děca ga lasno domašiti mogu, dapače ono dolikuje kèrštjanskomu obučavanju, i najbolje skljanja volju na dobro. — Nečini nam se dakle, da bi svèrsi shodno bilo, naročito manju, još glupu i prostačku děčicu,

Digitized by Google

§. 209.

O kèrštjanskih obvezujućih razlozih.

Naučitelj osobito iz Isusovih rěčih i primèra svoje razloge cèrpiti mora; *a)* jer je on evangjeoski glasonoša, *b)* jer Isukèrstove rěči ne samo dadu se najlašnie shvatiti, *c)* već i ponajbolje diraju u sèrce, *d)* dapače i voljom najsmožnie kretju, *e)* Isusov pako primèr služi za uzor najčistie krěposti, i mužku i žensku, i staru i mladu; veli bo sv. pismo o Isukèrstu: „njegova hrana bila je izpuniti volju Onoga, koi ga poslà da izvèrši dělo svoje“ (Ivan 4, 34).

Ovi kèrštjanski razlozi dèteću volju lasno i bèrzo sklonit će na dobro, ako se děci živahnimi bojami opiše Isusova neizcèrpiva ljubav; n. p. da je Isukèrst onaj, koi poradi našega spasenja iz same ljubavi, u slici sluge na svèt dodje, postade čovèkom, nas nauča, ustanovi cèrkvu i punu čašu gorke muke za nas izpi na dèrvetu križa (Filip 2, 7—8), koi sědeći obdesno otca svoga, kao nevidiona glava ravna i upravlja cèrkvom posvetjenom svojom svetom kèrvju, koi će nas jednom suditi, kad se iz ovoga u věčni život preselimo. — Doista na ovaj način razigrat će se sèrce u dětećih grudih, i u njem potaknuti žar buknut će plamenom goruće ljubavi, pokornosti i zahvalnosti; i uslěd ovoga neće bit težko zaključiti: da smo dužni Boga ljubiti iz sveg sèrca, iz sve duše, iz sve pameti i krěposti naše, i da smo dužni ovu našu iskrenu ljubav takodjer činom posvědočiti i pokazati, naime točnim izpunjenjem božjih zapovědih i Isusova nauka.

Sve ovo učitelju tim bèrže poći će za rukom, čim bolje učenike svoje opriatelji s kèrštjanskimi načeli ćudorednosti: „obdèržavaj Isusove zapovědi. — Slědi sv. primèr Isusa Kèrsta. — Ljubi g. Boga Isukèrsta tvoga iz sve duše itd. — Slušaj,

---

sa svimi dužnostmi upoznavati, dosta je u početnom obučavanju predavati samo one dužnosti, koje se tiču njene dobe; kako se vladati moraju naime u učioni, u cèrkvi, kod kuće, prema roditeljem, rěčju: prema svim, s kojimi pobliže obće; docnie pako kad odrastu, i stupe u druge okolnosti, njihovo obučavanje dàkako valja da bude obširnie i temeljitie. (§. 49.)

Digitized by Google

što sv. mati cèrkva uči i činiti zapovèda. — Budite izvèrstni, kao što je izvèrstan vaš nebeski otac. — Ljubi gospodina Boga tvoga iz sve duše itd., a iskèrnjega kao sam sebe. — Sve, što hoćete, da vam ljudi učine, i vi jim učinite.“

Kako se odavle dužnosti izvadjati dadu, vidimo u priměru.

Primèr „o ljubavi bližnjega*).“ Kako glasi ona pèrva i najveća zapovèd, da Boga vèrh svega ljubimo? a kako glasi druga, toj spodobna zapovèd? — Koga indi još osim Boga ljubiti moramo? a tko je naš bližnji poleg Isusova nauka? — Indi je svaki čovèk naš bližnji. Mene, tebe i sve vas, koji ste ovdě, Bog je stvorio, poradi mene, tebe i svih vas Isus je tèrpio, mene, tebe i sve vas hoće da posveti duh sveti. — Al je li nas same Bog stvorio? Isus odkupio i sveti duh posvetio? Nas same il još više ljudih? — Vidite li dakle moja děco! jerbo je Bog sve ljude stvorio, jerbo je Isus sve ljude odkupio i sveti duh posvetio, ili barem na to pozvao — zato — poradi Boga sve ljude ljubiti moramo, moramo nad svimi veselit se i napravit jim veselje, dočim jim dobro činimo! — Indi kada se koi čovèk k nam priliži, moramo si misliti: i ovoga čovèka Bog je stvorio, i za njega je umro Isukèrst, i njega će posvetiti duh sveti; i mi mu zato moramo dobro učiniti, koliko samo možemo. — Kažite mi děco, tko vam je najbliži i najprěči kod kuće? indi morate napraviti veselje vašim roditeljem time, da ste im pokorni. — Osim roditeljah tko vam je još blizu u kući? indi bratji i sestram, i vašim domarom poradi Boga morate veselje napraviti. — A ovdě u učioni, tko vam je najbliži? indi vašim učiteljem i vašim součenikom morate napraviti veselje zato, da se Bogu dopadete. — Pa što reče Isukèrst da znademo: što smiemo drugomu učiniti, a što nesmiemo? — Dakle děco moja! sve što hoćete, da vam ljudi učine, i vi jim činite, a što nećete, da vam ljudi neučine, nekate jim ni vi učiniti. — To pako činite zato, jer dragi Bog tako hoće da ima, jer tako činiti zapovèda Isukèrst. — Vi ćete biti dobra děca, ako ljubili budete Boga i bližnjega svoga; onda će vas Bog rada imati, i on će vam svagdě pomoći, jerbo

*) Gruber's Katechetik II. T. s. 146.

Digitized by Google

je on dobri, jaki Bog. Molite mu se samo čisto pobožno, i upravo baš iz sèrca, da vam pomogne, da budete od dana do dana krotji i bolji.

§. 210.

Na što trěba osobito paziti u izboru i načinu porabe obvezujućih razlogah u obće?

Što se tiče *izbora:*

a) Trěba manjoj děci navadjati najrazboritie razloge, dakle većinom nabožne i kèrštjanske; jer se oni dadu priměri iz bibličke pověstnice, kao takodjer i čèrticami iz života Isusova cèrpljenimi lasno razjasniti; jer oni u sèrce ponajbolje diraju; i zato mladeži i kèrštjanskomu obučavanju sa svim dolikuju.

b) Trěba iz ovih uzrokah i u docniem predavanju istimi razlozi ponajviše služit se. — Al ipak pored toga:

c) Trěba koliko je moguće i naravne razloge dostojno uvažavati; njimi bo dužnosti još jasnie u oči udaraju, volja se još lašnie sklanja, i time se zadovoljiva posebnosti učenikah, u koje čas ovaj, čas onaj razlog više dira.

Glede *načina* pako, koga se u porabi razlogah dèržati valja, trěba nastojati *a)* da děca ponajprie dotični razlog valjano razaberu i podpuno shvate, zatim *b)* da savez izmedju razloga i čina obstojeći dobro uvide, pa onda *c)* da odtale dužnost sama izvedu, *d)* samo nevalja nikad zaboraviti, istu dužnost, koju sama děca izvedoše, njihovim okolnostim umah priljubiti, da se time priměrna čuvstva i odluke u njih probude i učvèrste.

Članak III.

O ponukujućih razlozih iliti ponukah.

§. 211.

Pojam i vèrste ponukah.

Predstave o poslědicah iz kakvoga čina proizličućih, kojimi se čověčja volja na dobro sklanja ili oda zla odvratja, zovu

Digitized by Google

se ponuke; tako n. p. kad bi hotivši děcu na poslenost potaknuti rekao „děco! ako marljivo svoj posao obavljali budete, dopast ćete se roditeljem, učiteljem, i svim dobrim ljudem, bit ćete mirni u svojoj savěsti, Bog će vas rada imati i nagraditi na ovom i na onom světu“ upotrěbio bi ponuke. Ponuke inače zovu se nukajući razlozi dužnostih, za razlučiti je od onih obvezujućih razlogah. (§. 204.)

Poslědice činah *a)* ili su physične i ćutive n. p. spoljašna sreća i nesreća, *b)* ili duševne i ćudoredne, n. p. nutarnji mir i nemir; napokon *c)* naravne ili očitovane n. p. vrěmenita nagrada, věčita kazan.

§. 212.

Potrěba ponukah.

Ako na um uzmemo, da děca one čiste obvezujuće razloge, slabačkimi silami duše svoje dosta putah valjano dokučiti kadra nisu, i da ovi isti razlozi baš uvěk, ko što bi trěbalo, niti u děteće sèrce vèrlo nediraju, niti volju uspěšno nesklanjaju, čisto je naravno, da krěpčia srědstva, indi ponuke upotrěbljavati moramo.

Pa zašto ponuke nebi směli navadjati? kad se ćudorednost i blaženstvo medju sobom lěpo slážu i pogadjaju, — kad obučavanje na ovaj način zahtěvanju čověčje naravi ne samo na dobro, već i na ugodno težeće, posve odgovara, — kad se time silovita snaga putenosti smožno susbija, i prokèrčuje staza čistim razlozim, kao takodjer i umnožava veselje, dobro misliti, ćutiti i činiti poradi ljubavi Boga i Isusa Kèrsta.

Da se pako ponukami služiti možemo, uči nas Isukèrstov sjajni primèr. On je doduše volju božju za razlog svega dobra navadjao, i slušaoce svoje poradi koristoljubive krěposti često opominjao; al ipak je on svojemu nauku o izvèršivanju dužnostih, ponuke srětne i nesrětne věčitosti dodavao, i nadu budućeg života kao prevagu proti jakoj sili putenosti, i kao okrěpu volje onda upotrěbljavao, kad je krěpost zahtěvala velikih žèrtvah.

Dakle ne samo možemo, već nam i trěba da korist i štetu iz činah proizličućih u interes krěposti věšto uplitjemo, i oso-

Digitized by Google

bito děcu, koja i onako po ćutnih na razložna penjat se moraju, na dobro sklanjamo, i oda zla odvratjamo. — Tà izvèrstna krěpost i onako je dělo duljetrajna věžbanja; i zato samo onaj sigurnim korakom stupa napréd, koi ćutiva čověka ponajprie ćutivo ravna, da ga tim lašnie, čim se malko osvěsti, razložno upravljati može.

Nemojmo samo zaboraviti, da ponuke onim čistim razlozim ćudorednog zakona i svete božje volje prednost ustupiti moraju; jer one uvěk ostaju samo srědstvo za bolje potaći na izpunjenje dužnostih, kao takodjer i prevaga proti jakomu nasilju nikad nespavajuće putenosti.

§. 213.

Kakove ponuke navadjati tréba?

Takve ponuke u obće navadjati tréba, kojimi se svèrha obučavanja prěkim putem najbolje dostići može; dakle poslědice:

a) Jasne, jer ih inače děca niti će shvatiti, niti će ju one dirnuti u sěrce, niti će joj volju skloniti moći. Děci su pako najrazgovetnie ponuke, koje se cèrpe iz njenoga područja; n. p. „nemarno děte ništa neuči, ništa nezna, nedopada se ni roditeljem, ni učiteljem, ni istomu Bogu.“

b) Najuspěšnie, jer volju ponajbolje potiču i sklanjaju, n. p. „blaženi milosèrdni, jerbo će milosèrdje božje zadobiti.“ Usléd čega poslědice:

c) Više *duševne i ćudoredne*, nego tělesne i ćutive; one bo poslědice uvěk proiztiču, prepréčit se nemogu, i tèrpe uvěk; ove pako baš uvěk neslěde, više putah prepréčit se dadu, i prestati mogu: n. p. „ako bi ti prevario il ukrao, onda bi te zla savěst neprestano mučila, i gorko bi ti predbacivala zloću tvoju.“ — Osobito pako:

d) Očitovane poslědice navadjati tréba; jer su najjasnie, najuspěšnie i najduže traju, one su na božjem ugledu osnovane, i zato o njih dvojit se neda, one dižu oči naše put nebesah u věčiti život, one nas odvratjaju od svake stranputice, one se niti izbéći, niti ukinuti nemogu; n. p. „tko izvèršuje zapovědi božje, živit će věkoma; — pijanci neće doći u nebesko kraljestvo.“ — Očitovane ponuke cèrpe se iz nauka o

Digitized by Google

božjih vlastitostih, iz nauka o stanju čověka poslě smèrti njegovoga těla, iz neumèrlosti duše, iz uskèrsnutja puti, iz posebnog i obćeg suda, iz pojedinih osobitih izrekah Isusa Kèrsta, i njegovih apostolah glede někojih činah; n. p. „blaženi čista sèrca, jerbo će Boga viděti; — kradljivci i pustaije neće posědovati nebesko kraljestvo.

Samo se pako po sebi razumije, da děcu nevalja pozornu činiti na takve poslědice, kojimi mogla bi se njena ćudorednost oskvèrnuti i upropastiti; ko što bi se lasno slučilo, n. p. kad bi se pobliže poslědice bludna i nečista življenja potanje navadjale.

§. 214.

Kako valja upotrěbljavati ponuke?

Što rekosmo u §. 206. o načinu porabě obvezujućih razlogah, ono isto valja i o porabi ponukah. Nemožemo ipak propustiti, da ovdě někoja nenapomenemo glede naravnih, ćudorednih i očitovanih poslědicah.

1. Glede naravnih poslědicah trěba obučavati děcu: da dobre poslědice s dobrim, a zločeste s opakim činom, nisu uvěk skopčane; jer dosta putah biva, da krěpostne ljude gnjete svakojaka nevolja i nesrěća, dočim opaki ljudi žive u izobilju svake razkoši i srěće. — Al valja ujedno i učiniti pozornu děcu, da one ugodne poslědice, koje više putah zlo imade, pravu korist nepružaju; jer opak čověk, premda nam se čini srětan, ipak prave srěće neuživa, u srěći bo svojoj, niti je miran niti veseo, jere ga njegova zla savěst neprestano muči, proganja, i ruje mu po duši kao kakov nevidioni cèrv. — Nasuprot pako, da krěpostan čověk usrěd nevolje i nesrěće svoje tako mirno živi u duši svojoj: da mu vasioni svět oteti nemože njegov blagi mir i pokoj, i zato ako ma kakva nevolja nasèrne i navali na njega, da on ipak mirno i veselo s pouzdanjem oči svoje diže pram nebesim, jer znade, da tamo stoluje onaj, od kojega dolazi sva pomoć i utěha, i zato da on od njega svu svoju pomoć i utěhu željno izgleda, i da zadovoljan u istoj svojoj nesrěći veli: „otče naš, budi volja tvoja, kako na nebu i na zemlji.

Digitized by Google

2. Na duševne i ćudoredne poslědice osobito trěba dětinsku pozornost obratiti, i pokazati děci u shodnih priměrih i pripovědkah, kako ista savěst krotka i krěpostna čověka već na ovome světu lěpo nadaruje, kako on u ugodnih i neugodnih okolnostih života svoga, u Boga čvèrsto ufati se, i svemu dobru od njeg sigurno nadat se može, i kako takav čověk neprestano naprěduje u krěposti i savèršenstvu svomu; kako nasuprot opak čověk, jer ga zla savěst neprestano muči, nigdě nenalazi mira i pokoja, kako on samomu sebi odurnim postaje, kako on samo sa strahom i trepetom na Boga kao najsvetieg i najpravednieg pomisliti može, kako on svaki nepovoljni udes za pravednu božju kazan smatrati mora, i kako on okorivši u opačini svojoj, potrěbnu snagu za poboljšanje svoga života, sve više te više gubi, i od dana do dana sve dublje pada u grěhe i opačine.

3. Očitovane pako poslědice osobito živahno i razgovetno izvadjati trěba ne samo iz pojedinih dužnostih, već i iz svake istine věre, da time děca uvide: da kèrštjanstvo nestoji u suhoparnom znanju nabožnih istinah, da za postići blaženstvo nije dosta samo věrovati istine ove, da time věrozakon děci bolje omili, i da se ga ona čvèrsto dèrže u svih položajih života svoga; jer su ove istine sjajna světiljka, one su prava utěha, one su angjeo onaj, koi neprestano stoji nuz čověka, koi ga obodrava i okrěpljuje, koi ga vèrh zemaljskih dobarah i dražestih čarobnom někom silom podižu gorě k nebesim.

Primĕr: „děca nesmiju kleti i proklinjati roditelje svoje.“ Děco! tko vam daje hranu, oděću i druga ostala, koja vam trěbaju? — tko se za vas ponajbolje brine, da vam se šta zloga nedogodi? — i ako se razbolite, tko vam najprie dodje u pomoć? — Zato moja děco! jerbo vam vaši roditelji sve dobro daju, jer najveću brigu za vas nose, i pèrvi vam u potrěbi pomažu, je l' i vi nemorate sve dobro želiti i činiti vašim roditeljem? — — Al imade tako opake děce, da kad se razsèrde, svako zlo žele svojim roditeljem. — Znam da ste se čudom zadučili i ukocenuli, kada ste čuli někoju — što sa žalostju kazati moram — někoju izopačenu děcu govoriti svojim roditeljem: „da jih grom ošine, da Bog dade da cèrknu“ itd. — děco! ovako il spodobno zlo želiti svojim roditeljem, znači

Digitized by Google

kleti i proklinjati roditelje svoje. — Što se usudjuju opaka děca, kad se razsèrde želiti svojim roditeljem? što će reći u sèrditosti zlo želiti svojim roditeljem? koja děca kunu i proklinjaju roditelje svoje? — — Al jao děco moja! slušajte što veli sv. pismo o takvoj — opakoj děci: *tko kune i proklinje otca svoga, ili majku svoju, neka smèrtju kaznjen bude.* (Lev. 20, 9.) Slušajte děco! neka smèrtju kaznjen bude. — Sada mi kaži Ivo: kako se čita u sv. pismu itd.? Jer ona děca, koja kunu i proklinju svoje roditelje smèrtju kaznjena biti zaslužuju, što zato nesmiu děca roditelje svoje? — — Da Bog takvu děcu zbilja, i to oštro kaštiguje, svědoči nam sv. pismo: tako Ham nije imao ni sréće ni blagoslova, jerbo se je rugao Nou otcu svomu. — Absalon se oběsi na granu u šumi, jerbo je mèrzio i prokleo Davida otca svoga. — Zato moja draga děco! ove tužne primère opake děce, onu strahovitu kaštigu imajte uvěk pred očima, i nemojte niti nutri u duši, niti izvana rěčju zlo želiti, to jest, kleti i proklinjati roditelje svoje; dapače u duši i rěčju uvěk ljubite i štujte roditelje svoje, veli bo i četvèrta božja zapověd, poštuj otca tvoga i mater tvoju.“

Članak IV.

O gibajućih primèrih.

§. 215.

Pojam i važnost gibajućih primèrah.

Po ovih primèrih razumijemo tudje dobre i zločeste čine potičuće na spodobna děla; n. p. ako děte prodje pokraj vinograda, grožđja ukrade i za njime pèrste si oliže, pa ga drugo děte vidi, i ono to isto učini, čin onoga děteta, zove se zločest primèr dan ovomu dětetu. Primèrom mogu se děca ili potaći na dobro, ili odvèrnuti oda zla; tako n. p. primèrom Petra i Zachea može se u děci probuditi odluka poboljšanja življenja, primèrom pako Jude i razmetnoga sina, odvratit se mogu od lakomosti i razmetnosti.

Digitized by Google

Velika je važnost primĕrah; *a)* jer ko što jedna svĕćica može užeći hiljadu svĕćah: tako i jedan jedini dobar primĕr može prosvĕtliti put mnogoj duši; nasuprot pako, ko što jedna šugava ovca može ošugaviti tisuće drugih: tako i jedan opak primĕr može okužiti nebrojene duše. *b)* Takodjer su primĕri veoma shodno srĕdstvo za pokazati: da možemo dobro činiti, a zlo bĕžati, samo ako hoćemo; jer ako su drugi mogli ono i ovo učiniti ili ostaviti, zašto i mi nebi mogli to isto proizvesti ili izostaviti; *c)* primĕri u sebi imadu nĕku tajnu moć, kojoj isti odrastli ljudi uvĕk odoléti nemogu; ako je pak tomu tako: kako primĕri neće dirnuti i ganuti dĕcu? koja i onako rada čine il nečine ono, što vide, da drugi rade il nerade; *d)* pa ako mladjan čovĕk u dobru naprĕduje, što će mu u sèrce uliti utĕhu, što će ga u dobru vèrlo pokrĕpiti? ako je pako na stazi pravednosti opešao, ili možda i stranputicom udario, što će ga bèrže bolje na dobro potaći, i lašnie odvèrnuti oda zla? što će mu oči dobro otvoriti, da valjano vidi? što će ga pravo oboružati, da težku stražu straži proti nepriatelju svomu, proti zlu, što drugo, neg dobri primĕri? *e)* doista primĕri su nĕko podnebje, pod kojim raste tanano bilje, i oni su njegovo ili svĕtlo ili oblaci.

§. 216.

Kakve primĕre navadjati valja?

U obće valja navadjati takve, koji vode k svèrsi ćudorednog izobraženja; nevalja pako napèrvo donašati onakve, koji bi od ove svèrhe odvèrnuti mogli; amo spadaju svi oni primĕri, koji putenost samo probudjuju i razdraživaju n. p. tanko tumačenje povĕsti o Josipu, Betsabei, Susani itd.

Osobito pako trĕba navadjati primĕre *a)* koje dĕca shvatiti mogu; takvi su primĕri, koji u sebi sadèržaju način dĕtećega mišljenja i činjenja; n. p. Abelova zahvalnost, Ezavova lahkoumnost, Samuelova pokornost, Isukèrstova briga za majku svoju, Petrovo pouzdanje u Boga itd. *b)* koji potiču nagon dĕtećega naslèdovanja, kao što su primĕri osobah dĕci milih i dragih, primĕri svetacah, kojih imena dĕca nose, primĕri za-

Digitized by Google

štitnika župne cèrkve, Isukèrsta, blažene dêve Marie, angjela čuvara itd.*)

§. 217.

Kako priměre napèrvo donašati trêba?

Istine u priměru sadèržane trêba razgovetno, točno i živahno, i to ne obćenito već potanko predstavljati tako: da u oči udari osobito način mišljenja i nakana osobe za priměr navedene, i da dêca uvide, što naslêdovat imadu, da je naslêdovati ne samo moguće, već vrêdno i dostojno; poradi čega dêci zajedno pokazati trêba, kako ona u životu svomu, polag istoga priměra misliti, ćutiti i činiti moraju; u priměrih pako za spasonosnu opomenu navedenih, osobito neugodne poslêdice zločesta čina tanko izbrajati i živahno opisivati trêba. Napokon gibajuće priměre, za obvezujućimi i ponukujućimi razlozi navadjati valja, da tim jačji i uspêšnii budu.

I. *Priměr* „nikad nesmiemo zlo činiti.“ Ako će dête u učioni šta naučiti, gdê mora biti? ako će tko u cèrkvi Bogu se moliti, gdê mora biti? ako će poljodêlac na polju raditi, gdê mora biti? — Moje dête sada mi kaži: tko čini, da po čitavom svêtu koješta raste? tko hrani svaki dan sve ljude, i svu živinu na ovom svêtu? — Jer Bog čini, da koješta raste, jer Bog hrani sve ljude i živinu na ovom svêtu, zato gdê mora biti Bog? — Tko čini, da svaki dan sunce izadje na nebu? tko čini, da po noći svêti mêsec, i da trepte zvêzde na nebu? Gdê dakle osim zemlje još mora biti Bog? — Zato dobro si zapamtite dêco! jerbo je Bog na zemlji i na nebu, to se kaže: Bog je svagdê.

---

*) Dêla *Chris. Schmida* pod naslovom „Gesammelte Schriften“ 15 Bdchen. Augsburg 1841—42, na ovu struku spadajuća svim učiteljem i roditeljem ovdê najvrućje preporučamo; jer u svakoj ovoj knjižici zêrcali se divni značaj čiste kèrštjanske ljabavi; nêkoje izmed ovih prevela je duhovna zagrebačka mladež na ilirski jezik, i ove su ugledale bêli svêt; kamo srêće, da i druge ove knjižice ista srêtna sudbina čim prie postigne! — doista dragocêno blago imala bi naša cvatuća mladež u svojima rukama.

Ferd. Herbst's Christenlehre in Beispielen. 2 Th. Regensburg 1844.

Digitized by Google

Ako vas vaši otci i matere il drugi ljudi vide, što se vi neusudjujete činiti, da jim se nedopanete? a kako se vi vladati morate, da se roditeljem ili ljudem dopanete kad vas vide? — Jerbo je pako Bog svigdě, i sve vidi, što se radi, što vi dakle děco moja na svakom městu činiti morate, da se Bogu dopanete? a šta nesmiete na nijednom městu raditi, da se Bogu nedopanete, da Boga neuvrědite? — Pravo ste rekla děco! jerbo je Bog svigdě i sve vidi, što se čini, zato moramo na svakom městu dobro činiti, da se Bogu dopanemo, a na nijednom městu nesmiemo zlo raditi, da se Bogu nedopanemo, da Boga neuvrědimo.

A šta je Bog obećao onim, koji dobro rade? a čim je zaprětio onim, koji zlo čine? — Pravo ste kazali: Bog je obećao onim, koji dobro rade, kraljestvo nebesko, a onim, koji zlo čine, izjavio je, da neće doći u kraljestvo nebesko. — Dakle děco! što morate, a što nesmiete činiti, da jednom dodjete u nebesko kraljestvo?

Da se stvar baš tako ima, samo slušajte, něšto ću vam u priměru pokazati. Bio je bratac Ivo, i imao je Angjeliu seku; dogodi se jedan put, da bratac reče seki svojoj: Angjelio seko! deder uzmi ključ, i otvori komoru, da uzmemo mlěka, da se malo počastimo. Na što odgovori Angjelia: neka braco sušěd nas vidi. Al govori opet Ivo: seko Angjo hajd u sobu, i donesi jajah, da se lěpo podvorimo, i nitko nas vidit neće. Neka braco, odgovori Angja, zar ti misliš, da nas zbilja baš nitko negleda, tà božje oko sve vidi, kroz zidine i u tmini. Na što uplaši se i nastavi Ivo: pravo imaš Angjelio seko: božje oko i tamo nas vidi, gdě nas čověčansko oko vidit kadro nije; nigdě dakle nesmiemo, da šta zloga učinimo. Na što seka puna radosti krasnu sliku dadě bratcu svomu, na kojoj je naslikano bilo božje oko u sunčanih zrakah; a ozdol biaše napisano:

Sinko! znaj, da i u cèrnoj tmini
Vidi božje oko, što se čini.

Zato moja draga děco! kad ste gdě u samoći, na polju, u livadi, u vinogradu, i pane vam na pamet, da uzmete tudje dobro n. p. jabukah, groždja, itd. da napustite marvu u tudju livadu itd. to si umah izbite iz glave svoje; jer znajte, da ako vas baš i ljudi nevide, da vas božje oko svagdě i uvěk vidi;

Digitized by Google

smislite se takodjer na primĕr krotke i bogabojeće Angjelie, ako se želite Bogu dopasti, i doći u kraljestvo njegovo; znajte da i narodna poslovica mudro kaže:

Zaklela se zemlja raju,
Da se svake tajne znaju.

II. *Primĕr* „dužni smo gole zaodĕvati“ kad si ovu dužnost dokazao, navedi primĕr: sv. Martin biaše veoma krotak i pobožan vojak, on što mu ostà od njegove plaće, sve dadè siromahom, on jedne zime dodje u bližnji grad, i opazi na vratih sĕdećega na pol gola prosjaka, gdĕ dèrhtaše od oštre studeni kao prut na vodi. Martin kad ugledà ovu bĕdnu siroticu, tèrže svoj mač iz koricah, razsĕče na dvĕ pole svoju kabanicu i polu dadè prosjaku, da pokrije golotu svoju. — Za ovaj plemeniti čin Bog je Martina lĕpo nadario; — dĕco znajte, da Bog daje milost na milost.

Takodjer s najboljim uspĕhom mogu se navadjati primĕri ne samo osobah, već i nerazložnih bitjah; dakle:

III. *Primĕr* „o marljivosti.“ Moja draga dĕco! kamogod pogledate, sve se miče, sve radi. Ovdĕ malašne ptičice od rana jutra do kasna večera svejednako cvèrguću na slavu vĕčnoga svoga tvorca, i u prolĕtju mekana gnjĕzda prave za mlade svoje, i kad se ovi izlegu, u kljunu svomu nose jim plemenitu hranu. — Ondĕ zuči marljiva pčelica, leteć iz jednoga cvĕta na drugi, da sakupi sladki med, i povratja se u košnicu svoju težko noseća cvĕtni prah, da sagradi nove sate. — Tamo radjeni mravak, čim zora svane, pa dok sunce nezadje, uvĕk je na nogah, da svoju stednu komoricu napuni obilnom hranom — Brižljivi pako čovĕk revno obavlja svoj svakdanji posao, sije žito, sije zob, sije kukuruze, a sve ovo padajuća kiša iz oblakah u svoje vrĕme svojom vodom zaliva, kao marljivi vèrtlar svoje žedno rastje; a sunce priazno gledeć za svoje visine, šalje svoje grijuće zràke, i plod kuha svojim žarom. — Nijedan stvor nije bez posla; — nemojte dakle ni vi moja dĕco dangubiti i lĕnarit se; i vam je Bog dao zdrave oči, zdrave ruke, zdravu pamet itd. da njegovom milostju pokrĕpljeni radite; njiva, koju morate obradjivati, jest duša vaša; sĕme, koje vam sijati trĕba, jesu znanosti; a plod, koga ćete žeti, jesu bogoljubna čuvstva, dobre odluke i krĕpostni čini; srĕća pako

Digitized by Google

koja će vam u dio pasti, jest nebeski blagoslov. — Dakle dobro pazite, moja draga děco! da vas něme stvari neosramote i nezastide; vi ste sada u prolětju, u cvatućoj dobi svoje mladosti, dakle nastojte, da pošteni ljudi nad vami vesele se tako: kao što se vesele, kad ugledaju cvatuće dèrvo, koje im obećava plemeniti rod u svoje vrěme.

Ovakvi primĕri svèrsi odgovaraju tim više, čim bolje su poznati i živahni.

Članak V.

O nagonih i nagnutjih.

§. 218.

Pojam i važnost nagonah i nagnutjah.

Po nagonih razumijemo naše prirodjene na štogod težeće sile. Mi imademo više takvih nagonah; al svi ovi samo su grančice dviuh poglavitih nagonah, naime nagona srĕće i nagona poštenja. §. 201. Iz ovih nagonah, kada već zauzmu svoj mah, radja se neprestana težnja za onakvimi, koja se sudaraju s ovimi nagoni, ovakva težnja zove se nagnutje.

Velevažni su svi naši nagoni; jer tako smožno voljom kretju, da im se ona jedva oprěti može; i premda mnogi izmed njih, n. p. nagon svojeljubja, življenja, slobode, radinosti, znanja, roditeljske i bratske ljubavi, srĕće, poštenja itd. spadaju med dragocĕne blagodati prirode naše, i služe za osobitu polugu naše ćudorednosti, al ipak na nje već u tanano doba dobro paziti trĕba; jer se bèrzo izvèrći, i ćudorednost lasno upropastiti mogu; — iz iskre vatra biva, a kasno je gasiti oganj, kad već gori krov nad glavom; — stablo dok je mlado možeš previjati, i dati mu pravac, kako ti je drago, al kada već ožilavi i dèrvetom postane, upri što ikad možeš, s njime ništa opraviti nećeš.

Isto tako velevažna su nagnutja, postavša iz nagonah ovih; jer ćudoredno izobraženje olakšavaju ili otegotjuju; n. p. tko za mlada teži za redom, čistoćom, mirom itd. onaj će rada i

Digitized by Google

docnie bit urednii, čistii i miroljubivii puno lašnie, neg onaj, koi već u tananoj svojoj dobi hlepi za igrom, zabavom, osvetom itd.

§. 219.

Kako valja uvažavati nagone i nagnutja?

U obće sve nagone i nagnutja onako uvažavati valja, kao što dolikuje svèrsi kèrštjanskog obučavanja; dakle ovoj priazne probudjivati i gojiti, nepriazne pako ublaživati i susbijati trèba.

Na pose glede nagonah dobro na um uzeti valja, da nagon poštenja svim drugim prednjači, i radi toga zaslužuje, da se ponajbolje uvažava; on će se pako ne samo valjano potaknuti, već i vèrlo učvèrstiti, ako se upotrèbe srědstva u §§. 198. i 199. naznačena; a nagon srèće svèrnut će se na svoj pravi put, ako se shodnom prilikom děci u primèrih pokaže: da zemaljska dobra n. p. veselje, čast, bogatstvo itd. doduše nisu bez cène, al ipak da ona svoju pravu cènu imadu samo onda, kad služe za postignutje ćudorednosti, da prèkoredna želja onih dobarah na stranputice, n. p. nenavist, kradju, svadnju, ubojstva itd. bèrzo zavesti i lasno postati može zločestim nagnutjem, iz kojega sve na stotine ustopice proizličiu kojekakva zla; n. p. da pijanstvo radja psovke, kavgu, siromaštvo, zaranu smèrt itd. da zato trèba uvèk na se dobro paziti, svaki dan izpitavati savèst svoju, Boga na pomoć zazivati, pogibeli bèžati itd.; što da tim bolje podje za rukom, trèba živahnimi bojami opisati, ne samo korist, veselje i nutarnji pokoj iz dobrih, već i štetu, nevolju i duševni nemir iz opakih nagnutjah proizličući, takodjer poslèdice, kojeno se tiču ne samo ovoga, već i budućega života, u svoje doba živahno predstavljati trèba.

Članak VI.

O priučavanju na dobro.

§. 220.

Pojam i važnost priučavanja na dobro.

Dobru priučavat se reći će, opetovanimi dobrimi čini takov duševni stališ proizvadjati, da u njem ćudorednost naprè-

Digitized by Google

dovati može. Čini, na koje děcu osobito priučati trěba, jesu: radinost, redoljubje, točnost, čistoća, dobro vladanje, sramežljivost, učtivost, udvornost, pokornost, istinitost i pobožnost.

Od velike je važnosti ovo priviknutje; jer u zaptu dèrži děteće požude, prepréčuje izrod zloće, i zajedno radja nagnutja ćudorednosti priazna. — Děca, koja se već zarana dobru nepriučavaju, većinom uvěk ostaju slabačka i nejaka u ćudorednosti svojoj, i kod nje najspretnie obučavanje baš slabo ili ništa nenapréduje; jerbo velika je snaga običaja; čemu se tko za mlada priuči, tomu se lasno odučiti nemože, to bo mu postane někom potrěbom. — Srětan dakle, koi već u tananoj dobi privikne se dobro ljubiti i činiti, koi blagu radost vèrh svojih dobrih činah okusivši, svagdě i uvěk obikne paziti na glas savěsti svoje, kao na božji glas; doista takov već je na putu ćudoredne savèršenosti, i ako na njem i nagazi na kakve zapréke lasno je uklanja. — Premda dobri čini, bez predtečnog uvěrenja, iz same dobre navade proiztičući, krěpostju nazvat se nemogu, al ništa zato, jer docnie ti čini, kad se děca o njihovoj dobroti uvěre, bit će uzvišeni na dostojanstvo krěposti.

§. 221.

Kako se děca na dobro priučavaju?

Tomu imade više srědstvah, evo najglavniih:

a) Svèrsi shodno obučavanje, koje tamo směrati mora, da su děca pozorna, radjena, čedna, sramežljiva itd.; što će ona lasno biti, ako naučitelj u njoj probudi glas savěsti, i ako ju priazno opomene: da na ovaj glas, kao na božji glas u svakoj sgodi i nesgodi paze, i uvěk samo ono misle, ćute i čine, što savěst odobrava. (Sravnaj §§. 198. i 206.)

b) Školni strogi zapt, ako se děca uzbudu pridèržavala, da marljivo u cèrkvu dolaze, u njoj se čedno vladaju, mole, pěvaju, i u svoje doba svetotajstva pokore i presv. Isusovog těla pobožno primaju.

c) Dobri primèr u obće i dětećeg poglavarstva na pose mladjanomu naraštaju dà kako osobito služi za uzor krěpostih, kojim ga priučavati želimo.

Digitized by Google

d) Dobro porazumljenje i suglasno postupanje učiteljah, roditeljah i starešinah, jer ako děca opaze da ono, što se od nje zahtěva u učioni, potrěbuju i roditelji i drugi starešine, pače da tako isto ovi svi rade u životu svojemu*), onda naravno svi školni propisi urodit će plemenitim rodom.

e) Docnia obučavanja o ćudorednih činih, ako se u svoje vrěme nastave, děcu će uvěriti o dužnostih onih činah, koje su ona prie obavljala samo iz dobre navade, i tim će se isti čini na dostojanstvo krěposti podići i uzvisiti.

Članak VII.

O uklanjanju zapрěkah glede izobražavanja volje.

§. 222.

Poglavite zapрěke izobražavanja volje.

Učitelj na putu izobražavanja děteće volje često nagazi na razne zapрěke, koje mu, premda se mèrzko pati i ljuto kini, nedadu napрěd; neće mu dakle bit s gorjega, da barem znade,

---

*) Da bi se ovo, kao što zaslužuje, dostojno uvažavalo, krasnim li bi cvětom cvala mladež, niti bi se bojati bilo, da će nas, kao sto prie tako i opet ošinuti težka nevolja, kao munja iz mutna oblaka; i mnoga suza nebi odronila se od tužna obraza, nit bi jad cěpao tolika poštena sèrca. — Srětna ti si cèrkvo i dèržavo, kad se s čini sklada ono, što zlatna usta tvojih sinovah izpovědaju! — Nemožemo da ovdě nenapomenemo, štono se za davne starine već reče: „Ljudi više očima, neg ušima věruju. Dugačak je put po zapovědih, kratak i uspěšan po izgledih. Nepriazno je mnogih obćenje. Svatko někakvu opačinu ili preporučuje, ili utišće, ili prilěpljuje. Dà kako čim je veći puk, s kojim se měšamo, tim je pogibeli više.“ Seneca Ep. 7. „Kamo srěće, da mi sami ponašanje naše děce nekvarimo! — Veselimo se, ako šta nepristojnieg reknu, rěči ni Aleksandrincem nedolične, s razkošju, smèhom i cělovom primamo. Nije čudo mi smo naučavali, od nas čuli su, naše milostnice vide. Po svakom goštjenju bezsramne pěsme razlěgaju se, što je sramota kazati, te se gleda. Odatle postaje običaj, pa onda narav. Uče se ove sirotice prie neg znadu, da su opačine.“ Qvinct. inst. orat.

Digitized by Google

i poznade ono, što mu u ovom poslu većinom na put staje. — Amo spadaju: *a)* predsude o težkoći ili nemogućnosti zadovoljiti ćudorednomu zakonu i božjoj volji; *b)* predstave o neugodnosti i pogibeli proizličućoj iz izvèršivanja dužnostih; *c)* protivna nagnutja i požude.

§. 223.

Način udaljenja ovih zaprèkah.

Predsudu o težkoći ili nemogućnosti izpunjenja dužnostih razpèršit će učitelj *a)* ako od svojih neuzbude zahtèvao ništa takvog, što nebi mogli izvèršiti; *b)* ako jim svaku dužnost od one strane pred oči metne, od koje se lašnie izpuniti dade; *c)* ako je pozorne učini na njihovu vlastitu snagu i obećanu milost božju; *d)* ako se pozove na primère, cèrpljene iz sv. pisma i svakdanjeg života; *e)* ako jim ujedno priobći tomu shodna srèdstva, i zajedno pokaže, da je krèpost tim dragocènia, čim je težja.

Krive pako predsude o neugodnosti i pogibeli iz izvèršavanja dužnostih proizličuće, učitelj najlašnie svojim izbit će iz glave, *a)* ako ponajprie saznade njihove misli o dužnostih, *b)* pa onda jim dokaže, da neugodnosti i pogibeli nisu toli velike, ko što si jih predstavljaju, *c)* ako jim i u navedenih primèrih pokaže, da s izpunjenjem dužnostih, n. p. iskrenosti, pravednosti, marljiva učenja, one prividne nepovoljne poslèdice baš niti nisu skopčane, već da odatle većinom proizličiu najugodnie poslèdice; n. p. da iskrena i pravedna čověka svi pošteni ljudi vèrlo cène i u zvèzde kuju; da je bolji dobar glas, nego zlatan pás; — da nemarnu čověku zlo jutro prie reda dodje, da tko nesije, onaj ni nežanje; — da tko se želi vatre nagrijati, mora se i dima nadimiti; da neima doline bez bèrda, ni krèposti bez truda; da je čověk, koi ništa il baš slabo šta znade spodoban hèrdjavu kljusetu, koje se svaki čas popikava; *d)* ako iste neugodnosti sravna sa stvarmi, koje nepovoljno u čověka nediraju; n. p. za umaljiti prèkoredni strah smèrti, ako smèrt prispodobi snu, odpočinku od posla, povratku k otcu nebeskomu; *e)* ako takodjer pokaže, da nam kao razložnim bitjem baš niti nedolikuje, samo gledati na dobre ili zle poslèdice naših

Digitized by Google

činah; da ako baš i dobro činimo, pa ipak nas postigne kakva težka nevolja, tim više imamo se nadati obilnoj nagradi, na drugom boljem světu.

Napokon kad opaka nagnutja i pohote na put staju točnu izpunjenju dužnostih, njim neznamo boljeg lěka od probudjenja čisto protivnih nagnutjah; uslěd čega svojeljubju ljubav bližnjega, lěnosti radinost, osveti dobrohotnost, mèržnji nepriateljah ljubav čovèčanstva itd. suprotstaviti trěba; jer pametni ljudi mudro kažu: da protivna protivnimi lěčiti valja, i da se zlo do biljega satèrt i utamaniti mora, inače bo proklit će opet i iz jednoga zla postat će stotina gorjih. — Iz malašnog zèrnca dèrvo naraste.

§. 224.

Zaglava.

Iz ovih, koja navedosmo, lasno se razabrati može, koliko trěba koješta, da nebesko světlo razsvětli i ugrije mladjanu dušu.

Al već zveknu ura, i dodje doba, da se razstanemo.

Prie ipak neg što se oprostimo s blagimi čitatelji, nemožemo sèrcu odoléti, da još neizustimo několiko rěčih.

Bratjo! nemojte zaboraviti na dětinsku duševnu snagu — na visinu i dubljinu nebeskih istinah — i na svèrhu obučavanja.

Treptila vam pred očima predhodnica zvězda, ona naučiteljica istine, naša mila majka — cèrkva božja; a grudi vam ugrijala nebeska iskra — čista ljubav.

I ako samo Onaj, koi vedri i oblači, neuzkrati svoju blagu milost, věrujte nam, mila bratjo! ono nježno bilje, koje ćete zalivati svojim znojem, pod nebeskim smožnim okriljem, u slasti vaše ljubavi postat će stablom, na kojem bogumilo cvětje narast će věra — ufanje — i ljubav; — i ove tri rodjene po Bogu sestrice, u ovoj suznoj dolini prosuti će u svakom izobilju rajske blagodati vèrh cěloga čověčanstva, — preobrazit će lice zemlje — i već ista zemlja postat će rajem na ovome světu.

Digitized by Google

Sadèržaj ovoga dèla.

Strana.

U v o d.

§. 1. Naša zadaća 7
§. 2. Dĕcu u kèrštjanskom vĕrozakonu obučati, ne samo moguće 8
§. 3. Već potrĕbno i koristno 10
§. 4. Al težko 14
§. 5. Zato ipak počastno je 14
§. 6. Trĕba pako tomu svèrsi shodna načina 15
§. 7. Kratak opis obučavanja malenih 15
§. 8. Velevažne opazke glede ovog opisa . . . 20

Obuka malenih.

§. 9. Pojam obuke malenih 23
§. 10. Njena zadaća 23
§. 11. Potrĕba i korist 23
§. 12. Vèrhovno načelo 24
§. 13. Vrĕla 26
§. 14. Pregled 26
§. 15. Književnstvo 27

Obća strana.

P è r v o p o g l a v j e.

O naučitelju malenih.

§. 16. Sadèržaj ovoga poglavja 28

Članak I.

O naučitelju malenih u obće.

§. 17. Tko ima da obučava dĕcu u nebeskih istinah . . 28
§. 18. Slika učitelja malenih 29
§. 19. Njegov pravac i okrĕpa 33

Članak II.

O sposobnostih naučitelja malenih na pose.

§. 20. Potrĕba raznih sposobnostih naučitelja malenih . . 34
§. 21. Sposobnosti duha 35
§. 22. Vlastitosti sèrca 36
§. 23. Svojstva tĕla 37

Članak III.

O poglavitih srĕdstvih, kojimi se pribavljaju sposobnosti naučitelja malenih.

§. 24. Znanost vĕrozakona 38
§. 25. Znanje dušoslovja u obće 39
§. 26. Poznanje mladeži na pose 39
§. 27. Čitanje vèrstnih knjigah katechetičkih . . . 40
§. 28. Razlaganje tudjih dobro sastavljenih katechesah . . 41
§. 29. Vlastiti sastavci 41

Digitized by Google

Strana.

Drugo poglavje.

O gradivu obučavanja malenih.

§. 30. Sadèržaj ovoga poglavja 42

Odsèk I.

Gradivo i njegova vrèla.

Članak I.

O gradivu u obće.

§. 31. Gradivo obučavanja malenih 42
§. 32. Věra 43
§. 33. Otajstva 43
§. 34. Ćudorednost 43

Članak II.

O poglavitih vrělih gradiva.

§. 35. Poglavita vrěla gradiva 44
§. 36. Sveto pismo 45
§. 37. Božansko predanje 45
§. 38. Razum 46

Članak III.

O podružnih vrělih gradiva.

§. 39. Podružna vrěla gradiva 46
§. 40. Biblički sgodopis 47
§. 41. Cèrkveni sgodopis 54
§. 42. Cèrkveno pravo 55
§. 43. Prirodoslovje 55
§. 44. Bogočastje 57

Odsèk II.

Izbor i pored gradiva.

Članak I.

O izboru gradiva.

§. 45. Potrěba izbora 58
§. 46. Izvor načelah izbora 59
§. 47. Pèrvo načelo 59
§. 48. Drugo načelo 61
§. 49. Tretje načelo 62
§. 50. Izbor gradiva poleg ovih načelah ništa se neprotivi ugledu propisanoga katechisma 64
§. 51. Trěba li svake godine predavati vàs katechisam . 64
§. 52. Uslěd načelah za izbor gradiva navedenih učenike valja razděliti u redove 65

Članak II.

O poredu gradiva.

§. 53. Potrěba poreda 65
§. 54. Izbor načelah poreda 66
§. 55. Pèrvo načelo 66
§. 56. Drugo načelo 68
§. 57. Tretje načelo 69
§. 58. Postupak u poredu gradiva poleg naznačenih načelah i pravilah 69

Članak III.

O uporavljenju.

§. 59. Pojam, važnost i kakvoća uporavljanja . . . 70
§. 60. Vrěla uporavljanja 71
§. 61. Vrěme uporavljanjah 71
§. 62. Način uporavljanja 72

Digitized by Google

Strana.

Tretje poglavje.

O različnih svèrsi shodnih načinih obučavanja.

§. 63. Sadèržaj ovoga poglavja 74

Odsèk I.

Jezik kao poglavito srědstvo obučavanja.

Članak I.

O jeziku u obće i naréčju dětinskom na pose.

§. 64. Pojam i važnost jezika u obće 74
§. 65. Dětinsko naréčje i njegove vlastitosti 76
§. 66. Potréba uvažavanja dětinskog naréčja u věrozakonskom obučanju 76
§. 67. Srédstva za naučiti dětinsko naréčje 77

Članak II.

O naréčju učitelja malenih.

§. 68. Naréčje učitelja malenih 77
§. 69. Svojstva ovoga naréčja 78
§. 70. Još někoje vlastitosti věrozakonskoga predavanja . 80

Članak III.

O věrozakonskom naréčju.

§. 71. Pojam věrozakonskoga naréčja 81
§. 72. Potréba istoga naréčja 81
§. 73. Način, na koi se valja posluživati ovim naréčjem . 81

Odsèk II.

Način obučavanja.

Članak I.

O načinu obučavanja u obće.

§. 74. Pojam, poglavite vèrste i potréba načina obučavanja . 83
§. 75. Vlastitosti dobrog načina obučavanja 84
§. 76. Od načina obučavanja dobro razlučiti tréba postupak u načinu obučavanja 85
§. 77. Vèrste ovoga postupka 85
§. 78. Poraba obadviuh postupakah 87

Članak II.

O slikovnom načinu obučavanja na pose.

§. 79. Pojam i poraba slikovnog načina obučavanja . . 87
§. 80. Pravila za porabu ovoga načina 88

Članak III.

O priobćujućem načinu obučavanja na pose.

§. 81. Pojam i poraba priobćujućeg načina obučavanja . 88
§. 82. Pravila za porabu ovoga načina 89

Članak IV.

O izpitujućem načinu obučavanja na pose.

§. 83. Pojam i važnost izpitujućeg načina obučavanja . . 89
§. 84. Poraba ovog načina 90
§. 85. Samoslovni način, njegova važnost i poraba . . 92
§. 86. Jezgra izpitujućeg načina obučavanja , . . 93

Članak V.

O stavljanju pitanjah.

§. 87. Pojam i svèrha pitanjah 93
§. 88. Vlastitosti dobrih pitanjah 94
§. 89. Pravila izpitivanja 95
§. 90. Što tréba učitelju, da napravi valjana pitanja . . 96

Digitized by Google

Članak VI.

O porabi učeničkih odgovorah.

§. 91. Važnost odgovorah 97
§. 92. Težkoća svèrsi shodne porabe odgovorah . . 97
§. 93. Obća pravila glede odgovorah 98
§. 94. Obična kakvoća odgovorah 98
§. 95. Postupak ako dête na pitanje a) ništa neodgovori . 99
§. 96. b) Ako posve dobro odgovori 101
§. 97. c) Ako nepodpuno i nesavèršeno odgovori . . 101
§. 98. d) Ako posve krivo odgovori 102
§. 99. e) Ako smèšno i budalasto odgovori . . . 102
§. 00. f) Ako neopredèljeno, nerazborito i smèšano odgovori . 104
§. 101. g) Ako inače dobru misao neizrazi shodnimi rèčmi . 104
§. 102. Trèba li kadšto odgovore opetovati . . . 105
§. 103. Valja li da učenici svomu učitelju zadaju kakova pitanja 105

Članak VII.

O javnom izpitu.

§. 104. Pojam i korist javnog izpita 106
§. 105. Način javnog izpita 107
§. 106. Nèšto o nagradah 108

Posebna strana.

Pèrvo poglavje.

O prosvètjivanju uma.

§. 107. Sadèržaj ovoga poglavja 111

Odsèk I.

Način ubavèsti o nebeskih istinah.

Članak I.

O umu.

§. 108. Pojam i važnost uma 111
§. 109. Potrèba vèrozakonskog izobraženja uma . . . 112

Članak II.

O predstavah.

§. 110. Što će reći predstava, i koje su njene vèrste . . 113
§. 111. Kako se tvore predstave 113
§. 112. Potrèba pravih i jasnih predstavah o vèrozakonskih istinah 114
§. 113. Na koliko načinah ubavèštjuje se o nabožnih istinah . 115

Članak III.

O zorovih.

§. 114. Što je zor, i koje su njegove vèrsti . . . 116
§. 115. Na koliko načinah uputjuje se o zorovih u obće . 116
§. 116. Neposrèdni način ubavèsti o spoljasnih zorovih . . 116
§. 117. Kako se posrèdno i to slikami ubavèštjuje o spoljašnih zorovih 117
§. 118. Na koi način prispodobami uputjuje se o spoljašnih zorovih 119
§, 119. Nèkoje opazke glede ubavèsti o spoljašnih zorovih . 120
§. 120. Pojam i važnost nutarnjih zorovah . . . 121
§. 121. Neposrèdni način ubavèsti o nutarnjih zorovih . . 122
§. 122. Kako se posrèdno uputjuje o nutarnjih zorovih . . 124
§. 123. Kako se prispodobom ubavèštjuje o nutarnjih zorovih . 128
§. 124. Na koi se način ubavèštjuje o mèšovitih zorovih . 129
§. 125. Obće opazke glede ubavèsti o spoljašnih, nutarnjih i mèšovitih zorovih 133

Digitized by Google

Strana.

Članak IV.

O pojmih.

§. 126. Što će reći pojam i biljezi njegovi . . . 133
§. 127. Razděljenje pojamah glede njihovoga sadèržaja . . 134
§. 128. Porod pojamah 134
§. 129. Obća ubavěst o pojmih 134
§. 130. Ubavěst o pojmih općenitih 135
§. 131. Ubavěst o pojmih odlučenih 137
§. 132. Ubavěst o pojmih skupnih 138
§. 133. Ubavěst o pojmih odnosnih 139
§. 134. Ubavěst o pojmih nijekajućih 140

Članak V.

O pojmih razložnih iliti pomislih.

§. 135. Savez s priašnjimi 142
§. 136. Pomisli i njihova važnost 143
§. 137. Postanak pomislih 143
§. 138. Ubavěst o pomislih 144

Članak VI.

O srědstvih obilnieg razjasnjenja.

§. 139. Potrěba srědstvah obilnieg razjasnjenja . . . 147
§. 140. Priměri 148
§. 141. Prilike 149
§. 142. Opréke 152
§. 143. Poslovice 153
§. 144. Rěčotumačenje 154

Odsěk II.

Način uvěravanja o nebeskih istinah.

§. 45. Savez s priašnjimi 155

Članak I.

O s u d o v i h.

§. 146. Sudeća moć i njena važnost 155
§. 147. Na što valja osobito paziti u izobražavanju sudeće moći 156
§. 148. Što je súd i koje su čestice njegove . . . 157
§. 149. Kako se tvore súdovi 157
§. 150. Ubavěst o súdovih 158

Članak II.

O osvědočenju.

§. 151. Pojam osvědočenja i njegove vèrste . . . 158
§. 152. Potrěba osvědočenja o nebeskih istinah . . . 159
§. 153. Srědstva osvědočenja i kakvoća njihova . . . 161
§. 154. Vrěla dokazah 161
§. 155. Na što trěba osobito paziti u porabi dokazah . . 162

Članak III.

O dokazih iz razuma.

§. 156. Pojam i potrěba dokazah iz razuma . . . 163
§. 157. Gradivo i slika dokazah 165
§. 158. Način dokazivanja iz razuma 166
§. 159. Glavne opazke o dokazivanju iz razuma . . . 166

Članak IV.

O dokazih iz izkustva.

§. 160. Dokazi iz izkustva i njihova važnost . . . 167
§. 161. Vèrste i poraba dokazah iz izkustva . . . 168
§. 162. Način dokazivanja iz izkustva 168
§. 163. Opazke o dokazivanju iz izkustva 169

Digitized by Google

Strana.

Članak V.

O dokazih iz ugleda.

§. 164. Pojam i vèrste dokazah iz ugleda . . . 170
§. 165. Pojam, važnost i poraba dokazah iz ugleda čověčjega . 170
§. 166. Dokazi iz ugleda božjega, naročito iz sv. pisma i predanja božanskoga, njihova važnost i potrěba . . . 171
§. 167. Način dokazivanja iz sv. pisma 173
§. 168. Poraba dokazah iz predanja božanskoga . . 177
§. 169. Važne opazke glede dokazah iz ugleda cèrpljenih . 177

Članak VI.

O zapрěkah osvědočenja.

§. 170. Pojam zapрěke osvědočenja, njene poglavite vèrsti i potrěba uklanjanja 179
§. 171. Kako se uklanjaju zapрěke osvědočenja . . . 179
§. 172. Opazke o udaljenju zapрěkah 180

Odsěk III.

Način izobražavanja pameti u obziru nebeskih istinah.

§. 173. Savez s priašnjimi 181

Članak I.

O izobražavanju pameti u obće.

§. 174. Pojam pameti i vlastitosti dobre pameti . . 181
§. 175. Potrěba zaranog izobražavanja pameti . . . 182
§. 176. Srědstva izobražavanja pameti 182

Članak II.

O izobražavanju pameti glede nebeskih istinah.

§. 177. Trěba li da děca nebeske istine na pamet uče . . 183
§. 178. Valja li da děca od rěči do rěči na pamet uče . . 183
§. 179. Kako se dade lasno učiti na izust . . . 186
§. 180. Kako se mogu na izust naučena dobro zapamtiti . 187

Članak III.

O probudjivanju i uzdèržavanju pozornosti.

§. 181. Pojam i potrěba pozornosti 189
§. 182. Obični uzroci nepozornosti 190
§. 183. Nespretna srědstva probudjivania i uzdèržavanja pozornosti 190
§. 184. Shodna srědstva probudjivanja i uzdèržavanja pozornosti 192

Drugo poglavje.

O oplemenjivanju sèrca.

§. 185. Savez s priašnjim i sadèržaj ovoga poglavja . . 194

Članak I.

O sèrcu u obće.

§. 186. Što će reći sèrce 194
§. 187. Razlika izmedju sèrca i uma 195
§. 188. Oplemenjenje sèrca nije uvěk skopčano s izobraženjem uma 195
§. 189. Um i sèrce trěba zajedno izobražavati . . . 195
§. 190. Potrěba vězozakonskog oplemenjivanja sèrca . . 197

Članak II.

O oplemenjivanju čuvstvah na pose.

§. 491. Pojam čuvstva i najpoglavitie njegove vèrste . . 198
§. 192. Potrěba oplemenjenja čuvstvah 199
§. 193. Što ima da radi učitelj glede oplemenjivanja čuvstvah . 199
§. 194. Čuvstva putenosti 200
§. 195. Čuvstva srodnosti 202
§. 196. Čuvstvo lěpote 204

Digitized by Google

Strana.

§. 197. Čuvstvo istine 205
§. 198. Čuvstvo čudornosti 207
§. 199. Čuvstvo bogoljubnosti 210

Tretje poglavje.

O izobražavanju volje.

§, 200. Savez s priašnjimi i sadèržaj ovoga poglavja . . 218

Članak I.

O volji u obće.

§. 201. Pojam volje i njenog izobraženja . . . 218
§. 202. Njena važnost i potrěba izobraženja . . 220
§. 203. Pravo srědstvo izobraženja čověčje volje . . 221

Članak II.

O razlozih volju obvezujućih.

§. 204. Pojam i vèrste razlogah volju obvezujućih . . 225
§. 205. Valja li navadjati čisto razumne obvezujuće razloge . 225
§. 206. Kako trěba napèrvo donašati razumne obvezujuće razloge 226
§. 207. Trěba li navadjati věrozakonske obvezujuće razloge . 229
§. 208. Kako valja upotrěbljavati věrozakonske obvezujuće razloge 230
§. 209. O kèršćanskih obvezujućih razlozih . . . 232
§. 210. Na što trěba osobito paziti u izboru i načinu porabe obvezujućih razlogah u obće 234

Članak III.

O ponukujućih razlozih iliti ponukah.

§. 211. Pojam i vèrste ponukah 234
§. 212. Potrěba ponukah 235
§. 213. Kakove ponuke navadjati trěba 236
§. 214. Kako valja upotrěbljavati ponuke . . . 237

Članak IV.

O gibajućih priměrih.

§. 215. Pojam i važnost gibajućih priměrah . . . 239
§. 216. Kakve primère navadjati valja 240
§. 217. Kako primère napèrvo donašati trěba . . . 241

Članak V.

O nagonih i nagnutjih.

§. 218. Pojam i važnost nagonah i nagnutjah . . . 244
§. 219. Kako valja uvažavati nagone i nagnutja . . . 245

Članak VI.

O priučavanju na dobro.

§. 220. Pojam i važnost priučavanja na dobro . . . 245
§. 221. Kako se děca na dobro priučavaju . . . 246

Članak VII.

O uklanjanju zaprěkah glede izobražavanja volje.

§. 222. Poglavite zaprěke izobražavanja volje . . . 247
§. 223. Način udaljenja ovih zaprěkah 248
§. 224. Zaglava 249

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Österreichische Nationalbibliothek
+Z155151609

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google